

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

Ultrapages VIII
no. 10 a/
numero 12.

20000

חברת דורשי האוניברסיטה
העברית בירושלם. ורשה.

נדבת

ד"ר. ל. פ. י. נ. ס

ניאליסטוק

תרפ"ו

מספר 20000

ורשה

הספריה הלאומית
S 24 C 13713

Ernesti Christiani Westphal

3209080-10

לג 1512:1
9

Capitula. R. N. No. 1967. H. N. No. 60. comp. 57.

f/11c

ERNESTI CHRISTIANI WESTPHAL
ICTI ET ANTECESSORIS HALENSIS

INSTITVTIONES
IVRIS NATVRALIS

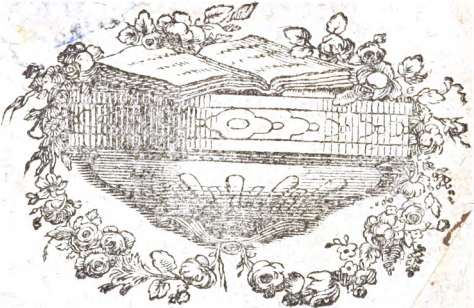
ARTIS ORDINE DIGESTI

Cuem. nam. A. J. 24

AB ARBITRARIIS FORI SENTENTIIS

VRGATI

Nov. A. 1386.
Weygand

LIPSIÆ
IN BIBLIOPOLIO WEYGANDIANO
1776..

VIRO ILLVSTRISSIMO
LIBERO BARONI
FRIDERICO WILHELMO
DE DERSCHAV

STATVS ET BELLI MINISTRO REGIS
INTIMO,
SVPREMI ET GENERALIS DIRECTORVM RERVM
FISCALIVM, BELLICARVM ET DOMANIALIVM
COLLEGII MEMBRO ET PRAESIDI VICARIO
PRINCIPATVS MOERSENSIS PRAEFECTO TERRITORIALI
RERVM MARCHIAE ELECTORALIS,
ET OMNIVM,
QVAE AD CVRSVVM PVBLICORVM
DIRECTIONEM SPECTANT,
NEC NON
VNIVERSAE REI SALINARIAE
SVPREMO PRAESIDI
CAET. CAET.

MAECENATI DEVOTISSIME
COLENDO.

24V13713

VIR ILLVSTRISIME

~~34012~~

~~WES C IN, 1776~~

Facit hominum academi-
corum infirmitas, ut iis,
quos serio venerantur,
alia reverentiæ signa dare nequeant,
quam ea offerendo, quæ, quod of-

ferre

בית הספרים הלאומי
והאוניברסיטאי
ירושלים

Digitized by Google

ferre liceat, summi beneficii loco ducere debent. Idem mihi contigit, **VIR ILLVSTRIS-SIME**, cum **TIBI** peculiaris, ex cognita **TVA** singulari gratia, deberetur a me reverentia, nec mihi animus ad quævis pietatis officia devotus deesset, ut nihil ad ostendendum animum relictum cernerem, nisi ut hunc minutulum libellum, **TANTO VIRO** non omnino dignum, **ILLVSTRIS-SIMO** **Nomini TVO** inscribere ac dicere auderem. Spem injecit spectata mihi

hi

hi, & omnibus nota, TVA humanitas, quam jungis eximiis illis virtutibus, quibus patriam & ornas & demereris, vt leves hos pietatem demonstrandi conatus non adspernaturum confiderem. Quodsi conceptissimis votis TIBI TVAEQUE Domui Splendidissimæ longissimam, in reipublicæ nostræ salutem, apprecor incolumitatem, quod facio ardentissime & integerrime, tum rem, omnibus bonis gratissimam, me agere persuasum habeo. Gratia TVAE, quam nulla

re, nisi gratissimo sensu mereor, ut
commendatum me velis, rogo,

**VIR ILLVSTRISIME,
ILLVSTRISIMO NOMINI TVO**

**HALAE,
d. 8. Ianuar. 1776.**

**DEVOTISSIMVM
ERNESTVM CHRISTIANVM WESTPHAL**

PROOEMIUM.

Haud exiguus eorum, qui ad jurisprudentiæ universalis scientiam suis institutionibus introduxerunt, numerus, facile a scribendo novo libro, cujus idem esset argumentum, deterrere debuisset, si ex copia eorum, quæ scripta sunt, non ex meritis, res fuisset æstimanda. Sane qui cogitat, iis, qui ad fori usum hac disciplina imbuendi sunt, alia plane ratione tradenda esse ejus præcepta, quam fieri solet a philosophis, aliisque qui Ictorum nomen non profitentur, is statim ex numero, qui obvertitur, deducet labores eorum, qui ad nostrum hominum forensium sodalitium referri nequeunt. Hi enim, licet cæterum laudi eorum, profunditati, & utilitati nihil detractum velim, in eo tamen studii forensis rationibus parum inserviunt, quod alias rerum notiones plerumque fingunt, quam in scholis

Icto-

PROOEMIUM.

ICTorum audiuntur, nec ad omnes eas partes, & doctrinas, in quas juris ars diffunditur, satis præceptorum suppeditant. Ut de definitionibus modo fidem dictis faciam, confer, si placet, magnum viri in recentiori philosophia principis, Wolfii, Juris naturalis opus, & passim obvias definitiones, v. g. adseverationis Tom. 3. §. 851. consumtionis pecuniæ Tom. 4. §. 348. commendationis §. 643. contractus consensualis §. 725. fidejussoris indemnitate §. 827. pretii adfectionis §. 906. evictionis §. 1165. locationis §. 1238. cambii Tom. 5. §. 11. procuratoris falsi §. 251. consolidationis §. 1136. servitutis prospectus §. 1310. Habitationis §. 1532. juris superficiæ Tom. 6. §. 120. posterorum §. 848. heredis Tom. 7. §. 958. cum usu ICTorum compara. Non eget demonstratione, quod parum juvent ICTum præcepta, ex intimis quidem rationis penetrabilibus eruta, quibus tamen peregrina notio, quæ fugit ICTum, originem dedit. Si quis præterea consideret, exactam per singula capita imperfecti officii a perfecto distinctionem scriptoribus plerisque

PROOEMIUM.

que adhuc defuisse, permultos obscuriori scribendi genere usos, alios gloriam potius novaturi, quam communem utilitatem, videri spectasse, alios extra juris pomceria divagatos, tum non nihil & nostræ industriæ relictum esse, non diffitebitur. Ipse quoque multum absum ab eo supercilio, quasi nihil in hoc novo libello reprehendendum sit; id tantum mihi sumo, quod nihil ostentationis causa factum, sed omnia publicis usibus inserviendi studio a me scripta, nulliusque magistri in verba juratum sit, nonnulla, quæ alii non habent, a me sint observata, & luculentæ dictionis atque exactioris probationis studium, ac, ne forensis disciplinæ limites turbarentur, cura mihi non defuerit. Aliorum suis locis subijcere sententias, ubi circa eas aliquid monendum, ab iisque recedendum sit, nunc otium non ita suppetiit, ut mihi hic satisfecerim; interim Triumvirorum, Grotii, Puffendorffii & Wolfii locos, aut dignos notatu, aut, quod in Wolfio plerumque accidit, censoria virgula notandos, exscripsi, ut in prælectionibus de iis judicari possit. Addi ex hoc ultimo
multa

PROOEMIUM.

multa adhuc potuissent, quæ in pugillares meos transtuleram, nisi brevitati studuisssem. Interdum vera dixit philosophus, sed falsis aut imperfectis ratoribus usus, quos locos ne tetigi quidem. Vide e. g. Tom. 4. §. 713. 714. 719. Tom. 6. §. 675. Scriptorum copiam ut insingulis argumentis adice- rem, nunc angustia temporis prohibuit, nec necessi- tas cœgit, cum viri summi, Dan. Nettelblattii, quem Præceptorem veneror, Institutiones juris naturalis, quibus nostras plurimum debere non nego, his lit- terariis deliciis abundant. Quæ nunc desunt, pos- sunt accedere alio tempore. Dabam Halæ d. 8. Ianuarii 1776.

CONTENTA.

Caput 1.

De Jurisprudentiæ naturalis indole, partibus, methodo, & historia.

- §. 1. Definitio. §. 2. Ratio ejus. §. 3. Fontes juris naturalis. §. 4. 5. Partes. §. 6. Indoles ut Icto profit. §. 7. Summum præceptum. §. 8. Vfus & abufus. §. 9. Vtilitas. §. 10. Subfidia. §. 11. Ordo. §. 12. Historia.

Caput 2.

De ftatu hominis generatim & nonnullis ftatibus, qui extra republicam cogitari poffunt fpeciatiim.

- §. 13. Status, perfona. §. 14. Plures ftatus unius hominis. §. 15. 16. Perfona moralis. 17. Statumum divifio in naturales & civiles. 17 b. 18. Status Embryonum. 19. Sexus. 20. Immaturæ ætatis. 21. Amentium. 22. Corpore vitiatorum. 23. Aegrotorum. 24. Illegitimorum. 25. Infamium. 26. Cognatorum.

Caput 3.

De actione generatim, & neceffaria, libera, invita, voluntaria, bona, mala, fpeciatiim.

- §. 27. Actio, interna, externa, commiffio, omiffio. 28. Libera, neceffaria, invita, fponfe fufcepta. 29. Regula de invita. 30. Actiones brutorum & inanimatorum. 31. Regula de actione libera. 32. Actio bona, mala. 33. Bonitas & pravitas mutabilis. 34. Falfa regula de bonitate.

Caput 4.

De actione recta, dolo, culpa, cafu.

- §. 35. Actio recta. 36. Defectus in rectitudine vincibilis & invincibilis. 37. Propofitum, decretum, intentio, directa, indirecta. 38. Dolus, culpa, cafus. 39. Discrimen doli & culpæ. 40. Fraus.

Caput 5.

De Imputatione.

- §. 41. Definitio. 42. Regula imputationis. 43. Imputatio doli,

doli, culpæ, & utriusque gradus. 44. Imputationis incapaces. 45. Actio nuda, circumstantiæ. 46. Regula de circumstantiis.

Caput 6.

De auctore & socio.

§. 47. Auctor. 48. Confortes. 49. Socius, consilio & auxilio. 50. Remote & proxime concurrens. 51. Fautor. 52. Omittendo socius. 53. Quis auctor aut socius per casus speciales. 54. Quid laudator. 55. Receptor. 56. Regula de eo, qui animum excitavit.

Caput 7.

De consensu.

§. 57. Consensus, dissensus. 58. Consensus expressus, tacitus. 59. Præsumtus. 60. Regula consensus taciti. 61. Silentii.

Caput 8.

De rebus, fructibus, usuris, pretio, mercede, honorario, impensis, essentialibus, naturalibus, accidentalibus, accessionibus.

§. 62. Res. 63. Sperata, spes. 64. Species, genus. 65. Res corporales, incorporales, mobiles, immobiles. 66. Causa. 67. Substantia, fructus. 68. Fructus naturales, civiles, percepti, percipiendi. 69. Naturales & industriales. 70. Impensa, necessaria, utilis, voluptuaria. 71. Aestimatio, pretium, merces, usura. 72. De usuris regula. 73. Honorarium. 74. Essentialia, naturalia, accidentalia. Accessiones. 76. De his regula.

Caput 9.

De legibus naturalibus.

§. 77. Lex. 78. Lex naturalis quo sensu. 79. Legis naturalis virtutes. 80. Collisio legum. 81. Lex permissiva, præceptiva, prohibitiva. 82. Imperfecta, perfecta.

Caput 10.

De negotiis forensibus, pactis & ultimis voluntatibus generaliter.

§. 83. Negotium forense. 84. Horum negotiorum divisio. 85. Adfertio, dispositio. 86. Adfertio præstandi, acceptatio. 87. Promissio, dispositio propria. 88. Oblatio, pactum. 89. 90. Quænam ex his obligent. 91. Signa pro-

promissionis. 92. Verba honoris & joci. 93. Acceptatio
quando facta. 94. Ultima voluntas, pactum successorium,
donatio m. c.

Caput 11.

De errore, metu aliisque adfectibus & simulatione.

§. 95. Ignorantia, error, metus, vis, ablativa, compulsiva.
96. Regula de ignorantia. 97. 98. De errore. 99. 101.
De metu. 100. Metus justus, injustus. 102. Vltus di-
stinctionis. 104. Simulatio, bona, mala. 105. Dolus,
bonus. 106. Fraus legis. 107. Regula de simulatione.

Caput 12.

De conditione, die, modo, causa, demonstratione, juramento.

§. 108. 109. Conditio, possibilis, impossibilis, naturaliter, ci-
villiter. 110. Regula conditionis impossibilis. 111. Con-
ditio potestativa, casualis, mixta. 112. Quando non im-
pleta pro impleta habeatur. 113. Resolutiva, suspensiva.
114. Regula conditionis possibilis. 115. 117. Affirmativa,
negativa. 116. Interna, externa. 118. Dies, certus, in-
certus. 119. Regula de die. 120. Causa. 121. Ejus re-
gula. 122. Modus. 123. Demonstratio. 124. Regula
demonstrationis. 125. Modi. 126. Jusjurandum. 127.
Regula ejus.

Caput 13.

De obligatione pactorum.

§. 128. Veri & quasi contractus. 129. Pacta principalia,
preparatoria, adjecta. 130. Simplicia, composita. 131.
Unilateralia, bilateralia. 132. Reciproca. 133. Beneficia,
onerosa. 134. Obligatio ex accidenti in contractu unilate-
rali. 135. Pacta realia personalia. 136. Contractus rea-
les, consensuales. 137. Aleam continentes. 138. Quis
possit pacisci. 139. Contractus claudicans. 140. Materia
pacti. 141. Promissio indiscreta. 142. Remissio in arbi-
trium tertii, aut ad aliud. 143. Contractus super re alie-
na. 144. Scriptus aut nuncupativus. 145. 146. Pactum
per procuratorem aut negotiorum gestorem initum. 147.
An hic proprio nomine jus aut obligationem suscipiat. 148.
De promissione non directo per nuncium perlata. 149.
Per epistolam. 150. In arbitrium tertii collata. 151. Im-
plementum an statim fiat, non refert. 152. De dolo &
errore in pactis. 153. Dolus & error causam dans, inci-
dens

dens. 154. Dolus a tertio adhibitus. 155. De metu.
156. De Clausula: Rebus sic stantibus.

Caput 14.

De præstatione evictionis & vitii in contractibus.

§. 157. Evictio, ejus præstatio. 158. Ejus requisita. 159.
Quando obtineat 160. Pretium quale in evictione præ-
standum. 161. Res vitiosa. 162. 163. Vbi præstanda 164.
Effectus vitii. 165. Quando præstandum omne damnum.

Caput 15.

De arrha, æstimatione, læsione, arbitramento.

§. 166. Arrha 167. Effectus 168. 169. Cui cedat. 170. Aesti-
matio, taxationis, venditionis causa 171. Læsis in valore
172. Arbitrator, arbitramentum.

Caput 16.

De singulis speciebus contractuum præsertim unilateralibus
principalibus.

§. 173. Species. 173. Pactum de futuro implemento non differt
a specie præsentis implementi. 174. Mutuum. 175. Est alie-
natio. 177. Cujus temporis pretium in reddendo spectan-
dum. 178. Commodatum. 179. Non alienatio. 180. Deposi-
tum. 181. Irregularare. 182. Donatio. 183. Inter vivos, m. c.
184. Est alienatio. 185. Revocatio. 186. Mandatum. 187.
Consilium, commendatio. 188. Revocatio. 189. Impensæ. 190.
Substitutio. 191. Excessus limitum. 192. Effectus negotii
intuitu mandantis. 193. Admissio mandatarii. 194. Mors
mandantis. 195. Mandatarius. 196. Probatio mandati. 197.
198. Ignorantia revocationis aut mortis mandantis. 199.
Expromissio, delegatio. 200. Effectus.

Caput 17.

De contractibus bilateralibus principalibus.

§. 201. Numerus. 202. Emptio. 203. Locatio, fœnus. 204.
Locatio operarum, operis, redemptor. 205. Remissio mer-
cedis. 206. Expulsio conductoris ante tempus. 207.
Alienatio rei locatæ. 208. Sublocatio. 209. Relocatio ta-
cita. 210. Colonia partiaria. 211. Permutatio. 212.
Societas. 213. Indoles. 214. Divisio. 215. Pactum pro-
timileos,

Caput 18.

De pactis minus principalibus.

§. 216. Fidejussio. 217. Indoles. 218. Intercessio. 219.
Pignus.

Pignus. 220. Lex commissoria. 221. Necessitas 222.
 Pactum de retrovendendo. 223. Pretium redemptionis.
 224. Conventio usuraria, 225. Addictio in diem. 226. 227.
 Effectus. 228. Pactum displicentiæ. 229. Socidæ. 230.
 Cambium proprium.

Caput 19.

De pactis compositis.

§. 231. Numerus. 232. Combium alienum. 233. Vn-
 de compositum.

Caput 20.

De contractibus aleam continentibus.

§. 234. Numerus. 235. 236. Lufus. 237. 238. Spon-
 sio. 239. Adsecuratio. 240. Bodmeria. 241. Contra-
 ctus vitalitius.

Caput 21

De juribus ultimarum voluntatum.

§. 242. Ius hereditarium. 243. Vniversale, particulare.
 244. Legitimum, testamentarium. 245. Heredis institu-
 tio, directa, fideicommissaria. 246. Testamentum, codicil-
 lus. 247. Dispositio mortis causa valida. 248. Substitutio
 249. Legitima. 250. Exhereditio. 251. Testamentum
 alieno nomine conditum. 252. Conditio &c. adjecta.
 253. Legatum. 254. 255. Legata valida.

Caput 22.

De interpretatione legitimarum dispositionum.

§. 259. Interpretatio, expositio. 260. Modus interpretandi.
 261. Conjunctio expositionis & critices. 262. Ubi locus
 interpretationi. 263. Divisio interpretationis.

Caput 23.

De juris & obligationis notionē ac divisione.

§. 264. 265. Quid obligatio. 266. Implementum ejus. 267.
 Jus. 268. Exercitium ejus. 269. A jure separatum. 270. I.
 & O. immed. & mediat. 271. Connat., contract. 272.
 Connatorum mutatio. 273. Perfect. imperf. 274. a. Regula
 de jure perf. & imperf. 274. b. Just., injust., æquum, iniq.
 275. Affirm, negat. dandi, faciendi. 275. 278. Reale, per-
 sona-

b

fonale, in rem, ad rem, personalissim. 279. Omne jus circa rem est in rem. 280. Personale in heredes transit. 281. Jura intuitu subjecti realia. 282. Perpet., temporar. 283. Confortes, correi, J. & O. pro rata, copulat., alternat. 284. 285. Indoles J. & O. correorum. 286. Revocab., irrevocab. 287. Continuum, discontin. 288. Præfens, futur. 289. Quiescens, dormiens, liberæ administrat. 290. Expectativa. 291. Indoles juris conditional. 292. Simplex, compos. plen. min. plen. divisum, commune. 293. Commun. negat. positiv. 294. Limitat. illim. 295. Usufruct. patrim. 296. Commun. apparens. 297. Infinit. finit. 298. Debitum, indeb. licit. illic.

Caput 24.

Præcepta de juribus & officiis generalissima.

§. 299. 300. Ubi nulla obligat. 301. Obligat. ex jure & v. v. 302. Ubi nulla injuria. 303. Falsa juris regula. 304. Jus ex obligat. erga Deum alios & se. 305. Speciatim ex oblig. erga Deum. 306. Regula juris. 307-311. 313. Jura ex oblig. erga se. 312. 315-323. 325-327. Ex oblig. erga alios. 324. Justitia, ejusque divisio.

Caput 25.

De libertate naturali, imperio, communione primæva & dominio, hujusque speciebus generatim.

§. 328. Libertas natural. 329. Ejus limites. 330. Commun. primæv. 331. Potest tolli. 332. Imperium, dominium. 333. Proprietas, usufruct. 334. Jus possidendi. 335. Prodominus. 336. Condomin. dom. divis. utile, direct. 337. Commun. perfect. imperf. 338. Indoles nudæ proprietatis. 339. Usufr. & jus poss. causal. formal. 340. Quasi dominium. 341. Patrim. usufr. lim. illim. 342. Regula. 343. Commun. universal. particul. 344-346. Natura communionis. 347. 348. Universal. 349. Particular. 350. Res commun. s. nullius. 351. Emphyteusis. 352. Indoles canonis. 353. Laudemium.

Caput 26.

De effectibus domini special.

§. 354. 357. Generatim. 355. 375. Intuitu aëris & subterraneorum. 356. Rerum in aëre deprehensarum. 358. Emolum. natu-

natural. 359. 360. Aedificationis. 368. 374. Ingressus & transitus. 373. Naturalis incommodi. 361. 362. Dominium ædificii. 363. Animalium. 364. Agri. 365. Arboris. 366. 368. Sylvæ. 369-372. Fluminis.

Caput 27.

De juribus in re aliena.

§. 376. Conjunctio cum subjecto exercente. 377. Libertas prædii. 378. Servitus. 379. 380. Divisio. 381. Numerus. 382. Effectus. 383. Quis imponat. 384. 385. Reficiat. 386. An simile jus adjungi queat. 387. Ubi servitus necessaria. 388. Ubi esse potest, individua, indoles, causa perpetua. 389. Jus pignoris & hypothecæ. 390-392. Effectus. 393. Quis oppignoret. 394. Quid. 395. Pro quo debito. 396. Relatio, L. commissor. 397. Jus hypothecæ superfluum. 398. Interitus juris pignoris. 399. Jus censiticum. 400. Indoles. 401. Jus bannarium. 402. Jus retractus & protimif. 403. Jus superficiesi.

Caput 28.

De jure occupandi.

§. 404. Jus occupandi. 405. Commune, proprium. 406-413. Indoles proprii.

Caput 29.

De juribus special. immediate ex lege descendentibus.

§. 414. 415. De his generatim. 416. Ex in rem versione. 417. Averfione communis periculi. 418. Quasi contractu. 419. Negotior gestio. 420. Tutela. 421. Communio. 422. Indebiti solutio. 423-427. Recessio a contractu, conditiones, restitutio in integrum. 428. Jura ex pactis & delictis.

Caput 30.

De jure necessitatis.

§. 429. Jus necessitatis. 430. Quid requirat. 431. Efficiat. 432. Pugna officiorum erga Deum cum aliis. 433. 435. Officiorum erga se cum officiis erga alios. 434. 436-438. Officiorum erga alios inter se. 440. De damno innocenti illato ex necessitate. 441. Regula de necessitate.

Caput 30.

De possessione.

§. 442. 444. Detentio. 445. Possessio. 446. Natural. civil. 446. Bonæ fidei, m. f. 447. Titulata l. non. 449. Immemorialis 450. Vera l. quasi. 451. Vitiosa. 452. Effectus per singulas species. 456-459. Jura possessionis. 460. Jus possidendi.

Caput 31.

De delictis & inde orto jure puniendi, defensionis & indemnitate.

§. 461. Læsiō. 462. Factum externum. 463. Quæ non ad læsiones Ictorum referenda. 464. Delictum. 465. Dolos. culpos. 466. Conatus. 467. Delictum consummatum. 468. Quis delinquat. 469. Erga quos. 470. Effectus. 471. Pœna 472. Quatenus certa sit jure nat. 473. Finis pœnæ. 474. 475. 477. Quis puniendus. 476. Pœnâ & compensatio simul obtinent. 478. Pœna consortium. 479. Damni refarcitio reo mortuo. 480. Renunciatio læsi. 481. Jus securitatis. 482. 484. Fuga, fines defensionis. 483. Præventio. 485. Jus puniendi. 486. Pro alio.

Caput 32.

De jure pascendi indemnitate etiam ex causa delicti.

§. 487. Damnum. 488. Positivum, privativ. id quod interest. 489. Damnum ex propria culpa. 490. Ex consilio. 491. Jure illatum. 492. Culpa alterius. 493. Cum lucro alterius. 494. Ab animali aut re inanimata. 495. Casum quis ferat.

Caput 33.

De gradu moralitatis.

§. 496. Quæ interserviant mensuræ in delictis. 497-508. Regulæ speciales. 509. Mensura a ratione pœnæ. 510. Mitigantia, exasperantia. 511. 512. Quæ huc referantur.

Caput 34.

De singulis delictorum speciebus.

§. 513. Intuitu animi. 514. Corporis. 515. Existimationis & libertatis. 516. Bonorum statusque externi. 517. Mora. 518. Delicta carnis. 519. Injuria, verbal. real. 520-524. Regulæ de injuria.

Caput

Caput 35.

De varia jurium & officiorum origine.

§. 525. Origo eorum, quæ a statu pendent. 526. Quæ immediate ex lege oriuntur, & connata sunt. 527. Ex delicto, vel dispositione. 528. Quæ cum re connexa. 529. Titulus, modus acquirendi. 530. An modus acquirendi necessarius. 531. Delatio & acceptatio. 532. Acquisitio originar, derivativa, constitutiva, translativa. 533. Cessio. 534. Accretio, devolutio, consolidatio, divisio. 535. Regula derivativæ. 536. Traditio. 537. Est superflua. 538. 539. Natura cessionis. 540. Successio. 542. 543. Universal. particul. 544. Legitima, testamentaria, pactit. ex pacto & provid. major. electit. 545. 546. Hereditas. 547. Jus succedendi. 548. Ejus initium. 549. Successio ab intestato. 550. Status heredis. 551. 552. Ponit additionem. 553. Voluntariam. 554. Possessio separatim acquirenda. 555. De aëre alieno defuncti. 556. Transmissione juris hereditarii. 557. Jure accrescendi. 558. Repræsentatio defuncti. 559. 560. Collationis necessitas. 561. Onera institutionis. 562 - 564. Onera & jura legatarii. 565. Legata vacantia. 566. 568. Concurfus successio- nis universalis & singularis. 567. 569. Jura successoris singularis. 570. Præscriptio. 571. E jure nat. exulat. 572. Occupatio. 573. 574. Permissa in rebus nullius. 575. Quo- modo facienda. 576. 577. Quid occupationis capax. 578. Accessio. 579. Acquisitio possessionis.

Caput 36.

De vario jurium & officiorum interitu.

§. 580. Solutio. 581. Ejus indoles. 582. Solutio debiti ex pluribus capitibus. 583. Facienda in solidum. 584. Quæ executio. 585. Compensatio. 586. Confusio. 587. Novatio. 588. Differt ab assignatione. 589. Defectus conditionis. 590. Clausula rebus sic stant. & mutuus dissens. 591. Mors, status & rei amissio. 592. Alienatio, cessio, renunc. remiss. 593. Divis. revocat. resolutio juris autoris, abusus, pugna jurium. 594. De divisione regula. 595. 596. De renuncia- tione. 597. Alienatione. 598. Derelictio & res derelicta. 599. Res amissa, abjecta. 600. Amissio possessionis.

Caput 37.

De modis confirmandi jura & officia.

- §. 601. Cautionum species. 602. Defensio & jus securitatis. 603. Protestatio. 604. Ejus indoles. 606. Reservatio. 607. Ejus natura. 608. Probandi media & symbola. 609. Conservatio possessionis.

Caput 38.

De modis persequendi jura.

- §. 610. 611. Persecutio juris quid & qualis. 612. 613. Retentio. 614. Retorsio, talio. 615. Bellum. 616. Offens. defens. 617. Punizio. 618. Regula de eligendis mediis, jus persequendi. 619. 620. Modus exsequendi. 621. Concurf. creditor. 622. 623. De ordine creditorum, sumtibus & usuris. 624. Exceptio non impleti contractus.

Caput 39.

De societatibus earumque juribus & obligationibus generatim.

- §. 625. Societas. 626. Socius. 627. Salus & politia societatis. 628. Regula de jure societatum. 629. Obligatio societatis originaria, contracta. 630. 631. Jus societatis & singulorum. 632. Jus societatis & singulorum simul. 633. 634. 639. Juris societatis indoles. 654. 655. Divisio jurium societatis in general. & special. & horum in potestatem rector, inspector. & executor. 635-638. Regulæ de jure singulorum. 640. Imperium. 641-645. Eius indoles. 646. Jus puniendi societatis. 647. Persecutio jurium contra socium. 648. Leges societatum. 648 b. Acquisitio & amissio jurium per societatem. 648 c. Numerus & qualitas sociorum.

Caput 40.

De muneribus in societate obviis.

- §. 649. Officium in societate. 650. Directio societatis. 651. 652. Ejus indoles. 653. Jura societatis in ministros. 656. Officia principalia. 656 b. 656 c. Membra non vulgaria. 656. Imperans eiusque divisio.

Caput 41.

De societatum speciebus.

- §. 657 Societates naturales & conventional. 658. Aequal. inæqual. Illarum subdivis. 659. Simples, compos. major. minor.

minor. 660. Collegium, corpus 661. Origo societatis compositæ. 662. Societates in societate composita, unde composita non sit. 663. 664 Societas perpet. temporar. licita illic. 661. Regula de societatis æqualitate.

Caput 42.

De conventibus, suffragiis & conclusis in societate inæquali.
§. 665. 665 b. Conventus, conclusa, suffragia. 666. Directionis hic jura. 667. Suffragia virilia, curjata. 668. Majora, minora, absolute, respective. 669. Simplicia, composita 670. Saniora, negativa. 671. Jus suffragii. 672. Singulis concessum. 673. Sed non semper. 675. 680. Numeratio, ponderatio, conjunctio, separatio suffragiorum convocatio, rogatio. 676. 678. Modus suffragia ferendi. 677. Computandi speciatim composita. 679. Conventus ideo habendi indoles. 681. Conclusum per unanimia. 682. Per majora. 683. respective majora. 684. Calculus Minervæ. 685. An ponderanda suffragia. 686. 687. 690. Mutatio sententiæ & conclusi. 688. Majoribus quid subfit. 689. Itio in partes. 691. Leges fundamentales.

Caput 43.

In societate inæquali.

§. 692. Societas perfecte & ex parte inæqualis, limitata, illim. 693. Hic conventus, suffragia, conclusa, leges fundament. 594. Collegium repræsentativum. 695. Deputatio.

Caput 44.

In societate composita.

§. 696. Indoles corporis. 698. Conventus corporis. 699. 700. Indoles suffragiorum. 701. Directio.

Caput 45.

De modis quibus societas ejusque membra oriuntur & desinunt.

§. 702. Ortus & interitus societatis. 703. 704. 708 Receptio & exclusio membrorum. 705. Libertas accedendi & recedendi. 707. Modus qualitatem focii deponendi. 706. 709. Ministrorum constitutio, remotio, renunciatio.

Caput 46.

De societatis paternæ indole.

§. 710. Societas paterna, educatio. 711. Officium alendi & educandi. 712. Utriusque parentis. 713. 714. 716. Societatis huius indoles.

Caput 47.

De officiis & juribus parentum.

§. 715. De lacte præbendo. 717. 718. P. P.

Caput 48.

De ortu vel interitu hujus societatis & acquirendis ac tollendis parentum juribus & officiis.

§. 719. Solutio societatis parentum. 720. Exclusio & recessus focii. 721. Solutio patriæ potestatis. 722. Acquisitio ejus, adoptio.

Caput 49.

De tutela & cura.

§. 723. Tutela. 724. Unde oriatur tutor. 725. Cura.

Caput 50.

De societate conjugali.

§. 726. Societas conjugalis. 727. Quatenus sobolis procreandæ ratio habenda. 728 729. Conjugium inter impotentes & inidoneos ad generandum. 730. Congressus conjugum indoles. 732. Officium ad matrimonium & generationem accedendi. 733. Quis possit inire matrimonium. 734. Discrimen matrimonii ab alio congressu. 735. Sponsalia. 736. Pacta dotal. 737. Polygamia. 738. Polyandria. 739. Consensus parentum & tutorum. 740. Nuptiæ incestæ.

Caput 51.

De juribus & officiis conjugum.

§. 741. Potestas conjugalis. 742. Ejus indoles. 743. Pelli-catus.

Caput 52.

De finienda societate conjugali.

§. 744.

Caput

Caput 53.

De societate herili.

§. 745. Societas herilis. 746. Dominus, servus, famulus. 747. Domini in servum indoles. 748. 749. Potestas herilis dominica. 750. Regula de jure inter dominum & servum, herum & famulum 751. Specialis indoles domini. 752. 753. Modi perveniendi in servitutem. 754. Exeundi ex servitute. 755. Mercenarii personam deponendi.

Caput 54.

De familia.

§. 756. Familia. 757. Ortus & interitus. 758. Quis habeat.

Caput 55.

De Jurisprudentia civili & criminali.

§. 760. 761. Transitus & de jure civili ac criminali remissive.

Caput 56.

De jure feudali & feudo.

§. 762. Feudum 763. Fides, quotuplex. 764. Allodium. 765. Dominus feudi, vasallus, nexus feudal. 766. 768. Præsumtio pro allodio. 767. Jura domini & vasalli circa partes domini. 769. Feuda propria, impropria.

Caput 57.

De investitura.

§. 770. Investitura, propria, abusiva. 771. Mediata, immed. 772. Pura, eventual. 773. Simultanea. 774. Ejus indoles. 775. Prima, repetita. 776. Laudemium. 776 b. Renovatio investituræ an necessaria.

Caput 58.

De classibus eorum, quibus circa dominium utile feudi jus est.

§. 777. Personæ feudales. 778. Successores feudal. 779. Eorum diversitas. 780. Titulus.

Caput 59.

De infeudatione.

§. 781. Infeudatio. 782. Datio, oblatio. 783. Infeudatio prima & reinfeudatio. 784. Subinfeudatio. 785. Feudum datum, b 5 obla-

oblatum, subfeudum. 786. An usum habeat distinctio. 787.
Alienatio in utroque. 788. Titulus. 789. 790. Res & homo
infeudationis capax.

Caput 60.

De iis, qui domini feudi vel vasalli esse possunt.

§. 791. Qualitates special. nullæ. 792. Personæ moral. superio-
res &c. dant & accipiunt.

Caput 61.

De acquisitione feudi.

§. 793. 794. Pactum & ultima voluntas.

Caput 62.

De dispositione super dominio directo vel utili, domino vel
vasallo tribuenda.

§. 795. Concessio successionis feudal. 796. Feudi alienatio.
797. 798. Propria, impropria. 799. 800. Refutatio. 801.
802. Jus obtrudendi novum dominum vel vasallum, subin-
feudandi, oppignorandi &c. &c.

Caput 63.

De debitis feudal.

§. 803. Debita, mera, accessoria. 804. Quando hæc l. illa,
805. Repetitio soluti ex allodio. 806. Quis expungat debita
feudal. 807. Repetitio soluti a successore. 808. Successor
feudal, qui simul sit hæres.

Caput 64.

De separatione feudi ab allodio.

§. 809. Separatio feudi ab allodio. 810. Nonnulla ad allodium
referenda.

Caput 65.

De feudo & juribus feudi extinguendis.

§. 811. Felonia. 812 - 814. Effectus. 815. Quis committat &
816. Qua re. 817. Appropriatio. 818. 819. Quomodo fiat.
820. Apertura feudi. 821. Interitus feudi.

Caput

Caput 66.

De religione ejusque libertate generatim.

§. 822. Monitum 823. Religio, credenda, agenda. 824-826. Dogmata, sacra, cultus divinus, internus, externus. 827. 828. Fides, actus sacer, res & libertas conscientiae 829. Libertas conscientiae probata. 830-832. Coactio absol. hypothet. 833. 836. Jura intuitu ejus, qui religionem nullam aut perversam habet. 837. Bellum religionis. 838. Jus parentum in religionem liberorum.

Caput 67.

De ecclesia.

§. 839. Ecclesia. 840. Ejus finis. 842. Salus. 841. Jura & officia. 843. Libertas ad eam accedendi, recedendi, recipiendi, excludendi. 844. Concilia. 845. Divisio ecclesiarum. 846. Dissolutio ecclesiae. 847. Quis possit recipi. 848. Excommunicatio.

Caput 68.

De ministerio & potestate ecclesiae.

§. 849. 850. 852. V. D. ministerium a potestate ecclesiast. diversum. 851. 853. Utriusque conjunctio in uno. 854. Officia eccles. sacra, profana, semisacra. 855. Cura animarum parochia, parochus. 856. Hierarchia. 857. Presbyteria. 858. Ordinatio.

Caput 69.

De liturgia & jure liturgico.

§. 859. Liturgia. 860. Ejus essentialia, accidental. 861. Jus liturgicum. 862. Formula fidei. 863. Ejus inddles. 864. Forma & materia actuum sacrorum ad jus liturgicum. 865. Arbitrium singulorum membrorum in his. 867. De casu necessitatis. 867. Domestica devotio.

Caput 70.

De conventibus sacris.

§. 868. Conventus sacri, dies festi. 869. Jus eos definiendi. 870. 871. Jus conventiculorum.

Caput

Caput 71.

De rebus ecclesiasticis.

- §. 872. Res sacræ, profanæ. 873. Earum sanctitas externa. 874. Dominium. 875. Consecratio, dedicatio. 876. Feuda, emphyteusis.

Caput 72.

De officiis & beneficiis, eorumque ortu, amissione, juribusque & officiis eorum, qui beneficia possident.

- §. 877. Beneficium, jura stolæ. 878. Erectio, fundatio, innovatio. 879. Cui permissa. 880. Jus patronatus. 881. Provisio, nominatio, vocatio, introductio. 882. Quis provideat & cui. 883. Lex residentiæ. 884. Vitæ honestas. 885. Jus heredum in fructibus beneficii. 886. An debeantur jura stolæ. 887. 888. Amissio beneficii.

Caput 73.

De delictis & pœnis ecclesiasticis.

- §. 889. Translatio, remotio. 890. Hæresis, apostasia, impietas. 891. Profanatio. 892. Jus pœnæ ecclesiasticæ.

Caput 74.

De parte practica, speciatim probatione, præsumptione & juris applicatione.

- §. 893. Praxis litigiosa & voluntaria. 894. Casus belli. 895. Antecedentia. 896. Exhibitio. 897. Probatio. 898. 901-904. Quid probandum. 899. Probatio artif. inartif. plena, minus plena. 900. Præsumtio. 905. Media probandi. 906. Editio documentorum. 907. Confessio. 908. Ocul. inspect. 909. Juramentum. 910. 911. Testes. 912. Regula de præsumptione juris. 913. Notorium. 914. Applicatio juris, decisio. 915. Executio.

Caput 75.

De bello & partibus bellum gerentibus.

- §. 916. Partes belli principales, minus principales. 917. Belli consortes, interveniens. 918. Qui neutrarum partium.

Caput

Caput 76.

De belli gerendi actu ejusque partibus.

- §. 919. Belli indictio, pura, conditionata. 920. Qua utendum.
921. An necessaria. 922. Hostilitates. 923. Deditio. 924.
Victoria. 925. Continuatio belli. 926. Ablatio rei de qua
bellum. 927. De jure illiquido. 928. Effectus deditiois.
929. Concurfus creditorum.

Caput 77.

De amica compositione.

- §. 930. Amica compositio, pax. 931. Mediator, arbiter. 932.
Compromissum, receptum, arbitrium. 933. Auctoritas sen-
tentia arbitri. 934. Transactio, pactum remissor. 935. Sta-
tus pacis. 936. Inducia. 937. Pacis modus.

Caput 78.

De iis, qui alias negotiis tractandis interveniunt.

- §. 938. 939. Personæ principales, minus principales.

Caput 79.

Modus negotia tractandi.

- §. 940. 942. 943. Forma negotiorum. 941. Probatio. 944.
Congressus.

Caput 80.

De republica ejusque fine.

- §. 945. Respublica. 946. Partes salutis publicæ. 947. 948.
Salutis privatæ relatio erga publicam. 949. Civis, peregrinus.

Caput 81.

De unione civili & juribus ac officiis civitatis generatim.

- §. 950. Unio civilis. 951. Potestas, subjectio civilis, imperium.

Caput 82.

De territorio.

- §. 952. Territorium. 953. An necessarium. 954. De aëre su-
perficie & subterraneis. 955. 957. Quicquid est in territorio
est etiam de territorio. 958. Territorium clausum. 959. So-
litarium, commune, divisum, servitutes juris publ.

Caput

Caput 83.

De potestate & subiectione civili.

§. 960. Dominium publicum, & eminens. 961. Magistratus, 962. Majestas realis, personalis. 963. Limites potestatis civil. 964-966. Divisiones. 967 Fons. 868. Superior. 969. Superioris officia. 970. Subditus. 971. Quis talis, an ipse Princeps. 972. 975. Civis, incola, forensis, subditus temporarius. 973. Officia subditi. 974. Libertas natural. 976. Licet supplicare contra justus principis.

Caput 84.

De legibus fundamentalibus & comitiis.

§. 977. Leges fundamentales, quis condat. 978. Tollat. 979. Comitia, conclusa, jus comitiorum.

Caput 85.

De speciebus rerumpublicarum.

§. 980. Forma reipubl. monarchia aristocrat. democrat. 981-983. Regularis, irregul. 984. Regnum. 985. Respubl. libera, subordinata. 986. Composita, simplex. 987. Rex, populus. 988. Quis princeps. 989. Status regni. 990. Regnum monarch. perf. imperf. patrim. usufr. heril. 991. Jura principis reservata, communicata. 992. Comitia regni. 993. Comitia in regno. 994. Capitulationes. 995. Optimates in aristocr. 996. Leges fundamental. in iis. 997. Comitia in iis. 998. In democratia.

Caput 86.

De systemate rerumpublicarum & rebus publicis unitis ac incorporatis.

§. 999. Systema rerumpubl. 1000. Respubl. unita, aequal. inaequal. 1001. Incorporatio. 1002. An hinc respubl. composita. 1003. Quanam hic respubl. libera.

Caput 87.

De republica composita.

§. 1004. Forma reipubl. composita & minorum, unde composita. 1005. Potestas civil. in republ. composita. 1006. Speciatim in rebuspubl. minoribus, unde composita. 1007. Comitia & leges fundam.

Caput

Caput 88.

De ortu & interitu reipublicæ.

- §. 1008. Ortus inter invitos aut volentes. 1009. Ortus territorii. 1010. Dismembratio. 1011. Ortus reipubl. compos. 1012. Interitus reipubl.

Caput 89.

De membris reipublicæ peculiaribus, præsertim principe in regnis.

- §. 1013. Membra exstantiora. 1014. Princeps regnans & successor. 1015. 1017. Princeps multiplex. 1016. Ejus duplex persona. 1018. 1019. Divisio. 1020. Conjuncta l. divisa potestas. 1021. Quando populus concurrat. 1022. Qualis princeps ex præsumptione. 1023. Princeps summus. 1024. Dependens. 1025. Princeps repræsentat populum. 1026. 1027. An integra gens Principi subdita. 1028. Subjectio statuum.

Caput 90.

De principe successore.

- §. 1029. Regularis, irregul. 1030. Qualis ex præsumptione. 1031. 1032. Jus successoris. 1033. Ejus subjectio.

Caput 91.

De statibus seu ordinibus regni.

- §. 1034. Classes statuum. 1035. Repræsentant populum. 1036. Jus eorum in comitiis. 1037. Subjectio.

Caput 92.

De vicariis.

- §. 1038. Vicarii regni & interregni. 1039. Jura vicariorum interregni. 1040. Divisio. 1041. Modus eos constituendi. 1042. Vicarii extra interregnum. 1043. Modus hos constituendi. 1044. Eorum jura. 1045. Cui vicarii subjecti.

Caput 93.

De ministris regni.

- §. 1046. Ministri quid? 1042. Principis & populi. 1048. Ministri status & alii. 1049. 1050. Subjectio activa & passiva. 1051. 1052. Salarium, sportulæ.

Caput

Caput 94.

De optimatibus, senatoribus & ministris in aliis rebus publicis
§. 1053. Optimates in aristocratiâ. 1054. Sunt princeps.
1055. Senatores. 1056. Non sunt superior. 1057. 1058.
Ministri in aristocr. & democr.

Caput 95.

De membris rerumpublicarum compositarum.
§. 1059. Membra mediata. immediata. 1060. Regula de utrisque. 1061. De mediatis.

Caput 96.

De modis acquirendi & amittendi jus civitatis.
§. 1062. Receptio civis & nativitas. 1063. Amissio juris civitatis. 1064. 1066. 1069. Emigratio, transmigratio, transplantatio. 1067. 1065. 1068. Alienatio, expulsio.

Caput 97.

De modis quibus princeps jus suum principis acquirit vel amittit.
§. 1070. Successio. 1071. 1077. De Ordine succedendi & casu extinctæ Stirpis. 1072. Regna successoria, electiva
1073. Electores. 1074. Qualem eligant. 1074. An successoris electio requirat consensum regnantis. 1076. Successoris obligatio. 1077. Cessio. 1079. Occupatio. 1080. Inaugurat., homagium, jurament. 1081. Usurpator, æmuli. 1082. Iura usurpatoris. 1083. Competitorum. 1084. Amissio imperii generatim. 1085. Speciatim de abdicatione. 1086. 1089. Depositione & subductione. 1091. Inhabilitate. 1090. Modus, quo successoris jura desinunt

Caput 98.

De modis, quibus optimates, senatores & ministri fiunt, & conditionem suam amittunt.

§. 1092. 1093. Ordinum jura acquirendi modus. 1094. 1095. Quis condât vel mutet leges ordinum successionem definientes. 1096. Amissio juris status. 1097. De optimatibus, senatoribus. 1098. 1099. Acquisitio officiorum. 1100. Amissio.

Caput

Caput 99.

De officiis quibus tenetur superior erga subjectam sibi rempublicam.

Caput 100.

De potestate civili generatim & rectoria speciatim.

§. 1102. 1103. Partes potestatis generales, speciales. 1104. Potestas rectoria, legislativa, mandandi, privilegiandi, dispensandi &c. 1105. Rescribendi, authentice interpretandi 1106. Leges recipiendi, mutandi, retorquendi. 1107. Limites legum. 1108. Privilegiorum & dispensationum. 1111. Mandatorum. 1109. An leges naturales mutari possint. 1100. An leges possint pactis mutari. 1112. Exemptio mandati. 1113. De sub & obreptione in rescriptis. 1114. De decretorum extensio.

Caput 101.

De suprema inspectione superioris.

§. 1115. Suprema inspectio, quid. 1116. 1117. Ambitus & limites.

Caput 102.

De potestate exsequendi.

§. 1118. Potestas exequendi quid. 1119. Ambitus. 1120. 1125. Circa ministros publicos. 1126. 1127. Commissarios. 1128. Honorem civium.

Caput 103.

De partibus potestatis civilis specialibus, praesertim potestate bellica.

§. 1129. Generatim. 1130. Potestas bellica speciatim. 1131. Ex parte tantum ad jus publicum refertur. 1132. Regula generalis. 1133. Ius milites legendi. 1134. Sequela armatae. 1135. Excursoribus auctoritatem addendi. 1136. Navium, arcium, praesidii, armamentariorum, classium militarium. 1140-1143. Ipsum belli actum & pacem moderandi. 1144. 1150. Reliqua. 1137. 1139. 1143. 1147. Limites

❧ * ❧

tes fervandi. 1149. Status militis. 1152. Coactio ad munus exploratoris.

Caput 104.

De potestate politica.

§. 1153. Quid? 1154. Intuitu numeri, indolis, habitationis subditorum 1155. Quæstus & commerciorum 1156. Studiorum. 1157. Sanitatis. 1158. Viarum & ædificiorum. 1159. Damnorum casu oriundorum. 1160. Rerum singulorum aut nullius. 1160. Temporis, ponderum, mensurarum. 1162. Pauperum. 1164. Leges & instituta politica. 1166. Ministri & collegia politiæ. 1163. Libertas singulorum. 1165-1167. Politia subordinata.

Caput 105.

De potestate camerali.

§. 1168. Quid? 1169. Objectum. 1370. 1176 Res nullius. 1171. Incerti domini. 1172. Publicæ vulgares & eminentes. 1173. Patrimonium publicum & aliæ res publicæ. 1174. 1175. Res ararii & fisci. 1177. Metalla, thesauri. 1179. Res Principis patrimoniales. 1178. 1180. Ius principis in rebus publicis. 1181. 1182. In rebus privatorum, dominium eminens 1183. 1187. Ius colligendi redditus publicos. 1188. Munera publica imponendi. 1189. 1190. Angar. & parangar, metat., albergariæ, operarum. 1191. Ius circa commercium intern. & extern. 1193. Activum passivum. 1194. 1195. Ius quale. 1196. Ius fisci subordinatum.

Caput 106.

De potestate judiciaria.

§. 1197. Quid? & administratio justitiæ 1198. 1199. Causa justit. & regim. 1200. Iurisdictio. 1201. 1202. Voluntariæ. 1203. Recissio negotiorum. 1204. 1206. Modus jus persequendi in republica. 1205. Species decisionum. 1207. Executio. 1208. Leges judiciariæ. 1209. Limites jurisdictionum.

Caput

Caput 107.

De habitu societatum ad rempublicam.

§. 1210. Societates publicæ privatæ. 1211. Liberæ, subjectæ, privilegiatæ, nudæ. 1212. Approbatæ l. non. 1313. Ius ineundi societates. 1214. Qualis societas in dubio. 1215. De juribus socialibus. 1216. Eorum relatione ad rempublicam. 1217. Politia societatum publicarum. 1218. Privatarum. 1219. Statuta. 1320. Ius contributiones a sociis colligendi. 1221. Ius principis circa bona societatum. 1222. Circa societatem domesticam speciatim. 1223. Potestas civilis societatum. 1224. 1226. Divisio societatum publicarum. 1225. Iura socialia societatum confirmatarum. 1227. Publicarum.

Caput 108.

De gente ejusque menbris.

§. 1228. Gens. 1229. Ejus natura. 1230. Gentes in system. rerumpublicarum, & rebuspublicis unitis. 1231. In republ. compos. 1232. An hæc illæve una gens. 1233. Gens libera, dependens. 1234. Membra gentis, peregrini. 1235. In systemate & republica composita. 1236. Peregrini vulgares & eximii. §. 1237. Indigenæ, advenæ. 1238. Patria. 1239. Naturalisatio.

Caput 109.

De officiis gentium inter se & principio, unde hæc cognoscenda.

§. 1240. Officia gentis erga se. 1241. Erga alias gentes. 1242. Regula, unde hæc derivanda. 1243. An jus gentium proprium existet.

Caput 110.

De officiis gentium inter se absolutis, speciatim intuitu unionis civilis, territorii, rerum dominio vacuarum & ad privatos pertinentium, commercii, potestatis & honoris.

§. 1244. Officia circa unionem civilem. 1245. circa formam reipublicæ. 1246. Circa territorium. 1248. 1250. 1261.

Mare accolens, 1249. Flumen intermedium, 1351. 1252.
Occupationem terrarum, 1253. Maris, 1254. Rerum nul-
lius in territorio deprehensarum, 1255. Ius littoris, 1256.
1264. Commercia, 1257. 1262. 1263. 1266. 2268. 1269.
Potestatem civilem, 1258. Ius albinagii, 1259. 1260.
Ius detractus, 1265. Retorsionem, 1267. Potestatem judi-
ciariam, 1268. Circa negligentiam, incommodum, 1269.
Honorem, 1276. De Principe extraneo territorium ingredi-
ente,

Caput 111.

De servitutibus, jure pignoris, tributo, pactis inter gentes,

§. 1277. Servitutes juris publ, 1278. Jus pignoris, 1279.
Tributum, 1280. Tractatus, 1281. Fœdera, 1282. Pacta
perpetua, 1283. Sponsiones, 1274. Quando mutantur vel
non, 1285, 1286. Guarantia & obsidum datio,

Caput 112.

De legationibus, legatorum speciebus, habilitate, admissione,
officio & jure.

§. 1287. Legatus, agentes, consules, 1288. Character re-
præsentatiuus, 1289. 1290. Legatorum species, 1291-
1294. Quis mittere possit, 1295. Qualitas legati, 1296.
Litteræ credential, 1297. Instructio, 1298. Admissio le-
gati, 1299. Recusatio, 1300, 1301. Officium legati,
1302 - 1305. Sanctitas & independentia,

Caput 113.

De comitibus, suppellectile & ædibus legatorum,

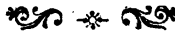
§. 1306. Comites, familia, ministri legationis, 1307. Su-
pellex, 1308. An hæc habere permissum, 1309. 1310.
Cui subsint comites & patrimonium legati, 1311-1313.
De ædibus,

Caput 114.

De modis quibus legatio finitur,

§. 1314.

Caput

Caput 115.

De habitu jurisprudentiæ privatæ, præsertim civilis ad rempublicam.

§. 1315. Jurisprud. privatæ illustrium, 1316, 1318. Actio loco belli.

Caput 116.

De habitu jurisprudentiæ criminalis ad eandem.

§. 1319. Omne delictum læsio reipublicæ. 1320, 1321. Nova delicta. 1322. Pœnæ ordinar. arbitrar. 1323. Legis pœnalis necessitas. 1324. Puniendum ex officio. 1325. Jus puniendi publicum & privatum. 1327. Non impediendo crimina an delinquatur.

Caput 117.

De potestate civili in criminibus.

§. 1327. Vulgaris, eminens. 1328. Aggratiatio, abolitio, restitutio in integrum, privi. odios. decimar. 1329. Asyla. 1330. Quid puniendum, qua pœna. 1331. Delicta extra territorium. 1332. Persecutio criminosi in alienum territorium. 1333. Privata. 1334. Traductio. 1335. Potest. crim. subordinata, sublimis, Ictio criminal.

Caput 118.

De habitu jurisprudentiæ feudalis ad rempublicam.

§. 1336. 1337. Feuda publ. privata. 1338. Domestica peregrina. 1339-1341. Regulæ de feudi respectu ad territorium.

Caput 119.

De potestate civili in feudis.

§. 1342. Potestas intuitu feudorum intra territorium sitorum, 1343. Intuitu feudorum domesticor. & peregrinorum. 1344. Leges ad feuda alieni territorii applicandæ. 1345. Ictio feudal.

Caput

Caput 120.

De habitu religionis & ecclesiæ ad rempubl.

§. 1346. 1347. Potestas eccles. privata. 1348. Quid subsit potestati publicæ. 1349. Jus reformandi, advocatiæ, suprem. inspect. jurisd. eccles. 1350. Jus reformandi duplex. 1351. Pars potest. civil. 1352. Indoles. 1354. Emigratio vol. & necess. 1354. Cui & quale relig. exercit. permit-tendum. 1356. 1357. Juris advocatiæ indoles. 1358. 1361. Qualis societas ecclesia. 1360. Potestas Principis non ex religione. 1362. Presbyteria; officia; collegia eccles. 1363. Quæ non possit Princeps. 1364. Quæ possit intuitu formulæ fidei. 1365. Controversiarum. 1366. Rituum & carim. 1367. Doctorum. 1368. Jus devolutionis.

Caput 121.

De jurisprudentia principum privata. I

§. 1369. An Princeps suis legibus subjectus. 1370. Lis inter subditum & principem. 1371. An conjux subsit conjugii principi. 1372. De tutela. 1373. Ministris privatis. 1374. Succesor in patrim. privato. 1375. Delicta privata.

Caput 122.

De jurisprudentia practica publica, speciatim bello inter gentes & partibus belligerantibus.

§. 1376. 1377. Bellum privatum, publ. mixtum. 1378. De privato & mixto. 1379. Solenne & minus solenne. 1380. Partes belli principales, minus principales. 1381. Fœdera belli offens. & defens., tractatus subsidii. 1382, 1383. Qui neutrarum partium. 1384. Regula de iis, qui neutrius partis sunt. 1385. 1386. 1387. De militibus & belli præfectis.

Caput 123.

Cui, contra quem, quam hostilitatem & ubi exercere liceat.

§. 1388. Causa belli, an præpotentia. 1389. Quis ex subditis vim exercent. 1390. vis contra gentem belli minus principalem & adjuvantem. 1391. Contra legatos. 1392. 1393.

1393. Hostilitas licita. 1394. Illicita. 1395. De percussoribus. 1396. Perfidia. 1397. Retorsio, ratio bellica. 1398. Hostilitas in territorio neutrius partis.

Caput 124.

De jure captorum, rerum ereptarum & contributionum bellicarum.

§. 1399. Ius bello capti. 1400. 1402. Rerum bello ereptarum. 1403. 1404. Ius postliminii 1405. 1406. De æqualitate calamitatum bellicarum inducenda. 1407. Officium subditorum hostis recedentis imperata adhuc faciendi.

Caput 124.

De conventionibus in bello ubvis.

§. 1409 1409.

Caput 126.

De bello minus solenni.

§. 1410.

Caput 127.

De pace ejusque violatione.

§. 1411. Pax universalis, particular. 1412. 1413. An particularem inire liceat. 1414. 1415. Compitio gravam & amnestia. 1416. 1417. An novum bellum priorem pacem tollat. 1418. Violatio unius alteriusve articuli pacis. 1410. Articuli pacis principales & reliqui.

Caput 128.

De tractandis negotiis forensibus in republica, præsertim Jurisdictionis civilis.

§. 1420. De extrajudicial. & judicial. 1421. Judicium. 1422. Ex quibus constet. 1423. Qualitas judicis. 1424. Potestas. 1425. Officium. 1426. 1427. Causæ jurisdict. voluntar. 1428. Causæ petitor. possessor. 1429. Processus 1430. Litigantes principales, minus principal. 1431. 1432. Expen-

Expensæ litis & sportulæ 1433. 1434. Partes processu.
1435. Species processus. 1436. 1437. 1439. Processus m.
dati. 1438. Citationis.

Caput 129.

De tractandis causis jurisdictionis criminalis.

§. 1440. De iudice, iudicio, personis iudicial. 1441. Offi-
cium iudicis. 1442. Partes processus. 1443. 1446. Media
probandi. 1447. Tortura 1448. 1450. 1451. Carcer
& similia. 1449. Species process. crim. 1452. Processus
fugiente reb. 1453. 1454. Mortuo. 1455. Contumace.

Caput 130.

De arte referendi, decernendi & acta atque archiva tractandi.

§. 1456. Ars decernendi & referendi. Archiva tractandi, ar-
chivum, archivarius. 1458. Hujus officium.

INSTI-

INSTITVTIONVM IVRIS NATVRALIS,
ARTIS ORDINE DIGESTI, ET AB ARBI-
TRARIIS FORI SENTENTIIS PUR-
GATI,

CAPVT I.

*De Jurisprudencia e naturalis indole, partibus, methodo
& historia.*

§. I.

Jurisprudencia naturalis est scientia jurium
& officiorum perfectorum inter ho-
mines, quæ ex rerum notionibus de-
ducuntur.

§. 2.

Officia erga Deum, & ea, quæ homo sibi ipsi
debet, item quæ ex humanitate potius, quam debito,
aliis præstantur, non referenda ad Jurisprudenciam na-
turalem, quum 1) hæc imitari debeat Jurisprudenciam
forensẽ, nec 2) alias inter morum doctrinam & jus na-
turale fines regi possint. Deinde cum 3) omnes fatean-
tur, esse discrimen officiorum perfectorum ab imperfe-
ctis, opus est per singula officiorum genera scire, quæ ad
illam, quæque ad hanc classẽ pertineant, quod felicius fie-
ri nequit, quam si singula singulis disciplinis comprehen-
das. Nec melius 4) ortæ subinde super gravissimis officio-
Westph. jus nat. A rum

rum præceptis controversiæ componi possunt, quam ita positis terminis, quibus observatis sæpissime accidere videbimus, ut alter ex ethices regulis recte sentiat, alter autem, ex fori indole rem æstimans, jure in alia omnia ierit. Est tamen ab his deviis cavendum, ne aut ea, quæ juris cogentis doctrinam proxime non spectant, plane extra omnem officiorum rationem posita putet juris naturalis interpres, aut is, qui lætum intra has angustias se restringentem videt, hunc impietatis damnet, quasi quæ jure non circumscripta putat, ea etiam honestatis regulis non definita esse, suadere velit.

§. 3.

Fontes juris naturalis unice sunt rerum notiones, & quicquid inde districtis ratiociniis elicitur. Præcepta lætorum, quæ rationes non iniquas, arbitrarias tamen, & abutilitate magis, quam necessitate petitas, habent, juri naturali non immiscenda. In quo haud parum offendere solent Icti, quando v. g. præscriptionem, successione legitimum, gradus cognationis, in quibus a nuptiis abstinendum, & similia serio, ut videntur, in jus naturale inferunt, aut id, quod veri simile est, cum eo, quod certum, confundunt, & v. g. de probatione per testes agunt. Nec immiscenda adeo Dei voluntas, ex Divinis litteris manifesta, de qua cæterum nemo sanus, sine Numinis reverentia cogitat, nedum ullius hominis auctoritas.

§. 4.

Juris naturalis scientia non ponit, nisi homines, in commercio cum aliis hominibus viventes. Hi vel in republica vivunt, vel extra eam libertate naturali fruuntur. De utrisque tradit hæc juris disciplina. Cæterum omnes eæ partes, quas Icti in suis scholis tractant, etiam hic sub incudem vocari possunt, ut in singulis pateat, quomodo ars juris & forensis & naturalis inter se discrepet.

§. 5.

§. 5.

Potest ergo per singulas partes discerni ipsa juris *theoria* a doctrina *practica*. Inter partes autem, ut apud ICTos, sunt hic quoque *jus feudale, criminale, ecclesiasticum, & civile*, & si ad rempublicam te conferas, *jus publicum & gentium*. In rebus practicis vero, lites tractandi, & in aliis negotiis versandi modum, item acta conscribendi, custodiendi, & quid cuique rei conveniat, decernendi, rationem discere licet.

§. 6.

Jus naturale in usum ICTorum tantum a morum præceptis est discernendum. Qui enim non in fori utilitatem huic officiorum cognitioni vacare volunt, in his necesse non est perfecta officia separatim nosse, quæ tum melius cum omnibus reliquis officiis una disciplina conjunguntur. ICTi ars autem separatam hic doctrinam non solum desiderat, sed etiam postulat, ut omnes descriptiones nominum cum notionibus, quas ICTi rebus subiiciunt, exacte conveniant, & omnes illi loci, de quibus ICTus disputat, plene agitentur.

§. 7.

Summum aliquod juris præceptum, a quo reliqua omnia pendeant, & esse potest, & definitum utile est. Laus ejus in eo consistit, ut fecundum, vere summum, & universale sit. Erit autem fere hoc: præstanda sunt aliis, quæ conjunctionis causa, qualis est inter homines, absolute necessaria sunt; ad ea omnia autem facienda jus est, quæ officiis perfectis erga alias non adversa & ad quæ quodcumque officium impellit, quantum hoc officium vinci ab alio fortiori officio, ostendi nequit.

§. 8.

Juris naturalis abusus est, si quis non satis operæ in evolvendis legibus & meditanda earum cohærensione ponat & hoc tantum solatio inscientiam fulciat, quod naturæ & rationi locus sit, donec a ICTo, qui alia ad forum profert, per legislatorem nova his substituta esse, doceri

possit. Non enim in quavis quæstione docendus est demum, qui Icti nomen tueri cupit, sed debet ab omni jam, qua opus est, scientia instructus esse, antequam ad negotia tractanda accesserit. Eodem modo & corrigere ac emendare leges velle per juris naturalis doctrinas, non Icti est, sed legislatoris. Lacunas legum hac scientia supplere, earum rationes in naturæ abditis latentes indagare, eoque modo vitium aut virtutem legum cognoscere, is demum verus usus est, Icto spectandus. Præterea emendandarum legum ratio inde hauritur a legislatore.

§. 9.

Quæ cum ita sint, & utilitas juris naturalis addiscendi inde patet, & cum rationibus firmissimis nitatur hæc juris disciplina, tantique usus sit, frustra sunt, qui de ejus veritate omnino dubitant, idque ad nugæ & næcias rejiciendum existimant.

§. 10.

Licet animum ab aliis doctrinis, præsertim morum præceptis, politices, juris constituti, & historiæ cognitione, atque ab universâ philosophia, munitum ad hæc adyta, adferre, apprime utile sit, fallunt tamen & falluntur, qui has doctrinæ, ipsius juris naturalis loco, vendunt, sicque falsam hederam vino quamvis alias vendibili suspendunt.

§. 11.

Ordo tractandi aptissimus erit, ut ea, quæ extra rempublicam per omnes juris partes naturaliter dici possunt, præmittantur, deinde de republica tractetur, & quid hæc doctrina in singulis juris partibus, quæ extra rempublicam jam concipi possunt, mutet, & quid novi iis addat cognoscatur.

§. 12.

Quamvis æterna sint juris naturalis præcepta, recentioris tamen ætatis demum studio & operæ debetur,

betur, quod diligentius culta, in peculiarem artis formam redacta, & justis fundamentis inædificata sint. Olim a veteribus Jureconsultis & philosophis arti suæ fuerunt passim intermixta. Deinde res incidit in Scholasticos, ubi per seculi barbariem admodum inquinata fuit nobilissima Juris disciplina. Aliam tum viam monstrarunt Nic. Hemmingius & Bened. Winklerus, quam cum laude primus ingressus est Hugo Grotius. Ad hunc assatim scriptæ aliorum notæ, & in compendium redactæ institutiones, versionesque in variarum nationum linguas. Aemulatus hunc Joannes Seldenus, & superare voluit demonstrandi rigore Thomas Hobbes. Multos hic nactus & oppugnatores & defensores. Grotii gradibus insistens, & supra hanc se efferens, Samuel Puffendorfius magnam ingenii famam consecutus est, sed & obtrectatores, contra quos ipse, nec aliorum auxilio destitutus, bella gessit strenua. Habuit etiam suos adnotatores & versores. Oculatissimus & a multis præcessorum præceptis, imo & haud raro a se ipso recedens Christianus Thomaeus, haud absimilem Puffendorffio expertus est fortunam. Existere præterea multi alii & superiore & præsentis sæculo, qui de jure naturali separatim meriti usque ad Christianum Wolfium, inter quos præsertim Casp. Zieglerus, H. Cocceii & Ad. Frid. Glassey eminent. Vasta de jure naturæ volumina edidit Christ. Wolfius, recentioris philosophiæ caput nobile. Ad latus huic ivit Joach. Ge. Daries, nec ipse incelebris. Sæcuti alii, quibus ars nostra non minus debet, inter quos Jo. Jac. Schmauffius, Burlamaquius, Vattelius, Dan. Nettelbladtius, vir in hac scena meritissimus, Pütterus & Achenwall, Meierus, Scheideman- tel, aliique cum nonnullis scriptoribus catholicis, inter quos laus aliis, aliis vituperium debetur.

Dic. de optimis libris, ad hanc juris partem referendis.

CAPVT II.

De statu hominis generatim & nonnullis statibus, qui extra rempublicam cogitari possunt, speeiarim.

§. 13.

Hominis tantum sunt jura & officia, non brutorum & rerum inanimatarum. Homo autem vel cum statu aliquo consideratur, vel alio modo. Ibi dicitur *persona*. *Status* est, qualitas hominum ad alios extra causam delicti relatorum, vnde jura & officia pendent.

§. 14.

Vnus idemque homo potest plures habere personas, quæ singulæ diversi sunt effectus, vnde ad iustum de eo iudicium capiendum illas omnes mente distinguere & inter se comparare oportet.

§. 15.

Habent etiam *ICti personæ moralis* nomen, quod societatibus hominum tribuunt, quando unius hominis instar spectantur. Inest huic nomini fictio, a qua in jure naturali semper abstinendum. Licet tamén tum brevitatis causa eam vocem & notionem adhibere, quando de singulis sociis eadem res haud dubie repeti potest, unde eos oratione comprehendere nil impedit. Cavendum autem, ne voce hac admissa argumenta inde struantur, quæ fictionis tantum ex indole proficiuntur.

§. 16.

Ergo de persona morali nihil tenendum, nisi quod de societate infra dicitur. Est enim persona moralis quaevis societas, quantum nomine, vt loquuntur *ICti*, colectivo de ea sermo fit.

§. 17.

Status nonnulli dispeunt in *naturales & civiles*. Illi in qualitate physica, hi in ea consistunt quam leges indi-

indiderunt. Aliqui eorum ex societate oriuntur, de quibus infra. Nonnulli absque societatis notione intelliguntur, quibus hic,

§. 17. b.

Non omnia, quæ naturaliter in homine discerni possunt, ejus sunt indolis, ut inde jurium diversitas nascatur, quare apud ICtos negligi debent. Inter ea autem, de quibus ICto disputandum, est 1.) Status *Embryonum* i. e. eorum, qui concepti quidem a matre jam sunt, ex utero tamen nondum prodierunt, item *eorum*, qui ne concepti quidem adhuc sunt.

§. 18.

II, qui ne concepti quidem sunt, nulla habent jura præsentia, futura tamen habere possunt, quæ ipsis adimi nequeunt, si ex pacto & providentia majorum ipsis cauta & stabilita sunt. Embryones in juribus futuris pari cum prioribus conditione utuntur, habent tamen & jura præsentia, ea scilicet, ne vitæ ipsorum, si qua adest, conservationi & integritati noceatur. Alia embryonum jura præsentia non statuenda, quia nescitur, an vivant, nec ne.

§. 19.

2.) Status virilis atque foeminei sexus, jure naturali peculiaris nullus est.

§. 20.

3.) Status infantum, impuberum, minorennium &c. deprehenditur omnino in jure naturali ita, ut aliqua aetas ob infirmitatem ad promittendum, & ad acceptandum, & ad crimina committenda, adhuc immatura existimanda sit; alia ætas ad acceptandum jam vires habeat, nondum verò ad promittendum, alia ad utrumque, item ad crimina quoque committenda, jam sufficiens dici possit. Sed certi annorum numeri singulis his facultatibus præfigi jure naturali nequeunt.

§. 21.

4.) Status furiosorum & mente captorum ita consideratur a ICto, ut nullius humanæ voluntatis,

imputationis, ex voluntate obligationis, & acceptationis capax putetur, qui omni ratione caret.

§. 22.

5.) Status eorum, qui corporis vitio laborant, non minus in jure naturali attendendus. Huc a) sensibus orbi, muti, surdi, cœci, quibus jura neganda, quæ sine his sensibus cogitari nequeunt, b) impotentes ad generandum, de quibus in argumento matrimonii singularia dicenda, c) deformes & figura corporis irregulari a natura distincti, qui, si insignes sunt ad deformitatem, animæ tamen humanæ signa ostendunt, *portenta* dicuntur, a *monstris* distinguenda, in quibus, licet ex hominis congressu generatis, nihil apparet, quod animam humanam prodat. Illa omni aliorum hominum jure potiuntur, quod corporis forma non impedit. Hæc ad homines a Ictis non referuntur, quia signa humanitatis desunt.

§. 23.

6.) Aegroti a sanis, donec mentis compotes manent, jure non differunt.

§. 24.

Status civiles, qui hunc in locum trahi possint sunt pauci.

1.) Illegitimorum natalium a legitimis discrimen aliquod cogitari quidem possit, nihil tamen præcipui confert liberis a legitimis parentibus origo præ reliquis, quibus ejusmodi natales non contigerunt, quod jure naturali allegari possit.

§. 25.

2.) *Infamium* status i. e. eorum, qui corrupti ingenii & pravæ voluntatis iudicium apud alios malefactis provocarunt, illos privat juribus, quæ a bona existimatione pendent. In infamia ipsa sunt quidem gradus, ut major a minori infamia dignosci possit, sed utilitatis parum haberet, ad specialiora descendere.

§. 26.

§. 26.

3.) Status cognatorum s. eorum, inter quos est ex generatione erga se necessitas, si a liberis discesseris, quibus officia peculiariter debent parentes, nullus est. Unde parum refert, lineam collateralem a recta hic discernere, gradus eorumque computationem docere, aut de consanguinitate ad finitatem tradere. Majus officium ad felicitatem cognatorum præ extraneis adjuvandam ad ethicam pertinet. Ascendentibus nihil debent descendentes finita educatione, quod Ictus docere possit. Cognatos in causis contra extraneos suspectos esse, merito statuunt Icti.

CAPVT III.

De actione generatim & necessaria, libera, invita, voluntaria, bona, mala speciatim.

§. 27.

Mutationem ex principio interno producere, est agere, unde hominis actio s. factum, est ejusmodi mutationis productio. Hæc interna s. cogitatio est, si aliorum sensus non potest tangere, externa, si potest. Actio ergo ommissiva Ictorum, quam commissioni opponunt, quaque mutatio nulla producitur, non est actio, licet ommissio actionis, sit talis animi aut corporis conditio, de qua Icto in casu obvio, præsertim ad judicandam imputationem, disputandum est. Pati est mutationem subire a principio externo ortam.

§. 28.

Omni actio veri nominis philosophis dicitur libera, seu moralis, si potuisset etiam omitti, opposita ei mutationi in homine, quæ vel ex machina corporis animive originem habet, vel externo a principio pendet, quæ potest dici necessaria. Ab hac differt actio invita, ad quam quis suo consilio quidem descendit, sed ob coactionem

nem externam ab alio adhibitam, seu mali, quod alter alias minatus est, evitandi causa ex justo metu suscepta, opposita ei, quæ sponte fit.

§. 29.

Licet actio invita inter liberas philosophorum actiones referenda sit, quia tamen & in imputatione & in obligatione idem de ea dicendum, quod de necessaria, scilicet utramque in hac non minus, quam illa, cessare, effectu hæ species in scholis Ictorum non differunt.

§. 30.

Licet actiones brutorum sint quodam modo liberae, de horum tamen poena aut juris vinculo nil præceperunt legislatores, inde nec Ictus in disciplina juris naturalis de his disquirit. Rerum inanimatarum autem actiones non dantur.

§. 31.

Actio hominis libera non est, nisi quæ cum usu rationis suscipitur, aut in qua ratio adhiberi potuisset. Potest esse vel præmeditata vel subito edita. Ergo quo facilius rationis usus in rebus, ubi ea superhabita est, quo majores animi dotes, quo cultior intellectus, quo minora ejus impedimenta, quo plura animo obversata, quæ in contrarium movere debuissent, quo longior deliberatio, distinctior cognitio, quo magis in potestate fuit, id, quod perperam factum, aliter facere, eo liberior est actio.

§. 32.

Actio, quæ officio conformis, *bona*, quæ huic in conveniens, *mala* dicitur. Laus inde aut vituperium actionis non ab effectu, quem habuit, sed a neglectu aut custodia officii æstimenda.

§. 33.

Cum leges naturales a jure constituto singularum rerum publicarum sæpe discrepent, potest accedere,

dere, ut secundum hoc actio labe careat, quæ per illas notatur, & inverſe. Item potest aliquid extra certum rerum nexum, v.g. extra rem publicam, officio non repugnare, sicque bonum esse, quod secus foret intra illum.

§. 34.

Sunt, qui putant, tum, si animi aut corporis facultates ad id dirigantur & applicentur, ad quod natura aptæ sunt, & cujus causa ab hac videntur esse concessæ, tum actiones ita prodeantes esse bonas; reliquas esse malas. Sed innumera sunt ea, ad quæ facultates hominis idoneæ sunt, ut certo definiri nequeat, quisnam vere fuerit naturæ in iis concedendis autus, & sunt in his, ad quæ aptitudo non deest, multa haud parum officii contraria, quæ nolim ideo laude digna putare, quia aptissimus ad ea suscipienda fuerit autor.

Wolf. Jur. nat. Tom. 1. §. 412. *gratia cibum ac potum appetere solius voluptatis percipiendæ licitum non est.*

CAPVT IV.

De actione recta, dolo, culpa, casu.

§. 35.

Actio, in qua omnes animi & corporis vires ita applicatæ, ut applicari officium jubebat, est *recta*. Ad hunc sufficiens, quantum haberi potuit, cognitio, sincerum de re iudicium, voluntatis in optimam partem inclinatio, cauta & prompta executio requiritur.

§. 36.

Defectus in rectitudine a nonnullis in *vincibilem & invincibilem* dividitur. Sed cum non defecerit homo in iis, quæ evitare non potuit, hæc distinctio merito rejicitur, & defectus nullus, nisi vincibilis, admittitur.

§. 37.

Voluntatis directio ad aliquid agendum, dicitur *propositum*, s. *decretum*. Directio voluntatis ad exitum, qui secutus est, hujus intuitu *intentio*, quæ si alium præ eo, qui secutus est, ne optavit quidem auctor, *directa*, si alium præ hoc optavit, egit tamen id, ex quo haud difficilius, quod accidit, sequi potuit, quam quod præoptabat, *indirecta* vocatur.

§. 38.

Actio non recta, quæ ex proposito commissa, *dolus* dicitur, quæ sine proposito, *culpa*. Eventus nec dolo nec culpa ortus, est *casus*. Patet autem, hæc, quæ contigerunt semper ad aliquem esse referenda, cum idem eventus eodem tempore plures tangens, unius dolo, alterius culpæ, tertii intuitu autem casui sæpe tribui debeat.

§. 39.

Doli vitium est in voluntate, culpæ ratio in neglectu vel justæ intelligentiæ ac scientiæ, vel judicii, aut deficiente voluntatis aut corporis promptitudine & solertia est quærenda.

§. 40.

Dolus, quo alter in errorem inducitur, nomen habet *fraudis*, *fallaciæ*, *machinationis*, *circumventionis*.

CAPVT V.

De Imputatione.

§. 41.

Licet imputatio apud Ictos plerumque in finistram partem accipiatur, non plane tamen hi absunt etiam a sensu meliore. Est igitur generatim actus, quo quis per actionem liberam causa ejus, quod secutus est, factus esse judicatur.

§. 42.

§. 42.

Quo plus rationis in quoquam posita est, unde ortus est eventus, & quo liberior hæc actio, quæ rationem continet eventus, eo magis imputatur, quod accidit.

§. 43.

Dolus & culpa sunt actiones liberæ, & imputandæ, minus tamen hæc, quam ille, quum in promptu habere omnes vires, non tam in potestate nostra sit, quam, optime perspecto officio, data opera in transversum non moliri. Præterea sunt in dolo & culpa gradus. Casus imputari nullo modo potest.

§. 44.

Rebus inanimatis nil potest imputari. De imputando animalibus irrationalibus facinore non disputat Ictus. Hominibus ratione destitutis eo tempore, quo quid ab iis factum est, imputari nequit. Si tamen iis imputari potest, quod rationis usu caruerint in eo, quod factum, tum ipsa actio suscepta illis, ad culpam saltem, imputari debet.

§. 45.

Si in actione edita id tantum spectatur, quod necessarium est, ut hoc vel illud nomen accipiat, dicitur *nuda*, reliqua, quæ in illa discerni possunt, & cum ea conjuncta sunt, sunt circumstantiæ ejus.

§. 46.

In judicando factio non tantum actio nuda inspicienda, sed attendendum etiam ad circumstantias, v. g. personæ, loci, temporis, effectus, gradus doli vel culpæ, quarum quædam influunt in judicis sententiam, quædam secus, unde Icti perperam: Minima-circumstantia variat jus seu rem; cum dici debeat: Minima circumstantia variare potest rem.

CAPVT

CAPVT VI.

De auctore & socio.

§. 47.

Auctoris nomen vario sensu venit apud ICtos. Habent auctores rixæ, auctores & antesignamos, auctores & executores. Frequentissimus autem & juri maxime conveniens usus est, ut is *auctor* dicatur, cujus nomine & voluntate omnis res acta est. Quicquid enim alii faciunt, verum non suo, sed alieno, nomine, ejus alius potius, quam ipsi, auctor censeretur debet.

§. 48.

Plures, quorum nomine conjunctim res efficitur, dicuntur *confortes* s. *coactores*. Requiritur autem in his, ut unum sit negotium, cui omnes intercesserunt: Si enim plura sunt, quæ singuli egerunt, inter se non connexa, ad quæ inter auctores non fuit conjunctio, licet ejusdem generis molimina sint; non oriuntur tamen confortes, sed auctores plures rerum diversarum inter se quoque diversi.

§. 49.

Qui ad actionem alterius, ut ea exitum habere possit, opem consiliumve confert, est *Socius*. Hic vel animo vel corpore adsistit, illud *consilium*, hoc *auxilium* dicitur.

§. 50.

Id autem, quod socius confert, "aut parum, abest ab executione, vel ipsam adeo executionem comitatur, & maximum momentum ad exitum habet, vel ejus momenti non est; ibi socius dicitur *proxime*, hic *remote* concurrens. Consilium hoc intuitu dividitur in generale & speciale, quorum hoc cum cohortationibus, scrupulorum exemptione, opportunitatis ostensione aliisque conjunctum. Auxilium pari modo vel proximum vel remotum dicitur.

§. 51.

§. 51.

Qui post peractum facinus aliquid faciunt committentis causa, quod huic conducit, *fautores aut participes* dici possunt.

§. 52.

Potest homo etiam *omittendo* v. g. non impediendo, non manifestando &c. actionis commissæ reus fieri. Id vero in eo tantum dicendum, cui speciali vinculo ab hac negligentia interdicebatur, cum ordinario aliorum negotiis se immiscendi perfectum officium desit.

§. 53.

Mandatum & iussus faciunt auctorem, executio autem mandati alieni, socium. Consilium dans, s. quod idem, suadens, semper est socius, præcipiens, iubens, mandans, semper est auctor, adjuvans potest vel auctor esse vel socius. Ultimum dicendum etiam de eo, qui consensum, ab alio expetitum, in rem gerendam dedit.

§. 54.

Laudator rei peractæ nec auctor, nec socius, nec particeps est, licet ipsa ejus collaudatio possit peculiare esse facinus, unde in foro reddatur obnoxius. Laus rei adhuc imminentis potest laudatorem negotio postea suscepto implicare.

§. 55.

Receptio & occultatio rerum aut eorum, qui facinus commiserunt, si ante rem actam non promissa, facit tantum participem.

§. 56.

Qui dictis suis alterum ad agendum semel impulit, postea dicta revocando a societate rei gestæ non penitus liberatur.

CAPVT

CAPVT VII.

De consensu.

§. 57.

Consensus est convenientia voluntatis nostræ cum voluntate alterius, in re, ad quam voluntas nostra requiritur. Hæc convenientia si deest, dicitur *dissensus*.

§. 58.

Consensus verbis aliisve signis declaratus dicitur *expressus*. Qui ex eo, quod dictum factumve est per argumentum colligitur, est *tacitus*. Uterque sub *ver*i consensus appellatione comprehenditur.

§. 59.

Opposuerunt huic Icti Romani consensum *præsumtum*, qui fingitur, licet verba, facta, imo & scientia ejus, in quo fingitur, defint. Adsumtus illè, ut alia veterum figmenta, in rebus, ubi jam absque hac fictione eadem obligatio ex æquitate & lege immediate deduci potuisset. Inde in eo quoque locum habere creditum est, qui facultate consentiendi per ætatis immaturitatem aut animi hebetiem destitutus. Ergo in his tantum speciebus ille statundus, ubi jam absque consensu, sua sponte, ex lege est obligatio, & in jure naturali ab hac fictione, ut omnibus, merito abstinendum.

§. 60.

In consensu tacito statuendo, opus est, ut ex dicto factove ad consensum, qui inde colligitur, sit strictum & necessarium argumentum. Id quod tantum verisimile est, ad tacitum consensum non sufficit, quod Icti dicunt, *factum debere esse concludens*.

Wolf. J.N. Tom. 3. §. 921. *Qui adseveranti credere non vult, nec expresse dicit, se nec juranti fidem habiturum juramentum tacite defert.* Tom. 4. §. 139. *Qui alteri donat, quia moriturus erat, tacite sibi reservat revocationem ante mortem, quando visum fuerit.*

§. 61.

§. 61.

Is, qui in re, quam agi videt, & in qua consensus ejus necessarius est, tacet, sive consensus ejus sit expetitus, sive non, potest quidem consentiendi animum habere, potest autem & permultas alias habere filendi causas. Ergo a silentio ad consensum tacitum infirmum est argumentum. Unde falsa regula: Qui tacet, consentire videtur. Nec verior fit, addita clausula: *Si loqui debuisset & potuisset*, quia id, quod clausula requirit, aut in omni silentio adest, aut numquam. Loqui potest quivis, qui lingua non captus, & loqui debet quilibet, quia ejus interest, ne ex silentio consensus tacitus a quoquam derivetur. E contrario autem perfecta ad loquendum necessitas numquam est, cum cujusvis liberi hominis, ut aliarum rerum, ita & loquendi aut filendi, arbitrium esse debeat.

Wolf. J. N. Tom. 3. §. 1002.
*Qui habet jus negativum
& non prohibet, si conce-*

*dens facit, quod huic juri
nullum relinquit locum, jus
repudiat.*

CAPVT VIII.

De rebus, fructibus, usuris, pretio, mercede, honorario, impensis, essentialibus, naturalibus, accidentalibus, accessionibus.

§. 62.

Res ICTIS est, quicquid est & esse potest, quantum utilitati singulorum inservire, sicque de eo lis, patrimonium concernens, oriri potest.

§. 63.

Res sunt vel futurae vel praesentes. Illae vel certae vel incertae. Incertae, cum in fructibus expectandis consistunt *res speratae*, reliquae *spes simplex* dicuntur.

§. 64.

Quando de re singulari statuitur, ut est ab omnibus aliis rebus singularibus discreta, id, de quo
Westph. jus nat. B *statui-*

statuitur, dicitur *Species*. Si de re statuitur, sed sub nomine, rem singularem a similibus non discernente, vocatur *genus*.

§. 65.

Res, quæ sensus non afficiunt, dicuntur *incorporales*, reliquæ *corporales*; illas non habet Ictus, nisi jura. Corporales sunt *immobiles*; si loci mutatio in iis vel plane nulla est, vel saltem salvæ transferri nequeunt, alioquin sunt *mobiles*.

§. 66.

Quicquid cum re tamquam principali conjunctum, dicitur *caussa rei*.

§. 67.

In re distinguunt Icti *substantiam*, & *fructus*. Illa est, quicquid in re continuo perdurat & quo salvo nihilominus subinde utilitas rei percipi potest. Hi latius capto vocabulo omnem utilitatem comprehendunt, quam res, salva substantia, præstat. *Angustiori* sensu sunt, quæ ex re frugifera generantur.

§. 68.

Fructus, latiori sensu dicti, sunt vel *naturales* vel *civiles*. Naturales sunt illi, qui in sensu angustiori fructus vocantur. Civiles, qui præter hos, latiori sensu ad fructus referuntur. Sunt etiam omnes fructus, latiori illo sensu, vel *percepti* vel *percipiendi*. Illi, qui vere pervenerunt ad possessorem, hi, qui pervenissent, si debitam adhibuisset diligentiam.

§. 69.

Fructus naturales Icti dicunt *naturales in sensu adstrictiore*, si sine speciali cura & cultura generantur, *industriales*, si hac cura & cultura speciali indigent.

§. 70.

Impensa est sumtus, rei intuitu, ideo factus, ut inde oriatur commodum, quod antea deerat. Fit, vel

vel in fructus vel in rem. *Illæ* impensæ tantum profunt, donec fructus percepti sint. *Hæ* continuo durant, & sunt *necessariæ*, si conservant rem, *utiles*, si ejus redditus & usum augent, *voluptuariæ* si tantum jucunditatem adjuvant.

§. 71.

Æstimatio rerum vel operarum, est quantitas earum, quando ad alia referuntur, præsertim ad pecuniam. Hæc speciatim dicitur *pretium*, si ipsam rem æstimat, *merces*, si operas aut usum rei, quæ sine consumptione prodest, *usura*, si rei, quæ sine consumptione haud prodest.

§. 72.

Usuræ vel ex conventionione, vel ex mora debitoris, vel ex æquitate sôla ob usum pecuniæ nostræ, quem alter sibi permisit, peti possunt. Ex conventionione solvendarum quantitas mero pasciscentium arbitrio relinquenda. Ex mora non debentur usuræ, nisi quantum lucratus est debitor, aut lucrari potuisset creditor. Ex æquitate debentur, quantum lucratus est debitor, tum, si inconsulto domino pecunia usus est. Si pecunia credita, nec usuræ specialiter conventæ, tum de iis nec intuitu quantitatis, nec intuitu obligationis, certi quidquam statui potest.

§. 73.

Honorarium est, vel quicquid solvitur absque obligatione perfecta, sed tantum remunerandi animo, pro operis alterius, aut usu rerum ejus, vel quicquid solvendum, licet ex obligatione perfecta, pro operis liberalibus. Posterius nomine tantum a mercede differt, prius est donum, a contractu, quo operæ aut usus rei præstitus, diversum.

§. 74.

In omni quoque re distinguuntur *essentialia*, quæ salva notione abesse nequeunt, *naturalia* quæ salva notione abesse possunt, adesse tamen creduntur, donec ratio contrarii pateat, *accidentalibus*, quæ possunt adesse, sed abesse creduntur, donec probetur contrarium.

§. 75.

In omni re præterea distinguenda res ipsa, ejusque *accessiones* (die *Pertinenzstücke*) i. e. res a re principali diversæ, quæ tamen ut partes rei principalis spectandæ.

§. 76.

Quæ naturaliter cum re principali cohærent, quæ utilitatis causa rei principali adfixa, ea, quibus res principalis, ut usum habeat, carere plane non potest, quæ ex consuetudine rem principalem semper sequi solent, quæ certæ rei principali tantum apta sunt, ad aliam rem ægre attemperanda, & quæ a re divelli nequeunt, ea pro accessionibus ad rem principalem pertinentibus sunt habenda.

CAPVT IX.

De legibus naturalibus.

§. 77.

Lex latissimo in sensu est omnis norma, officia perfecta hominum inter se statuens. In angustiore, est norma ab alio alii præscripta, officia ejusmodi concernens. In *angustissimo* est norma ita præscripta, omnes cives reipublicæ, aut universum rerum personarumve genus concernens.

§. 78.

Lex naturalis non nisi in sensu latissimo dici potest, cum hic nihil ab uno alteri præscriptum esse, ponatur.

§. 79.

Leges naturales omnes quæstiones juris plene definiunt, ad omnes homines, quibus aliæ normæ non præscriptæ, vinculum suum extendunt, inter se apte cohærere debent, fuerunt semper eruntque, dum fuit eritque hæc rerum universitas, & eo sensu necessariæ sunt, quod per plene probantia ratiocinia ex notionibus rerum deducantur. Mutari autem possunt, ab earumque obser-

observantia homines liberari in republica, quando id reipublicæ salus permittit, aut exigit, quia aliæ rerum rationes aliam philosophiam postulant. Nec utilitatem habet, aut clare intelligi potest regula: Quod addi ac detrahi juri naturali possit, non autem illud tolli per leges in republica.

§. 80.

Collisio s. pugna legum naturalium est, si in eventu quodam plures regulæ, singula officia jubentes, ita concurrunt, ut eæ simul impleri non possint, sed, altera observata, altera negligenda sit. Hanc autem collisionem contingere posse, inde perspicuum est, quia singula, separatim considerata, sæpe aliter judicanda sunt, quam cum aliis conjuncta & complicata.

§. 81.

Lex est *permissiva*, quæ faciendi jus dat, *præceptiva* autem vel *prohibitiva*, quæ faciendi aut omittendi officium imponit.

§. 82.

Lex *imperfecta* est, quæ jus aut officium imperfectum constituit, *perfecta*, quæ utrumque perfectum. Leges Ictorum naturales semper sint perfectæ oportet.

CAPVT X.

De negotiis forensibus, pactis & ultimis voluntatibus generalim.

§. 83.

Actio, in qua de officio & jure perfecto dici potest, dicitur *negotium forense*.

§. 84.

Negotia forensia vel jura & officia perfecta producunt, aut saltim destinata sunt, ut jura aut officia perfecta vere & recens constituent, vel minus. Priora vel sunt *licita*, vel *illicita*, hæc legibus sunt adversa, illa convenientia. Licitata sunt *valida*, si effectum, cui destinata sunt, habent, *invalida*, si non habent.

§. 85.

Negotia forensia, quæ in mentis declaratione, seu significatione voluntatis & cogitationum verbis facta, consistunt, sunt *assertiones*, si tantum testimonium rei, quæ est, continent, non ad ea, quæ fieri debent, animi destinationem. *Dispositiones* dicuntur, si sunt oppositæ indolis, attamen serio & ideo factæ, ut effectum habeant.

§. 86.

Assertiones præstandi nominant declarationes, quæ dispositionis indolem haberent, si serio, & effectum constantem consequendi causa, factæ essent, ita tamen factæ non sunt. *Acceptationes* vocant declarationes eorum, quibus promittitur, quo jus promissione sibi delatum agnoscat.

§. 87.

Dispositiones factæ cum animo, ut alter acceptet, & inde jus perfectum habeat, quod disponens ab ipso recipere & revocare non potest, dicuntur *promissiones*, reliquæ quæ, licet seriæ sint, tamen hanc destinationem, quæ in promissione est, non habent, dicuntur *dispositiones* in sensu angustiiori.

§. 88.

Promissio, antequam acceptatio alterius partis accedat, dicitur *oblatio*. Promissio autem acceptata, quam impleri acceptantis interest, dicitur *pactum*.

§. 89.

Per assertionem novum officium non contrahitur. *Dispositio* quoque in sensu angustiiori autorem haud obligat, nec assertionis præstandi alius effectus est.

§. 90.

Acceptatio jus quidem, non vero officium gignit, nisi cum promissione reciproca conjuncta sit. Promissio post acceptationem non potest revocari, antea potest.

§. 91.

§. 91.

Declarationem, qua juris alicujus in alterum translatio innuitur, esse promissionem, inde cognoscitur, si facta est, vel eo, qui jus inde habere debet, præsente, vel saltim in conspectu mandatarii ejus, aut talis hominis, qui absque mandato, acceptandi causa, ejus negotia se gesturum declaravit, vel promissor promissi causa misit nuncium vel epistolam ad eum, cui obstringi vult. Horum si nullum est, cessat promissionis signum, & adsertio præstandi tantum adest.

§. 92.

Verba honoris seu verba, alteri placendi causa prolata, quæ ex nostra mente manifesto eum sensum, quem præ se ferunt, non habent, & *joci* s. verba vel facta, oblationis causa, prolata vel edita, quæ ex eadem mente profecta, promissionem & obligandi vim non inferunt.

§. 93.

Acceptatio, si promissio in merum alterius commodum cedit, jam facta est, quando hæc ad scientiam acceptantis pervenit, in reliquis tum demum. si hic perspicue declaravit, se velle condiciones sibi oblatas accipere. Ut autem is, qui condiciones obtulit, iterum resciverit, eas alteri parti placere, non est necessarium, nec firmitas negotii ejus suspenditur.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 168.

In omni actu mere liberali acceptatio præsumitur. Grot. L. 2. c. 11. §. 15. censet, in conventionibus quæ ad mutuam pertinent obligationem requiri, ut & pro-

missor acceptationem factam esse intellexerit. An post mortem promissoris adhuc acceptari possit, decidit distinguendo inter ministrum promissionis significandæ & faciendæ, ita ut hic mors obfit, ibi secus.

§. 94.

Inter dispositiones in sensu restrictiori est ultima voluntas, quæ talis est dispositio, qua quis definit, quid de bonis suis post mortem fieri velit. Huic, inter pacta, simile *pactum successorium*, seu tale, quo jus hereditarium alteri

conceditur, idque si facultatem revocandi adjectam habet, accipit nomen *pacti successorii revocabilis s. donationis mortis causa*.

CAPVT XI.

De errore, metu, aliisque adfectibus & simulatione.

§. 95.

Agentem ignorantia & error haud raro, aut metus, movet. *Ignorantia* est cognitionis absentia. *Error* est confusio falsi cum vero in animo. *Metus* est tædium ortum ex malo, quod jam infertur, aut inferendum animo ostenditur. Sumitur etiam pro ipsa ostensione mali, quæ proprie vis nominatur & metum efficit. *Vis* enim homini illata, est omne factum externum, quo alter ad actionem necessariam vel invitam perducitur. Si libertatem actionis tollit, dicitur *ablativa*, si tantum invitum impellit, *compulsiva*.

§. 96.

Ignorantia sola in agendo numquam subest, sed semper in errorem declinat.

§. 97.

Errans in dolo numquam est, potest tamen in culpa esse, imo & culpa vacare.

§. 98.

Si quis errat, *vel* potest dolus alterius illum in hunc errorem induxisse, *vel* fecus. Numquam autem ejus, qui errat, voluntas est in rem, quam errore decernit.

§. 99.

Metus quoque potest vel ab eo, a quo oritur, esse injectus, prædicendo & ostendendo malum, quod inferre vult, aut vere jam illud inferendo, vel, absque illato malo, aut ostenso, metuens, sibi discrimen ex indiciis potuit præfigere.

§. 100.

§. 100.

Est porro metus vel *justus* vel *injustus* duplici sensu. *Altero*, quo justus est, quem inferendi jus habuit auctor, injustus, ad quem inferendum jus non habuit. *Altero*, quo justus est, ubi malum, quod animum commovit, est alicujus momenti, & non improbable, quod solet hominem constantem movere, injustus, ubi aut inverisimile, aut leve est, quod metuitur.

§. 101.

Metus non tantum illatus, sed & non illatus attendi debet, si rerum rationes tales erant, ut indubium esset malum, quod tacite protendebatur.

§. 102.

Metus injustus secundo in sensu a Ictis non attenditur, & rem non mutat. Justus metus priore sensu vitium rei non adfert, attamen injustus eo sensu, si simul justus est significatu altero.

§. 103.

Non minus ira alique adfectus in rationem veniant apud Ictos, non tamen ita, ut, his abrepti, omni plane libertate destituti fuisset, aut ei omnino æquiparandi esse, qui invitatus egit, dici possint.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 82. *um impetu abreptus, donatio non valet, si quis verit aut aliud pactum inveni naturali quodam adfectu- rit,*

§. 104.

Simulatio est actio externa, data opera contra intentionem, quæ in animo est, suscepta. Ea vel *bona* vel *mala* est. Mala est, si finis ejus est res illicita.

§. 105.

In fraude semper est simulatio mala, & omnis simulatio mala est fraus. *Dolus* igitur *bonus* dici nequit, nisi simulationis loco dolus dicatur, quo casu est idem, quod simulatio bona.

Grot. L. 3. c. 1. §. 11. docet est, formam consistere in repugnancia cum jure alterius. mendacii, qua illicitum.

§. 106.

Ad simulationes malas pertinent ea, quæ dicunt palia, & fraudes legis.

§. 107.

In omni simulatione valet regula: Plus valere, quod agitur, quam quod simulate concipitur.

CAPVT XII.

De conditione, die, modo, causa, demonstratione, juramento.

§. 108.

Tam legibus, quam negotiis forensibus, accedunt variæ adjectiones, ut conditio, dies, modus, demonstratio, causa.

§. 109.

Conditio est eventus incertus, a quo jus suspenditur. Est vel in præsens seu præteritum directa, vel in futurum. Item est vel *possibilis*, si contradictio ei talis non inest, ut existentia cogitari nequeat, vel *impossibilis*, si contradictio talis inest. Hæc vel naturaliter vel civiliter impossibilis est si turpis. Impossibilis tantum improprie vocatur conditio, cum nil incerti contineat.

§. 110.

Conditio impossibilis naturalis civilisve vitiat promissionem & dispositionem ita, ut si is, cui turpe quid conditionis loco injunctum, turpiter se dederit, nihilominus id, quod præmii loco constitutum erat, petere nequeat. Conditio impossibilis ita adjecta, ne existat, facit dispositionem puram.

§. 111.

Possibilis conditio est *potestativa*, si a viribus ejus, cujus interest, pendet ejus implementum, *casualis*, si ille nil ad hoc implementum conferre potest, *mixta*, si conferre

ferre potest partem, pars autem ab ejus viribus non pendet.

§. 112.

Conditio potestativa & mixta, quamvis non impleta, pro impleta habenda est, si per studium, illam implendi, menti disponentis jam satisfactum.

§. 113.

Porro conditio dicitur *resolutiva*, si finis juris ab ea pendet, *suspensiva*, si initium. Ea divisio semper ad certum aliquod jus referenda, cujus vel finis vel initium spectatur. Alioquin omnis conditio & suspensiva intuitu unius, & resolutiva est, intuitu alterius juris, eodem tempore.

§. 114.

Conditio resolutiva dat jus præsens, sed temporarium, suspensiva futurum. Pendente hac conditione jus quæsitum eo modo jam adest, ut expectari debeat, an existitura sit conditio, nec quidquam interea fieri, quod impediret jus, si postea conditio existeret.

§. 115.

Conditio potestativa & mixta est *affirmativa*, si aliquid faciendum injungit, *negativa*, si aliquid omittendum.

§. 116.

Conditio *tacita* s. *interna* dicitur, quæ etiam non expressa, fuisset subintelligenda. *Externa*, quæ non subintelligitur. Interna, licet diserte addita, pro conditione vere non est habenda.

§. 117.

Conditio existens retrahitur, & si tutus redditur is, qui sub conditione ad præstandum tenetur, fore, ut, non existente conditione, omnia in integrum restituantur, præstatio statim facienda, tam in conditione affirmativa, quam negativa.

§. 118.

§. 118.

Dies est tempus, a quo, aut ad quod, jus dirigitur. Est *certus*, si non potest non existere, *incertus*, si fieri potest ut non existat.

§. 119.

Dies incertus æquiparatur conditioni. Potest tamen interdum implemento tantum, non ipsi juri, esse adjectus. Quo casu jus purum concessum, & non nisi intervallum ali-quod ad implementum indultum est, quo elapso is plene potitur spe, qui adhucdum sperabat, quamvis non exacte ea omnia acciderint, quæ definita erant.

§. 120.

Causa est ratio movens voluntatis, ab autore de-clarationis expressa.

§. 121.

Causa expressa si falsa esse posteaprehenditur, corrumpit dispositio, nec inaniter illa adjecta creditur, sed in errore potius fuisse dispositionis auctor, donec doceatur contrarium.

§. 122.

Modus est finis, in declaratione expressus, quem ille, cui aliquid præstandum, hujus commodi præstiti causa, & ope ejus, assequi debet.

§. 123.

Demonstratio est allegatio notarum, quæ in re aut persona, de qua sermo,prehenduntur, ab autore verborum facta.

§. 124.

Demonstratio licet falsa non vitiat dispositionem, si de re, aut persona, quam innuere voluit auctor, certo constat.

§. 125.

Modus habendus pro non adjecto, si neminis refert, an ei satisfiat, nec ne, nisi per modum conditionis simul additus sit. Cæterum de cautione hic idem dicendum, quod in conditionibus.

§. 126.

§. 126.

Jusjurandam est invocatio Dei, tamquam testis veritatis & vindicis mendacii, ac perfidiæ, confirmandæ adseverationis aut promissionis causa, facta.

§. 127.

Si adseverationi adjicitur, hæc majorem fidem habere creditur; si promissioni, tum magis a violatione promissionis sibi cauturus putatur promissor; cæterum promissio, quæ sine juramento invalida foret, ob accedens juramentum non convalescit. Juramento enim nihil inest, nisi expressio rerum, quæ ita sunt, quamvis non expressæ. Deus, five invocatus five non invocatus, est veritatis testis, & mendacii ac perfidiæ ultor. Præterea si quod majus vinculum ex juramento esset, id erga Deum esse oporteret. Jam officia ergo Deum pertinent ad ethicam non ad forum.

CAPUT XIII.

De obligatione pactorum.

§. 128.

Pacta jure naturali à contractibus non differunt, sed cum his eadem res sunt. Dividuntur autem contractus a Ictis 1) in *veros & quasi contractus*. Illi consensu vero utriusque contrahentis nituntur, & sunt vel expressi vel taciti, hi a consensu præsumto unius partis obligationem habent. Sed hæc distinctio per ea, quæ supra sunt dicta, in jure naturali reprobanda.

§. 129.

2) Pacta sunt vel principalia vel minus principalia. Hæc tantum alterius pacti causa ineuntur, illa sui causa. Hæc sunt *præparatoria*, si inserviunt futuro pacto alii, facilius ineundo, *adjecta*, si naturæ pacti alterius aliquid addunt aut detrahunt.

§. 130.

§. 130.

3) Sunt vel *simplicia* vel *composita*. Illa plura alia pacta ad naturam suam non requirunt, hæc requirunt.

§. 131.

4) Sunt vel *unilateralia* vel *bilateralia*. Hæc utriusque partis obligationem natura sua intendunt, illa secus. In his vel ab utraque parte obligatio valida est, vel non est. Hic contractus est claudicans.

§. 132.

A pactis bilateralibus distinguenda sint *reciproca*, quæ natura sua sunt quidem unilateralia, ex conventionione tamen speciali bilateralium naturam acceperunt.

§. 133.

Cum hac divisione non omnino convenit alia contractuum divisio in beneficos & onerosos, quorum in illis exercetur liberalitas, non in his.

§. 134.

In contractibus unilateralibus interdum is, cujus obligatio per naturam contractus non spectabatur, alteri ad damni & impensarum restitutionem obstringitur, sed hæc obligatio magis ex lege est, quam ex pacto.

§. 135.

5) Sunt vel *realia* vel *personalia*. Illorum effectus in heredes transit, horum non item. Omnia autem pacta creduntur esse realia, donec contrarii ratio pateat.

§. 136.

6) Contractuum in *reales* & *consensuales* divisio, quam jus civile habet, ignota est juri naturali. Illa enim sunt, quorum vis obligandi pendet a præsentis unius partis contrahentis implemento s. traditione, hi, qui sine hoc additamento jam tenent. Sed jus naturæ nescit aliud obligandi vinculum, quam consensum.

§. 137.

§. 137

7) Dantur pacta, quæ dicuntur *aleam continertia*, i. e. talia, ubi per incertum eventum præstatio determinatur.

§. 138.

Ad jus ex pacto acquirendam habilis est, qui tantum rationis habet, ut, quid sit id, quod acceptat, distincte intelligat, licet nondum in administratione bonorum sibi relictus sit. Ut quis autem promittere possit, opus habet præterea libera, administrandi bona sua, facultate.

§. 139.

Si is, qui liberam rerum suarum administrationem nondum habet, contractum bilateralem cum alio init, qui sui juris jam est, inde oritur contractus claudicans.

§. 140.

Pacta ineuntur vel super rebus, vel factis, illæ debent existere, aut existere posse, hæc nec naturæ nec legibus repugnare. Res futuræ sive certæ sive incertæ sint, perinde est.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 1136. *De præmio contendere in duello illicitum est, nec minus illicitum, exponere præmium, dandum victori: victori tamen præmium ex-* *positum dandum.* Grot. L. 2. c. 11. §. 9. putat, promissionem factam ob causam naturaliter vitiosam, y. g. homicidium, hoc perpetrato, omnino obstringere promissorem.

§. 141.

Promissio indiscreta est, quæ nondum ita determinata, ut tertius certo judicare possit, ad quidnam tendat promissio. Hæc si pacto inest, idfirmitate adhuc destituitur.

§. 142.

Promissio indiscreta non est, si res arbitrio tertii certi, determinanda est relicta, aut per remissionem ad aliud quid determinata.

§. 143.

§. 143.

Contractus potest & super re aliena inniri, ita saltem, ut negotium valeat inter contrahentes, quasi res aliena non esset.

§. 144.

Ore non minus, quam scriptis, conveniri potest efficaciter.

§. 145.

Potest pactum inniri tam ab ipsis paciscentibus, quam illorum nomine ab aliis. Posterius si contingat, distinguendum inter promissionem & acceptationem. Illa fieri per alium non potest valide, nisi mandatum ad ita promittendum habuerit promissor, aut is, cujus nomine promissio facta, eam ratam habeat. Hæc & pro mandatore fieri potest, & absque mandato per modum negotiorum gestionis.

§. 146.

Si mandatum dedit stipulator, is ex acceptatione mandatarii sui statim jus firmum acquirit, etiam antequam hujus acceptationem resciscat, nec potest mandatarius jus acceptatione mandatori suo quæsitum, hoc inscio & invito remittere. Si absque mandato facta acceptatio, acceptans statim jus certum inde consequitur, potestque tenere verbo promissorem, etsi amicus, pro quo acceptatum, rei scientiam nondum habeat. At fas quoque est stipulatori, vinculum promissori relaxare, antequam absens amicus ad scientiam rei gestæ perducatur. Quamprimum vero huic acceptatio innotescit, isque eandem approbat, non potest amplius stipulator hujus juri derogare.

Grot. L. 2. c. 11. §. 18. negat, obligationem promissori re-acceptantem, etiam sine mittere posse, quamvis ei, quem mandato, alterius nomine, tangit, adhuc incompetam.

§. 147.

Qui pro alio acceptavit, sibi præstationem promissi deponere nequit. Qui pro alio promisit, se non obligavit, & ex promissione sua ipse non tenetur, si bona fide, alterum

alterum non celans, utrum mandatum habeat, necne, & si habet, intra limites mandati egit, licet is, cujus personam gessit, postea spei aut officio non satisfaciat.

§. 148.

Si nuncius, ut promissionem nostram ad alterum deferret, in mandatis habuit, nec tamen is ipse, nec ab eo substitutus ad alterum accessit, aliunde tamen ex accidenti huic innotuit, quod nuncio erat commissum, isque acceptavit ita promissionem, non valet acceptatio.

§. 149.

Si per epistolam facta oblatio, illa tamen non recta via, sed intercepta, forte fortuna, per varios casus ad alterum, cui promissum erat, delata est, acceptatio ab hoc facta irrita non est.

§. 150.

Si in tertii arbitrium collata promissio, hic autem aut nolit, aut non possit arbitrari, corruiat pactum. Nec obligat arbitrium, si dolus arbitrantis appareat.

§. 151.

Pacta possunt vel ita iniri, ut in contractu bilateralis statim utrimque aliquid præstetur, vel saltem ab una parte, vel utrimque implementum in aliud tempus differatur, nec minus in unilateralis is, qui obligationem in eo suscipit vel statim implementum, addat, vel alio tempore, & falsum est, pactum semper debere ad futura esse directum, nec opus est, ut præter præstationem factam aliquid verbis conventum sit, cum in ipsa præstatione sit conventio tacita.

§. 152.

Quando de dolo & errore in pactis quæritur, tota res his sententis comprehendenda. Sunt casus, ubi error ultro pactum vitiat, licet dolus partis adversæ illum non effecerit. Scilicet si in iis erretur, quæ ad pacti substantiam pertinent, ut aliud acceptetur, aliud promittatur, &

Westph. jus nat.

C

uter-

uterque de re diversa loquatur, sine alterutrius dolo jam inanis est conventio. Si vero in substantia conventionis conspirent pacifcentes, unus autem eorum solus erret, eumque errorem alter dolo suo non pepererit, ille culpæ suæ damnum merito patitur, teneturque stare conventioni, quamvis ex errore suo incommodum habeat, idque sive alter errorem hunc non animadverterit, sive viderit omnino, sed, quæ vidit, dissimulaverit. Quando vero error solus validitati conventionis non obstat, obstat ei tamen, si alter pacifcens dolo suo auctor erroris factus est.

§. 153.

Est præterea tam in errore, quando is jam solus attenditur, quam in dolo, quando is accedit, videndum, an sit causam dans, an incidens. Ille est talis, qualis si non interfuisset, plane non fuisset contractum, hic is, quo etiam non interveniente, contractum nihilominus fuisset, sed aliis conditionibus. Causam dans totum negotium infringit, incidens, salvo negotio ipso, tantum jus tribuit, alias conditiones ab altero contrahente postulandi.

§. 154.

Dolus a tertio, ejus causa, pro quo contrahit, commissus, etiam hujus causam lædit, ut is jus ex tali dolo nullum habeat, sive doli conscius fuerit, sive ignarus.

§. 155.

Metus eodem modo contractum infirmat, sive alter contrahens ipse, sive, nomine ejus, alius metum injecerit, illo sive conscio sive inscio.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 84.

Metus sine mea conscientia donatori incussus non facit vitium. J. G. §. 799. Quæ hosti tamquam hosti, imo etiam prædoni & latroni promittuntur; servanda sunt. Grot. L. 2. c. 11. §. 7. cen-

set, metum jure naturali promissiones non infirmare, teneri tamen autorem ad liberandum promissorem. Metus a tertio, ignorante eo, qui cum actum est, incussus, ut negotium rescindat, id esse meri juris civilis.

L. 3.

L. 3. c. 19. §. 2. etiam prædonibus & tyrannis fidem servandam contendit. §. 4.

præsertim speciem tractat, si quis ut amicum vinculis eximeret, promiserit pretium.

§. 156.

Omni pacto inest, quam dicunt, clausula rebus sic stantibus. Hujus regulæ is debet esse sensus, ut, si, post initam conventionem, mutatio contigerit, eum concernens, cui promissio facta, & talis quidem, qualis si sub initium fuisset prævisa, promissor ad hanc promissionem nunquam descendisset, hic possit a promissione sua recedere. Huc inter alia est referenda perfidia alterius contra conventionem postea admissa. Regulæ veritas inde constat, quoniam; si dolo aut culpa sua is, cui promissum, talia suscipit, quæ possint alterum a conventionem deterrere, is sibi ipsi imputare debeat damnum, quod inde patitur, alteri autem per culpam aut dolum alterius iniqua conditio inferri nequeat. Si vero casu & absque omni illius facto, cui promissum est, alia rerum facies orta, quæ, prævisa, certissime conventionem avertisset, ille potius eventus hujus fortuiti damnum fert, cui accidit, quam is, quem ille eventus plane non tangit.

C A P V T XIV.

De præstatione evictionis & vitii in contractibus.

§. 157.

Evictio tum fieri dicitur, quando alter, in quem res per conventionem translata ab altero, non omnia ea jura in re conservare potest, quæ in se translata putare poterat, sed ob ea, quæ tertio circa rem competunt, jura, in translatione præsentis possessori a suo auctore non manifestata, possessoris jura contra opinionem imminuuntur. *Evictio præstat*ur si is, cui per evictionem damnum datum, ejus compensationem ab auctore suo accipit.

§. 158.

Ut evictionis præstatio exigi possit, ponendum est
 1) eum, in quem rei translatio facta, de jure tertii, quod
 in re habet, non esse ab auctore suo monitum. 2) id
 jus tertii accipientem nec scivisse, nec scire debuisse. 3)
 tertium jure suo uti, & hoc modo onerari possessorem.

§. 159.

Eviçtio præstanda in contractibus onerosis, in be-
 neficis autem, intuitu fraudatæ spei, tum tantum, si expressè
 aliud promissum, quam præstitum, aut promissio generis
 antecessit, quam secuta præstatio speciei, quæ non plenif-
 sime promissoris fuisse postea deprehenditur, intuitu al-
 terius cujusvis damni emergentis autem & hic semper
 compensatio fieri debet.

Grot. L. 2. c. 12. §. 15. obli-
 gationem ad præstandam
 eviçtionem in emtione, ut
 commodi & incommodi

transitum, ante traditionem
 refert ad commenta juris
 civilis.

§. 160.

Præmium rei, si dominium ejus forsan possessori evi-
 ctum, ab auctore præstandum, est, quando est auctum,
 secundum tempus, quo ab auctore res translata, si minu-
 tum, secundum tempus eviçtionis.

§. 161.

Res *vitiosa* est, quæ iis qualitatibus destituta, qui-
 bus instructa esse, ex lege, aut conventionione, deberet, seu
 quas adesse, per leges sperandi jus est. Est igitur vel
 ideo vitiosa, quia desunt, quæ sine speciali conventionione
 jam exspectare jus est, vel ideo, quia desunt, quæ
 speciatim dicta promissive sunt. Si desunt ea, quæ quis
 inesse putabat, cum tamen nec conventionione speciali essent
 promissa, nec per leges fundatam eorum spem concipere
 posset accipiens, non potest dici vitium rei inesse.

§. 162.

§. 162.

De vitiorum præstatione i. e. restitutione damni ex vitiis accipienti oriundi, idem dicendum, quod de præstatione evictionis.

§. 163.

Vitia, quæ præstanda, debent esse occulta, ita, ut accipiens ea nec sciverit, nec scire debuerit.

§. 164.

Si ob vitia nunc detecta res plane inutilis est accipienti, is jus habet a negotio, quo translatio facta, plane recedendi, si tantum deterior est, quam sperabatur, utilis tamen nihilominus; accipiens, salvo cæterum contractu, dampni resarcitionem tantum petit.

§. 165.

Si præter damnum, ex minore rei pretio, quam in ea sperabatur, ortum, etiam id, quod cæterum accipientis interest, ab auctore præstandum, requiritur, ut huic dolus aut culpa imputari possit.

CAPVT. XV.

De arrha, æstimatione, læsione, arbitramento.

§. 166.

Arrha est, quicquid, contractu principali perfecto, ab uno contrahentium alteri, intuitu hujus perfectionis, datur.

§. 167.

Mens arrhæ vel ea tantum est, ut sit signum perfecti contractus, eumque magis firmet, vel ea, ut dans a contractu recedere possit, si dispendium arrhæ pati velit. Prius creditur, donec posterius probetur, quia naturale contractuum est, ut servanda sint.

§. 168.

Arrha, consummato negotio, vel danti restituenda, vel in partem pretii, ex contractu forsan alteri solvendi,

imputanda, nisi animus donandi ex iis, quæ facta sunt, conjici possit.

§. 169.

Si implementum contractus non sequitur, ita, ut neutri partium ideo quidquam imputari possit, arrha est restituenda; si accipiens in culpa sit, arrham debet reddere; si dans, restitutio potest denegari, opposita exceptione contractus adhuc implendi, ut conventum erat.

§. 170.

In contractibus, quibus in alterum confertur res postea suo domino restituenda, solet adjici rei æstimatio, seu valor ejus, quem habet, in pecunia determinatur, idque vel eo fine, ut, si res melior vel deterior facta, vel plane deperdita fuerit, damni quantitas inde æstimari possit, vel ut accipiens arbitrium habeat, an rem, an expressum ejus valorem restituere velit. Prius, quod æstimatio facta *taxationis causa* dicitur, actum esse creditur, donec de posteriore, quod *venditionis causa* æstimatio est, evidenter constet. Posterius libere de re disponendi facultatem & periculum in possessorem transfert, non prius.

§. 171.

Si in contractu bilateraliter alteruter contrahentium in eo læsus est, quod inter id, quod dedit, & quod accepit, non est æqualitas, eaque læsio ex ignorantia læsi, verum rei pretium non intelligentis, orta, hæud facile, ad inæqualitatem hanc tollendam, aut rescindendum contractum, cogere poterit alterum, qui in lucro versatur, quia & arbitraria sunt rerum pretia, & in culpa hæret is, qui, a justa cognitione non instructus, ad negotia accedit. Saltim minima inæqualitas attendenda non foret, quæ autem exigui, quæ magni momenti sit, res admodum arbitraria est.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 1052.

Si venditori pretium vero majus solvit emtor, quod ve-

rum putabat, ille huic pretium integrum acceptum restituere, ac rem venditam recipere

*cipere, aut partem pretii,
qua, quod datum, verum ex-
cedit, reddere tenetur. §.*

1053. *Mutatis mutandis
idem valet de venditore
leso.*

§. 172.

In contractibus bilateralibus sæpe, voluntate utriusque, in arbitrium tertii confertur determinatio eorum, quæ ipsi contrahentes determinare noluunt. Tunc is, qui electus est ad determinandum, dicitur *arbitrator*, & determinatio ab ipso facta, *arbitramentum*. Si hic arbitrari nolit aut nequeat, contractus corruiat.

CAPVT XVI.

*De singulis speciebus contractuum, præsertim unilatera-
libus principalibus.*

§. 173.

Contractus unilaterales principales præcipui sunt 1) mutuum 2) commodatum 3) depositum 4) pignus 5) donatio 6) mandatum 7) expromissio; qui omnes sunt benefici, præter pignus.

§. 174.

A mutuo, commodato, pignore, potest quidem mente distingui pactum de mutuando, commodando, oppignorando, sed, vi obligandi, hæc pacta non sunt a mutuo reliquisque contractibus ipsis discreta.

§. 175.

Mutuum est contractus, quo usus rei, quæ per istum usum consumitur, alteri gratis conceditur.

§. 176.

In mutuo transfertur dominium, & sic alienatio ei inest.

§. 177.

Mutuo acceptum, ita est restituendum, quasi ea ipsa species, quæ accepta, redderetur, sicque eadem qualitas & quantitas restituenda est. Præsertim nummi sunt red-

reddendi in ea bonitate, in qua accepti, si pretium rerum cum mutata bonitate numerorum æque mutatum est. Mutata pretia rerum, si eadem mansit monetarum bonitas, attendi nequeunt.

§. 178.

Commodatum est contractus, quo usus determinatus rei, quæ per usum istum non consumitur, alteri gratis conceditur.

§. 179.

In hoc contractu dominium & periculum non transfertur, & eadem species, non deterior reddita, sub finem usus, est restituenda.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 447.

Si res commodata, quæ non sui, sed commodatarii causa, penes commodatarium est, interit, eodem casu penes commodatarium non interitura, damnum resarcire tenetur commodatarius. §. 459.

Si res commodata a tertio deterioratur, vel prorsus, destruitur, commodatarius damnum resarcire tenetur.

§. 459. Qui sua duntaxat causa commodat, damni culposi, non vero dolo dati reparationem remittit tacite.

§. 489. Si tu rem tibi commodatam remittis per eum quem volueris, & dum ea refertur, perit vel deterioratur, periculum tuum est, non commodantis. §. 498.

Si casus quidam emergit, quo res propriis usibus necessaria, antequam usus commodatario concessus finitus, aut tempus definitum elapsum, res commodata, nondum finiso usu vel tempore, restituenda; cf. 532. ei. Aut. cf. Grot. L. 2. c. 12. §. 13.

§. 180.

Depositum est contractus, quo custodia rei in alterum, gratis eam suscipientem, confertur.

§. 181.

In hoc contractu nec dominium, nec usus alteri conceditur. Si depositæ rei usus depositario permittitur, depositum dicitur irregulare, quod, si principalis voluntas deponentis est custodia rei, manet depositum in reliquis,

quis, quæ natura usus non mutantur; si voluntas præcipua est usus, alteri indulgendis, fit mutuum, aut commodatum.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 585.

Si depositarius non promittit majorem diligentiam in re deposita custodienda, quam in suis adhibere solet, ultra eam jure externo non tenetur.

§. 591. *Si deponens rem custodiendam committit homini negligenti, quem negligentem*

esse novit, vel res deposita negligentia depositarii vel perit, vel deterioratur; damnum inter deponentem & depositarium, dividendum in ratione culpæ utriusque. Tom. 5. §. 794. *Compensatio non habet locum adversus depositum.*

§. 182.

Donatio est pactum, quo res gratis in alterum transfertur, aut transferenda promittitur.

§. 183.

Est vel inter vivos, vel mortis causa, illa jam vivo donatore jus irrevocabile dat donatario, hæc post mortem demum donatoris.

§. 184.

Si rei corporalis donatio fit, dominium ejus in donatarium transfertur.

§. 185.

Donatio inter vivos nec ob ingritudinem donatarii, nec ob supervenientes donatori liberos, revocari potest.

§. 186.

Mandatum est contractus, quo quis alterius negotia, ab hoc sibi commissa, gratis suscipit, ita tamen, ut impensas repetendi animum habeat. Committere est indicare alteri, quid in nostris negotiis eum facere velimus.

§. 187.

Consilium s. commendatio a mandato in eo differt, quod ibi alteri indicetur, quid in suis propriis rebus & negotiis ipsi utiliter faciendum sit.

C 5

§. 188.

§. 188.

Mandans omni tempore potest mandatum revocare, mandatarius autem eodem non potest se abdicare, quando semel susceptit.

§. 189.

Mandatario a mandante refundendæ sunt impensæ, in executionem mandati erogatæ, non, executori consilii a consulente impensæ, in consilii executionem necessariæ.

§. 190.

Mandatarius potest ad expediendum negotium, sibi commissum, alium substituere, si personæ singularem peritiam non requirit.

§. 191.

Idem non potest limites mandati excedere; limites tamen non excessit, si in iis, in quibus momentum non est, recessit a præscripta formula.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 702.

*Si mandatarius mandatum
excedit, mandatore præsen-*

*te, nec contradicente, fines
non excessisse censetur.*

§. 192.

Quod mandatarius ejusque substitutus, jure adsumtus, intra fines mandati facit, ejusdem efficaciam est, ac si ipse mandator fecisset.

§. 193.

Omnia possunt fieri per mandatarium, in quibus singularis ratio reddi nequit, cur fieri non possent.

§. 194.

Morte mandantis tollitur mandatum, nisi expresse in heredes sit directum, aut in casum mortis collatum. Potest tamen & hoc casu heres mandatum testatoris revocare.

§. 195.

Morte mandatarii mandatum non tollitur, nisi singularis mandatarii peritia in exequendo mandato electa sit.

§. 196.

§. 196.

Qui, ut mandatarius, alterius negotiis gerendis cum aliis accedere vult, debet, probatione mandati, personæ quam præ se fert, fidem facere.

§. 197.

Si mandans mandatum revocat, eaque revocatio mandatario tardius innotescit, ita ut post factam revocationem, antequam eam resciverit, nonnulla adhuc in negotiis commissis fecerit, distinguendum est inter negotii suscepti firmitatem intuitu tertii, & inter officia mandatoris ex re gesta adversus mandatarium. Hic omni modo servandus indemnis, ut, si v. g. emerit rem in hoc intervallo secundum mandatum, nec reddere eam venditori possit, mandans emtionem agnoscere, & impensam reddere debeat. Tertius vero, cum quo adhuc contractum post jam factam revocationem, quam ignoravit mandatarius, nullum jus ex conventionem habet, quæ inanis omni modo est & errori innititur.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 183.
Si minister electus est, ut ipse donet, donatio ipso officio revocari nequit, & ubi re-

vocatio facta ipsi non innotuerit, donatio ab eo facta, non obstante revocatione, valida est.

§. 198.

Idem de morte mandantis dicendum, quo mandatum est finitum.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 682.
ad mentem Grotii L. 2. c. 12. §. 13. Mandans mandatario resarcire tenetur damnum, quod occasione mandati incurrit. §. 729. Si quis per epistolam tibi mandat, tu vero non respondes, mandatum contrahitur. §. 759. Si is, cum quo agitur, ignorat, mandantem mor-

tuum esse, & cum mandatario contrahit, manifesto mandato confusus contractus validus est. Ratio: Quia mortuus tamdiu habendus pro vivo, quamdiu de morte ejus non constat. Tom. 5. §. 242. Si plures institores ita præponuntur negotiationi, ut eam communi consilio administrarent, ex facto unius tenentur

mentur omnes, nisi unus dolose clam cæteris quid fecerit §. 244. Si duo fuerint institores negotiationi communi consilio administranda præpositi, nec negotium con-

troversum deferri possit ad præponentem; standum est eo; quod placuerit adfirmanti, negans tamen ex isto facto non tenetur.

§. 199.

Expromissio est pactum, quo quis alienum debitum ita suscipit, ut prior debitor plane liberetur. Si expromissor antea erat prioris debitoris debitor, cujus loco nunc ejus debitor fit, cui expromisit, dicitur *delegatio*.

§. 200.

Omni expromissioni inest novatio, de qua infra, & quamvis creditor postea ab expromissore jus suum consequi nequeat, isque solvendo non sit, non tamen patet creditori ad priorem debitorem reditus, nisi dolus subsit.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 869. Jure externo expromissor a debitore principali repetere

nequit quod pro ea solvit, nisi ita conventum.

CAPUT XVII.

De contractibus bilateralibus principalibus.

§. 201.

Contractus bilaterales principales sunt emtio venditio, locatio conductio, fœnus, societas, permutatio, omnesque reliqui contractus: do vel dabo ut des, facio vel faciam, ut des vel ut facias.

§. 202.

Emtio venditio est contractus, quo res determinata pro determinato pretio in pecunia numerata consistente in alterum transfertur, aut transferenda promittitur.

Wolf. J. N. §. 560. Quando solutio in venditione consensu venditoris in diem differtur,

dominium statim transit & pecunia qua æstimatur, quasi mutuo data intelligitur. §.

970. Si tibi promitto, me rem meam tibi venditurum, ad emtionem venditionem contrahendum obligatus sum. Idem valet, si tibi promitto, me rem tuam emturum. §.

1128. Si venditor mercem tradit emtori, non tamen de pretio fidem habet, nec hic

pretium solvit, vel alio modo eidem de eo satisfacit; commodum & periculum est penes venditorem. Grot L. 2. c. 12. §. 15. docet, re bis vendita, eam venditionem valituram, quæ in se continuit præsentem domini translationem.

§. 203.

Locatio conductio est contractus, quo usus determinatus rei, quæ per usum istum non consumitur, aut determinata opera illiberalis, pro determinato pretio, in pecunia numerata consistente, promittitur, aut præstatur. Si rei, quæ per usum consumitur, usus pro usuris conceditur, oritur contractus *fænoris*.

§. 204.

Locatio conductio est vel rerum, vel *operarum*, & hujus species est *locatio operis*, ubi certum opus faciendum, quo finito, locatio quoque finita. Is qui mercedem solvit, semper dicitur conductor, interdum colonus, inquilinus, publicanus; is cui solvitur, est locator, & in locatione operis, *redemptor*.

§. 205.

Conductori non indulgenda pensionis remissio, si in fructibus, per tempestatis injuriam, aut alio adverso casu, damnum fecerit:

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 1295.

Si tanta sit sterilitas, ut deductis seminibus & impensis pretium fructuum residuo-

rum deficiat a quantitate mercedi, hæc pro rata remittenda. Meliora docet Grot. L. 2. c. 12. §. 18.

§. 206.

Conductor non potest expelli ante finitum locationis tempus, si locator ipse ex improvise re indigeat, at tamen tum, si conductor re abutatur, aut mercedem justo tem-

tempore non solvat, aut refectio rei necessaria habitacionem continuandam conductoris impediat.

§. 207.

Locator, dum durat adhuc locatio, potest rem locatam alienare, sed successor, in quem ita res transit, non potest aliter, quam ipse locator, a locatione recedere, nec conductor nunc potest rem conductam deferere.

§. 208.

Jus sublocandi conductori indulgendum, si locatoris non singulari modo interest, ne sublocatio fiat.

§. 209.

Si, finita locatione, conductor a re conducta non recedit, aut operas prestare pergit, nec altera pars sufficit, fit *relocatio tacita*, cujus condiciones neutiquam ex finita conductione antecedente explicandæ & æstimandæ, nec tempus, quo continuari debet, definiri potest, sed omnia hic relinquenda justo arbitrio tali, quale interponeretur, si conductio nulla præcessisset.

§. 210.

Colonia partiaria, est pactum, quo, pro usu rei fructiferæ, certa pars fructuum percipiendorum, loco mercedis, quotannis domino solvenda promittitur.

§. 211.

Permutatio est contractus, quo res pro re in alterum transfertur, aut transferenda promittitur.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 920.

In permutatione is animus esse videtur permutantibus ut observentur æqualitas. §. 929.

Naturaliter permutatio rescindi nequit læso invito, imo nec rescindi potest invito eo,

qui plus accepit. §. 932.

Si unus permutantiam rem tradidit, & qui accepit, eam alienat, alienatio valida, nec ei, qui tradidit, adversus possessorem jus ullum competit.

§. 212.

§. 212.

Societas hic est contractus, quo communio bonorum initur ita, ut communia sint collata, & ex iis commune lucrum.

§. 213.

Ut in societate damnum quoque, quod in re communi casu accidit, communicetur, naturale est. Collatæ vero possunt esse vel utrimque res aut operæ, vel hinc res, illinc operæ solæ.

§. 214.

Societas, ut ipsa communio, est vel universalis vel particularis, & hujus permultæ possunt esse figuræ.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 1384. *intelligitur, ad quod primum fuerat contracta.*
Si societas tacite prorogatur, ad idem tempus prorogata.

§. 215.

Pactum protimiseos est pactum, quo præferentia alicui præ alio constituitur, si res per contractum onerosum in alium transferenda, & is, cui præferentia data, eadem conditiones implere velit.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 1102. *alii vendideris, emptio quidem valida manet, mihi tamen tenentis ad id quod interest*
Si jus protimiseos pacto constitutum & tu me inscio rem

CAPVT XVIII.

De pactis minus principalibus.

§. 216.

Pacta minus principalia sunt varia. *Fidejussio* est contractus, quo quis debitum alienum accessorie suscipit. *Susceptio accessoria* est, quæ ita fit, ut prior debitor non liberetur, sed hunc quoque de toto debito adhuc compellendi jus habeat creditor, nisi malit aut coactus sit a fidejussore solutionem exigere.

§. 217.

§. 217.

An fidejussor beneficium ordinis habeat, an secus, pendet a conceptione verborum, quæ in fidejussione sunt adhibita. In casu dubio non indulgendum. Fidejussor autem, qui pro debitore solvit, ab hoc, quod solutum, repetit.

Wolf. J. N. §. 815. *Si plures fidejussores conjunctim promittunt, debitore principali non solvente, singuli pro rata tenentur; quodsi tamen ceteri solvendo non sint, qui solvendo est, tenetur in solidum.*

§. 218.

Cum omnè pactum, quo quis alienum debitum quocunque modo recipit, dicatur *intercessio*, s. constitutum debiti alieni; hujus species est fidejussio, & expromissio, & obligatio rerum suarum pro alio.

§. 219.

Pignus est contractus, quo jus pignoris sensu strictiori conceditur. Sed de hoc, & quicquid alias hic dici posset, infra inter jura dicetur.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 1228. *Si pretium rei oppignoratae non excedat debitum vel excessum debitori restituit creditor: naturaliter pactum commissorium contractui pignoris adjectum licitum est, in casu opposito illicitum.* §. 1231. *Pactum illicitum est, quo ita convenitur, ut pignus sui nequeat, nisi majore summa ultra eam, qua credita fuerat, restituta.*

§. 220.

Lex commissoria est pactum, quo alter contrahens in casum, ubi alter promissa justò tempore non impleverit, jus recedendi à contractu sibi reservat.

§. 221.

Ea lex jure naturali non est adjectu necessaria, cum & absque ea in omni contractu idem juris sit, quod hæc conventio dare potest.

Wolf.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 1090. *tor ad solvendum pretium*
Si emtio venditio lege com- *posthac compelli potest, si*
missoria resolvitur, nec em- *venditor contractu stare velit.*

§. 222.

Pactum de retrovendendo est, quo is, qui rem alteri vendidit, aut jus stipulatur, aut necessitatem sibi imponit, alio tempore eandem ab eo, qui nunc emit, iterum emendi.

§. 223.

Secunda emtio, quæ ex hoc pacto fit, eo pretio æstimanda, quod nunc res habet, non ec, quod in priore emtione habuit.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 1120. *nihil fuerit conventum, idem*
Si de pretio, quo res vendita *solvendum est pretium, quod*
retrovendi vel redimi debet, *fuerat solutum.*

§. 224.

Conventio usuraria, qua usuræ pro usu pecuniæ aliarumve rerum fungibilium promittantur, variis contractibus accedere potest.

§. 225.

Additio in diem est pactum, quo contrahens in contractu bilaterali, si contigerit, ut meliores condiciones offerantur, jus recedendi a contractu, qui nunc initus, sibi reservat.

§. 226.

Hoc pactum si adjectum sit, recedere jam licet, modo quis inveniatur, qui serio meliora offert. An tutum sit illi credere, an non, arbitratur is solus, cui condiciones meliores offeruntur.

§. 227.

Is, ejus causa adjectio facta, potest etiam repudiare meliores condiciones, & priori contractui insistere.

Westph. jus nat.

D

§. 228.

§. 228.

Pactio displicentiae contrahens sibi jus, discedendi a contractu ex arbitrio suo, reservat.

§. 229.

Pactum socidae est, quo conductor pecorum, periculum eorum suscipit.

§. 230.

Cambium proprium est conventio, qua quis, ad solvendum debitum, se sub paratissima executione, inclusione corporis sui peragenda, obligat.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 87. cum non differt a contractu
Naturaliter cambium sic chirographario.

CAPVT XIX.

De pactis compositis.

§. 231.

Composita pacta sunt novatio, transactio, de quibus alibi, do ut des & facias, do & facio, ut des & facias.

§. 232.

Cambium alienum est pactum, quo quis, pro accepto pretio, restitutionem ejusdem quantitatis ab alio facientem ita promittit, ut quisvis eorum, qui hic se obstringit, paratissima executione per inclusionem corporis faciendam, cogatur, qua occasione transiens, transatus, remittens & presentans interveniunt, inter quos interdum unus duplicem personam sustinet.

§. 233.

Inter transantem & transatum est mandatum, inter presentantem & transatum, post acceptationem, intercessio & speciatim fidejussio, inter remittentem & transantem contractus do, ut facias, inter remittentem & presentantem iterum mandatum.

CAPVT

CAPVT XX.

De contractibus aleam continentibus.

§. 234.

Contractus aleam continententes sunt lusus, sponſio, adſecuratio, contractus vitalitiuſ, bodmeria.

§. 235.

Lusus eſt pactum, cujuſ mutuæ præſtationeſ a caſu pendent, a contrahentibuſ producendo.

§. 236.

Omnis lusus jure naturali validus eſt, & obligandi vim habet, ſi requiſita cujuſvis pacti non deſunt.

§. 237.

Sponſio eſt pactum, cujuſ mutuæ præſtationiſ ab eventu pendent, de cujuſ exiſtentiâ diſputatur.

§. 238.

In ſponſione, quæ omnino valida, nec æqualitas præmiuſ, nec æqualitas ſcientiæ requiritur, modo ſponſor non diſſimulet certam ſcientiam. Interpretatio autem ſponſionis ex mente ejuſ faciendâ, cui inde ſolutio injungitur.

§. 239.

Adſecuratio eſt pactum, quo quiſ periculum rerum alienarum pro certo pretio ſuſcipit. Strictiuſ, quo tale periculum occasione periculoſi itineriſ, præſertim navigationiſ, ſubeundum pro pretio ſuſcipitur.

§. 240.

Bodmeria eſt contractus, quo quiſ ad neceſſitateſ naviſ ita credit, ut cum navi in certo itinere pereunte etiã creditum pereat, redeunte autem nave ſortem cum certo præmio creditor repetat, & ex navis pretio ſolũ ſolutionem exſpectet.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 301.
*Contractus de divinatione per
 sortem initus non valet.* §.
 360. *Naturaliter non valet*

*contractus super ludo for-
 ruito initus.* §. 373. *Spon-
 siones lege naturali probi-
 bita.*

§. 241.

Contractus vitalitius est emtio redituum vitalitio-
 rum, i. e. redituum ad vitam alicui præstandorum.

CAPVT XXI.

De juribus ultimarum voluntatum.

§. 242.

Jus hereditarium est jus, vi cujus quis ad bona defuncti,
 ab hoc per mortem in se translata, est admittendus.

§. 243.

Est 1) vel universale vel particulare, & illud cum re-
 præsentatione defuncti est conjunctum, hoc fecus. Is,
 qui habet jus hereditarium universale, dicitur *heres*, qui
 particulare, *successor* ex ultima voluntate *particularis*, i.
legatarius vel *fideicommissarius particularis*.

§. 244.

Est 2) vel *legitimum*, quod immediate ex testamento
 datur, vel *testamentarium*, quod ex ultima voluntate.

§. 245.

Heredis institutio est determinatio, quis heres esse
 debeat. Hæc est *directa*, si fit nullo interveniente alio,
 per quam demum ad alium devoluatur hereditas, vel
obliqua s. fideicommissaria si alius intervenit, per quem
 hereditas ad alium transit.

§. 246.

Testamentum est ultima voluntas, qua heres directo
 instituitur, *codicillus*, qua heres non instituitur, saltem
 non directe.

§. 247.

§. 247.

Testamentum condere jure naturali non minus licet, quam pactum successorium inire, aut mortis causa donationem facere. In omnibus enim his super hereditate dispositionibus jus bonorum jam vivo domino, sicque eo tempore, quo is transferre adhuc potest, in alterum transfertur, modo non semper præsens, purum & irrevocabile, sed vel futurum, vel conditionale & ad vitam donatoris revocabile. Inde cessat scrupulus, qui injicitur, quasi jus transferretur, quod transferens ipse non amplius haberet, eo tempore, quo transire ab eo in heredem debet.

§. 248.

Heredis institutio potest esse vel *prima*, vel *substitutio*, & hæc est, ubi in casum deficientis alterius alius heres nominatur, illa, ubi antecedens heres, quem deficere conditio sit, nemo nominatus est.

Wolf. J. N. Tom. 7. §. 1062.
Est tam substitutio vulgaris, quam pupillaris &

quasi pupillaris vel exemplaris, juris naturalis.

§. 249.

Legitima s. pars certa hereditatis, quibusdam cognatis necessario relinquenda, juri naturali ignota, & simile huic unice id, quod liberis a parentibus tantum relinqui debeat necessario, quantum ad horum educationem opus est, quando hi ipsi non habent, unde educentur.

Wolf. J. N. Tom. 7. §. 981.

Si parentes moriuntur, bona sua liberis relinquere debent.

§. 982. *Si quis improles moritur, naturaliter bona sua relinquere debet parentibus suis primi gradus, aut, his deficientibus, gradus ulterioris, nisi quatenus conjugis superstitis habenda ratio.* §. 985. *Jus hereditarium pa-*

rentum & liberorum mutuum est jus perfectum. §. 1018.

Si liberi vel parentes exheredantur, in testamento alleganda est exheredationis causa. §. 1075. *Si conjux superstes non habeat propria bona, vel ea non sufficiant ad vitam necessitatem, commoditatem aut jucunditatem;*

qui moritur, post mortem suam

suam eam pro modo facultatum suarum bonorum partem relinquere debet, quæ vel vi-

ta necessitati soli, vel etiam commoditari, imo etiam jucunditati sufficient.

§. 250.

Exheredatio est expressa declaratio, nos aliquem heredem esse nolle. Hæc jure naturali numquam necessaria est, cæterum omnes cognati ab hereditate excludi possunt per testatorem, si ab eo discesseris, quod de liberis jam dictum.

§. 251.

Nemo potest loco alterius, ad testandum incapacis, testamentum condere.

§. 252.

Quod de die, conditione, modo, causa, demonstratione &c. supra generatim dictum, valet etiam in ultimis voluntatibus, si his accedunt.

§. 253.

Legatum est, quicquid ita per ultimam voluntatem relictum, ut is, cui relictum, ideo defunctum non repræsentet.

§. 254.

Qui est a testatore bonis honoratus, potest & legatis onerari, nemo autem potest plus onerari, quam est honoratus.

§. 255.

Legare & codicillos facere licet jure naturali, quemadmodum testamenta.

§. 256.

Licet pro parte testatum pro parte intestatum decedere, imo cum pluribus testamentis.

§. 257.

Si testamento posteriore prius non revocatum, valet utrumque. Idem dicendum de codicillo.

§. 258.

§. 258.

Ultima voluntas est ambulatoria usque ad mortem.

CAPVT XXII.

De Interpretatione legitimarum dispositionum.

§. 259.

Interpretatio est determinatio mentis verborum. *Mens* est voluntas, quam auctor verborum per verba exprimere voluit. *Sensus litteralis* est notio, ex conjunctione singularum vocum orationis prodiens. Ejus determinatio est *expositio*.

§. 260.

Quamvis in leges naturales interpretatio non cadat, pacta tamen & ultimæ voluntates, de quibus tractat jus naturæ, egent interpretatione. Hæc semper facienda ex ratione, quam verba habent. Ratio autem, s. id, quod movit & induxit autorem verborum, ut verbis his uteretur, cognoscenda ex iis, quæ orationem antecesserunt, eandem comitantur & sequuntur.

§. 261.

Expositio sola indigna Icto. Debet tamen interpretationem præcedere, & cum scientia critica, ad cognoscendam & emendandam corruptionem, esse conjuncta.

§. 262.

Interpretatio obtinet in verbis tam obscuris, quam claris & perspicuis.

§. 263.

Si mens a sensu litterali recedit, oritur interpretatio *logica*, si cum hoc convenit, *grammatica* s. *declarativa*. Illa vel *extensiva* est, vel *restrictiva*, ut vel mens latior vel angustior est sensu litterali.

CAPVT XXIII.

De juris & obligationis notione ac divisione.

§. 264.

Obligatio s. officium est necessitas moralis agendi. *Necessitas moralis* autem est ea, quæ ex legibus, actiones hominum liberas concernentibus oritur, opposita *physicæ*, quæ ex viribus, aut machina, corporis vel animi derivatur.

§. 265.

Alio sensu *obligatio* est malum, violationi legis ab auctore appositum, quod movere debet, ad legem custodiendam.

§. 266.

Implementum obligationis ab ipsa obligatione differt. Inde potest quidem obligatio jam adesse, implementum autem in aliud adhuc tempus esse dilatum. Nisi tamen ratio dilationis sit, implementum exigi potest, quam primum jus adest.

§. 267.

Jus, præter multos alios significatus, & eam habet, ut sit facultas moralis agendi. *Facultas* vero *moralis* eodem sensu venit, quo necessitas dicta est moralis, & opponitur eodem modo *facultati physicæ*.

§. 268.

A jure ipso distinguitur ejus exercitium, quod ergo potest adhuc esse suspensum, licet jus ipsum jam præsens adsit. Nisi tamen quid impediatur, semper, ubi jus præsens est, ibi & exercitium ejus haud suspenditur.

§. 269.

Potest adeo alter habere jus, alter ejus exercitium, ut obligatio esse potest unius, alteri autem incumbere implementum.

§. 270.

Jus & obligatio dicuntur *mediata*, si ex legitima dispositione oriuntur, *immediata*, si absque hac ex legibus ori-

Cap. XXIII. De juris & obligationis notione ac &c. 57

originem habent. Quæ, occasione legitimæ dispositionis, non verò ex ea, nascuntur, non sunt mediata.

§. 271.

Jura & officia sunt *connata*, si, non accedente speciali rerum statu, qui factio humano demum oriri debuit, adfunt, *contracta*, si tali rerum statui demum ortum debent.

§. 272.

Jura & officia connata eodem modo tolli & mutari possunt, quo, id fieri posse, de jure naturali in univ-
sum ostensum est.

§. 273.

Jura & officia inter homines, quæ sola a Ictis docentur, sunt *perfecta*, si cum coactione & vi ea persequi licet, *imperfecta*, si non licet. Posteriora ad ethicam releganda.

§. 274. a.

Jus & officium, sine quo hominum societas salva esse nequit, quod itaque statui, stricta necessitas exigit, est perfectum; quod quidem societatem adjuvat, eique prod-
est, non est tamen hujus summæ necessitatis, ut sine eo stare nequeat hominum communio, quin imope jus consu-
leretur salutis communi, si coactioni in hoc genere locus daretur, quam si intra fines consilii, & dogmatis substi-
tuitur, est imperfectum.

§. 274. b.

Iustum & injustum est, id, quod juri & officio perfectio vel conforme vel difforme, *æquum* vel *iniquum*, quod juri & officio imperfecto.

§. 275.

Jura & officia dicuntur *affirmativa*, si quid in faciendum concernunt, *negativa* si quid omittendum. Priora vel ad dandum restituendumve, vel ad faciendum spectant, quod utrumque *præstationis* nomine comprehenditur.

§. 276.

Jus vocatur *reale*, quod cum re ita connexum, ut cum ea ad quemvis possessorem, qui causam ab antecessore habet, transeat. *Personale*, quod cum re ad possessorem quemcunque hujus generis non transit. Est autem reale vel ita cum re connexum, ut a possessore rei exerceatur, vel ita, ut adversus possessorem exerceri possit. Posterius dicitur *jus in rem*. Jus personale eodem modo, vel ita est cum persona conjunctum, ut non a successore in rem semper exerceatur, vel, ut non adversus successorem. *Hoc* dicitur *jus ad rem*, & tam hoc, quam *illud*, quod scilicet a possessore exerceatur, potest vel in heredes aliosque juri accedentes transire, vel secus. Posteriore casu jus dicitur *personalissimum*.

§. 277.

Obligatio, juri in rem alterius respondens, non habet generale nomen, interdum tamen dicitur onus reale, si in re cæterum nostra alteri jus reale competit.

§. 278.

Quæ juri ad rem alterius convenit obligatio, *proprie* obligationis nomen accipit, quæ inde vel personalis vel personalissima esse potest.

§. 279.

Per leges naturales omne jus, quod circa rem versatur, est etiam jus in rem, & nullum dici potest jus in personam esse, nisi quod circa rem plane non versatur. Nam juri semel quæsito ut ipse debitor detrahere nequit, ita nec substituendo successorem, qui causam a se habeat. Jus antiquius semper vincit recentius. Fuit autem jus quæsitum alteri jam ante, quam successor debitoris jus fuerit consecutus.

§. 280.

Omne jus personale & omnis obligatio ejus generis transit etiam in heredes & obligationi accedentes, donec ratio adsit cur personalissima esse debeant.

§. 281.

§. 281.

Jura, quæ a quovis rei possessore exerceri possunt originem semper habent ex lege non naturali.

§. 182.

Jura & officia sunt *perpetua*, si dies, quo desinant, iis non præfixus, *temporaria*, si talis dies præfinitus est.

§. 283.

Si plures eidem conjunctim, & ex uno eodemque negotio, tenentur, oriuntur *confortes*, & tum vel quilibet tenetur ex parte, vel in solidum, ita, ut creditoris sit electio, utrum prius convenire velit. Ibi est obligatio *pro rata*, hic *correorum*, ubi *correi debendi*. Si unus ex eodem negotio ad plura tenetur, his officiis vel simul satisfaciendum, ut unius implementum ab altero implendo non liberet, ubi *copulative* dicuntur concurrere, vel ut liberet, ubi *alternative*.

§. 284.

Si unus correorum debendi creditori quocunque modo satisfacit, reliquorum jus perimitur. Et quando unus correorum credendi solidum accepit, reliqui nihil præterea petere possunt. Habet tamen solvens jus, a condebitoribus repetendi quod ultra partem suam solvit, & correus credendi, cui solidum solutum, reliquis tenetur ad communicationem lucri.

Wolf. J. N. Tom. 3. §. 697.
Statuit, correo, solidum solventi, reliquos non teneri,
& Tom. 9. §. 819. credito-

rem jus suum hoc casu contra reliquos cedere non posse.

§. 285.

Sic & jus, pluribus intuitu unius debitoris vel datum pro rata, vel in solidum, ubi correi credendi, & uni convenit jus multiplex vel copulative vel alternative.

§. 286.

§. 286.

Jus & officium est *revocabile*, si pro arbitrio debitoris creditoribus auferri potest, *irrevocabile*, vel quæsitum, radicatum, certum, si auferri nequit.

§. 287.

Utrumque porro est *continuum*, si quovis momento exercetur, alias *discontinuum*.

§. 288.

Jus & officium sunt *præsentia*, si a nulla re suspenduntur, *futura*, si suspenduntur vel jus & officium ipsum, vel ejus effectus. Unde potest vel in fundamento, vel intuitu effectus, vel utrimque, futurum aut præsens esse.

§. 289.

Jus & officium, cujus effectus & exercitium tantum suspensum, dicitur *quiescens, dormiens*. Si dormiens non est, nec ab altero alterius nomine exerceri debet, cum hic exercitio ipse impar non sit, dicitur jus *liberæ administrationis*. In casu opposito constituitur administrator juris alicui.

§. 290.

Juris futuri species est *expectativa*, quæ est tale jus, cujus effectus, in eventum futurum juris alterius intereuntis, nobis ab aliquo concessus.

§. 291.

Conditio suspensiva facit jus futurum, quod intuitu fundamenti ipsius adhuc suspenditur. Nihilominus tamen hoc jus ea ratione est certum, ut expectandum sit a debitore, an exsitura sit conditio, nec ab eo quidquam ad intervertendam conditionem & spem fieri possit.

§. 292.

Jus & officium *simplex* est, si plura jura & officia non complectitur, alias est *compositum*. Si omnia, quæ in jure contenta uni tantum concessa sunt, dicitur hujus
jus

jus *plenum*, s. *solitarium*; si plures jus participant, singulorum est *minus plenum*, quod, si alias partes habet unus, alias & diversas alter, est *divisum*, si ejusdem generis jura utrimque exercentur, *indivisum*, seu *commune*, *communio*.

§. 293.

Jus omnibus hominibus commune nonnulli dicunt *communione[m] negativam*, id, quod aliquibus tantum commune est, *communione[m] positivam*.

§. 294.

Jus & officium, cujus exercitio modus est præscriptus, quem non licet transgredi, dicitur *limitatum*, alias *illimitatum*.

§. 295.

Jus, de quo statuere non potest possessor, ut ad successorem, quem eligit, transmittere, aut alienare, minuereve illud nequeat, dicitur a nonnullis Juris naturalis doctoribus, *usufructuarium*, id autem, de quo statui ita potest, *patrimoniale*,

§. 296.

Jus, quod, nisi consensu alterius adhibito, exerceri nequit, ideo non semper est cum hoc commune, sed potest alteri, qui consensum impetrat, plene esse tributum, & tantum hoc consensu impetrando limitatum.

§. 297.

Jus & officium *infinutum* est, si limites ejus tantum per regulam determinari possunt, cujus applicatio in concreto ex obviis rerum rationibus capienda, si autem regula opus non est, sed mensura juris jam aliunde est, dicitur *fnitum*.

§. 298.

Id, quod vult officium, est *debitum*, cui opponitur *indebitum*. Id, ad quod jus est, dicitur *licitum*, alias *illicitum*.

CAPVT

CAPVT XXIV.

Præcepta de juribus & officiis generalissima.

§. 299.

Ad ea, quæ physice, aut per leges, fieri non possunt, non datur obligatio.

§. 300.

Res animi non subsunt obligationi forensi, licet quilibet possit se obstringere, ad vires animi huc vel illuc conferendas & applicandas.

§. 301.

Si alteri jus esse constat, tum, alteri officium huic respondens incumbere, probatum est, nisi agatur de jure necessitatis, & a probato unius officio, licet ad jus alteri tribuendum argumentari.

§. 302.

Qui jure suo utitur, nemini facit injuriam, eo sensu, ut male agat & puniri possit.

§. 303.

Regula: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, est ethicum præceptum, non fori.

§. 304.

Omne officium, quod homo Deo, sibi ipsi, & aliis perfecte imperfecteque debet, dat jus perfectum ad ea, sine quibus huic officio satisfieri nequit.

§. 305.

Quilibet habet jus ea publice faciendi & profitendi, quæ, sine impietate erga Deum omittere, aut dissimulare non posse, persuasus est. Potest, ut credat, quæ de Deo ejusque cultu ipsi ab aliis traduntur, convictionem & probationem desiderare. Potest secum aliis melioris cultus causâ conjungere, precibus hymnisque vacare, ab idololatria & superstitione animum avertere, in rebus con-

scien-

scientiæ, i. e. in facris internis, &, quæ cum his necessario nexu cohærent, externis omnem coactionem externam respuere, suumque in illis, non alienum, arbitrium sequi, quo ne abdicare quidem se potest, etsi velit. Nemo jus habet, imperium in conscientiam alterius exercendi, ob aliam in fide persuasionem eum lædendi, & officia aliis debita ipsi denegandi, eum, qui nulla numinis religione tangitur, ad hanc vi adigendi, aut ab impietate ad pietatem externa coactione traducendi.

§. 306.

Jus ad finem comprehendit quoque jus ad media, quibus hunc finem adsequi oportet.

§. 307.

Quilibet potest ea facere, quæ sibi utilia, & omittere, quæ sibi noxia, quantum sine læsione juris perfecti aliorum fieri potest. In casu necessitatis tamen etiam cum damno aliorum sibi consulere licet.

§. 308.

Quicquid, salvis officiis erga se, homo facere non potest, ejus erga se committendi jus nec aliis potest concedere. Si tamen alter egit ex voluntate ejus, in quem commisit, nec tertio simul illata læsio, nemini hominum facinus vindicandi jus est.

§. 309.

Quod homo sibi debet, id alios quoque huic perfecte debere, perperam statuitur.

§. 310.

Cuivis est jus perfectum ea faciendi, quæ pertinent ad conservanda ea, quæ ipsi jam parta & quæsitæ sunt. Habet jus perfectum ad defendendum corpus, honorem, famam, libertatem, bona, amicitias, honestatem, virtutem animi contra aggressiones aliorum.

§. 311.

§. 311.

Quilibet potest eis, qui a virtute ipsum avocare volunt, aut in errorem, superstitionem, & similia eum inducere, aut ab augendis animæ aut corporis facultatibus impedire, quacunque ratione se opponere.

§. 312.

Nemo jus habet, in rebus aliorum faciendi, quæ iis profunt, ipsis invitis & contradicentibus.

§. 313.

Cuilibet jus est, ea, quæ possidet, tueri, donec alius demonstret, sibi in his melius jus esse.

§. 314.

Qui consilio, vel auxilio aliorum eget, illud petendi ab iis jus habet, hi tamen non nisi eo usque perfecte tenentur, ut aures præbeant precibus, nec per has se læsos putent. Ut vero adjuvent implorantem, perfecte non obligantur.

§. 315.

Nemo potest ea alteri auferre, aut minuere, quæ huic jam quæsitæ sunt, nec eum impedire, ne ad incrementa bonorum cujusvis generis nitatur, quando sine læsione juris alteri jam quæsitæ suum commodum promovet. Ut autem alteri tribuantur, quæ ad jus ejus quæsitum nondum pertinent, aut damna ipsi aliunde imminetia avertantur, perfecta obligatio deest. Inde judicandum de regula: Quod alteri prodest, & facienti non nocet, ad id faciendum hominem teneri.

§. 316.

In errorem alterum dolo inducere, qui ipsi noxius est, aut esse potest, officio perfecto repugnat. Qui corrumpit ejus animum, tum læsionis argui ab hoc non potest, si is corrumpi voluit, & ejus judicii jam fuit, ut resistere potuerit. Sin reluctanti prava consilia obtruduntur, aut ad vitia traductus est is, cui adhuc ad cognoscendam

scendam virtutem ingenii maturitas deerat, hic de læsione queri potest.

§. 317.

Si quis corruptorem, aut ad errandum inductorem, infidiis suis alium aggredi animadvertat, jus est ipsi, tam illum, quam hunc, dehortari & meliora docere, si uterque, maturi judicii homo, huic honestæ intercessioni non repugnat.

§. 318.

Si quis alterius bona, corpus, famam, & quicquid præterea alter habet, invadit, jus est tertio, invaso homini adfistere, eumque & monere, & contra injuriam quamvis defendere.

§. 319.

Cuius indulgenda est facultas tacendi, quando id sibi expedire animadvertit, & loquendi, quando per sermonem nemo læditur, aut officiorum causa, quæ sibi vel aliis debet homo, loquela necessaria est.

§. 320.

Quilibet cavere debet, ne aliis dolo aut culpa damnum inferat.

§. 321.

Præripere alteri lucra, ad quæ adquirenda jus perfectum ei non erat, si nec ea occasione aliud officium perfectum lædatur, juri perfecto non est contrarium.

§. 322.

Erga mortuos officia non docet ICTus, nec læsio ipsis illata, si viventium neminis interest, ad forum pertinet. Posteris autem debentur ea officia, ad quæ hi ob statum suum, de quo infra agendum, jus habent.

§. 323.

Si alter officia lædit, quæ nobis debet, ideo ab officiis ipsi præstandis soluti non sumus.

§. 324.

Iustitia Ictorum est implementum officiorum perfectorum. Hæc finis est Jurisscientiæ. In scholis philosophorum est virtus, qua cuilibet officio satisficit. Unde latior tum est notio, quam quæ in foro obtinet. Ideo illam Aristoteles universalem dixit, oppositam particulari, & in hac *distributivam* a *commutativa* distinxit, quarum hæc magis inter æquales, illa potius inter superiorem & inferiores exercetur. Interferuit & *correctivam*, quæ in corrigendis conventionibus & criminibus exercetur.

§. 325.

Licet quilibet id sibi debeat, ut a virtute ne latum quidem unguem discedat, aliis tamen, si contra fit, non est jus perfectum, invitum in rationis & honestatis trahit revocandi. Possunt nihilominus hominem, ita vitii immersum & deditum, alii incantis ad vitandum notare, ejus familiaritatem declinare, & ea, quæ ex bona existimatione oriuntur, ipsi denegare.

§. 326.

Eximere alteri errorem, quem aliunde, non a nobis habet, officium imperfectum est.

§. 327.

Quilibet jus habet, alterius utilitatem promovendi, quantum is non contradicit & prohibet. Officium tamen, huc impellens, tantum imperfectum est.

CAPVT XXV.

De libertate naturali, imperio, communiione primæva & dominio hujusque speciebus generatim.

§. 328.

Libertas naturalis est jus, ex suo, non alieno, arbitrio agendi. Hæc jure connato cuivis homini competit; potest tamen quilibet juri huic renunciare, & alienæ voluntati se subicere.

§. 329

§. 329.

Libertas naturalis intelligenda est salvis officiis quibuscunque, etiam absque subjectione sub alienum imperium observandis, unde ab agendi licentia differt.

§. 330.

Communio primæva est jus omnium hominum commune, de rebus corporeis pro suo arbitrio disponendi.

§. 331.

Communio primæva eousque tantum durat, donec quisquam res certas ita occupaverit, ut simul, perpetuo eas sibi retinendi, animum declaraverit, seu, quod idem est, in dominium suum redegerit, & licet natura obtineat, donec hæc mutatio contigerit, non teretur tamen quisquam, res, quibus opus habet, huic communioni relinquere, sed potest quivis, quamprimum ejus facultas datur, in perpetuum res necessarias sibi vindicare, cum secundum id hominum ingenium, quo nunc plerique nascimur, nulla salus in hac communionem sit.

§. 332.

Imperium est jus, dirigendi actiones aliorum ex suo arbitrio. *Dominium* jus proprium, de rei corporalis substantia ex suo arbitrio disponendi.

§. 333.

Dominium dicitur quoque *proprietas*, quæ si absque usufructu & jure possidendi est, *nuda* audit. *Ususfructus* est jus, omnem rei utilitatem, quæ salva substantia percipi potest, percipiendi.

§. 334.

Jus possidendi est jus, de possessione rei pro suo arbitrio disponendi. Utrumque jus, ad naturalia Domini pertinet, non ad essentialia.

§. 335.

Qui loco alterius, apud quem vere dominium est, personam domini sustinet jure proprio, *prodominus* dicitur.

§. 336.

Dominium est plenum vel minus plenum eo sensu, quo omne jus hanc distinctionem capit. Eodem modo posterius est vel *communio* s. *condominium*, vel *dominium divisum*. Inter divisa est *dominium directum*, quod in sola parte proprietatis nudæ consistit, & *utile*, quod in parte proprietatis, usufructu & jure possidendi.

§. 337.

Communio potest vel tantum intuitu domini ipsius esse, ut tamen exercitium unus præcipuum habeat, vel simul exercitium comprehendere ab utraque parte, unde communio est vel perfecta vel imperfecta.

§. 338.

Nuda proprietas uni competens est dominium plenum.

§. 339.

Usufructum, quando cum dominio conjunctus est, Icti vocant *causalem*, opponuntque *formali*, qui a dominio separatus in re aliena exercetur. Eadem ratione & jus possidendi causale dici possit.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 1495.

Si usufructui certum tempus fuerit præstitutum, sed antequam id elapsum, mo-

riatur usufructuarius, hoc non obstante usufructus amittitur.

§. 340.

Licet proprie rerum tantum corporalium sit dominium, interdum tamen & jura in dominio esse dicuntur, quod tum *quasi dominium* vocant Icti.

§. 341.

§. 141.

Dominii in patrimoniale & usufructuarium divisio intelligi potest ex indole hujus distinctionis, juribus generatim supra applicatæ. Idem de dominio limitato & illimitato dicendum.

§. 342.

Potest dominium esse plenum & tamen usufructuarium, ut potest, etiam minus plenum & patrimoniale simul esse.

§. 343.

Communio universalis est, quæ omnia sociorum bona comprehendit, *particularis*, quæ nonnulla.

§. 344.

In condominio distingui debet dominium totius rei, quod singulis non nisi ex parte competit, & pars, quam quisque condominorum in re habet, separatim considerata, quæ pleno jure cujusvis est.

§. 345.

Si in ipsa re communi aliquid suscipiendum, omnium sociorum voluntas, conjuncta requiritur. Quodsi itaque unus vel alter dissentiat, melior est ratio prohibentis. Ubi tamen id, quod faciendum, omitti nequit, quia alias jus singulorum læderetur, aut lex fieri jubet, melior est ratio pro suscipiendo negotio sentientis.

§. 346.

De parte sua in condominio quivis sociorum statuerè potest ex arbitrio.

§. 347.

In communione, universali 1) omnia, quæ tempore initæ societatis habuit uterque socius, communia fiunt 2) omnia, quæ postea, sive labore & industria, sive fortunæ beneficio ab alterutro acquisita, communicantur, nec in bonis quæ ab initio fuerunt, aut postea acquisita sunt, spectatur æqualitas 3) omnes expensæ, quæ

frugales sunt, communi massæ decedunt, licet inæquales sint. Debita, durante communione orta, si frugaliter contracta, de massa communi deducuntur, sin ad luxuriam, aut more dissoluto, ex parte bonorum debitoris sunt extinguenda.

§. 348.

Intuitu debitorum, quæ ante communionem jam fuerunt, distinguendum jus creditorum, a jure socii. Creditores semper ea jura retinent, quæ habuissent, nulla inita societate. Unde tam ex bonis, quæ, ante initam communionem debitoris fuerunt, quam ex iis, quæ postea supervenerunt, credita exigunt. Socius autem de communi massa tum demum ea deduci patitur, si illorum non ignarus, communionem iniiit; sin eorum scientiam non habuit, socius debitor non potest de massa communicanda id æs alienum deducere, sed calculum ita ponere debet, quasi hæc debita non essent, tumque, ita divisa massa, in suam partem solam tenetur ista debita recipere. Est præterea alteri socio jus, si præter opinionem ejus, clandestina in socio æris alieni moles innotescat, ab inita societate recedendi.

§. 349.

In communione particulari id tantum commune fit, quod conventum est. Si nonnisi æquæstus communis fit, tum ea, quæ initio initæ societatis aderant, & plerumque etiam, quæ fortunæ beneficio postea obvenerunt, cuique propria manent, impensæ verò eæ tantum communes sunt, quæ in acquæstum convertuntur. Cæterum proportio in divisione servatur nulla. Si certa bonorum initio collatorum pars communicatur, tum quicquid ex his collatis acquiritur, & in lucra inde percipienda impenditur, pro quantitate collatorum commune est.

§. 350.

Res, quæ dominum non habent, dicuntur *res communes*, aut *res nullius*.

§. 351.

§. 351.

Res, cujus dominium utile alter alteri concessit sub conditione annui canonis, dicitur *emphyteusis*. Canon vero est id, quod alteri quotannis in recognitionem juris ipsi in re competentis a possessore uniformiter solvitur. Dominus directus, hic dicitur *dominus emphyteuseos*, utilis *emphyteuta*.

§. 352.

Canon semper idem manet, sive parum, sive multum, sive nihil fructuum percipiatur, nec est inter illum & fructus æqualitas statuenda. Ejus temporis autem, ubi nullum dominium utile exercuit *emphyteuta*, nec canonem solvit.

§. 353.

Laudemium, i. e. pecunia, quam novus *emphyteuta* domino solvit pro accessu ad *emphyteuseos* possessionem, solet in his & similibus negotiis intervepire, quod tamen etiam abesse potest.

CAPUT XXVI.

De effectibus domini specialibus.

§. 354.

Dominus potest pro lubitu rem suam reddere meliorem, & deteriore, potest eam destruere, & in aliam formam mutare, alienare, locare, possidere, administrare, in usus suos quoscunque convertere. Unde orane dominium, donec aliud constet, habendum est pro pleno, illimitato, patrimoniali, & cum omnibus naturalibus conjuncto.

§. 355.

Dominus fundi est & dominus materiæ fundi, & spatii aeris, quod supra fundum est, ut quantum usus soli impediretur factis, quæ in aëre ab alio suscipiuntur, hæc impedire possit. Licet vero soli dominus habeat quoque dominium superficiæ, i. e. ejus, quod cum fundo

cohærens super eodem eminet, & *subterraneorum* i. e. ejus, quod, a soli materia ordinaria diversum, intra terram latet, & reliquæ materiæ immixtum est, potest tamen & superficiæ, & subterraneorum, dominium a proprietate fundi esse separatum.

Theſaurum non ad fundum fieri, putat Grot. L. 2. c. accedere, sed inventis 8. §. 8.

§. 356.

Corporum, in æris spatio, quod nostro fundo incumbit, generatorum, nullum nobis dominium ideo tribui debet, & arboris dominium ex radice, non ex ramis, æstimandum. Eadem ratio quarumvis rerum mobilium & animantium, quæ in prædio nostro deprehenduntur, quippe ideo nullo jure ad nos pertinentium.

§. 357.

Dominus fundi potest materiam ejus ad quemcunque usum applicare, superficiem imponere, ad quamcunque altitudinem, unde vicinis nullum periculum est, ædes exstruere, mæniana tamen & suggrundia, aliaque projecta & protecta, alieno fundo superimpendentia facere non potest.

§. 358.

Emolumenta naturalia, quæ in fundo alterius ex accidenti deprehenduntur, possunt domino a vicino subtrahi novo opere, quod is in suo facit.

§. 359.

Licet vicino per ædificia, aut si qua alia ponuntur, liberiores aërem, prospectum, lumen, solem versus nos acceptum, intercipere. Nec admittenda exceptio, quam Icti facere solent, quod ad æmulationem ædificatio, jure perfecto per vicinum prohiberi possit.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 1303. *fundo suo, ut omnis luminis*
Non ita ædificare licet in usus vicino præcludatur.

§. 360.

§. 360.

Dominus fundi potest in suo aedes, muros, castra, aliaque exstruere, & omni ex regione fenestras ad lumen & prospectum habere, ex iisque in fundos vicinos prospicere.

§. 361.

Aedificii dominus habet reficiendi & refectionem negligendi arbitrium, si ex hoc vicino periculum non imminet, potest aedificium destruere, idque ad usus quoscunque vicino innoxios adhibere, & inhabitare.

§. 362.

Dominus aedificii creditur esse dominus soli, cui superstructum est aedificium, & nemo potest solo alieno aedificium imponere. Destruo aedificio, area nihilominus manet ejus, cujus fuerat, cum staret aedificium. Si alius aedificium nostro fundo imposuit, ut suum; ob fundi proprietatem id aedificium nobis non accrescit, sed potest & debet autor illud iterum tollere.

§. 363.

Quilibet potest in suo alere animalia cujuscunque generis, quæ vicinis non nocent. Dominium animalis dat jus stercoris, foeturam, ex ventre aestimandam, jus mactandi, tondendi, deglubendi.

§. 364.

Dominus agri habet jus illum colendi & incultum relinquendi, fructus colligendi, pascendi.

§. 365.

Arbor in alienum propendens potest a vicino coerceri, & sublucri, quantum huic impedimentum in suo adfert, quando dominus arboris id sponte non facit. Si autem vicinus non coercet aut sublucri, non potest ramos & fructus ex iis sibi vindicare, causam interferens, quod in spatio aëris sibi superposito alantur.

§. 366.

Sylvæ dominus est soli, ubi arbores crescunt, ipsarumque arborum dominus, non tamen ideo venatio ad ipsum jure proprio spectat, licet possit aliis ingressum in suum fundum, qui venationis causa fit, interdicere.

§. 367.

Jus glandium & lignationis pertinet ad dominum sylvæ.

§. 368.

Non licet ingredi in fundum alienum, aut per illum transire invito domino, quamvis innoxium ingressum, aut transitum, alteri proficuum, permittere imperfecti officii sit.

§. 369.

Flumen, intra solum meum deprehensum, creditur esse meum, licet & possit esse alterius.

§. 370.

Dominus fluminis solet & alvei habere dominium, & inverse, licet ad alium quoque pertinere possit flumen, ad alium alveus.

Wolf. J. N. Tom. 2. §. 369.
Si insula in flumine sit collu-

vione, ea nullius est, licet alveus alicuius sit.

§. 371.

De pisce hic idem dicendum, quod de fera in sylvis.

§. 372.

Usum fluminis innoxium aliis permittere, imperfectum saltem officium est.

§. 373.

Prædium inferius naturaliter ita servit superiori, ut hujus dominus nihil facere teneatur, quod necessarium est ad avertenda incommoda, quæ inferiori ex naturali utriusque situ imminent. Potest tamen inferior opus faciendo in suo contra hæc incommoda se præmunire, licet hoc oneret agrum superiorem.

§. 374.

§. 374.

Id, quod nostrum est, si in fundo alieno deprehenditur, jure perfecto inde auferre, & ideo ingressum in fundum poscere, licet, nisi alter ipse rem extra fundum nobis efferre malit.

§. 375.

Suffodere solum alienum non licet, quum inde fundi dominus detrimentum in usu fundi patitur.

CAPUT XXVII.

De juribus in re aliena.

§. 376.

Dantur & jura singularia, in re aliena alteri concessa, quæ variis nominibus veniunt, & ab altero vel ita exercentur, ut cum ejus prædio jus in perpetuum conjunctum sit, vel ut illi tantum, competat, dum vivit, aut saltem non vi juris, a prædio in ipsum derivati.

§. 377.

Res nostræ, in quibus aliis ejusmodi jura non sunt concessa, utuntur libertate rerum naturali. Hæc libertas naturalis rebus inesse creditur, donec probetur contrarium.

§. 378.

Servitus rerum est jus in re aliena, vi cujus alter aliquid pati aut non facere tenetur.

§. 379.

Est vel affirmativa vel negativa; illa in patiendo, hæc in non faciendo consistit.

§. 380.

Est porro vel *prædiorum* vel *personarum*; illa ab omni possessore prædii exercetur, hæc ab uno tantum, dum vivit, aut saltem non vi possessionis prædii.

§. 381.

§. 381.

Infitus est feruitutum utriusque generis numerus.

§. 382.

Seruitute constituta, dominus omnia omittere tenetur, quibus feruitus impeditur, & concedere, quæ ad exercendam feruitutem necessaria sunt.

§. 383.

Quilibet rei possessior, siue sit dominus, siue alius, potest rem feruitute onerare, sed is, qui jus limitatum & temporarium tantum habet, non nisi quantum se ipsum onerat, sibi que nocet, & jus ipsius durat.

§. 384.

Si res feruiens refectioe opus habet, nec feruiens, nec dominans ad reficiendum obstrictus est, uterque tamen reficiendi jus habet. Facta tum refectioe, impensæ secundum æquitatem distribuendæ inter dominantem & feruientem.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 1282.

Qui feruitutem debet, parietem vel columnam, onus

ædificii sustinentem, reficere obligatur.

§. 385.

Si opus necessarium est, ad exercendam feruitutem, hoc opus & parat dominans, &, si refectioe indiget, ipse solus reficit.

§. 386.

Si, feruitute jam constituta, alteri ad eandem vel aliam feruitutem utilitas prædii sufficiens remanet, potest dominus huic aliam vel eandem feruitutem, juxta priorem, concedere, aut ipse eodem jure ex dominio uti, quod, nova feruitute, alii indulgere possit.

§. 387.

Quando, per libertatem rei naturalem, non potest jus aliquod intuitu alterius prædii exerceri, & quando jus

jus aliquod restringendum, quod per libertatem rei naturalem exerceri posset; opus est servitute.

§. 388.

In re communi potest socio esse servitus, non autem, in re propria, domino. Servitutes individuae non sunt, nisi in quibus sine absurditate partes statui nequeunt, nec, causa servitutum ut perpetua sit, necesse est.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 1389.

Nemo servitutum praedio acquirere potest, nisi dominus, §. 1341. Qui dominium revocabile habet, praedio servitutum acquirere po-

test. §. 1414. Si fundus serviens fundo communi fit communis, vel contra si fundus communis serviat, & postea dominans fit communis, servitus extinguitur.

§. 389.

Jus pignoris est jus, creditori in re alterius constitutum, quo potest, debito non soluto, ex ea solutionem sibi quaerere. Est vel *jus pignoris strictiori sensu*, vel *jus hypothecae*, quorum illud in re creditori tradita, haec in re apud debitorem manente constituitur.

§. 390.

Omnis creditor pignoratitius habet jus distrahendi rem oppignoratam in casum, quo solutio debiti, ut conventum, non fit; jus pignoris proprium dat praeterea jus possidendi.

§. 391.

Si, facta pignoris alienatione, pars pretii post extinctum debitum residua est, quae hyperocha dicitur, ea domino restituenda.

§. 392.

Creditor non potest uti re oppignorata, nisi hoc ei a domino permittitur. Hoc facto, oritur interdum pactum antichreticum, quo utilitas rei creditori in universum loco usurarum relinquatur.

§. 393.

Qui non potest alienare, nec potest oppignorare.

§. 394.

§. 394.

Omnes res cujuscunque generis, quæ securitatem creditori adferunt, pignori subjici possunt.

§. 395.

Potest pignus constitui etiam pro debito alieno.

§. 396.

Debitor habet jus *reluendi*, i. e. rem oppignoratam soluto debito a vinculo pignoris liberandi, quamdiu nondum ex conventionem distracta est. Si huic juri reluendi jam antea renunciat debitor in casum, quo solutioni non exacte steterit, oritur *lex pignoris commissoria*, quæ omnino licita & valida est.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 1242.

Si creditor in alienationem pignoris vel hypothecæ expresse consentit, jus suum remittit & pignus vel hypotheca solvitur. §. 1248.

Si creditori consensu ipsius jus pignoris vel hypothecæ constituatur in rebus aliis,

quam in quibus ab initio erat constitutum, vel dentur fidejussores: pignus ab initio constitutum vel hypotheca solvitur. §. 1252. Creditor in secundam rei pignorationem tertio factam consentiens eidem jus prioritatis cedit.

§. 397.

Jus hypothecæ constitui, jure naturali non necessarium, quum jam absque hoc jure expresse constituto eadem creditori facultas sit, ex rebus debitoris sibi solutionem quaerendi, sive illæ adhuc apud debitorem sint, sive post ortum debitum ad alium possessorem transferint. Jus pignoris strictiori sensu autem non est absque speciali conventionem.

§. 398.

Extincto quacunquæ ratione debito, jus pignoris evanescit.

§. 399.

Jus censiticum est jus in re aliena, quo possessor tenetur quotannis censum solvere. *Census* autem est solutio

tio uniformis perpetua, ex nexu privato quotannis alteri ex re facienda. *Prædium*, unde census datur, *censiticum*, is, cui solvitur, *dominus census*, qui solvit, *censita* dicitur.

§. 400.

Dominium prædii censitici potest inter dominum census & censitam esse divisum, potest tamen & hic dominus esse plenus. Ipse census potest in pecunia aut alia re quacunque mobili consistere.

Wolf. J. N. Tom. 6. §. III. *Censualis est pleno jure dominus.*

§. 401.

Jus bannarium est jus in re alterius, quo possessor in utilitatem nostram aliquid facere tenetur.

§. 402.

Jus retractus est, quo quis, in casu factæ alienationis, si possessori, in quem res translata, datum pretium reddere vult, ab hoc rem restituendam desiderare potest. Ab hoc jure differt *jus protimiseos*, quod est præferentia uni competens præ aliis, in quos contractu oneroso res transferenda, si easdem conditiones implere velit.

§. 403.

Jus superficies est jus, habendi superficiem perpetuam in solo alieno, quod jure naturali ad servitutes rerum merito refertur. Superficies hic est in dominio ejus, cui jus superficies concessum, fundus autem, in quo exercetur, est in dominio fervientis. Pro usu soli solet solvi *solarium*.

CAPVT XXVIII.

De jure occupandi.

§. 404.

Occupatio est apprehensio rei, animo jus proprium in ea acquirendi, facta. Hac acquiruntur res nullius, non autem

autem res aliorum, sine alia accedente causa. *Jus occupandi* est jus, per occupationem rem nullius suam faciendi.

§. 405.

Jus occupandi res nullius commune, est ipsa communio primæva. *Proprium* autem, quod aliquibus cum aliorum exclusione inhæret, est juribus specialibus contrahendis accensendum.

§. 406.

Cui jus est occupandi proprium, is ideo dominus non est, rerum intra limites juris ejus deprehensarum, sed fit demum vere dominus per occupationem. Inde omne jus in rebus huic juri subjectis amissum est, quamprimum hæc e limitibus egrediuntur.

§. 407.

Potest jus occupandi proprium vel ad cujuscumque generis res, quæ dominio nondum subsunt, in certa regione esse extensum, vel ad res certi generis restrictum. Nomen a rebus, quæ occupantur varium, ut venatio, piscatio, aucupium &c.

§. 408.

Inter plures hoc jus potest esse dispersum, vel per modum communionis, vel ita, ut unius occupationi hæc, alterius aliæ, res subjectæ sunt.

§. 409.

Qui in certa regione jus occupandi proprium habet, potest etiam alienos fundos intra regionem sitos ingredi, irrequisitis dominis, occupandi causa, nec hi possunt in suo quidquam facere, quo juri occupandi ejus noceatur.

§. 410.

Non licet feram, fugientem extra regionem suam, in alienam persequi, quamvis occupatio jam cœpta, nondum tamen consummata sit.

§. 411.

Cap. XXIX. De juribus specialibus immediate &c. 81

§. 411.

Qui in nostra regione feras dolo malo sine jure occupat, nos lædit, & occupata nobis tradere, omneque damnum refarcire tenetur, nihilque impensarum a se in occupationem factarum recipit.

§. 412.

Communio juris occupandi est vel talis, ut quisque sociorum sine altero pro arbitrio in suam utilitatem occupare possit, quod ipsi se offert, vel ut cujusque occupationis utilitas inter utrumque communicetur.

§. 413.

Quo res per occupationem nobis acquisita esse dici possit, requiritur, ut animo eam acquirendi ad occupationem ventum sit, & externe sint facta, quæ ad rem in nostram possessionem redigendam necessaria sunt.

CAPVT XXIX.

De juribus specialibus immediate ex lege descenditibus.

§. 414.

Sunt, præter hæc jam adducta jura, permulta adhuc alia, quæ partim ex æquitate, partim e pactis oriuntur. Ut hæc jam supra in doctrina pactorum explicata sunt, ita de illis tantum adhuc aliquid addendum.

§. 415.

Est perpetua juris regula: neminem debere cum aliorum damno reddi locupletioŕem. Unde est, quod, si quid ex nostris facultatibus fluxerit & immixtum fuerit bonis alienis, aut nobis invitis, aut ita saltim, ut animus nobis non sit, in perpetuum re nostra carendi, alter id, quod a nobis habet, restituere teneatur.

§. 416.

Hinc derivatur 1) id, quod de in rem verbo docent Icti. Si scil. cum alio nominatim in utilitatem tertii contraxerit.

Westph. jus nat.

F

traxe-

traxerim, hujusque tertii utilitas hoc contractu mea impensa fuerit promota, idque meo cum animo, impensam quandoque repetendi, factum sit; tum actionem de in rem verso mihi adversus hunc tertium ICTi concedunt, expensa repetendi causa.

§. 417.

2) Id, quod habent ICTi de communi periculo ab uno, ad salvandam omnium rem, jacturam faciente, averso, ubi ei, qui damnum ultro passus est, actionem ad damnum pro ratione utilitatis acceptæ reparandum indulgent.

Wolf. J. N. Tom. 6. §. 639.

Pondus vectorum (in navi) aliquid æstimabile est, & valor æquipollet pretio mercium, quæ in illorum locum substitui potuissent, habita ratione saltem ponderis. §. 642. Vestes, quas vectores corpori suo applicuerunt, & alia, quæ ordinario cultui & amictui corporis serviunt, propter jactum ratione pretii in contributionem minime veniunt. §. 644. Locarium, quod solvitur ministris navium, & modicum illud, in quo sibi rem gerere, ipsis conceditur, in contributionem non venit. §. 645. Ci-

*baria, quæ quis in itinere consuecendi causa navi impo-
suit, in contributionem ob
jactum minime veniunt. §.
664. Si magister navium
plus æquo oneravit, ac pro-
pterea jactum fieri necesse
fuit; ipse damnum solus re-
sarcire tenetur, nec ulla a
reliquis, qui merces inavi
habent, fieri debet contribu-
tio. §. 677. Saviente incen-
dio ædificium vicini destruere
licet, ut serventur propriæ
ædes, damnum vero commu-
ni contributione eorum sar-
ciendum, ad quorum ædes
probabiliter ignis pervenire
potuerat.*

§. 418.

3) Id, quod de quasi contractibus statuunt, ut negotiorum gestione, indebiti solutione, communione, tutela.

§. 419.

Negotiorum gestio est susceptio negotiorum alienorum, sibi non commissorum, gratuita quidem, cum animo tamen impensas repetendi conjuncta. Huic tribuunt esse-

Cap. XXIX. De juribus specialibus immediate &c. 83

effectum, ut administrator negotiorum possit impensam in alienam utilitatem factam reposcere, & is, cujus negotia gesta sunt, possit rationum redditionem, cum restitutione ejus, quod ad se pertinet, & damni dati reparatione, exigendi. Utrumque effectum nemo non ex æquitate derivabit.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 529.
*Negotiorum gestor pecuniam
domini fœnori exponere de-
bet. §. 536. Si dominus no-*

*vit, alterum negotium suum
gerere, nec contradicit, man-
datum contrahit tacite.*

§. 420.

Eadem ratio *tutelæ*, ubi si verus contractus inter tutorem & pupillum non statuatur, saltim ille negotiorum gestor is instar est, & hinc eadem jura consequitur, & eadem officia subit, quæ sunt in negotiorum gestione.

§. 421.

Administratio rerum communium, quæ hic *communio* dicitur, si suscipitur altero socio absente aut ignaro, est negotiorum gestio intuitu partis, quam alter socius in re communi habet.

§. 422.

Si quis ex errore solvit, quæ debere putabat, cum tamen non deberet, quod *indebiti solutio* dicitur, errorem non facere jus, manifestum est, unde officium alterius nascitur ad reddendum, quod accepit.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 578.
*Indebitum solvens dominium
rei transfert in accipientem.
§. 580. Si accipiens rem in-*

*debite acceptam alienavit,
qui solvit indebite, eamdem
vindicare nequit.*

§. 423.

Eadem 4) ratio juris recedendi a contractu, de quo supra, conditionum sine causa, ob turpem causam; multarum conditionum ex lege, restitutionum in integrum.

§. 424.

Conditione enim sine causa repetitur, quod alter accepit, cum vel ab initio ratio, lucrum inde ortum retinendi, deesset, vel postea saltim defecerit.

§. 425.

Ob turpem causam agitur, si alter accepit, ne committeret illicita, quæ tentabat, & a quibus accepta mercede revocari se passus est. Quo casu certissime potest datum repeti, idemque jus obtinet, si ad illicita committenda alter conductus est. Hoc enim casu si illicitem facinus alter commiserit, siue fecus, ad reddendam mercedem a dante adigi potest.

§. 426.

Conditionum ex lege oriuntur quædam ex pactis, hæ autem, quæ pactis originem non debent, ex æquitate sola derivandæ, & naturæ conformes sunt, quando jactis superius fundamentis conveniunt.

§. 427.

Restitutiones in integrum omnes ponunt alterum esse læsum, a culpa tamen se posse excusare, alterum vero locupletiores esse cum illius damno redditum, aut dolo illam damno adfecisse. His ita comparatis, recedi potest a vinculo, quod omnino tenuisset, si excusatio nulla læso patrocinaretur.

§. 428.

De juribus, quæ ex pactis oriuntur, supra actum, de iis, quæ e delictis sequuntur, infra dicendi locus erit.

CAPVT XXX.

De jure necessitatis.

§. 429.

Jus necessitatis est jus lædendi officium perfectum, quia pugnat cum alio officio ita, ut utrique simul satisfieri nequeat.

§. 430.

§. 430.

Ad hujus juris innocentiam requiritur, 1) veram adesse officiorum pugnam, 2) in hanc pugnam conjectum esse eum, quem necessitas nunc premit, non sua culpa, sed casu & mera fortuna.

§. 431.

Si casus necessitatis vere adest, omnia ea sunt licita, quæ necessaria sunt, ut pareatur ei officio, quod præ altero prævalet.

§. 432.

Quilibet, ubi officia erga alios pugnant cum iis, quæ Deo debet, ita ut erga Deum impius esse deberet, si hominibus obsequendum, jus habet officia numini debita cuiusvis alii officio præferendi.

§. 433.

Officia, quæ homo sibi debet in conservando suo, si pugnant cum iis, quæ alii exigere possunt, is anteponendi jus habet cuiusvis officio erga alios, sive vitæ, sive famæ, sive bonis ejus discrimen imminet, item sive ad læsionem vitæ, bonorum integritatisve cuiusvis alterius perfugiendum ipsi sit, item, sive is, cujus læsio necessaria culpa sua hanc officiorum pugnam effecerit, sive innocens sit, item sive sit æqualitas inter damnum, quod alteri adfertur, & quod a nostra parte vetatur, sive fecus, medo ejus læsio, quæ fit, salvis officiis ergo nos declinari non potuerit, item modo juri nostro per conventionem contrariam non renunciaverimus.

Wolf. J. N. Tom. 6. §. 587.

In summa cibi penuria, nec invitum, nec sorte ductum occidere licet, ne omnibus sit pereundum. §. 588. Si in naufragio plures in scapham insilierint, quam illa servare possit, neque ad unum peculiari jure scapha pertineat,

qui priores insilierunt, posteriores projicere possunt, non vero idem licet posterioribus in priores. Quodsi vero omnes simul insilierint, qui potest, et alterum projicere licet. §. 590. Si eo, ad quem scapha singulari jure spectat, non rogato, plures

in eam insiliunt, quam ferre potest: ille præcipere potest, ut projiciatur is, quem voluerit, si scapha omnes ferre nequit, aut ut sorte ductus

projiciatur: & siquidem contingat, tot scapham jam conscendisse, quot ea ferre potest, his impedire non licet, quo minus ille in eam insiliat.

§. 334.

Si læsio juris perfecti imminet alii ab alio, tertius potest officium imperfectum, quod illi debet, ad auxilium ipsi ferendum, præferre officio, quod debet aggressori, & hunc quibusvis illatis malis impedire, ne alterum opprimat eive noceat.

§. 435.

Si uterque de lucro adhuc quærendo certat, cuilibet jus est, sibi venari lucrum, & alterum in eo quærendo prævenire. Sed rebus, quarum alter jam potitus est, illum privare, ut lucrum novum nobis quæramus, non licet.

§. 436.

Si plures exigunt a nobis officia humanitatis, quibus simul satisfacere non possumus, arbitrii nostri est, præferre quemcunque velimus ex omnibus.

§. 437.

Si plures simul obstant conservationi ejus, quod nostrum est, ut lædenda sint erga hos officia, nostræ incolumitatis causa, arbitrii nostri est, quem ex aliis offendendum eligamus, nisi alterutri plura officia perfecta debeamus, quam alteri.

§. 438.

Si pluribus officia perfecta debentur, quæ diversis temporibus cum singulis contracta, eaque simul impleri non possunt, licet eum, cum quo prius contractum, reliquis præferre, non vero hos illi.

§. 439.

Quando ob jus necessitatis alius se accingit ad nos eo, quod nostrum est, privandum, nullum nos officium, ad hoc

hoc patiendum cogit sed licet in vaso, se contra aggressionem defendere, & vi suam conservare.

§. 440.

Si in casu necessitatis eo perducti fuimus, ut alteri inferremus damnum, isque innocens est, & pugnam hanc officiorum non effecit, nostrum est, quamprimum hoc damnum resarciendi facultas est, alterum a dispendio liberare.

cf. H. Grot. I. B. & P. L. 2. c. 2. §. 9.

§. 441.

Hinc judicandum de regula, quod necessitas sit exlex.

CAPUT XXX.

De possessione.

§. 442.

Facultas physica, s. per vires corporis nobis integra, de re disponendi, dicitur *detentio*.

§. 443.

Detentio adest tum, si corpore rei insistimus ita, ut nemo impediat, quidvis in ea facere, aut absens quidem res est, nihil tamen obstat, quo minus eam adeamus, & quodlibet in ea suscipiamus.

§. 444.

Ut quis in detentione rei esse dici possit, opus est notione rei, quæ in detinentis animo sit, & voluntate circa eam aliquid suscipiendi.

§. 445.

Detentio rei, cum animo jus quoddam in ea, cum aliorum exclusione, exercendi conjuncta, dicitur possessio, quæ vel cum corporis præsentia conjuncta est, vel e longinquo exercetur.

§. 446.

Possessio est vel naturalis vel civilis. Hæc conjuncta cum animo domini, illa cum alio.

§. 447.

Possessio civilis rei alienæ est, vel cum opinione possessoris conjuncta, quasi dominus sit, vel cum scientia domini ad alium pertinentis. Illa est *bonæ fidei*, hæc *malæ fidei*.

§. 448.

Possessio porro est vel *titulata* vel *non titulata*. Illa est, quæ orta ex negotio, quod jus dare potest.

§. 449.

Possessio *immemorialis* est, cujus originem nec testes nunc viventes viderunt, nec documenta ita ostendunt, ut de ratione initii funditus constet.

§. 450.

Possessio est vel *vera*, vel *quasi* possessio, illa rerum corporalium, hæc incorporalium. Hæc in juribus affirmativis consistit exercitio & patientia, in negativis, ubi possidens aliquid omittit, exactione præstationis ex parte una, & omissione ac resistentia secuta ex altera, aut per titulum indulto jure ad omissionem, & hac omissione vi indultus exercita; in iis vero, ubi alter aliquid omittere tenetur, vel jure prohibendi per titulum acquisito, tumque omissionibus alterius vi nostri juris prohibendi secutis, vel tentatis ab altero contra nostram voluntatem moliminius, a nobis vero facta intercessione, tumque secuta alterius desistentia.

§. 451.

Ad possessionem necesse est, ut nec vi, nec clam, nec precario id fiat, quod possessorem ostendit. Si quid horum desit, *vitiōsa* est possessio, quæ pro possessione non habenda.

§. 452.

§. 452.

Possessionis immemorialis nullus peculiaris effectus in jure naturali ostendi potest, nec divisionis in titulatum & non titulatum possessionem singularis utilitas est.

§. 453.

Malæ fidei possessio lædit dominum, unde huc trahi possunt, quæ de læsionibus traduntur. Bonæ fidei possessio domino nocet casu, unde nulla ex hac ad damni restitutionem obligatio, nisi quantum in lucro est possessor.

§. 454.

Bonæ fidei possessori reddendæ impensæ in rem factæ, quibus tempore restitutionis res adhuc est melior, voluptuarias tollere tantum poterit. Malæ fidei possessori jus tollendi tantum intuitu omnium, quæ fecit, indulserim.

§. 455.

Malæ fidei possessor tenetur de fructibus perceptis & percipiendis, sive sit locupletior, sive secus, & damno quoque, quod casu contigit, quando possessio usurpata occasio ejus fuit.

Wolf. J. N. Tom. 2. §. 443.
Fructus industriales in alieno culti sunt communes, etiamsi alter mala fide possideat. §. 623. 625. Mala fidei possessori sunt restituenda impen-

sæ necessariae & utiles. §. 626. 28. 31. Bonæ fidei possessori impensæ utiles, restituendæ, etsi domino æque utiles non sint, item voluptuariae.

§. 456.

Jura possessionis sunt, quæ ex possessione oriuntur, & possessori ideo tribuenda quia possidet.

§. 457.

Hic referenda, 1) quod ad possessorem res pertinere credatur, quam possidet, donec alius contrarium probaverit. Si quis tamen jus possidet, quod in re aliena exercendum, ubi igitur juris opinio ipsi contraria est, ex

possessione pro professore opinio juris non oritur, seu opinio quam, pro se habet libertas, vincit eam, quam dare potest possessio. Potest enim possessor esse, qui jus non habet, unde non potest possessio præponderare juri, quod probati loco habendum est.

§. 458.

Probato jure non possessoris, corrui opinio, quam pro se habet possessor.

§. 459.

2) Possessor in possessione non turbandus, nec de ea dejiciendus, si jus in re nondum probatum, nec probati loco habendum est. Inde contra turbantem se licet vi defendere, & dejicientem & quemvis alium, qui ab hoc causam habet, impune iterum dejicere.

§. 460.

Jus possidendi, a juribus possessionis distinguendum, est jus de possessione statuendi, quod jus partim ex possessione descendit, partim ex variis juribus.

CAPVT XXXI.

De delictis, & inde orto jure, puniendi, defensionis & indemnitaris.

§. 461.

Læsio est actio, officio perfecto erga alium contraria.

§. 462.

Omnis læsio debet esse actio externa, & cogitationis pœnam nemo luit.

§. 463.

Injuria Deo illata, & violentia, quam quis sibi ipsi intulit, in jure naturali ad læsiones non referendæ.

§. 464.

Læsiones, quibus pœna imminet, dicuntur *delicta*. Inde, cum semper, si dolus vel culpa subsit, pœna imminere

nere queat, hoc casu quoque semper delicta dici possunt. Delictum casuale proprie non est delictum.

§. 465.

Delicta vel sunt *dolosa* vel *culposa*. Illa incongrue vera, hæc, æque incommode & contra juris civilis sensum, quasi delicta vocant.

§. 466.

Si delinquens nondum omnia peregit, quæ sibi proposuit, & ad delicti plenam notionem requiruntur, actio ejus dicitur *conatus*, qui in *remotum* & *proximum* dividitur. *Hic* est, ubi ultimus actus tantum ad consummationem superfuit, *ille*, ubi inter consummationem & conatum sunt adhuc actus intermedii.

§. 467.

Delictum consummatum est, ubi nihil restat eorum, quæ fieri voluit auctor, & ad notionem delicti plenam necessaria sunt.

§. 468.

Qui doli & culpæ incapax est, non potest delictum committere, nisi dolo suo vel culpa in eum animi statum tempore facinoris fuerit conjectus, ubi doli & culpæ incapax fuit.

§. 469.

Erga mortuos delicta non committuntur, si viventium non interest, ne mortui lædantur.

§. 470.

Ex omni delicto læso oritur jus pœnam & damni reparationem exigendi.

§. 471.

Pœna est malum physicum, illatum ob delictum ab eo, qui jus illud inferendi habet.

§. 472.

Pœnæ determinatæ doceri non possunt in jure naturali, sunt tamen eousque definitæ, ut & ad emendationem, & ad exemplum aliis statuendum, sufficere debeant.

§. 473.

§. 473.

Pœnarum finis est emendatio puniti, exemplum aliorum, aut ut omnis facultas iterum nos lædendi adimatur criminoso.

§. 474.

Non tantum auctor delicti, sed & focii participesque omnes pœnam inerentur, & tam consummatio, quam conatus.

§. 475.

Pœna de mortuo quoque quodammodo sumi potest.

§. 476.

Pœna sumpta non absorbet damni compensationem, nec hæc facta tollit pœnam.

§. 477.

Pœnam sumendi jus, non potest exerceri erga heredes, at damni restitutio heredibus incumbit.

§. 478.

Ad pœnam plures consortes ita tenentur in solidum, ut, uno jam punito, reliquos eadem pœna denovo expectet.

§. 479.

Si læsus moritur, ad damnum refarciendum eadem manet necessitas, nec de pœna aliquid remittere tenentur heredes.

§. 480.

Læsus potest & pœnæ & damni repetitioni renunciare.

§. 481.

Fas est quidvis facere ad avertendam læsionem, id quod jus securitatis dicitur. Uti itaque cuivis licet 1) defensione, i. e. resistere potest lædere volenti, & læsionem imminentem opposita vi declinare, 2) jure puniendi, si læsio jam facta.

§. 482.

Si læsio ab alio homine imminet, quam fuga avertere licet, tum in fuga salutem quærere perfectum officium

non

non vult. Cæterum plus mali in defensione non inferendum aggressori, quam necessitas jubet, & tum, si leviori ratione idem fieri non potuit, quod atrocior factum est, excusata est atrocitas. Hæc præterea tum tantum permixta est, si aggressio illicita ab adversario facta, nec ab ipso læso odii aut certaminis initium est. An vero sui conscius sit aggressor, an secus, an doli culpæve capax, an incapax, non disquirendam, nec, an bonis, an corpori, an famæ, aliisque jactura immineat, nec, an proportio s. similitudo sit inter malum, quod in defensione adhibetur, & quod ab aggressore imminet.

§. 483.

Si ab inimico metuenda aggressio, cui violenta defensio opponenda est, tum licet præveniendæ ea vi adhibita alterum præpedire, quæ diutius dilata forsitan inefficax foret.

§. 484.

Jus defensionis est infinitum. Ab iis tamen, in quibus nulla vis se tuendi, & ab injuriis se eximendi, sed tantum alteri nocendi inest, in defensione abstinendum est, nec in violentia adhibenda pergendum, quando aggressor jam ad læsionem & consilium redactus, ut nocere amplius non possit, aut nolit.

§. 485.

Jus puniendi ad facultates juris naturalis connatas referendum, exercendumque, si ab auctore læsionis, aut aliis, similia expectanda, ut adeo aut emendari debeat animus criminosis, aut ei omnis plene facultas iterum nocendi adimi, & alii a voluntate hunc imitandi absterreri. Quæ autem quantitas poenæ esse debeat, propius jure naturali definiri nequit, nisi ita, ut ad finem per hanc obtinendum sit sufficiens, non major.

§. 486.

Si ipse læsus ad sumendam poenam vires non habet, alii possunt, ejus loco, poenam exsequi, sive læsus id ipsis mandaverit, sive secus, quia illis similia ab auctore metuenda, & saltim imperfecta eos tenet læso subveniendi obligatio.

CAPVT

CAPVT XXXII.

De jure pōscendi indemnitatez etiam ex causa delicti.

§. 487.

Damnum est boni, ad quod jam fuit jus quæsitum, privatio, quæ jure nobis non contingit.

§. 488.

Est vel *positivum* vel *privativum*; illud, si læsus jam possidebat id, quod ademptum, hoc, si non possidebat, jus perfectum tamen, illud acquirendi, jam habuit. Hoc dicitur *lucrum cessans*, illud, si damnum est extraordinarium mediate ex læsione profluens, vocatur *damnum emergens*. *Lucrum cessans*, & *damnum emergens*, comprehensa, dicuntur *id quod interest*.

§. 489.

Qui culpa sua damnum patitur, merito id ferre debet, nec ab alio ejus compensationem postulare potest, nisi hic dolo id dederit.

§. 490.

Consilii & commendationis auctor non tenetur ad damni, ex consilio executori enati, restitutionem, nisi dolo fecerit, aut sit consilium artis periti, quod examinare non potuit executor.

§. 491.

Si jure illata est jactura, cessat damni reparandi ab auctore necessitas, nisi in casu necessitatis alii innocenti jure dispendium fuerit illatum, cui omnino quamprimum fieri potest, omnia reparanda. Regula enim, quod qui jure suo agit, nemini faciat injuriam, tantum, an licitum illicitumve sit, quod actum est, decidit. Jactura alii innocenti a nobis illata in casu necessitatis, est quasi salutis nostræ procuratio aliena impensa facta, cum tamen ex aliorum loculis sibi commoda quærere nemini sit permitendum.

§. 492.

Qui absque sua culpa, dolo aut culpa alterius, damnum accipit, ab hoc ejus reparationem jure desiderat.

§. 493.

Quod is, qui sine sua culpa in damnum incidit, & sine alterius injuria, ita tamen, ut alter sit cum damno ejus locupletior, indemnus ab hoc præstari debeat, jam supra alia occasione dictum.

§. 494.

Si ab animali, aut re inanimata, damnum datum, sine accedente hominis dolo aut culpa, atque ita, ut nec alius cum nostro damno sit locupletior, dominus ad id compensandum nullo modo tenetur.

§. 495.

Damnum, quod casu contingit, in negotiis, ubi unius dominium in rationem venit, fert dominus, in reliquis, ubi de dominio cujusquam nihil dici potest, fert ille, cui accidit.

CAPUT XXXIII.

De gradu moralitatis.

§. 496.

Delictis insunt gradus, quibus atrociora vel leviora redduntur, quos *gradus moralitatis* dicunt. Mensura eorum capitur a singulis momentis, quæ in delicto discerni possunt. Sunt autem hæc: facinus ipsum, dolus, culpa, libertas agentis, damni quantitas, & officiorum læsorum cumulus.

§. 497.

Quo major culpa, i. e. quo facilius evitari potuisset ea animi fœcordia, qua læsio facta est, eo majus est delictum culposum.

§. 498.

§. 498.

Delictum dolosum gravius est culposo.

§. 499.

Quo maturius delinquentis iudicium, quo melius a præceptis officii instructum, quo distinctior rei, quæ facta est, intelligentia, quo longior præmeditatio, quo minor affectuum impulsio, eo gravius est delictum.

§. 500.

Quo plura officia perfecta læsa, eo majus est delictum.

§. 501.

Quo majus est damnum, quod per delictum datum, eo major atrocitas & huic inest.

§. 502.

Quo plus culpæ habet læsus, eo minor est læsio, unde auctor rixæ & pugnæ spectandus.

§. 503.

Quo plus ab aliquo ad crimen committendum factum & collatum est, eo magis est reus.

§. 504.

Conatus remotus levior proximo, hic consummatione.

§. 505.

Auxilium proximum & consilium speciale graviora sunt auxilio remoto & consilio generali.

§. 506.

Ex jussu lædens, majorem habet excusationem, quam, qui ex mandato læsit.

§. 507.

Justus dolor delicta minuit.

§. 508.

Quo minor per rerum, quæ fuerunt, rationes, affectui resistendi facultas fuit, eo minus est delictum.

§. 509.

§. 509.

Præter hos mensuræ in delictis modulos, ex ipso delicto petitos, dantur adhuc alii, a pœnæ indole desumendi. Unde regula: quo magis exemplo aliorum opus est, quia ad permultorum notitiam pervenit delictum, aut ad imitandum stimulos habet, quo magis ab ipso delinquente metuendum, ne similia audeat, quo minus ad pœnam levio-rem sensum habet, sed quasi occalluit, & hebes est ad ea, quæ non acutius penetrant, quo minus pœnitentiam ostendit, eo magis augenda pœna. Ex ratione contraria minuenda est.

§. 510.

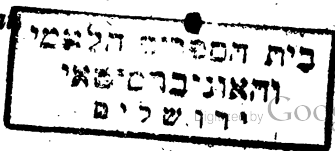
Mitigantia delicti sunt ea, quæ nomen delicti non mutant, pœnam tamen minuendi vim habent, *exasperantia*, quæ, nomine delicti non mutato, ad augendam pœnam comparata sunt. Tam hæc, quam illa, sunt vel communia omnium delictorum, vel nonnullis delictis propria.

§. 511.

Ad mitigantia communia referenda sunt, refarcitiæ damni dati, & quicquid huic æquipollet, pœnitentia ferria, mentis imbecillitas, necessitas nonnulla, justus dolor, aliusque adfectus ita excitatus, ut difficulter resisti potuerit, ingenium a doctrina admodum incultum, immatura ætas, ab aliis facta persuasio singularis & quasi protrusio.

§. 512.

Inter exasperantia numeranda est frequens repetitio delicti, diu facta præmeditatio, singularis animi crudelitas, ad turpitudinem abjectio, vinculum læsum multiplex &c.

CAPVT XXXIV.

De singulis delictorum speciebus.

§. 513.

Læsiones aliorum, intuitu animæ, vel pertinent ad intellectum, quorum in errorem noxium inducio, ingenii per crapulam, invito bibente effectam, oppressio, per falsas persuasiones, aut in homine nondum maturi ingenii, facta ad vitia corruptio.

§. 514.

Intuitu corporis læsio contingit per homicidium, vulnerationem, luxationem, ruptionem.

§. 515.

Intuitu existimationis & libertatis per stuprum violentum, raptum, intuitu famæ solius per injuriam.

§. 516.

Intuitu bonorum statusque externi per furtum, rapinam, concussionem, vim, spoliium, illicitum rerum alienarum usum, damnum iis allatum, damnum injuria datum, perfidiam in pactis, falsum, adulterium.

§. 517.

Inter læsiones bona concernentes speciatim quoque est *mora*, quæ est omissio dolosa vel culposa præstandi officii eo tempore, quo ei satisfieri debuisset. Est hæc vel debitoris s. solvendi, vel creditoris s. accipiendi. Hæc jus dat debitori, rem debitam, juste oblatam, renuente creditore deferendi, & omne damnum, sibi ex mora creditoris oriundum, ab hoc repetendi. Illa obligat debitorem ad ferendum periculum, cui mora occasionem dedit, & præstandum omne aliud dispendium, quod creditor habet. Mora autem nulla contrahitur absque interpellatione partis adversæ.

§. 518.

De bigamia, incestu, sodomia, stupro volenti illato aliisque, extra rempublicam, ex jure perfecto inter homines,
parum

parum certi dici potest, quamvis hæc omnia in præcepta morum & pietatem admodum impingere possint.

§. 519.

Injuria est quicquid in alterius contemptum vel ignominiam fit. *Contemptus* est denegatio honoris peculiaris alicui perfecte debiti. *Ignominia* est læsio honoris communis. *Injuria* est vel *realis* vel *verbalis*. Illa cum læsione corporis conjuncta, hæc secus.

§. 520.

Verba, quæ, ex natura sua injuriosa sunt, faciunt injuriam. In aliis spectandus animus injuriandi, quando de injuria dolo facta agitur.

§. 521.

Veritas convicii liberat ab animo injuriandi, si quis narravit vera, quæ famæ alterius detrahunt, in loco, ubi id facere necesse erat, non liberat, si præter necessitatem, animo se aliosque oblectandi, facta est narratio & objectio. Idem de nominatione auctoris dicendum.

§. 522.

Conditionata injuria est vera injuria, siue conditio existat, siue secus.

§. 523.

Jus & animus castigandi etiam tum ab injuria liberat, si ea adhibita sunt, quæ alias injuriæ indolem habent.

§. 524.

Eum, a quo prædictio & divinatio exigitur, quique jus suum persequitur excusat etiam commemoratio eorum, quæ admodum, probabilia, licet vera non sint, quamvis honorem alterius lædant.

CAPVT XXXV.

De varia jurium & officiorum origine

§. 525.

Jura & officia, quæ a statu pendent, oriuntur statim,
orto statu.

§. 526.

Jura & officia, quæ immediate ex lege sunt, alia speciali acquisitione non indigent. Idem dicendum de juribus & officiis connatis.

§. 527.

Jura & officia ex pactis & ultimis voluntatibus adfunt inito pacto, vel condita voluntate in casum mortis.
Jura & officia ex delictis adfunt commisso delicto.

§. 528.

Jura & officia, quæ cum re connexa, acquiruntur cum re, si jam existerent ante, quam res ad nos veniret.

§. 529.

Titulus s. causa est negotium, cui per leges inest facultas jus aut officium in nos transferendi. Modus acquirendi est factum, quod, cum titulo conjunctum, efficit jus ipsum vere inchoari & apud nos residere.

§. 530.

Jure naturali præter titulum ad acquirenda jura nihil requiritur, nec opus est ullo modo acquirendi.

§. 531.

In omni jure & officio discerni potest ejus *delatio* & *acceptatio* s. *agnitio*. *Ill*a est, qua voluntati nostræ relinquitur an jus acquirere, officium nobis imponere, velimus, *hæc* est declaratio consensus nostri in acquisitionem & susceptionem. Utraque requiritur, ut jus vel officium perfecte acquisitum dici possit.

§. 532.

§. 532.

Acquisitio vel est *originaria* vel *derivativa*. *Ill*a est, quando alii non debetur jus, quod acquisitum, sed antea ad neminem speciatim pertinuit. *Hæc*, ubi ratio est contraria. *Derivativa* est, vel *constitutiva* vel *translativa*. *Ill*a est, si id jus, quod a nobis acquiritur, ab alio ad nos quidem profectum est, attamen ita, ut ad nos pervenit, apud alium non existit. *Hæc*, si fecus est.

§. 533.

Translationis species est *cessio*, quæ est translatio juris cujusvis nostri, præter dominium rei corporalis, in alterum.

§. 534.

Si fuit aut esse debuit inter plures juris communio, & eorum unus alterve deficit, unde vacans ejus portio portioni alterius socii jungitur, dicitur *accretio*. Si in casum negligentia alterius, jure suo non utentis, jus alteri futurum jam erat constitutum, quod nunc, negligentia plene ostensa, fit præsens, *devolutio*. Si jus circa eandem rem inter plures divisum erat, quod nunc, extincto jure unius, iterum fit plenum, *consolidatio*. Si ex jure inter plures communi oritur jus cujusvis separatum, *divisio*.

§. 535.

De derivativa acquisitione valet regula: nemo potest plus juris in alterum transferre, quam ipse habet.

§. 536.

In acquisitione derivativa si is, qui jus in nos transfert, post præcedentem titulum, declarat, quod jus translatum nunc vere inchoari, & initium capere debeat, hæc declaratio dicitur *traditio*.

§. 537.

Traditio itaque jure naturali ad jus transferendum necessaria non est: Nec opus ergo, de traditionum variis speciebus multa docere.

§. 538.

In cessione obvii, cessionarius, cedens & debitor cessus. Cessio fieri potest inscio & invito debitore, manent tamen salvæ debitori cesso contra cessionarium omnes exceptiones, quas contra cedentem habuerat.

§. 539.

Cessionarius utitur jure cedentis, teneturque debitor cessus, postquam ipsi denunciata est a cedente vel cessionario cessio, huic abscisse solvere, non cedenti, nisi denuo solvendi periculum subire velit. Cedens autem cessionario præstat non tantum veritatem nominis, sed & bonitatem ejus saltem temporis, quo cessio facta.

§. 540.

Acquisitio juris, quod ad defunctum pertinet, & per hujus mortem in nos est translatum, strictius dicitur *successio*.

§. 541.

Successio est vel *hereditaria* vel *singularis*. Illa acquiruntur jura, de quibus defunctus statuere, eaque nobis, si libuisset, auferre poterat, hæc jura, de quibus nulla defuncto erat secus statuendi facultas.

§. 542.

Hereditaria est vel *universalis* vel *particularis* s. *singularis* alio sensu. Universalis, quæ conjuncta cum jure hereditario universali s. repræsentatione defuncti, hæc, quæ sine hac repræsentatione est.

§. 543.

Hinc prodit successor universalis seu heres, & successor singularis duplici sensu veniens.

§. 544.

Successio hereditaria dividitur quoque in *legitimam*, quæ sine pacto & dispositione ulla defertur, in *testamentariam*, quæ ex ultima voluntate, & *partitiam* quæ ex pacto successorio vel donatione mortis causa derivatur.

Suc-

Successio singularis vero in legitimam, successionem *ex pacto & providentia majorum*, s. quæ ex delatione a prædefuncto orta, a quo mediate ad nos devoluta est, & *electitiam* dividitur, quæ ex tertii, ad quem jus defuncti usufructuatum post hujus decessum redierat, delatione originem habet.

§. 545.

Complexus bonorum defuncti, quæ reliquit, & de quibus ex animi sententia statuere potuerat, dicitur *hereditas*.

§. 546.

Hereditas non intelligitur, nisi deducto ære alieno.

§. 547.

Jus succedendi, seu jus, quo quis ad successionem est admittendus, est totuplex, quotuplex successio ipsa.

§. 548.

Jus ex successione adest, quamprimum antecessor mortuus est, pacto, lege, electione vel ultima voluntate successionis delatio facta, eaque acceptata est.

§. 549.

Jus succedendi legitimum jure naturali nullum est, sed omnis hereditas, quam defunctus nemini speciatim addixit, cuivis ad occupationem prostat, cum conjuncti nec ex voluntate defuncti, quæ fingi hoc casu tantum posset, jus in hereditate sibi vindicare queant.

Wolf. J. N. Tom. 7. §. 1033.
Siquis intestatus decedit, ei succedunt liberi, vel, his deficientibus, parentes, ita ut in liberis attendatur jus repræsentationis, in parentibus autem proximitas gradus. §. 1034. Deficiente

herede in linea recta, ab intestato succedunt, qui sunt in familia patris vel matris secundum gradus familiaræ, & his deficientibus similiter, qui sunt in familia avi vel aviæ, ac ita porro.

§. 550.

Status heredis est ea hominis, cui jus hereditarium univērsale delatum est, qualitas, qua defunctum nunc vere repræsentat, ejusque voluntatem implere tenetur. Hunc qui jam habet, dicitur *heres sensu strictiore*.

§. 551.

Ut heres in sensu strictiore oriatur, præter delationem juris opus est acceptatione ejus, cui defertur, sicque heres ejusmodi nemo ipso jure fit.

§. 552.

Acceptatio juris hereditarii univērsalis delati dicitur hereditatis aditio s. pro herede gestio, s. imixtio, declaratio contraria autem repudiatio, omīssio hereditatis, abstinētia.

§. 553.

Acceptatio ejus, cui hereditas ex pacto successorio aut donatione mortis causa defertur, necessaria est, ut inde officia heredis oriantur. Nec cogi quisquam potest, ut heres fiat.

§. 554.

Per acceptationem delatæ hereditatis possessio hereditatis ad acceptantem nondum transit, sed hæc sigillatim est apprehendenda. Jura tamen possessionis, quæ defunctus habuit, in herede continuantur.

§. 555.

Heres non tenetur ære alieno defuncti, aut legatis, ultra vires hereditatis.

§. 556.

Si heres a defuncto nominatus ante mortem ejus e vivis excessit, in locum nominati intrant ipsius heredes, nec opus est ad transmissionem juris hereditarii, ut nominatus heres defuncto fuerit superstes.

Wolf. J. N. Tom. 7. §. 1043.
Si heres moriatur ante acceptationem, vel antequam mo-

dum, sub quo heres institutus, aut legatum relictum, adimpleverit, nihil transmittit.

§. 557.

§. 557.

Si plures coheredes nominati a defuncto, eorumque unus vel alter ante testatorem decesserit, nullo relicto herede, reliquis non datur jus accrescendi in portione prædefuncti, sed hæc potius, ut omnium, ita & coheredum, occupationi relinquatur.

Wolf. J. N. Tom. 7. §. 1055.
Si heres unus hereditatem re-
pudiat, vel etiam legatarius

legatum; portio illius vel
res legata hujus hereditati
accrescit.

§. 558.

Omnia jura, quæ defuncti fuerunt, sunt etiam jura heredis, quando ratio specialis allegari nequit, cur hoc vel illud jus ad heredem transire non possit. Idem de officiis, quæ defunctus sustinuit, dicendum.

§. 559.

Collatio est imputatio jam acceptorum beneficio defuncti, dum viveret, in portionem hereditariam.

§. 560.

Ex jussu defuncti inter coheredes locum habere potest collatio, sed absque hoc statui nequit, et si fingeretur successio ab intestato.

§. 561.

Onera institutioni adjecta heres subire tenetur, quantum vires hereditatis non superant.

§. 562.

Legatarius, si reliqua hereditas æri alieno par est, ad debita defuncti extinguenda non obstringitur, in casu contrario tamen & ipse ad solvendum æs alienum conferre debet, quatenus accepit.

§. 563.

Legatarius non potest propria auctoritate legata occupare, sed eorum solutionem ab herede expectet oportet.

§. 564.

Cæterum quæ de acceptatione, apprehensione, morte ante testatorem secuta, & jure accrescendi, in herede dicta sunt, valent etiam de legatario.

Wolf. J. N. Tom. 7. §. 1057.

Si res eadem duobus conjunctim legetur, & unus illorum

legatum repudiet, legatarius illi conjunctus rem legatam solus accipit.

§. 565.

Si, tempore solvendi legati, nec legatarius adest, nec qui in locum ejus intret, heres retinet, quod legato destinatum erat. Idem dicendum, si hereditus per fidei commissum restituenda, nec adest tempore faciendæ restitutionis, qui ex fideicomisso jus habeat.

§. 566.

Si & successio hereditaria et singularis simul eidem defertur, integrum huic est, utramque simul acceptare, aut alterutram tantum, altera repudiata.

§. 567.

Successor singularis ultimi defuncti nec voluntatem, nec æs alienum agnoscit, nec obstringitur generatim iis officiis, quæ defunctum tenebant, nec in jura ipsa speciatim acquisita succedit.

§. 568.

Si successor singularis simul fit heres, tum duplicem personam sustinet, quarum nulla cum altera confundenda. Quæ tamquam heres debet successor, non magis possunt exigi ex bonis ad successionem singularem pertinentibus, quam, quæ ad hujus successionis bona speciatim referuntur, ad hereditatem trahenda sunt.

§. 569.

Qui ex pacto & providentia majorum succedit, obstringitur voluntate & factis primi constituentis. Ultimi defuncti facta successor singularis præstat, vel ob versionem in rem, vel ex speciali consensu suo.

§. 570.

§. 570.

Etiam præscriptione acquiri jura per leges naturales volunt nonnulli. Est autem *præscriptio* amissio juris per non usum ejus certo tempore continuatum. Hæc licet immediate interitum juribus adferat, non potest tamen inde non oriri in altera parte juris novi ex ruina prioris exordium. Unde acquisitionibus non immerito accensere-
tur, si statui vere possent.

§. 571.

Rationes, quas præscriptio habere potest, sunt a) poena negligentiae hominis, non utentis jure suo, ut diligentior et alacrior hac jactura metuenda reddatur, b) incommodum ex litium perpetuitate oriundum, quas incidere aliquando & abrumpere publice interest, c) tacita derelictio juris, ex neglectu ejus per longum tempus continuato, verisimilis. Sed negligentia in jure suo non est læsio alterius, quæ jure naturali sola puniri potest. Incommodum alteri oriundum non est ratio alteri jus suum adimendi, cum omne jus creditoris debitorem officii lubenter immemorem plerumque gravet. Ad tacitam denique voluntatem requiritur factum concludens, quod ommissio juris sui non est, ad inferendam derelictionem. Uti enim quis jure suo vel ideo non potest, quia deest nunc temporis opportunitas, jus suum persequendi, vel quia jam re opus non habet, aut non oneratur per jam impeditum ejus usum, unde connivere mavult, donec molestius evadat impedimentum, vel quia vires, jus suum persequendi, ipsi defunt, aut si quid aliud. Ergo derelinquendi animum abscisse conjicere justo audacius est. Deinde quæso, si derelictio ex neglectu alicujus temporis adsumenda, an unius diei neglectus hunc in finem jam sufficit? Negas. Ergo bidui forsan? Hæsitās. An anni, an biennii, aut longioris temporis lapsus necessarius? Sed semper respondes, nihil certi dici posse. Ergo parum adfers solatii. Et, si certum quid definires, admodum claudicaret probatio. Inde optimum est, rei tam incertæ & arbitrariæ in jure naturali nuncium mittere.

§. 752.

§. 572.

Præsertim dominium acquiritur per *occupationem*, si res, quæ huc usque nullius dominio subsit, acquirenda est. *Occupatio* est apprehensio possessionis rei, animo jûs in ea acquirendi facta.

§. 573.

Cum res, quæ dominum non habet, ex communi-
one primæva ad dominium traduci possit, et nemo hoc
facto lædatur, sequitur, ut, ubi animus dominium ejus in
se transferendi efficaciter declaratur occupatione, hæc ad
dominium sibi quærendum sufficiat.

§. 574.

Ergo intuitu rerum, quæ nullius sunt, cuilibet est
jus occupandi, i. e. dominium earum acquirendi per solam
occupationem, quod est jus occupandi commune.

§. 575.

Occupatio fieri debet animo & corpore simul.

§. 576.

Res usus inexhausti, res nondum natæ, adhuc in-
cognitæ, aut quæ custodia coerceri nequeunt, non pos-
sunt occupatione in dominium redegi.

§. 577.

Rei in dominium redactæ usum aliis licet interdice-
re, &, quamvis innoxie dicatur utilitatis esse, domino
tamen integrum esse debet, æstimare, an vere sibi inno-
xius sit usus, an secus.

§. 578.

Accessio est re, nostræ incrementum. Hæc sive, na-
turalis, sive industrialis, sive mixta sit, sua sponte do-
minium in aliquem non transfert, sed, si separatio fieri
potest, res alterius a re nostra est separanda, si accessit
res dominum non habens, hæc sigillatim est occupanda,
si separatio fieri nequit, rerum conjunctarum singulæ
manent

manent qui lem suo domino, quodsi vero una absque altera commodum usum non præstat, transigendum inter eos, quorum interest, quomodo sibi mutuo satisfaciendum sit.

Puffend. J. N. & G. L. 3. c. §. 8. Qui v. g. de futuro sic dicit, cras dabo, cras donabo, aperte significat, se jam non dedisse. Itaque toto hodierno die jus, quod in rem

suam habet, immotum manet, uti & crastino & deinceps, nisi per novum promissum iis transtulerit, aut actu in rem dederit.

§. 579.

Possessio acquiritur per occupationem & traditionem. Si quis in detentione jam est, ad acquirendam possessionem, vel naturalem vel civilem, solus animus sufficit, alias corpore & animo simul acquirenda possessio. Traditio symbolica, & quæ longa manu fit, non dat rei possessionem.

CAPUT XXXVI.

De vario jurium & officiorum interita.

§. 580.

Jura & officia pereunt his fere modis. 1) *Solutione*, quæ proprie est satisfactio creditori data per præsentem præstationem ejus, quod debetur.

§. 581.

Hæc facienda a) debito tempore, non ante tempus constitutum, si creditoris interest, non longe postea, b) debito loco, qui, si conventioni vel dispositioni adjectus, in dubio in utriusque partis commodum expressus censetur, ita ut nec creditor alibi petere, nec debitor alibi obtrudere possit, solutionem. Si tamen debito loco solutio non fiat per culpam unius, potest alter alio loco, ubi deprehenditur pars adversa, solutionem & petere & offerre, tumque innocenti damnum inde oriundum compensandum est. Si alternatim de pluribus locis aut rebus, ubi, vel quæ, præstandæ conventum, electio est debite

bitoris. Si locus nullus definitus, nonnisi in domicilio suo debitor solvere tenetur. c) debito modo, ita ut 1) nec particularis petatur, aut obtrudatur, solutio, nec 2) aliud pro alio exigatur aut detur, altero invito; consentiente creditore permiffa est datio in solutum, nec 3) monetæ incongruæ numerentur. Sunt enim monetæ ejus bonitatis solvendæ, quæ erat tempore ortæ obligationis, quando mutatus postea valor internus mutavit etiam externa rerum pretia.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 700.

Debitor pecuniam numerare, aut rem solvendam tradere debet in domo, quam inhabitat, aut in qua degit, in loco solutionis, creditor. §. 703.

Si debitor præstat, quod interest, in loco convento solvi, & solutionem alio loco offert, eam acceptare tenetur creditor.

§. 582.

Si pluribus ex capitibus creditori debet alius, & pecuniam mittit debitor, non omnibus capitibus extinguendis parem, ea prius imputanda in ufuras debitas, deinde in fortes, ex his autem primo in debitum antiquius, & deinceps in recentiora.

§. 583.

Solutionem a debitore ex affe faciendam desiderare potest creditor, etsi illi nihil facultatum remaneat, sed is ad summam per totius debiti solutionem redigatur inopiam.

§. 584.

Si debitor non habet unde solvat, ideo non licet eam includere, licet tamen cum ad quasvis operas, quas præstare potest adigere, quantum per has paullatim creditori satisfieri potest.

Wolf. J. N. Tom. 4. §. 813.

In casu dubio creditor non nisi partem debiti exigens, jus suum exigendi partem adhuc residuam remississe præ-

sumitur. Tom. 5. §. 717.

Qui alienum debitum sine mandato solvit, debitorem sibi ad restituendum perfecte obligatum non habet.

§. 585.

§. 585.

2) *Compensatione*, quæ est substitutio debiti creditoris in locum debiti debitoris. Debita tantum ejusdem generis, quæ utrimque exstingenda, compensationem admittunt, species nec inter se, nec cum genere, possunt compensari; cæterum an ex delicto, an aliunde, debita mutua sint, perinde est. Est autem compensatio loco solutionis, & fit ipso jure.

§. 586.

3) *Confusione*, quæ fit, si persona debitoris & creditoris in eundem hominem incidunt.

§. 587.

4) *Novatione*, quæ est mutatio prioris obligationis in aliam, vel cum delegatione, si persona debitoris simul mutatur, vel sine ea, si fecus.

§. 588.

A delegatione & cessione assignatio differunt eo, quod in illis prior debitor plane liberetur, qui erat delegans & cedens, in assignatione autem obligatio prior continuetur.

§. 589.

5) Si conditio suspensiva deficit, aut resolutiva contingit, aut dies, ad quem usque concessum est jus, appropinquat.

§. 590.

6) Si contractus, ob clausulam rebus sic stantibus, mutuo dissensu, aut ob alterutrius perfidiam, aut negligentiam in implendo, dissolvitur.

§. 591.

7) Morte creditoris aut debitoris in personalissimis,
8) Rei interitu. 9) Status aut rei, cui inhærent jura aut onera, amissione.

§. 592.

10) *Alienatione* juris, qua per voluntatem nostram jus a nobis abscedit ita, ut vel *transferamus* illud in alium, aut
ceda-

cedamus, vel in neminem speciatim illud transire velimus, eo nos, futuram est si, abdicando seu renunciando, si praesens, illud remittendo.

§. 593.

11) Divisione. 12) Revocatione. 13) Si resolvitur jus ejus, a quo alteri jus concessum, 14) Abusu juris cum læsione alterius conjuncto. 15) Pugna juris recentioris aut infirmioris cum antiquiore aut fortiore.

An fuga ferarum dominium amittitur? Patat Wolf. J. N. Tom. 2. §. 261. si spes recuperandi decollavit, ex assumenda derelictione.

§. 594.

Ad divisionem licet quocunque tempore provocare, nisi ad certam tempus communitio inita sit.

§. 595.

Ad renunciata non datur regressus.

§. 596.

Quilibet potest juri suo renunciare.

§. 597.

Ad alienationem nemo cogi potest.

§. 598.

Abdicatio domini dicitur *derelictio*, qua quis animum, dominium non amplius continuandi, declarat, sine ejus translatione in alium. Hoc modo derelicta res fit res nullius, et differt a re abjecta & amissa.

§. 599.

Res abjecta est, quam quis e possessione sua dimisit interim, iminentis calamitatis avertendæ causâ, amissa, quæ invito possessore ejus possessionem excessit. Neutra fit res nullius.

§. 600.

Possessio amittitur animo aut corpore solo, aut utroque simul, traditione, derelictione, dejectione, amissione, abjectione.

CAPVT

CAPVT XXXVII.

De modis confirmandi jura & officia.

§. 601.

Firmantur jura & obligationes. Per 1) *cautionem*, quæ est quicquid securum reddit creditorem, debitorem officio suo satisfacturum. Ea est vel *fidejussoria s. satisfactio*, vel *pignoratitia*, vel *juratoria*, vel *nude promissoria*, vel *debitoris carcer*, vel *adjecta pœna conventionalis*, ubi malo cuidam physico se pacto subjicit contrahens, in casum si contractum læserit.

§. 602.

2) Defensionem, & quicquid jure securitatis fit.

§. 603.

3) Protestationem & reservationem. *Protestatio* est ejus, cui adversum quid ab alio suscipitur, & ex cujus silentio, circa id quod actum servato, consensus tacitus in rem sibi noxiam forsan colligi posset, declaratio, quod, discrimen sibi imminens patiendi, neutiquam ipsi animus sit.

§. 604.

Quia silentium consensum tacitum numquam infert, patet, protestationem non tam necessariam, quam utilem esse. Quia vero juris jam quæsitæ defendendæ causa tantum adhibetur, novum jus inde non oritur.

§. 605.

Si quis vero ea suscipit, ex quibus non possunt non sequi tales effectus, quales ipsi non placent, protestatio non prodest, & dicitur *facto contraria*.

§. 606.

Reservatio partim eodem sensu cum protestatione venit, partim peculiari. *Proprie* est declaratio ejus, qui in amissionem hujus vel illius juris consensit, quod consensum hunc ad alia, quæ sub consensu hoc quisquam comprehensa putaret, extendi nolit.

Westph. jus nat.

H

§. 607.

§. 607.

Si amissio & conservatio juris, quod quis reservat, ab ejus arbitrio non pendet, aut id, quod reservatur, non potest non sub eo, quod alienatur, contineri, inanis est reservatio. Præterea, instar protestationis jus novum non tribuit, sed ejus, quod jam adest, jacturam tantum impedit.

§. 608.

4) Curam conservandi jurium memoriam per varia probandi media & symbola annua.

§. 609.

Possessor munit suam possessionem, quando de retinenda ea contra turbantem, aut recuperanda contra deficientem, sollicitus est.

CAPVT XXXVIII.

De modis persequendi jura.

§. 610.

Præsertim conservandis juribus inservit eorum *persecutio*, seu data opera, ut ii, qui juribus nostris obsequi detrectant, officium impleant.

§. 611.

Persecutio jurium, si de arbitro non conveniat, inter eos, qui extra societatem vivunt, non potest fieri, nisi via facti, i. e. ita, ut creditor ipse suo facto & coactione a se profecta debitorem eo perducatur, ut officio obsequatur.

§. 612.

Huc trahenda 1) *retentio*, quæ est continuatio possessionis rei alienæ, postquam titulus possessionis, qui adhuc erat, desit, ideo facta, ut debitor, cui foret restituenda, per denegationem restitutionis adigatur ad satisfaciendum officio.

§. 613.

Ponit debitum perfectum, liquidumque, & debitoris moram, simulque, ut justo titulo possessio ad retinentem pervenerit.

§. 614.

2) *Retorsio*, si iisdem vel similibus malis alterum adficiamus, postquam nobis nocuit, ut satisfiat ei, quod ob læsionem illatam desiderare possumus. Hæc & pœnæ loco adhiberi potest, quo casu ad caput pœnarum referenda, & tum *talionis* nomen accipit.

§. 615.

3) *Bellum*, quod est medium, quo debitorem illatæ vi quacunque necessaria cogimus, ne officio delit.

§. 616.

Hoc est vel *defensivum* vel *offensivum*. Illud est, quod alteri, qui primus de vi cogitavit, oppositum, s. quo in defensionem juris, quod possidemus, utimur, cum offensivum ex aggressionem offendendentis nominetur, s. ab eo adhibeatur, qui juspersequitur, in cujus possessione non est.

§. 617.

Si, pœnæ causa, vis alteri quæcunque ad finem necessaria infertur, id *bellum punitivum* a nonnullis dicitur, quod ad caput pœnarum rejiciendum.

De bello justo, & quando fit. Grot. L. 2. c. 23. §. utrumque justum esse pos- 13.

§. 618.

Bellum & retorsio iisdem sub conditionibus tantum sunt permessa, sub quibus retentio. Inter plura autem jus persequendi media, creditoris est electio, quoniam uti velit.

§. 619.

Si de re danda bellum movetur, creditor rem, quæ ipsi debetur, aut tantum ex aliis, quantum pretio æquat

rem debitam, aufert, simulque impensarum a se factarum totiusque damni rationem habet.

§. 620.

Si id, quod præstandum a debitore, in faciendo consistit, isque officium injuste detrectat, æquo arbitrio æstimat creditor damnum, ex facti omissione ortum, eamque summam damni nomine aufert.

§. 621.

Si plures creditores solutionem ab eodem debitore simul persequuntur, isque solvendo omnibus non est, dicitur adesse *concurfus creditorum*.

§. 622.

In concursu creditorum quæstio hæc potissimum respondenda est, quo ordine creditores solutionem expectent, & quo loco ponendæ singulorum usuræ, quidque de sumtibus concursus tenendum sit. Et sumtus concursus a tota bonorum massa sunt deducendi, quasi primi creditoris loco. Nam quisvis & sortem, & si quid sumtuum nomine pro rata ab ipso solvendum esset, a concursu repetendi, præ posteriore creditore, jus habet. Jam si ita quisque & sortem suam acciperet, & partem sumtuum a se ferendorum repeteret, eadem distributionis ratio prodiret, quæ nascitur, si sumtus omnes uno loco ante creditores præcipiuntur. Ipsos creditores inter se ex ordine temporis ponendos esse, quilibet largietur.

§. 623.

Usuræ debentur, si ratio eorum est, etiam durante concursu, usque ad solutionem fortis, & eodem ordine ponuntur, quo fortes, quia originem habent ex debito unde ad ætatem debiti ipsius referendæ sunt.

§. 624.

Qui ex contractu bilaterali jus suum persequi vult, debet prius ex sua parte contractum implevisse, nisi aliud actum esse ex natura contractus appareat.

C A P V T XXXIX.

De societatis, earumque juribus & obligationibus generatim.

§. 625.

Societas est conjunctio plurium, ad eundem finem constantem conjunctis viribus obtinendum. Hæc vel bona concernit, vel alia commoda. De illa supra actum, hæc spectanda remanet.

§. 626.

Singuli eorum, ex quibus societas conficit, dicuntur *membra societatis* s. *socii*, oppositi non sociis s. *extraneis*.

§. 627.

Finis societatis, quantum promovetur & feliciter obtinetur, *salus societatis*, aut *bonum commune societatis*, vocatur. Interna ejus constitutio, ad promovendum finem adornata, dicitur *politia* societatis.

§. 628.

Cum societas integra pro una persona haberi possit, ad eam omnia applicanda sunt, quæ de juribus singulorum hominum supra deducta. Sunt tamen & quædam singularia de juribus societatum observanda.

§. 629.

Obligatio societatis est, quæ integram societatem tenet, opposita obligationi singulorum in societate. Illa est vel *originaria* vel *contracta*, prior ex natura societatis derivatur, hæc societati incumbit aliunde non ex ejus natura.

§. 630.

Eodem modo *jus societatis* est, quod integra societas habet, quod non minus in originarium, & contractum dividi potest.

§. 631.

Jus singulorum est vox duplicem vim habens. *Primo* indicat jus, quod singulis membris debetur, non societati

cietati integræ. *Deinde* speciatim notat jus, quod potestati societatis non subest, sub eamque vocari nequit.

§. 632.

Si jus societatem concernit, sed singulis est acquiritum, aut origine jus societatis fuit, sed in membrum unum vel plura, ut nomine societatis id exercent, translatum est, ibi est jus singulorum, hic jus societatis & singulorum simul.

§. 633.

Jus societatis potest exerceri circa jura singulorum, quantum hæc illi subsunt.

§. 634.

Jura & officia societatum originaria origine sunt penes omnia membra societatis conjunctim.

§. 635.

Jura, quæ nulli potestati alterius subesse possunt, sunt jura singulorum secundo sensu.

§. 636.

Jura, quæ imminui, singulorum dampnum, reliquorum autem utilitas est, ejusdem sunt generis cum iis ex §. præc.

§. 637.

Jura, quæ singuli socii habent, & de quibus statui, finis societatis non desiderat, quæ ergo non connexa sunt cum societatis fine, eundem in censum veniunt.

§. 638.

Si vero jus aliquod membrorum generatim potestatis alienæ capax, circa illud ut statuatur finis, societatis postulat, idque nullius commodum peculiare concernit, cui si derogatur, aliis utilitas & lucrum accrescat, tum societati licet potestatem suam circa singulorum membrorum jura exercere.

§. 639.

Societas potest de juribus suis statuere, eaque vel conjunctim ab omnibus exercenda relinquere, vel in pauciores,

ores, vel in extraneum adeo, transferre, & si hoc placeat tum, an eandem normam in omnibus jurebus suis sequi, an nonnulla sibi reservare, an limites iis a paucioribus exercendis addere, an in perpetuum, an ad tempus, cuiquam deferre, an jus hereditarium in potestate translata concedere velit, arbitrabitur.

§. 640.

Jura omnia societatis, quæ habet, simul comprehensa, potestatis ejus nomen accipiunt, seu regimen dicuntur. Ea potestas, quatenus exercetur erga membra in rebus ad finem societatis pertinentibus, dicitur *imperium* societatis.

§. 641.

Ubiq̄ue est societas, ibi oritur imperium. Nec potest jus dirigendi actiones esse absque societate. Unde imperii fons societas.

§. 642.

Imperium non est jus connatum, nisi in societatibus naturalibus.

§. 643.

Licet inire societatem, & hac ratione se subicere imperio.

§. 644.

Libertas naturalis, orto imperio, remanet in iis, quæ ad finem societatis non pertinent, coactioni subesse nequeunt, & generatim ad jura singulorum altero sensu referenda sunt. Redit, soluto nexu societatis, et ubi ab hac recedere licet.

§. 645.

Jus necessitatis, & exercenda in hoc libertas naturalis, non tollitur quidem orto imperio, attamen non licet salutem suam præferre salutem societatis in rebus, quæ vere societatis imperio subsunt.

§. 646.

Ex imperio fluit jus puniendi socium, imperio non parentem, aut salutem societatis illicite detrahentem, quod est jus puniendi contractum.

§. 647.

Contra eum, qui in societate est, præter modos persequendi jura, alias extra rempublicam applicandos, oritur peculiaris adhuc modus, scilicet per imperium societatis debitorem adigendi ad officium in iis, quæ huic imperio subsunt.

§. 648.

Cum societas jus habeat, normas constituendi, fini suo inservientes, quæ ergo sola voluntate constituuntur, hæ, semel constitutæ, intuitu singulorum membrorum sunt veri nominis *leges*, licet forsitan per conventionem sint conditæ.

§. 648. b.

Socius facere debet, quæ finis societatis & conventio exigunt, jura priora amittit, quæ cum societate stare non possunt, & acquirit nova jura, obligationibus scilicet reliquorum ex societate respondentia.

§. 648. c.

Tot et tales socii sunt necessarii, quod & quales ad finem societatis sufficiunt.

CAPUT XXX.

De muneribus in societate obviis.

§. 649.

Officium in societate est jus, a societate concessum, certas regiminis partes nomine societatis exercendi. Potest esse vel perpetuum vel revocabile

§. 650.

Directio societatis est jus ea, quæ faciunt, ut negotia communia a societate expeditius geri possint, curandi & agendi.

§. 651.

Directio est officii species, sive mandatarius societatis revocabilis sit director, sive jus proprium habeat in perpetuum & irrevocabiliter concessum

§. 652.

§. 652.

Directio numquam confundenda cum imperio & potestate societatis.

§. 653.

Jus constituendi ministros, eos removendi, officii normas & limites ponendi, rationes ab iis exigendi, mercedesque laborum decernendi, officio suo non satisfaciētes, aut perfide agentes, puniendi, est jus societatis.

§. 654.

Jura potestatis in generalia dispesci possunt & specialia. Illa per omnes partes salutis communis exerceri possunt, hæc tantum in certis ejus partibus.

§. 655.

Ad generalia jura referuntur, jus leges statuendi, abusus corrigendi, quæ jura nonnulli *potestatem rectoriam*, visitandi, rationesque exigendi, quæ jura *potestatem inspectariam*, ministros constituendi, exequendi, cum aliis paciscendi, cum iis congregandi, puniendi, conventus agendi, quæ omnia *potestatem executoriam* dicunt. Specialia jura differunt secundum societatum varias species.

§. 656.

Officia distinguuntur in *principalia* & *minus principalia*. Illa alterius officii causa, ut huic inserviant, non adfunt, hæc ideo adfunt.

§. 656. b.

Membra societatis dividuntur in *vulgaria* & *non vulgaria*. Illa sunt, quæ, præter membri qualitatem, aliam in societate personam non habent.

§. 656. c.

Non vulgaria sunt ministri, directores, rectores s. imperantes in societate.

§. 656. d.

Est autem *rector* societatis s. *imperans*, is ex membris, in quem potestas societatis a reliquis est collata. Si plures
H 5 sunt,

sunt, qui imperantium personam sustinent, hi vel divisim habent partes potestatis, tum singuli sunt *imperantes divisi*, aut potestatem habent in communione, seu *coimperantes* sunt, aut partem potestatis habet imperans, reliqua sibi reservavit multitudo, aut imperans in exercenda potestate a latere habet, quorum consensum exigere debet, tam est *imperans imperfectus* s. *limitatus*.

CAPVT XXXXI.

De societatum speciebus.

§. 657.

Societates sunt vel *naturales*, vel non naturales, illæ immediate ex lege, hæ ex conventionem conjunguntur.

§. 658.

Sunt vel *æquales* vel *inæquales*. Illæ sunt, ubi omnium membrorum societatis, intuitu potestatis, paria sunt jura, hæ, ubi disparia. Aequales vel sunt *cum potestate* vel *sine potestate*, priores habent potestatem. civilem sibi insitam ita, ut omnes eam participant, posteriores eam ita in alium, qui membrum non est, transfulerunt, ut nemo membrorum eam exerceat.

§. 659.

Sunt vel *simplices* vel *compositæ*. Illæ, quarum membra sunt homines singuli, hæ, quarum membra sunt aliae iterum societates subordinatæ. *Compositæ*, quarum membra sunt societates compositæ sibi subordinatæ, dicuntur *majores*, si membra sunt societates simplices, *minores*.

§. 660.

Societas, quæ plura quam duo membra habet, dicitur collegium. Societas, composita ex collegiis, dicitur corpus. Sed verba valent sicut nummi.

§. 661

§. 661.

Si plures societates simplices se, communis finis perdurabilis obtinendi causa, conjungunt, nascitur societas composita.

§. 662.

Possunt esse inter socios unius societatis conjunctiones, quæ illam societatem ideo non faciunt compositam, et ideo in societate composita possunt esse, præter eas, quæ compositam faciunt, aliæ ex quibus societas eadem composita dici nequit. Nec, si omnia unius societatis membra sunt alio intuitu etiam in alia societate, inde societas composita oritur.

§. 663.

Sunt etiam societates vel perpetuæ vel temporariæ, licitæ vel illicitæ.

§. 663. b.

Societas illicita, quæ officia perfecta erga alios non lædit, extra rempublicam jure stricto ab aliis toleranda, nec hi per vim se ei opponere possunt.

§. 664.

Omnis societas conventionalis in dubio est æqualis, & cum potestate, donec probetur alia qualitas. Naturalis paterna est inæqualis.

CAPVT XXXXII.

De conventibus, suffragiis & conclusis in societate aequali.

§. 665.

Societas æqualis ad exercenda potestatis jura opus habet conventibus, ubi conclusa fiant ex suffragiis singulorum.

§. 665. b.

Conventus societatis est congregatio sociorum in uno loco habita negotium societatis expediendi causa. Conclusum

sum societatis est voluntas societatis ex sociorum suffragiis collecta. *Suffragium* est voluntas socii, conclusi condendi causa prolata.

§. 666.

Jus indicendi conventus, proponendi, suffragia colligendi, conclusa ex iis colligendi eaque exequendi, pertinet ad directionem.

§. 667.

Suffragia sunt vel *virilia* vel *curiata*. Posteriora sunt plura suffragia, quæ pro uno habentur, ideo quoniam simul sumta æquipollent suffragiis singulis aliis in eadem societate editis.

§. 668.

Sunt porro vel *unanimitia* vel *dissentientia*. Hic vel *paria* vel *disparia*, ut numerus dissentientium sibi oppositus vel æqualis vel inæqualis est, ita ut ex una parte sint *majora*, ex altera *minora*. Majora sunt vel *absolute* vel *relative* majora. Illa, quæ numero prævalent, si totius societatis suffragia numerantur, hæc, quæ vincunt numero, si conjungantur inter se, qui singulis reliquarum sententiarum favent.

§. 669.

Sunt vel *simplicia* vel *composita*, ut ad plures positiones reduci nequeunt vel possunt.

§. 670.

Suffragium decisivum vel opponitur consultativo, quod est tantum consilium, cum contra ea decisivum perfecte obliget, vel est *suffragium*, quod, ubi alias paria essent, præponderat, *suffragium* commune est, de quo plures, qui suffragia virilia habent, inter se convenerunt, ut communi nomine proferatu *suffragia* *saniora* sunt, in quibus plus rationis est, *suffragium negativum* est jus, quo quis voluntate sua declarata tantum impedire potest id, quod aliis erat propositum, non vero quidquam ipse potest efficere.

§. 671.

Jus suffragii est jus, vi cujus voluntas alicujus in concluso condendo audienda & numeranda.

§. 672.

§. 672.

In societate æquali quodvis membrum suffragium habet, & singulorum suffragia sibi pondere æqualia sunt.

§. 673.

In negotiis, ubi unius vel alterius socii speciatim interest, ille jure suffragii destituitur. Potest quoque in aliquo negotio juri suffragii suo socius speciatim renunciare.

§. 674.

Eum, qui ad conventum non accedit, licet vocatus, ideo juri suffragii in ea re renunciare, certo dici nequit, licet optimum sit, talem legem in societate stabilire, ut, qui non adit conventum, non numeretur.

Wolf. J. N. Tom. 7. §. 108.
Qui absens est, ejus in votis numerandis nulla habenda ratio, est. Puffend. J. N. &

G. L. 7. c. 2. §. 19. distinguit inter quotidiana, moram non ferentia, & reliqua negotia.

§. 675.

Suffragia *numerantur*, si spectatur, quænam sint majora, *ponderantur*, si æstimatur, quænam sint saniora. *Conjunguntur*, quæ inter se convenientia deprehenduntur, *separantur*, quæ dissidentia.

§. 676.

Ut uno spiritu omnes suffragia ferant, rationis non est, sed aptius erit, si unus alterum in dicenda sententia sequitur, nisi omnium ita unanimis sit consensus in unam sententiam ab aliquo jam dictam, ut inaniter tempus infumeretur uniformi ejusdem opinionis repetitione in singulis. Ordo dicendi jure naturali non definitus.

§. 677.

In computandis suffragiis composita sunt revocanda ad singulas positiones, & ea, quæ sibi respondent, sunt conjungenda.

§. 678.

§. 678.

Suffragia ferri possunt vel in conventu vel extra conventum, quod *extracollegialiter* fieri dicunt. Utrumque ejusdem est efficaciam, melius tamen in confesso consulti- tur, quam a quovis domi suae sententia dicitur; quod sciunt, qui ejus rei experti.

§. 679.

Si conventus in societate habendus, membra socie- tatis possunt vel ipsi, vel per alium, ei interesse, isque ut societatis membrum sit, non abscisse requiritur. Si fre- quens adest confessus, director proponit, tum feruntur suffragia, denique concluditur.

§. 680.

Ut conclusum legitime fiat, necesse est, omnes con- vocari, vel sententiam rogari, qui suffragii jus habent. Ubi statim sunt conventus, convocazione non opus est.

§. 681.

Si suffragia unanimia feruntur, justum conclusum adest.

§. 682.

Si dissident suffragia & in unam sententiam major pars consentiat, plerumque & hic conclusum adesse statuunt. Id solent ex natura personae moralis derivare, in qua unitas est, & cujus singula suffragia sunt instar singula- rum rationum, quae inter deliberandum homini huic my- stico occurrunt. Quam in partem plures impellunt ra- tiones, eam sequitur homo. Sed obstat, quod personae moralis notio mera sit fictio, ex qua argumentum non trahendum. Praeterea homo sanus non sequitur rationum numerum, sed pondus. Mihi ergo contrarium videtur ideo, quia singulorum sociorum paria & aequalia sunt ju- ra, & cujusque suffragium ejusdem est ponderis. Jam si centum suffragia ex una parte & unum ex altera, haec se nihilominus pondere aequant, quia illa suffragia sunt tan- tum singulorum hominum, & singulorum sententiae sem- per

per manent, nec mutantur in unum suffragium, tanta pondera complexum, quod nova foret fictio. Cum porro singuli in potestate exercenda partem habeant, quomodo cognosci potest hæc singulorum pars, si voluntas pauciorum plane non attenditur? An unus socius alteri se subjecit? Neutiquam, sed tantum societati. Jam plurimi ex societate suntne societas? Certe non sunt, alias reliqui ad societatem non pertinerent. Inde, licet consultum sit, talem legem inter se sancire, ut, quæ majori parti placuerint, pro voluntate omnium habeantur, absque tali tamen lege idem dicendum esse, ægre mihi persuaserim.

§. 683.

Si statutum, ut major pars decidat, tum non respective, sed absolute, majora suffragia intelligenda, nisi aliud clare expressum. Sunt, qui contrarium ideo censent, quia suffragiis respective majoribus paucissima alia refragantur. Sed tenendam, paucissimos illos esse simul plurimos ex societate. Jam quomodo potest consistere sententia, cui plurimi ex societate se opponunt. Si regeris, illos plurimos esse tamen pauciores illis plurimis, qui alii sententiæ resistunt. Respondeo, hoc nil ad rem pertinere, quia si numerus sociorum ultra dimidiam partem procedens in alia omnia iverit, perinde est, sive hæc dimidia pars multum sive parum superetur.

Wolf. J. N. Tom. 7. §. 79.
80. *Majora concludunt &*
quidem. §. 95. 96. respective

majora. Melius docet Puf-
fend. J. N. & G. L. 7. c. 5
§. 20.

§. 684.

Si suffragia utrimque sunt paria, conclusum non fit. Ergo nihil agitur, quod dicitur Calculus Minervæ ex fabula, donec alia exeundi via inveniatur. Votum decisivum, natura ignotum, conventionem potest concedi.

§. 685.

Si conclusum condi placuit, etiam ubi suffragia unanimitia non sunt, sed plurima tantum in unam sententiam inclinant, tum numeranda merito sunt suffragia, non ponderanda.

§. 686.

Inter ferenda suffragia, licet iis, qui sententiam jam dixerunt, si aliorum rationes graviores invenerint, sententiam mutare, & in partem adversam transire. Unde conclusum condi nequit, nisi auditis omnibus.

§. 687.

Possunt etiam conclusa, semel jam condita, iterata deliberatione sub examen vocari, & per alia suffragia majora, prioribus contraria, everti, nec requiritur ut omnes ii, qui prius ad majorem partem pertinebant, sententiam mutaverint.

§. 688.

Majoris partis suffragiis non subest quicquid generatim potestati societatis non subjacet

§. 689.

Si, in societate, certi generis membra iterum peculiarem societatem constituunt, quæ prioris societatis potestati non subest, tumque hujus generis membra ad societatis suæ jura provocant, & suffragia se lata ut suæ societatis peculiaris sententiam spectari volunt, ad impediendam vim majorum suffragiorum, quæ alias ipsis obessent, oritur *itio in partes*.

§. 690.

Si in alicujus commodum conditum est conclusum, isque jus hoc modo sibi delatum acceptavit, nascitur pactum, & jus hominis quæsitum, quod pro natura pacti irrevocabile est.

§. 691.

Leges societatum æqualium sunt conventionales, & si politiam et regimen societatis concernunt, dicuntur *fundamentales*.

CAPVT

CAPVT XXXXIII.

In societate inæquali.

§. 692.

Societas inæqualis potest vel omnia jura sua in unum aut pauciores detulisse, vel nonnulla sibi reservasse, unde est vel *perfecte inæqualis* vel *ex parte inæqualis*. Est & vel *limitata* vel *illimitata*. Ibi limites positi sunt potestati pauciorum, hic secus

§. 693.

In societatibus inæqualibus, ubi tamen potestas ad pauciores collegium constituentes transit, aut ubi ex parte tantum est inæqualitas, aut ubi jura imperantis sunt limitata, ibi conventus, suffragia & conclusa occurrunt, ut in æqualibus, danturque iisdem casibus leges fundamentales, quæ per modum pacti inter unum, aut pauciores, potestati præpositos, & reliquos socios conduuntur.

§. 694.

Si pauciora societatis membra, nonnulla aut omnia jura societatis ita exercent, ut quod hæc membra, quæ collegium aliquod constituunt, concludunt ac nomine societatis agunt, ejusdem effectus sit, quasi omnia membra societatis egissent, tale *collegium* dicitur *repræsentativum*. Hoc igitur semper adest, ubi societas est inæqualis, in qua sunt plures, qui potestatem per modum collegii administrant.

§. 695.

Collegii repræsentativi tam vocabulum synonymon, quam species, est deputatio. Plerumque deputationes temporariæ sunt, certa tantum negotia nomine omnium curant, reliquis rationem reddunt, & quæ fecerunt, omnium approbationi subicere tenentur.

CAPVT XXXIV.

In societate composita.

§. 696.

Corpora possunt vel eundem finem habere, quem habent collegia, ex quibus sunt composita, modo majori ambitu, vel alium finem a finibus collegiorum diversum.

§. 697.

Collegium, in quo sunt deputationes, ideo non est corpus.

§. 698.

Conventus corporis possunt consistere vel ex omnibus membris collegiorum, vel ex nonnullis tantum, quæ reliquos repræsentant, unde vel veri vel repræsentatitii sunt.

§. 699.

In conclusis corporis condendis vel collegia habent vota virilia, vel curiata, & ubi singulorum collegiorum specialiter interest, oritur jus singulorum collegii, obtinere potest itio in partes, & ferri suffragium commune.

§. 700.

Si suffragia collegiorum in corpore sunt curiata, singula conduntur per conclusum collegii.

§. 701.

In corporibus dantur directores ad directiones corporis, & directores singulorum collegiorum.

CAPVT XXXV.

De modis, quibus societas ejusque membra oriuntur & desinunt.

§. 702.

Oritur societas vel ex lege vel ex pacto. Tollitur vero per mortem, si in heredes non directa, quod in societa-

cietatibus personarum factum non intelligitur, 2) sine obtento, 3) si finis obtineri amplius nequit, 4) mutuo dissen-
su, 5) casu quo alius invito altero recedit & recedere po-
test ex indole pacti aut conjunctionis, 6) tempore, ad
quod inita, elapso.

§. 703.

Membra societatis, quæ tempore ortæ societatis eam
ingrediuntur, dicuntur originarie ad eam venire, reliqua,
quæ postea accedunt, recipi.

§. 704.

Membra recipiendi & excludendi jus est jus socie-
tatis. -

§. 705.

Nemo cogi potest, ut ad societatem aliquam novam,
aut jam constitutam, se conferat, aut in ea permaneat,
sicque potest recedere, nisi aliud conventum.

§. 706.

Imperantis, directoris, & ministrorum constitutio per-
tinet ad jura societatis.

§. 707.

Socii hac qualitate excidunt, 1) dissoluta societate,
2) recedendo. Intempestiva recessio non valet. 3) ex-
clusionem.

§. 708.

Pendet a societate, an aliquem a societate excludere
velit, nisi pacto aliter conventum. Pactum tamen nec
impedit exclusionem, si justæ causæ a pacto recedendi
interveniant.

§. 709.

Imperans, director, minister, possunt removeri,
si in perpetuum non adsumti, aut, etsi ita adsumti, est
tamen justa a conventionem, qua constituti sunt, receden-
di causa. Eodem modo hi possunt renunciare officio
suo.

CAPVT XXXVI.

De societatis paternæ indole.

§. 710.

Societas inter generantem & generatum, cujus finis est educatio, dicitur *paterna*. *Educatio* autem est cura, ut is, qui propter ætatem immaturam suis commodis ipse consulere non potest, eo perducatur, quo, ut hominem oportet, se aliquando ipse dirigere, sibi que prospicere possit.

§. 711.

II, qui liberos generarunt, sive id ex congressu licito, sive illicito sit, tenentur ad eos, quos procrearunt, alendos & educandos, quia in causa sunt, quod hi alimentis & educatione indigeant.

Grot. tantum ex honestate deducit debitum parentum, liberis de alimentis providendi.

§. 712.

Officium educandi & alendi est matris & patris æquale, iisque deficientibus, remotiorum adscendentium. Eorum autem, qui ex latere conjuncti sunt, perfecta obligatio ad alendum nulla est.

§. 713.

Societas paterna est societas naturalis, facitque vinculum partim inter liberos & parentes, partim inter parentes inter se.

§. 714.

Societas inter parentes est æqualis, & si uterque parens vivit, duorum, his deficientibus, remotiorum adscendentium etiam plurium.

CAPVT XXXXVII.

De officiis & juribus parentum.

§. 715.

Proprio lacte alendi liberos officium, etsi interdum ethicæ convenire possit, Ictus tamen docere nequit.

§. 716.

Societas inter parentes & liberos cum quovis liberorum repetita est, & est inæqualis, quia parentes soli potestatem exercent.

§. 717.

Patria potestas est jus parentibus vi generationis in liberos educationis causa competens.

§. 718.

Officium educandi parentibus omnino tribuit jus ea faciendi intuitu liberorum, sine quibus educatio curari nequit. Hinc parentes jus habent, 1) actiones liberorum ita dirigendi, ne sibi noceant, ut tolerandæ vitæ adfuescant, & sani integrique adolescant, 2) operas, partim formandi ingenii corporisque causa, partim ut compensentur sumtus educationis, exigendi. Si liberi patrimonium habent parentibus jus est, 3) id administrandi, 4) sumtus educationis inde petendi.

CAPVT XXXXVIII.

De ortu & interitu hujus societatis & acquirendis ac tollendis parentum juribus & officiis.

§. 719.

Dissolvitur societas parentum, si vel ad unum parentem, ob decessum reliquorum, redigitur, vel educatio est finita.

§. 720.

Excludi hic nemo faciorum ab altero potest, nec alteruter a continuanda societate recedere.

§. 721.

Patria potestas solvitur finita educatione, cujus terminus certus generatim assignari nequit, item morte parentum vel liberorum. Sed exclusioni & recessui nec hic, ubi de societate inter parentes & liberos agitur, locus est.

§. 722.

Oritur societas paterna, & potestas, generatione & adoptione. *Adoptio*, qua is, qui non generavit, genitoris vices in educando suscipit, cum consensu parentum, aut his deficientibus, omnino fieri potest, tribuitque tum eadem jura adoptanti, quæ parentes habent, quoniam & onera eorum subit.

Wolf. J. N. Tom. 7. §. 530.

- Si vidua ad secunda vota transit, novus maritus educationis liberorum ex prioro matrimonio natorum curam gerere, & nisi propria bona

habeant, vel mater de suo sumptus educationis sustentare valeat, sumptus quoque in educationem facere tenentur. Idem valet de viduo ad secunda vota transeunte.

CAPUT XXXIX.

De tutela & cura.

§. 723.

Tutela, quæ est officium, actiones eorum dirigendi, qui sibi ipsis per ætatem nondum sufficiunt, & parentibus orbati sunt, est meri arbitrii & humanitatis, nec ea facile ab adoptione jure naturali distinguitur, nisi forsitan eum, qui in subsidium ipse sumptus educationis suppeditat, adoptatorem, eum, qui ex propriis nil confert, tutorem nominare velis.

§. 724.

Parentes decedentes possunt constituere liberis tutorem, qui, si vult onus tutelæ subire, excludit alios. Nullo tutore a parentibus constituto, potest quilibet, quem humanitas tangit, indefensæ ætatis custodiam suscipere.

§. 725.

§. 725.

Cura furiosorum aliorumque similis conditionis hominum, qui rebus suis superesse nequeunt, non minus ad parentes pertinet. His deficientibus, aliorum ab humanitate pendet, an istorum miserorum defensionem subire velint, quod potest quilibet cordatus & honestus, habetque tum omnia jura & officia, quæ conditio talis hominis ejusque necessitas postulat.

<p>Wolf. J. N. Tom. 7. §. 909. <i>Si tutelam tutor, bona curandi curator, bene administravit, nec tenue sit patri-</i></p>	<p><i>monium pupillo vel curando, naturaliter tutori honorarium debetur, non tamen exigi potest.</i></p>
---	--

CAPUT L.

De societate conjugali.

§. 726.

Societas conjugalis est societas inter virum & foeminam, cujus finis est usus veneris humanus, nulli officio perfecto inter homines contrarius.

§. 727.

Societas conjugalis ita ineunda, ut, si prolis generatio inde sequatur, soboli non noceatur, sed in promptu sint, quæ ad eam alendam & educandam requiruntur.

§. 728.

Societas inter virum & foeminam licita extra rem publicam jure perfecto est, etsi vel vir ad generandum, vel foemina ad concipiendum, non adeo idonea esse videatur, &, si pars altera id vitium ab initio sciverit, valida quoque est.

§. 729.

Si foemina cum viro ad societatem conjugalem se uniat, & tum, maritum impotentem esse, aut hic illam ad congressum aut ad generationem ineptam, deprehendat, potest deceptus deceptave a societate recedere.

§. 730.

Conjux conjugī, quorum uterque ad generandum capax, potest denegare omnem congressum, qui ita suscipitur, ut pro his generatio data opera impediatur.

§. 731.

Conjux conjugī potest detrectare omnem congressum, qui sanitati suæ nocet.

§. 732.

Officium hominis ad ineundum matrimonium & generandum Ictus non docet, sed morum & honestatis præceptor. . Alias, si perfecta hominis ad hæc obligatio doceretur, verendum esset, ne alter, cui lubet, perfectum jus ad congressum sibi tribuat, & stuprum violentum sibi permissum putet.

§. 733.

Jus ad matrimonium ineundum quilibet habet, qui invenit conjugem, cum eo hymenis sacra non reipientem, & quando potens cum potente concreditur, in promptu habet, quæ ad educationem, si forsan secundum fuerit matrimonium, necessaria sunt.

§. 734.

Jure naturali matrimonium ab aliis congressibus venereis non discernitur, nisi eo, quod inter virum & foeminam sit cohabitatio, & hæc quidem nulli officio perfecto contraria. Alia signa discriminis hoc jure ignorantur.

§. 735.

Sponsalia, quæ sunt pactum de habendo matrimonio, ante adhibitam matrimonii formam, initum, jure naturali a matrimonio discerni nequeunt, quia ignoratur forma matrimonii.

Wolf J. N. Tom. 7. §. 379.
Si ad sponsalia posteriora accedat copula carnalis, priora dissolvuntur. §. 406. Si quis

a sponsalibus pœnalibus recedere vult; recedere licet, nec parti alteri ultra pœnam ad quidquam tenetur.

§. 736.

§. 736.

Pacta dotalia s. nuptialia, quæ jura conjugum futura specialius determinant, jure naturali non sunt necessaria, quia leges naturales eadem jura jam satis definiunt.

§. 737.

Unum virum cum pluribus uxoribus simul in matrimonio vivere posse, plerique negant, sicquæ polygamiam illicitam esse statuunt. Rationem petunt, 1) ab æquali foeminarum virorumque, qui generantur & eodem tempore vivunt, numero, qui non patitur, ut putant, ut uni viro plus una muliercula cedat, nisi injuriæ adversus alios viros, juxta se viventes, & Caja sua adhuc destitutos, reus esse velit, 2) a jurgiis & simultatibus, quæ non possent non oriri inter gregem mulierum, noctes inter se ægre dispertientem, 3) a nutu naturæ, quem in aliquibus animalium generibus deprehendimus, quæ singula singulis junguntur. Sed prima ratio apud Ictum nihil efficit. Nemo virorum habet jus perfectum, quo sibi deponere posset uxorem, quæ alii vult nubere, aut alias cælibatum eligere. Nec omnes viri ad educandam & alendam prolem opes habent, ut ad matrimonium accedere possint, nec omnes ambiunt matrimonium, qui possunt. Nec forsan tam expedita est illa, quæ tamen momentum non facit, utriusque sexus in numero æqualitas. Altera ratio magis ad ethicam pertinet, quam ad Ictum. Omnis societas est mater rixarum, & societas conjugalis inter plerosque sine jurgiis non est. Inde omnis societas, & omne conjugium, forent illicita. Abusus non tollit usum. Potest provideri, né hæ altercationes oriantur, aut saltim non noceant. Præterea officium perfectum hominis non est, jurgia inter alios cavere, aut deprimere. Tertia ratio infirmissima. Homo ratione ducitur, animalia sequuntur stimulos. Officitur hominis dignitati, si ad hos doctores illum ablegamus, cum quibus nihil ipsi commune, nisi & ipsum ex stimulis agere velimus. Deinde variat, ut concedunt hi philosophi, ad pecudum subsellia discedentes, animalium œconomia, cum multa etiam promiscuam

libidinem ament. Cur ab uno potius, quam altero, genere discendum sit, ratio non redditur. Si itaque ea, quæ morum doctor monere potest, prætervehimus, hominemque & ad multos liberos educandos satis instructum ponimus, qui & possit, ubi opus, alios præficere, pro educatione omni cum diligentia excubaturos, si porro uxor, cum qua matrimonium forsitan jam initum, jus ex pacto quæsitum non habet, quo sibi soli vir debetur, non videmus, quid Ictus contra polygamiam dicere possit. Non curamus, quid in republica consultius statui possit a legislatore, de qua re infra agetur.

§. 738.

De unius foeminae cum pluribus maritis eodem tempore viventis matrimonio si quæritur, vix illud tolerabit honestatis suafor. Sed Ictus extra rempublicam officiis perfectis contrarium dicere nequit, si hi viri inter se concordantes sunt cum foemina, & ita res suas instruunt, ne soboli conceptæ noceatur, &, ubi liberi generantur, vel quisque alit & educat, quem suum esse cognoscit, vel ubi dubium est, cum reliquis communiter educationem curat. Sed quis hæc toleraret in republica?

§. 739.

Qui patriæ potestati, tutelæve subsunt, vix absque parentum aut tutorum consensu nuptias inire possunt.

§. 740.

Gradus prohibiti cognationis jure naturali ignoti, etiam inter adscendentes & descendentes. Inter hos permulti interdiciunt nuptias ea de causa, quod confusio officiorum oriatur, & v. g. filius matri reverentiam debeat, cum qua ergo non possit in ejusmodi societate vivere, quæ reverentiam tollit. Sed Ictus respondebit, 1) reverentiam pertinere ad jus ejus, qui eam exigere potest. Hunc ei posse renunciare, quo facto impedimentum inde proveniens tollitur. 2) reverentiam esse officium imperfectum,

ex

ex grata educationis memoria descendens, hujus autem generis officia non pertinent ad forum. 3) negandum, reverentiæ matrimonium honestum obesse, nec ignotas esse plures alias conjunctiones, ubi is, qui mihi subest, alio intuitu me iterum sibi adeo subiectum habet, nedum æqualem.

CAPVT LI.

De juribus & officiis conjugum.

§. 741.

Potestas conjugalis, quæ est complexus jurium societatis conjugalis, alterutri conjugum propria non est, sed penes utrumque conjugem conjunctim.

§. 742.

Conjux actionum conjugis habet directionem eatenus, quatenus debita conjugalis congressus præstatio, & si liberi adsunt, horum communis cura desiderat, sed cæterum nec in bona, nec in actiones conjugis jus habet, nec tenetur alter conjugum alterum alere.

Wolf. J. N. Tom. 7. §. 945.

Si maritus bona uxoris proprio nomine administret, bona ipsius tam præsentia, quam futura, pro iisdem

uxori oppignorata sunt naturaliter, minime vero si ipsamet ea per maritum suo nomine administret.

§. 743.

Si quis in matrimonio vivit, nec statim initio conventum est, quod cum pluribus aliis adhuc communionem sibi reservet, videtur id actum, ut solus cum sola vivat, unde, sine læsione alterius conjugis, non licet alteri alios aliasve in pellicatum superinducere.

CAPVT

CAPVT LI.

De finienda societate conjugali.

§. 744.

A matrimonio recedi potest, 1) mutuo dissenſu ſi liberorum educatio aliud non ſuadeat, 2) ob alterius perfidiam, debiti conjugalis denegationem, mores intolerandos, furorem, impotentiam, etiam ſuperuenientem, generatimque cauſulam, rebus ſic ſtantibus. 3) Eſſi nulla adſit ſingularis cauſa altero invito recedendi, ſi tamen liberorum educatio non obſtat, nec de certo tempore cohabitando conuentum eſt, jure naturali, quando lubet, alteri ab altero diſcedere permittitur.

CAPVT LIII.

De ſocietate herili.

§. 745.

Societas herilis eſt, cujus finis eſt præſtatio operarum unius, & alimentorum, quæ hic ab altero ideo accipit. Qui alimenta præſtat, herus, qui operas, *ſeruiens* dicitur.

§. 746.

Herus vel habet dominium ſeruiantis, vel ſecus. Ibi dicitur *dominus*, &, qui ei ſubeſt, *ſeruus*. Hic ſeruiens dicitur, *mercenarius*, *famulus*, *domesticus*.

§. 747.

Dominium ſerui non omnino conuenit cum dominio aliarum rerum & animalium, & nihil eſt, niſi jus perpetuum atque illimitatum omne commodum ex ſeruo percipiendi, quod ſalua humanitate ex eo percipi poteſt.

§. 748.

Poteſtas herilis eſt complexus jurium, quæ exercentur in ſocietate herili ad finem operarum obtinendum. Hæc, ubi herus eſt dominus, dicitur *poteſtas dominica*.

§. 749.

§. 749.

Potestas herilis unice est penes herum, unde societas hæc est inæqualis.

§. 750.

Jura inter dominum & servum explicanda ex natura domini, non vero ejus, quod circa res aut pecudes exercetur, sed quod cadit in hominem. Inter herum & mercenarium conventio jus determinat.

§. 751.

Dominus potest servum donare, vendere, permutare, fugientem persequi & retrahere. Sed quod servus nihil proprii habere possit, & quicquid acquirit servus, id omne fit domini, ex potestate dominica non sequitur.

§. 752.

Servus fit, 1) per liberam additionem in alterius dominium, quæ homini permessa, 2) per bellum & captivitatem, tum demum, si alio leniore modo non possum me ab hoste tutum præstare, 3) ob æs alienum, si alio modo creditori satisfacere nequit.

§. 753.

Plerumque 4) statuunt, etiam per nativitatem a matre ancilla prolem ingenitam habere servitutem, quia plus juris in liberos transferre non posset mater, quam ipsa habet, quodque conventio cum parentibus inita, de agnoscenda servitute, habenda sit realis, ex natura aliarum conventionum. Sed mihi id non placet. Libertas est ingenitum cuiusvis a natura bonum. Ergo cujusvis hominis res singularis est, non pendens ab alieno arbitrio. Unde parentes suæ quidem, non vero liberorum, libertati potuerunt renunciare. Non accipiunt liberi libertatem a parentibus. Accipiunt a nativitate, ab humanitate, a natura. Sibi ergo eam debent. Unde rationes contrariæ supra expositæ huic non quadrant.

Grot. L. 3. c. 14. §. 8. ita: Si parentes suo delicto penam mortis erant meriti, poterunt eorum posteri, qui

sperabantur, ad vitam servandam obstringi servitio, quia alioqui exstituri non fuerant.

§. 754.

Servitus tollitur, 1) per manumissionem, quæ est declaratio domini, qua servum a sua potestate liberat, 2) per mortem servi, 3) per abusum potestatis dominicæ 4) si alimenta non accipit servus.

§. 755.

Mercenarii officium desinit, 1) per ejus mortem, ita ut conventio hic in heredes non transeat, 2) iis modis, quibus conventiones tolluntur.

CAPVT LIV.

De familia.

§. 756.

Domus s. familia est societas, ex paterna, herili & conjugali, vel saltim harum duabus, mixta, cujus finis est ex sine singularum harum societatum compositus.

§. 757.

Familia oritur, si adunam trium societatum memoratarum altera accedit, & dissolvitur, si ex duabus aut pluribus una tantum aut nulla remanet.

§. 758.

Imperium in familia ita moderandum, ne una societatum, quæ eam constituunt, alteri impedimento sit, aut una confundatur cum altera.

§. 759.

In familia servi, mercenarii, & liberi parent, conjuges autem, qui herile jus habent, & parentes, exercent imperium in familia.

CAPVT

CAPVT LV.

De jurisprudentia civili & criminali.

§. 760.

His itaque genratim cognitis, descendendum ad singulas juris scientiæ partes, quæ extra rempublicam esse possunt, & ICTi discernere solent.

§. 761.

Jurisprudentia civilis quæ continere possset, ea omnia jam supra pertractata sunt, ut nihil remanserit eorum, quæ ad hanc partem pertinent. Criminalis non minus penitus est absoluta his, quæ supra de læsionibus & delictis commodo loco tradita sunt, unde & hac parte nunc possumus superfedere. Remanet ergo tantum feudalis & ecclesiastica, quarum illa ad argumentum pactorum, hæc ad locum de societatibus referri potuisset, sed, quoniam amplitudine reliquas ejus loci materias multum excessisset tractatio ibi inserta, commode ad hunc locum separatim rejecta est.

CAPVT LVI.

De jure feudali & feudo.

§. 762.

Feudum est res, cujus dominiam utile alteri concessum, sub conditione peculiaris fidei, domini feudalis causa præstandæ.

§. 763.

Fides hic est complexus officiorum, eorum præsertim, quæ in altero non lædendo, læsionibus ab eo avertendis, & utilitate ejus promovenda, consistunt. Dividitur in fidem ministerialem, feudalem & subditi. Prima ab officialibus præstanda est in rebus ad officium suum pertinentibus, ultima a subditis in omnibus, quæ publicum commodum tangunt, media a reliquis eo distinguitur, quod ipsò jure ex possessione feudi & dominio feudali oriatur, ad certum officium non sit adstricta, ejus latitudinis tamen non sit, cujus est fides subditi.

§. 764.

§. 764.

Res, quæ feudum non est, dicitur allodium

§. 765.

Is, qui habet dominium feudi directum, dicitur *dominus feudi*, qui utile, *vasallus*. *Nexus feudalis* est obligatio mutua inter dominum & vasallum ex qualitate feudi orta.

§. 766.

Bona hominis habentur pro allodio, non pro feudo, donec probetur contrarium.

§. 767.

Non obstat feudi vinculum, quominus vasallus libere possit statuere de fructibus & possessione feudi. An etiam de dominio directo dominus, de utili vasallus, decernere possit, quæstio est, quam aliqui negant. Ego affirmaverim, quia hæc jura ad alterutrum solum pertinent, altero ab iis penitus excluso.

§. 768.

Feuda non sunt juris connati, sed contracti, & demum investito dominio constitui potuerunt.

§. 769.

Præter essentialia, feuda solent habere sua naturalia, quæ consuetudo determinat. Hinc divisio feudorum in *propria* & *impropria*. Illa naturalibus instructa, hæc destituta.

CAPUT LVII.

De investitura.

§. 770.

Investitura feudalis est traditio feudi vasallo facta a domino. Hæc jus confert vasallo, non semper possessionem, nisi cum possessionis translatione & apprehensione sit conjuncta. Unde distinctio investituræ in propriam & abusivam, quarum illa est, quæ translationem possessionis habet annexam, hæc, quæ secus. Abusiva nihil novi tribuit, quod non ante eam jam adfuisset.

§. 771.

§. 771.

Investitura est vel immediata vel mediata. Hæc sub alterius investitura est comprehensa, cum ita investitus nec ipse, nec per alium ut mandatarium, investituram acceperit.

§. 772.

Investituræ in puram & eventuales divisio jure naturali non facile admittenda, cum eventualis a nuda promissione feudi non differat.

§. 773.

Si pluribus, in communi, investitura immediate confertur, oritur investitura simultanea, quæ vel eodem tempore, vel diversis temporibus, pluribus tribuitur.

§. 774.

Simultaneæ investiti vel omnes & singuli fructum & exercitium dominiæ utilis una accipiunt, vel unus alterve eorum hæc tantum accipit, reliqui illis demum decedentibus fructum expectant, cæterum jus ipsum præsens habent cum illis commune. Verum hæc distinctio nomine speciali destituitur, & simultaneæ investorum posterioris generis jura ab iis, quæ aliis successoribus feudatilibus tribuenda, ægre discernuntur.

§. 775.

Si investitura ei confertur, qui nondum hoc feudo fuit investitus, *prima*, si ei, qui investitus jam fuit, *repetita* s. renovatio investituræ dicitur. Prima est vel originaria, s. constitutiva, si res nunc demum feudum fit, vel derivativa s. acquisitiva, si feudum jam fuit.

§. 776.

Laudemium s. pecunia, a vasallo pro investitura nonnullis in casibus domino feudi solvenda, & juramentum fidelitatis s. vasallagium, i. e. juramentum, quo fidelitas feudalis confirmatur, negligi possunt & adhiberi salva feudi natura.

§. 776. b.

Quod in casu mutatæ manus dominantis vel fervientis opus sit investituræ renovatione, ex natura feudi derivari nequit.

Wolf. J. N. Tom. 6. §. 209.

Si feudum alienatur vel ex pacto feudali transmittitur

ad alium; contractus feudalis cum vasallo novo est renovandus.

CAPUT LVIII.

De classibus eorum, quibus circa dominium utile feudi jus est.

§. 777.

In feudis occurrunt, 1) vasallus possessor, 2) ii, qui sub priopi acquirentis investitura comprehensi, 3) simul cum vasallo possessore investiti, absque fructu tamen & exercitio jam nunc temporis addito. 4) expectatarii, qui tamen ab eventualiter investitis, quin & simultaneè investitis, quibus nuda tantum spes succedendi, non ullus feudi fructus præsens datus, jure naturali vix differunt.

§. 778.

Is, qui post decedentem vasallum, qui ipsum jure antecedit, feudi possessionem & fructum accipit, dicitur *successor feudalis*. Sunt igitur successores feudales ii, quos jam allegavimus, qui scil. vel comprehensi sunt sub alterius investitura, ii simul investiti, qui exercitium nondum habent, expectatarii, & qui præsentem aliquo contractu aut dispositione feudum, quod alterius adhuc erat, accipiunt.

§. 779.

Successores feudales jus suum vel habent a domino vel a vasallo. A domino jus habent, qui sub vasalli investitura comprehensi, item simul investiti, qui domino debent jus suum, saltem quatenus investituram acceperunt. Expectatariis & reliquis successoribus potest vel a domino

mino vel a vasallo jus tributum esse, & investitura domini potest jura a vasallo concessa, confirmasse.

§. 780.

Titulus juris, quod successor habet, est vel pactum, vel ultima voluntas.

CAPVT LIX.

De infeudatione,

§. 781.

Si ex re, quæ feudum non erat, feudum fit, hæc mutatio dicitur infeudatio s. feudi constitutio.

§. 782.

Res, quæ feudum fit, antea fuit in pleno dominio vel vasalli, vel domini. Ibi oblationis, hic dationis, nomen accipit.

§. 783.

Infeudatio dividitur quoque in primam & reinfeudationem. Hæc contingit in re, quæ feudum fuit, sed esse desit, illa in re, quæ numquam feudum fuit.

§. 784.

Subinfeudatio est infeudatio domini directi vel utilis. Utrumque in feudum converti potest datione & oblatione. Hæc obfeudatio vocatur.

§. 785.

Feudum, per dationem ortum, dicitur datum, per oblationem, oblatum, per subinfeudationem, subfeudum.

§. 786.

Refert omnino, an feudum sit datum an oblatum, in felonia scil. & consolidatione, de quo infra.

§. 787.

Datio & oblatio feudi sunt alienationum species. Sed acceptatio dationis vel oblationis, ab altero factæ, in lucro habenda, non alienationis loco.

K 2

§. 788.

§. 788.

Infeudatio fit per pactum aut per ultimam voluntatem.

§. 789.

Omnes res possunt feuda fieri, corporales, incorporales, mobiles, immobiles, fungibiles, non fungibiles.

§. 790.

Qui vult in feudum rem convertere, sit dominus & liberam habeat rerum suarum administrationem oportet.

CAPVT LX.

De iis, qui domini feudi vel vasalli esse possunt.

§. 791.

Jure naturali de iis, qui personam domini aut vasalli tueri vateant, parum aut nihil dici potest, quod non in quavis conventionem alia & concessione perinde sit.

§. 792.

Personæ quoque morales possunt feuda dare & accipere, superior dare potest inferiori & accipere ab inferiore. Vasallus potest, alio feudo dato, domini sui fieri dominus.

CAPVT LXI.

De acquisitione feudi.

§. 793.

Modi acquirendi feudum jam constitutum iterum non alii, quam pactum vel ultima voluntas. Iisdemque modis acquiritur dominium directum in feudo alteri jam pridem concessio.

§. 794.

Successio in feudis est vel hereditaria vel singularis.

CAPVT

CAPVT LXII.

De dispositione super dominio directo, vel utili, domino
vel vasallo tribuenda.

§. 795.

Successionem feudalem in casum extincti juris eorum, qui antecedunt, dare potest dominus ante, quam contingat apertura, nec opus est eorum, qui antecedunt, consensu.

§. 796.

Si dominus feudi habet jus, feudum tunc recipiendi, quando vasalli jura in eo desinent, idque jus tam firmum est, ut ipsi nullo modo interverti possit, aut adfunt, quibus eundem in casum certissimum jus succedendi est, quo privari nequeunt; tum sine domini & horum successorum consensu nulla alienatio valet.

§. 797.

Alienatio feudi propria dicitur, qua feudum transfertur in eum, cui jus succedendi in feudum consensu domini nondum datum erat, *impropria*, qua in eum transit, cui tale jus succedendi jam erat concessum.

§. 798.

Quæ de domini consensu adhibendo jam dicta sunt, intelligenda de alienatione propria, nam in impropria jam adest domini consensus. Cæterum successorum consensus etiam in hac desideratur, quatenus eorum jure officitur.

Wolf. J. N. §. 397. Naturaliter jus protimiseos non modo competit in alienatione feudi, quæ fit pretio interveniente, verum etiam in ea, quæ fit nullo pretio interveniente §. 402. Con-

sensus in alienationem feudi fit salvo jure protimiseos, quando fit pretio interveniente, tollit autem jus protimiseos, quando fit pretio nullo interveniente.

§. 799.

Vasallus refutat feudum, si dominio utili ita renunciat, ut ad dominum illud redire permittat. Eodem modo dici potest refutari dominium directum, quando ei ita renunciat dominus, ut apud vasallum conjungi possit cum dominio utili.

§. 800.

Refutatio domini tam directi, quam utilis, fieri potest eo casu, quo alias a contractu recedere licet.

§. 801.

Si fidei præstandæ ratio specialem, quæ non passim in quovis obvia, fiduciam conditionemve hominis postulat, tum nec vasallo, nec domino, per alienationem alius obrudi potest aut dominus aut vasallus. Subinfeudatio tamen domini utilis, & obfeudatio domini directi, ideo non interdicta, quamvis hujus subinfeudatio, illiusque obfeudatio, hoc casu fieri possint.

§. 802.

Oppignorationes & similia, sine consensu domini aut successorum, a vasallo facta, valent, dum durant jura ejus, qui hæc onera imposuit.

CAPVT LXIII.

De debitis feudalibus.

§. 803.

Debita vasalli sunt vel *feudalia* vel *allodialia*. Illa ex feudo extinguenda, hæc ex allodio. Priora iterum vel sunt *feudalia mera*, ex feudo solo ita solvenda, ut iis plane non teneatur allodium, vel *accessorie feudalia*, si iis non minus obligatur allodium, & vel hoc primum, deinde feudum, excuti debet, aut electio creditoris est, ex utro solutionem petere malit.

§. 804.

Debita feudalia mera sunt, ubi versio in feudum facta est. Accessorie feudalia autem, ubi non nisi in securitatem

tem crediti facta est feudi obligatio, quamvis utilitas feudi hoc debito contracto promotam non fit.

§. 805.

Si successor in feudo solvit debitum, quod accessorie feudale est, solutum potest repetere ex allodio, si mere feudale est, cessat repetitio.

§. 806.

Qui utilitatem ex nomine contracto solus habet, is ad ejus quoque expunctionem solus obstringitur; unde successor, qui ex beneficio comparantis ad feudum, adspirat, æs alienum, ad comparandum feudum conflatum, dissolvere cogitur & ab eodem solvendum est, quidquid ex feudi emptione emtor adhuc debet.

§. 807.

Si possessor feudum ære suo a tali onere liberavit, quod successor agnoscere & ferre debuisset, impensa ipsi ejusque heredibus a successore est restituenda.

§. 808.

Si successor feudalis simul sit heres in allodio; ideo ad ea, quæ feudum concernunt, & a defuncto facta sunt, non major sit ejus obligatio, quam sine hac conjunctione bonorum fuisset.

CAPUT LXIV.

De separatione feudi ab allodio.

§. 809.

Separatio feudi ab allodio, qua distincte indicatur, quid inter utriusque generis bona, in uno possessore hucusque conjuncta, ad hanc illamve classem pertineat, potissimum tum necessaria est, quando hæc bonorum species singulæ ad diversos successores perveniunt, licet & in uno possessore hac separatione opus esse possit, si debitorum feudorum allodialiumque distinctio id exigit.

§. 810.

Fructus feudi, qui defuncto jam debebantur cedunt successori in allodio, & ejusdem juris sunt pecunia, ex feudo vendita redacta, feudove emendo destinata, atque impensæ a defuncto factæ, quæ ipsi a successore fuissent restituendæ.

CAPVT LXV.

De feudo & juribus feudi extinguendis.

§. 811.

Felonia est violatio fidei feudalis.

§. 812.

Qui violat fidem feudalem, jure, quod ab altero accepit, merito exuitur. Ergo in feudo dato vasallus amittit dominium utile, in oblato, dominus dominium directum.

Wolf. J. N. Tom 6. §. 452.
Naturaliter per feloniam nec
vasallus feudum, nec domi-
nus directus dominium dire-

ctum amittit, nisi specialiter
fuerit conventum, ut amit-
tatur.

§. 813.

Si vasallus possessor, vel successor feudalis lædit fidem feudalem, feudum datum committitur, dum vivit & possideret is, qui fidem violavit, innocentibus tamen, quibus in feudo successio a violatore independens debetur, illud suo tempore est restituendum.

§. 814.

Eadem ratio domini directi, quando per domini perfidiam amittitur. Nam & hic culpa unius non nocet aliis, quibus in dominio directo successio est, hujus culpæ expertibus.

§. 815.

§. 815.

Feloniam committere potest quivis, etiam successor nondum possidens feudum, quando fidem feudalem jam promissit, aut ejus nomine promissio facta est ab alio.

§. 816.

Si improbe vasallus dominusve quid fecerit, quod tamen fidem feudalem non tangit, ideo feudum non amittitur.

§. 817.

Appropriatio fit, si dominium directum ita pervenit ad vasallum, ut is nunc dominus feudi plenus fiat.

§. 818.

Hæc appropriatio contingere potest tam perfidia domini, quam ejus consensu per pactum vel ultimam voluntatem declarato. Sine consensu tamen vasalli & eorum, qui jus successionis in feudo quæsitum habent, fieri nequit.

§. 819.

Si, domino decedente, deest, qui in dominium directum succedere possit, ex feudo per appropriationem fit allodium.

§. 820.

Si, vasallo decedente, nemo adest, cui in feudo debeat successio, fit *apertura* feudi. Hac contingente, dominium utile ad dominum redit, si feudum est datum, secus, si oblatum. In hoc occupationi locus est.

§. 821.

Feudi jura, pereunte feudo, simul pereunt.

CAPVT LXVI.

De religione, ejusque libertate generatim.

§. 822.

Jurisprudentiæ ecclesiasticæ naturalis ab aliis hoc, ab aliis
sola aliud, ædificium extruitur. Haud facile cum fructu
hominum hic ponentur fundamenta, nisi, cuinam religioni
tiam minimum superstruas, antea consultaveris. Jurispruden-
tia enim ecclesiastica cum religione arctissime cohæret,
ut in illa non possint non toto cælo dissidere, qui in hac di-
serrepant. Unde præmonendum, nos hic, ad construendam
juris ecclesiastici doctrinam, nulla alia, quam naturalem
religione ufuros.

§. 823.

Complexus definitus eorum, quæ de Deo cultuque
divino vera esse, sibi persuadet homo, dicitur *religio*. Ad
religionem itaque pertinent ipsæ definitæ notiones de re-
bus divinis, quas homo animo informat, & quæ de modo
Deum colendi existimat. Illa sunt *credenda*, hæc *agenda*.

§. 824.

Omnia, quæ intuitu Dei cultusque divini vera cre-
dunt homines, *dogmata religionis* audiunt.

§. 825.

Sacra sunt quicquid religionem concernit.

§. 826.

Cultus divinus consistit actionibus, quas homo solius
persuasionis causa suscipit, quam de Deo habet. Is est
vel internus vel externus, quemadmodum actiones huc
referendæ internæ vel externæ sunt. *Sacra* quoque,
eadem ratione, vel interna vel externa dicuntur.

§. 827.

Affensus, dogmatibus religionis datus, *fides*, & *actus*,
ad cultum divinum pertinens, *sacer* vocatur.

§. 828.

§. 828.

Quicquid in religione soli animi convictioni permittendum, non potestate externa humana constringendum, dicitur *res conscientiae*. Immunitas a coactione externa in rebus conscientiae, est *libertas conscientiae*.

§. 829.

Res conscientiae sunt sacra interna, & ex externis ea, quae cum internis insolubili nexu cohaerent. In his enim ab omni coactione externa abstinendum esse, facile probari potest 1) ex natura Dei & hominis, quae non patitur, ut ab homine, per Deum ratione praedito, in re gravissima salutis aeternae, sine ratione agatur, & Deo, in quo summa est ratio, honor tribuatur, qui nulla ratione nititur. 2) ex natura honoris Deo tribuendi, cum honor non sit sine cognitione eorum, quae honorem merentur. 3) ex natura officiorum inter homines, quae non permittit, ut homo ab homine perfecte id exigat, in quo ejus plane non interest. Jam religio refertur ad Deum, & salutem hominis propriam. Sed quid alterius interest, an mihi consistam, an secus. Deus non eget hominis auxilio, ut ad officia sibi debita ille alium hominem vi impellat. Saltem voluntas Dei, hanc manum implorantis, demum exspectanda esset. Huic intuitu cultus interni accedit 4) impotentia hominis, ad voluntatem suam alterum adigendi, qui interne cogitare potest, quod lubet, cum animi cogitatio in nullius hominis oculos incurrat, ut videre possit, an ex voluntate ejus cogitetur, an secus. Unde sanae rationi convenit, ex religionis naturalis indole, libertas conscientiae in his, quae diximus.

§. 830.

Coactio absoluta est, si arbitrium nullum alteri relinquatur, quid in rebus conscientiae facere velit, *hypothetica*, si electio ei permittitur, an velit commodis nonnullis, quae a nobis ipsi praebenda, frui, an carcere, ita ut ibi in rebus conscientiae, saltem externe, ea facere & profiteri debeat, quae illi injunguntur, hic facere possit, quod placet

§. 831.

§. 831.

Hypothetica coactio rationi non contraria.

§. 832.

Res conscientiae nec pactis, nec imperio ulli humano, ita subsunt, ut coactio absoluta in iis a quoquam sumi possit.

§. 833.

Nemo cogere potest eum, cui nulla religio cordi est, ut religionem amplectatur, eam, quam habet, retineat, ab ea ad aliam traaseat, religioni convenienter vivat, aut in omnibus ad decempedam reliquorum sentiat.

§. 834.

Quae homo homini per naturam debet, eadem sunt, sive irreligiōsus, seu sine omni religione, sit alter, sive hæreticus, s. diffidens in religione.

§. 835.

Irreligiōsus & hæreticus non potest contemni, injuria adfici, macula notari, aut ullo modo ex hac causa lædi, quia caret religione, aut recedit ab aliorum persuasionibus.

§. 836.

Cuilibet tamen jus est tentandi, an non irreligiōsum ad religionem traducere, hæreticum ab errore revocare, & impium ad vitam religioſo homine dignam, argumentis & coactione hypothetica, movere possit.

§. 837.

Religionem bello defendere justum est, sed, bello eandem propagare velle, piaculum.

§. 838.

Parentes & jus & officium habent, liberos ea imbuedi, religione, quam ipsi profitentur. Integra tamen est liberis facultas, quando ad adultiorem ingenii vim progressi sunt, ab iis, quæ parentes ipsos docuerunt, recedendi, & propriam sequendi intelligentiam. Si parentes
reli-

religione diffident, inter eos transigendum est, quamnam in religionem, usque ad adultiorem ætatem, educandi sint liberi.

CAPVT LXVII.

De ecclesia.

§. 839.

Ecclēsia est societas, ejusdem religionis externæ profitemdæ, & ejusdem cultus divini habendi, causa, inita.

§. 840.

Finis ecclesiæ est commoditas tutiusque religionis cultusque divini exercitium; neutiquam vero salus æterna. Hæc religionis est finis, non ecclesiæ.

§. 841.

Ecclesiæ sunt eadem jura & officia intuitu religionis, quæ singulorum hominum.

§. 842.

Salus ecclesiæ est, sine turba & oppugnatione cultui divino vacare, omnia ordine & decenter facere, habere symbola fidei, iisque convenienter docere & agere, cum locis, temporibus, bonis fini convenientibus.

§. 843.

In cujusvis arbitrio est, an velit in ecclesiam concedere & in ea manere, ab ecclesia vero pendet, an aliquem in societatem recipere, & an eum semel receptum iterum a societate velit excludere.

§. 844.

Conventus in ecclesia, negotiorum ejus causa, celebrati, dicuntur *concilia, synodi*.

§. 845.

Ecclesia potest esse æqualis, inæqualis, æqualis cum potestate, sine potestate.

§. 847.

§. 846.

Ecclesia dissolvi potest, vel mutata religione, vel secessu membrorum, sine ulla religionis mutatione.

§. 847.

Inter membra ecclesiæ recipi nequeunt, nisi qui sunt ejusdem religionis. Infantes inter membra recipi possunt, si parentes eos offerant, aut parentibus, aliisve, qui parentum loco sint, destituuntur, aut hi non obsunt, quominus recipiantur.

§. 848.

Exclusio membri ad ecclesia, dicitur excommunicatio, eaque major, si ab omnibus membri juribus excludit, minor, si a nonnullis tantum.

CAPUT LXVIII.

De ministerio & potestate ecclesiæ.

§. 849.

Verbi divini ministerium est officium aliquot membrorum ecclesiæ, in aliorum commodum docendi, & sacra administrandi in ecclesia.

§. 850.

Verbi divini ministerium differt a potestate ecclesiastica, & huic subest.

§. 851.

Potest accidere, ut in uno homine utrumque jus conjunctum sit, quo casu tamen bene discernet, quæ ministerii, quæ potestatis sint. Sua natura autem nec ex ministerio potestas, nec ex hac illud, sequitur.

§. 852.

Potestas ecclesiastica ab ecclesia abesse nequit. Verbi divini ministerium vero potest esse in ecclesia, potest vero ab eadem quoque abesse, si, quod melius est, non consideres.

§. 853.

§. 853.

Verbi divini ministerio jungere potestatem ecclesiasticam, periculosum & ecclesiæ noxium est.

§. 854.

Ubi habetur verbi divini ministerium, ibi duplicis generis officia oriuntur ecclesiastica, profana scilicet & sacra, quorum hæc verbi divini ministerium comprehendunt, illa alias-regiminis partes, quibus addi possent *semi sacra*, quæ tantum ad assistendum verbi divini ministerio destinata sunt.

§. 855.

Verbi divini ministerium dicitur etiam *cura animarum*. Complexus determinatus hominum, ministri alicujus curæ animarum adsignatus, dicitur *parochia*, qui ad hanc pertinent, parochiani, ipsis intervians minister, *parochus*.

§. 856.

Si ecclesia est ita inæqualis, ut potestas ecclesiastica sit unice penes verbi dicini ministros, doctores, clericos, vocatur *hierarchia*.

§. 857.

Si ecclesia est societas æqualis, potest tamen habere *presbyteria*, quæ sunt collegia membrorum ecclesiæ, ab hac constituta, ut nonnulla jura ecclesiæ socialia nomine ecclesiæ exercent.

§. 858.

Ritus specialis religiosus, quo facultas verbi divini ministerium exercendi confertur, *ordinatio* dicitur, ex religione naturali non necessaria.

C A P V T LXIX.

De liturgia & jure liturgico.

§. 859.

Liturgia est determinatus modus cultum divinum in cœtu obeundi. Liturgiæ partes sunt, 1) ipsa sacra in cœtu peragenda, 2) modus illa celebrandi.

§. 860.

§. 860.

Essentialia liturgiæ sunt eæ liturgiæ partes, quæ per credenda ita determinantur, ut vel omitti, vel aliter peragi, nequeant. Accidentalibus, s. adiaphora, quæ, salvis credendis, omitti, aut aliter institui, possunt.

§. 861.

Jus liturgicum est jus constituendi & ordinandi liturgiam. Hoc jus est pars potestatis ecclesiasticæ, sed in adiaphoris tantum. Nam essentialia liturgiæ nulli potestati subsunt.

§. 862.

Formula fidei est scriptura, nomine ecclesiæ exarata, quæ continet religionem ecclesiæ. Jus conscribendi formulam fidei est potestatis ecclesiasticæ pars, ita tamen exercenda, ut a religione membrorum nec latum unguem recedat formula.

§. 863.

Formulæ fidei finis non est; ut omnes ea pro veris interne habeant, quæ in ea comprehensa sunt, sed, ut doctores ecclesiæ nih, nisi ea, publice doceant, quæ in formula continentur, & jura societatis denegentur ei, qui non ore saltim profiteretur, se formulæ fidei accedere. In iis, quæ formula fidei non determinavit, quilibet potest profiteri, quæ lubet.

§. 864.

Actuum sacrorum forma & materia tum demum pendet a potestate ecclesiæ, si actus sacri, eorumque forma & materia non pertinet ad essentialia liturgiæ.

§. 865.

Quæ in actuum sacrorum forma & materia definita sunt per potestatem ecclesiasticam, ab iis recedere in cœtu nequeunt membra singula, quæ potestatem non habent, ne doctores quidem.

§. 866.

§. 866.

Si nonnulli actus sacri verbi divini ministris solis ab ecclesia assignati sunt, ut ab his tantum peragi possint, & ob periculum in mora, sacerdotis copia haberi non potest, cum tamen membra ecclesiae ea sacra, in quibus nunc morae periculum est, ad salutem suam necessaria sibi censeant, possunt in subsidium etiam sine sacerdote hi actus suscipi.

§. 867.

In privata & domestica pietate ea forma, quae coetus causa praescripta est, observatu necessaria non est, sed hic cuilibet licet abundare suo sensu.

C A P V T L X X .

De conventibus sacris.

§. 868.

Conventus membrorum ecclesiae, qui cultus divini externi causa habentur, dicuntur sacri s. religiosi. Tempus his conventibus, cum omissione aliorum negotiorum, piis meditationibus obstrepentium, destinatum, vocatur dies festus s. facer.

§. 869.

Est potestatis ecclesiasticae definire, an & quot dies festos habere debeat ecclesia, & quænam debeat esse conventuum ratio, nisi ad essentialia liturgiæ referendi sint certi dies festi.

§. 870.

Conventicula sunt conventus sacri nonnullorum ecclesiae membrorum, in loco, conventibus sacris ab ecclesiastica potestate non destinato, privata auctoritate instituti.

§. 871.

Potestas ecclesiastica cogere potest singula membra, ut accedant conventus sacros eo modo, quo constitutum est, sub dispendio jurium societatis. Conventiculis autem potest quidem ecclesia interdicare, si tamen non inter-

Westph. jus nat.

L

dixit,

dixit, hæc in se prohibita non sunt, atque sacra in iis administrari possunt quæcunque & quocunque modo, saltem ad consulendum privatæ horum hominum conscientiæ, licet ecclesia effectus hujus privatæ sacrorum administrationis non agnoscat.

CAPVT LXXI.

De rebus ecclesiasticis.

§. 872.

Res ecclesiasticæ, quæ immediate cultui divino inferviunt, sunt *sacræ*, reliquæ *profanæ*.

§. 873.

Res sacræ non promiscue ad usus profanos adhibendæ sunt, quamdiu cultui divino destinatæ manent, quod dicitur *sanctitas earum externa*.

§. 874.

Inter res sacras & profanas intuitu domini nullum est discrimen.

§. 875.

Res sacra non opus habet consecratione, i. e. speciali ritu religioso, quo facultas sacris inferviendi ipsi conceditur, & ne dedicatione quidem, qua solenniter prima vice usui suo applicatur.

§. 876.

Inter res ecclesiasticas sunt & feuda ecclesiastica & emphyteuses ecclesiasticæ.

CAPVT LXXII.

De officiis & beneficiis, eorumque ortu, amissione, juribusque & officiis eorum, qui beneficia possident.

§. 877.

Beneficium ecclesiasticum est complexus emolumentorum, quæ pro administratione officii potissimum sacri in ecclesia

ecclesia conceduntur. Huc faciunt prædia, quorum usumfructum habet ecclesiastes, pecunia aliave fungibilia, quæ præstantur, & quæ pro singulis operis a membris ecclesiæ accipere solet, quæ sunt *jura stolæ*.

§. 878.

Officii vel beneficii erectio fit, si ortum & initium capit auctoritate ecclesiastica. *Fundatio* s. dotatio est, si assignantur bona ad erectionem necessaria, *innovotio*, si officium & beneficium mutatur in officium & beneficium alterius generis.

§. 879.

Fundatio cuivis permixta, eaque ad erectionem est necessaria. Ipsa erectio tamen & innovatio potestatis ecclesiasticæ unice est.

§. 880.

Jus patronatus, quod est complexus jurium, fundatori memoria foundationis, in beneficium erectum tribuendum, res arbitraria est, hinc juri naturali sua natura non conveniens.

§. 881.

Provisio est, si officium & beneficium alicui confertur. Hæc continet *nominationem*, qua decernitur, vacans officium & beneficium in aliquem conferre, *vocationem*, qua vere confertur, quod conferre decretum erat, & *introductionem*, qua in possessionem utriusque mittitur provifus.

§. 882.

Tota provifio est potestatis ecclesiasticæ, & provideri nequit, nisi is, qui dotibus instructus, ad officium bene gerendum necessariis.

§. 883.

Miniftrorum ecclesiæ obligatio communis est, ut in loco officii administrandi præfentes sint, ibique sedulo vacent muniis officii, quod *lex residentie* dicitur.

§. 884.

Præsertim vero verbi divini ministri obstringuntur ad servandam singularem vitæ honestatem, s. omittenda ea, quæ, licet illicita non sint, aliis tamen offendiculo esse possunt, & singulari virtutis cultui non conveniunt.

§. 885.

Fructus beneficii, qui defuncto jam debebantur, cedunt ejus heredibus, nec quidquam eorum ad ecclesiam redit, quæ, parsimonia defuncti & frugalitate, supersunt.

§. 886.

Jura stolæ aliaque similia officialium honoraria iis debentur, si id actum est tempore concessi beneficii, alias enim salarium, quod habent, jam & singulas operas compensat.

§. 887.

Officia ecclesiastica amittuntur morte, dimissione, qua renunciatio ministri approbatur, translatione, si loco prioris aliud confertur, remotione, qua invito adimitur officium.

§. 888.

Renuncianti dimissio semper est concedenda, nisi ad certum tempus officio se adstrinxerit. Dimittere, transferre, remove cæterum est jus ecclesiæ

CAPUT LXXIII.

De delictis & pœnis ecclesiasticis.

§. 889.

Translatio invito ministro fieri nequit, remotio permissa, vel ex justa causa, vel si tempus certum habendi officii non conventum.

§. 890.

Hæresis in mente retenta & apostasia non sunt læsiones ecclesiæ. Impietas membri, & hæresis, quam publice profitetur, ecclesiæ dat jus membrum improbum excluden-

cludendi, licet alias excludi non potuisset. Hæresis, quam publice docet verbi divini minister, merito inter delicta refertur.

§. 891.

Rerum sacrarum profanatio consistit in illicita applicatione rerum sacrarum ad usus profanos, aut adeo turpes, quæ, si a membro ecclesiæ fit, in delictis est.

§. 892.

Pœna, quæ vi potestatis ecclesiasticæ infligitur, dicitur *ecclesiastica*. Jus autem pœnas decernendi membris, ecclesiam lædentibus, maxime extra rempublicam, ecclesiæ denegari nequit. Inter pœnas est & excommunicatio.

CAP V T LXXIV.

De parte practica, speciatim probatione, presumptione & juris applicatione.

§. 893.

Pars juris practica instruit ad formam & modum expediendi negotia forensia, cumque hæc sint vel lites inter partes tractandæ, vel alia negotia, sine omni altercatione, amice inter homines transigenda, de utrisque seperatim agendum.

§. 894.

Ubilis intercedit, nec componi amice inter dissidentes potest, vis & truculentia s. bellum abinet, de qua nunc propius dicendum erit.

§. 895.

Antequam ad vim procedi possit, certum esse debet, ei, qui consueque progreditur, id jus esse, quod vi tueri cupit. Unde & probatio antecedere debet, & debita juris ad factum applicatio.

§. 896.

Si alter rem possidet, quam ego similem esse audio ei, quæ mihi abest, inde mea interest, rem videre, ut, si

mea sit, possim dominium persequi, perfecte tenetur possessor, rem mihi ostendere & exhibere, unde vi ad exhibendum adigi potest, cum jus perfectum ad finem det jus perfectum ad media.

§. 897.

Probatio est convictio alterius de existentia ejus, quod asseveratur. Per probationem docetur veritas, scilicet logica, quæ est convenientia rei cum notionem quæ animo informatur.

§. 898.

Facti est id, de quo alter, ut pro vero habeat, antea convincendus est. Probari debet omne id, quod alter non ultro jam novit. Ergo ea omnia facti sunt, quæ ad hoc genus referuntur.

§. 899.

Probatio est vel *artificialis* vel *inartificialis*. Illa est, ubi res probanda mediate s. argumentis probatur, hæc ubi immediate. Utraque vel *plena* vel *minus plena* s. imperfecta. Prior tantum continet, quantum ad convictionem necesse est, posterior aliquid quidem huc faciens, non omnia tamen, quibus opus est.

§. 900.

Præsumtionis vox apud Jureconsultos duplicis est sensus. *Prima* præsumtio dicitur id, quod absque probatione pro vero habendum, donec probetur contrarium, & hæc est præsumtio juris. *Deinde* est argumentum, unde rei probandæ veritas non certo quidem, quodammodo tamen s. probabiliter, colligi potest, s. probatio artificialis imperfecta, quæ dicitur præsumtio hominis.

§. 901.

Quæ homini connata sunt, pro se habent præsumtionem juris, quæ contracta, probatione egent.

§. 902.

Pro possessore est præsumtio juris, nisi jus, quod asserit, sit extraordinarium, contra quod militat præsumtio.

§. 903.

§. 903.

Qui mutationem factam negat, pro eo est præsumtio.

§. 904.

Pro delicto commisso non est præsumtio, nec pro datione, renunciatione, solutione.

§. 905.

Medium probandi est, quicquid primum fundamentum probationis continet. Jure naturali huc referri possunt documenta, quæ confessionem ejus, contra quem probandum, continent, & quæ scripserit constat confitentem, aut eum, qui pro una persona cum ipso habendus.

§. 906.

Si adversa pars documenta possidet, quibus jus mihi ab ipso debitum probare possum, perfecte mihi tenetur ad documenta hæc edenda, quam editionem itaque per vim exigere possum.

§. 907.

Confessio, quæ est affirmatio rei probandæ ab eo, contra quem probandum est, facta, contra confitentem est optima probatio.

§. 908.

Ocularis inspectio, quæ de asserti veritate per sensus proprios convincit, est medium probandi certissimum.

§. 909.

Juramentum ab altero delatum aut relatum, si ab altero præstitum, perfecte probat id, quod juramento præstito confirmare voluit jurans. Si jurare detrectat is, cui delatum est, ideo pro se nondum probavit descrens.

Wolf. J. N. Tom. 5. §. 1060.

Si res controversa aliter probari nequit, per juramentum est probanda: Si non sufficienter s. plene probata,

per juramentum defectus probationis est supplendus, si denique adversus aliquem militent præsumptiones, per juramentum sunt elidendæ.

§. 910.

Probatio per testes sive juratos sive injuratos perfecta numquam est, cum certum numquam sit, testes verum dicere voluisse. Probanda non sunt, quæ probari non interest.

Wolf J N. Tom. 5. §. 1037.

Testis unus, etiamsi juratus ac minime suspectus s. integer, sufficienter non probat.

§. 1038. Hæc probatio est semiplena. §. 1032. Testis pecuniam accipere, vel, quando promittitur, promissionem acceptare non debet, etiamsi norit, se, salva cau-

scientia, aliud dicere non posse, quam quod a dante vel promittente exigitur, & similiter testi dare vel promittere non licet pecuniam, ut pro altero vel contra alterum testetur, etiamsi notum tibi sit, rem aliter sese non habere.

§. 911.

Nemo in rebus aliorum extra rempublicum cogi potest, ut testimonium ferat.

§. 912

Præsumtio juris cedit veritati probatæ.

§. 913.

Notorium s. id, de quo ei, cui probandum, præter multos alios, jam constat, non opus habet probatione.

§. 914.

Applicatio juris ad factum est conjunctio facti cum lege aut legitima dispositione, ad inveniendum jus vel officium in casu obvio. Decisio est determinatio juris vel officii in casu obvio, post applicationem juris ad factum, orta.

§. 915.

Cognito & probato facto, atque invento jure, quod facto convenit, si alter nihilominus resistat, pergitur ad vim.

CAPVT

CAPVT LXXV.

De bello & partibus bellum gerentibus.

§. 916.

In belligefione primo de ipsis bellum gerentibus dicendum. Si vel sunt *partes principales*, vel *minus principales*, illorum nomine bellum geritur, hi gerentibus tantum adfiftunt. Ad illòs pertinent bellum inferens, & is, qui bello appetitur.

§. 917.

Plures, quibus belli cauffa communis est, unde bellum communiter movent, dicuntur *confortes*. Si alius aliorum liti se immifcet, quia fua interest, is dicitur *interueniens*, & bellum ejus, interventio, quæ vel principalis, vel accessoria est, hæc, ubi interventione fua, alterutram belli partium adjuvat, illa, ubi utriusque partis adversarius est.

§. 918.

Qui nec belligerans principalis, nec minus principalis, nec interveniens est, dicitur neutrarum esse partium, cujus conditionis omnes esse creduntur, donec probetur contrarium.

CAPVT LXXVI.

De belli gerendi actu ejusque partibus.

§. 919.

Actus in bello obvii funt. 1) *Belli indictio*, qua bellum inferens declarat, quod bello uti nunc velit. Hæc est vel *pura* vel *conditionata*. Posterior continet conditionem, nisi adversarius ultro adhuc satisfaciatur officio.

§. 920.

In bello non punitivo indictio belli semper est conditionata, five conditio exprimitur, five non. In punitivo autem est pura.

L 5

§. 921.

§. 921.

Indictio belli non est necessaria, & potest interdum esse incauta. In vello defensivo plane superflua est. Potissima ejus utilitas eo tendit, ut alii de justitia belli convincantur, quod pro re nata non levis momenti res est.

Grot. L. 3. c. 3. §. 6. in bello, ubi vis illata arcetur, aut ab eo, qui deliquit, pœna deposcitur, belli denuncia- tionem non requirit. §. 10.

Si, bello absoluto, ob auxilia suppeditata alter bello impetendus, opus esse docet nova indictioe.

§. 922.

2) Ipsæ hostilitates, s. mala, quæ una partium belli alteri insert, quæ vel licitæ sunt vel illicitæ.

§. 923.

3) Deditio seu ommissio omnis vis defensivæ & resistentiæ, ab adversario ideo facta, ut & alter nunc a vi desistat.

§. 924.

4) Victoria est per hostilitates obtenta virium præ- eminentia. Hac obtenta, hostis petere potest tam id, quod belli causa fuit, quam impensas in bellum factas & omne id, quod ejus interest.

§. 925.

Bellum continuari potest, donec alter adactus sit ad faciendum officium, simulque is satis pœnarum dederit, quas læsio requirebat. In bello punitivo, tantum ex posteriore, definiendus modus belli continuandi.

§. 926.

Si bellum rei causa movetur, quam alter possidet, is, qui rem petit, eam sibi aufert, quando per vim eo pervasit, ut auferre possit.

§. 927.

Si jus nostrum alteri nondum probatum, is tamen detrectat viam, qua ipsi probari potest, bellum inchoare licet, quamvis jus belli adhuc illiquidum sit.

§. 928.

§. 928.

Si deditio alterius sequitur, tum & victor a bello desistere debet, nisi simul pœnæ nomine aliquantisper hostilitates continuare possit. Sumit sibi nunc victor, quæ belli nomine pascere potest, aut victus ea ultro præstat.

§. 929.

Si adest concursus creditorum, massa bonorum ante omnia est constituenda, administranda, & in pecuniam paratam omnia sunt regidenda, deinde singulorum creditorum nomina sunt audienda & cognoscenda, porro solutionis ordo inter creditores est definiendus, denique pecunia, ex rebus venditis distracta & aliunde conflata, inter creditores suo ordine distribuenda. Separanda sunt, quæ ad bona debitoris non pertinent, colligenda autem & e fuga revocanda, quæ a debitore in damnum creditorum dissipata erant.

CAPVT LXXVII.

De amica compositione.

§. 930.

Si lis quæ aliquamdiu inter plures fuit, per conventionem tollitur, ea conventio dicitur amica compositio, quæ, si bellum præcessit, quod hac conventionem finitur, nomen *pacis* accipit. Dicitur tamen pax etiam ea rerum conditio, qua cum nemine nobis bellum est.

§. 931.

Qui operam suam & studium accommodat, ut lis per amicam compositionem tollatur, dicitur *mediator*. *Arbiter* est, qui a litigantibus pacto electus, ut litem ipsorum decidat.

§. 932.

Pactum, quo decisioni arbitri res comittenda con-
nitur, dicitur *compromissum*, quo arbiter decisionem
æto

facto sibi delatam suscipit, *receptum*, decisio, quam, compromissi causa, facit, *arbitrium*.

§. 933.

Arbitri sententiæ standum, nisi casus adsit, quo a conventionione recedere licet, v. g. si per sordes judicavit, aut alio modo per columniam, aut si super eo, quod ipsius arbitrio non commissum, judicavit.

§. 934.

Pactum, quo, in causa dubia, interveniente utrimque aliquo lucro, lis componitur, dicitur transactio. Si causa est indubia, aut alteruter nihil lucratur, est *pactum remissorium*.

§. 935.

Qui *pace* fruitur, seu ea rerum suarum conditione, qua ab omni vi hostili vacat & quiescit, is hanc felicitatem vel consecutus est conventionione pacis, vel bellum antea nullum habuit, sed semper quiete & sine concordia interruptione cum aliis vixit.

§. 936.

Inducia sunt pactum eorum, qui bello occupati, quod ad tempus hostilitates sistere velint.

§. 937.

Pax condi potest vel per transactionem, vel per pactum remissorium, vel per mediationem.

CAPVT LXXVIII.

De iis, qui alias negotiis tractantibus interveniunt.

§. 938.

Sunt etiam in negotiis Ictorum, quæ ad litium tractationem non pertinent, *personæ principales*, quarum nomine negotium expeditur; & *minus principales*, quæ aliarum nomine concurrunt.

§. 939.

§. 939.

Ad posteriores referendi mandatarii, testes, proxenetae, qui conciliando negotio inserviunt, & adfistentes, qui consiliis instruunt personas principales.

CAPVT LXXIX.

Modus negotia tractandi.

§. 940.

Omnia negotia forensia tam ore, quam per scripturam, peragi possunt, in iisque ea lingua utendum, quam partes, quarum interest, intelligunt, formulæ adhibendæ sunt, quæ aptissimæ, ad mentem exprimendam, videndumque, ne quid omittatur eorum, quæ momentum facere possunt, stilus seu conjunctio verborum sit luculentissima, diæ & consilium adjiciatur, complicatio ita fiat, ne quid falsi intendi & inferi possit, eademque sit cautio subscriptionis, quæ in holographo non adeo necessaria. Sigilli appositio est species subscriptionis.

§. 941.

In omni negotio forensi prospiciendum, ne olim probatio desit

§. 942.

Forma negotii sunt, quæ in illo præter notionem ejus discerni possunt. Hæc concernit vel contenta, quod est forma *interna*, vel alia, quo casu dicitur *externa*.

§. 943.

Formæ externæ conveniens est, ut loco apto, non obscuro, per homines ad tractandum idoneos, tempore opportuno & sufficiente, agatur, & quilibet faciat, quod suarum est partium.

§. 944.

Negotiorum expediendorum causa, sæpe necessarii congressus, qui tam in societatibus, quam extra eas, occurrunt. De illis supra actum. De his nil singulare dicendum est.

CAPVT LXXX.

De republica ejusque fine.

§. 945.

*R*epublica s. civitas est societas, salutis publicæ causa inita. Salus publica, s. bonum publicum, autem est ea hominum conjunctorum conditio, qua ipsis nihil deest eorum, quæ ad felicitatem sunt necessaria, & in conjunctione in singulos cadere possunt. A fine rerum publicarum discernenda earum occasio, quæ sæpe ejus latitudinis non est, cujus reipublicæ semel constitutæ finis.

§. 946.

Salutis publicæ amplitudo summa est, unde multe ejus sunt partes. Referenda huc 1) securitas publica, qua a læsionibus exterorum cives defenduntur, 2) tranquillitas publica, qua unus civium ab alterius civis læsionibus tutus est. 3) Justitiæ administratio, qua, per judicem jus suum obtinendi, cuiusvis opportunitas est, 4) Rerum ad vitam pertinentium affluentia 5) Bonorum publicorum apparatus; unde onera publica sustentari possint.

§. 947.

Salus singulorum seu salus privata singulis dum in eunt rempublicam proposita est. Unde, quantum fieri potest, curandum est ei, qui rempublicam gubernat, ut hæc singulorum salus vere efflorescat. Quia tamen communis omnium salus in multis obtineri nequit sine molestia nonnullorum, aliis iterum commodis compensanda, quibus carerent, si extra rempublicum viverent; injuria singulis non infertur, si reipublicæ gubernator salutem publicam salutem ipsorum anteponit. Imo hic debet reipublicæ suæ id officium, ut commodis publicis singulorum commoda posthabeat, civisque semel reipublicæ adscriptus ex conventionem reipublicæ perfecte adstringitur, ut communi bono studeat, quamvis cum privato ejus dispendio conjunctum sit.

§. 948

§. 948.

Hinc regula: Is, qui reipublicæ præest, omni modo curare tenetur, ut singulis bene sit, nihilque, quantum fieri potest, in singulorum molestiam, jacturam, miseriamve publice suscipiatur. Quodsi tamen sit pugna inter publicam & privatam felicitatem, vincit salus publica.

§. 949.

Is, qui membrum est alicujus reipublicæ, dicitur *civis*, alii, qui ejus membra non sunt, vocantur *peregrini*.

CAP V T LXXXI.

De unione civili & juribus ac officiis civitatis generatim.

§. 950.

Pactum, quo in rempublicam conceditur, dicitur *unio civilis*. Res publicæ autem, earumque gubernatores, ex conventionem hominum libera oriuntur, non sunt a natura, non immediate a Deo.

§. 951.

Habet res publica sua jura, non magis, quam officia. Potestas ejus dicitur *potestas civilis*, intuitu civium exercita, *imperium civile*, cui respondet *subjectio civilis*.

CAP V T LXXXII.

De territorio.

§. 952.

Territorium reipublicæ est spatium, intra quod reipublicæ imperium civile exercetur.

§. 953.

Respublica potest esse sine territorio.

§. 954.

§. 954.

Si imperium civile circa terræ superficiem in regione exercetur, idem & ad aërem, huic superjectum, & ea, quæ sub terra conduntur, naturaliter extenditur.

§. 955.

Est regula Ictorum: *Quicquid est in territorio, creditur etiam esse de territorio*, aut *quicquid est in territorio, est etiam de territorio*, quæ regula illustratione eget.

§. 956.

In territorio res esse potest duplici ratione. Vel enim spatium ei, quod indubie ad rempublicum pertinet, homo vel res inest, ita ut imperio civili certissime subsit spatium, quod repletur per rem aut personam, vel res occupat locum, undique quidem spatium reipublicæ alicujus inclusum, an vero ille locus territorii partem faciat, an ab hoc discretus sit, adhuc ignoratur. *De territorio esse, indicat, imperio civili alicujus reipublicæ subiectum esse.*

§. 957.

Jam si priori modo homo aut res est in territorio, est etiam de territorio, quia publica salus non patitur, cum iis, quæ potestati subsunt, commixta & confusa esse, quæ hanc potestatem, non agnoscunt, 2) quia spatium, quod nunc replet res aut homo, antea suberat potestati, unde ejusdem juris debet esse, quod hunc in locum intrat. Si posteriori modo res est in territorio, esse quidem de territorio nondum dici potest, attamen creditur esse de territorio, nisi peculiaris ratio originis reipublicæ hanc juris præsumptionem tollat aut infirmet. Nam extra ordinem & per exceptionem a regula statuenda esset rei undique territorio inclusæ exemptio, cum tamen pro regula, eoque, quod ordinarium est, præsumtio sit.

§. 958.

Territorium clausum dicitur 1) in quo omnes terræ, territorii finibus inclusæ, sunt pars territorii, 2) in quo
solum

faltim habendæ sunt pro parte territorii, donec probetur contrarium 3) in quo subditus forensis est semper etiam intuitu personæ subditus. Triplici itaque sensu est etiam non clausum.

§. 959.

Territorium est vel *solitarium* vel *commune* vel *divisum* 1. mixtum. In primo omnia jura imperii sunt penes unam rempublicam, in secundo penes plures indivisim, in tertio penes plures divisim ita simul, ut jura unius non subsint potestati alterius. Si nonnulla jura exercet una res publica in alterius territorio, sed ita, ut hujus imperio subsint, oriuntur servitutes juris publici.

CAPVT LXXXIII.

De potestate & subjectione civili.

§. 960.

Imperium differt a dominio, licet in illo comprehensum sit dominium publicum, quod dominium imperio jungit, & dominium eminens, quod imperii magis, quam domini, jus est.

Wolf. J. G. §. 274. *Si gens ea sunt, in dominio ipsius regionem quamdam occupavit, omnis terra & que in sunt.*

§. 961.

Is cui partes potestatis civilis concessæ ab eo, qui illam habet, dicitur *magistratus*. Potest ipse imperans dici magistratus, quia omnes partes potestatis civilis ipsi concessæ a populo, penes quem origine est potestas. Plerumque tamen a numero magistratuum is nomine eximitur.

§. 962.

Potestas civilis dicitur quoque *majestas*, & ei, penes quem est potestas civilis, tribuitur *majestas realis*. Qui vero habet splendorem & eminentiam ex potestate *Westph. jus nat.* M civili

civili oriundam, ei tribuitur *majestas personalis*. Inde hanc habet, una cum reali, Princeps plenissimo imperio instructus, non nisi personalem vero Princeps, cujus adductior est potestas, ita tamen ut honore fruatur omni, qui Principi unquam tribui potest.

§. 963.

Potestas civilis habet limites suos naturales, potest tamen & habere pactitios. Illi ex fine reipublicæ, & relatione salutis communis ad salutem singulorum, oriuntur.

§. 964.

Potestas civilis est 1) plena vel minus plena, 2) limitata, vel absoluta, 3) perpetua vel temporaria, 4) patrimonialis vel usufructuaria &c. Præsertim est 5) vel *summa* vel *subordinata*. Illa ab alia potestate civili non dependet.

§. 965.

Est quoque 6) vel *vulgaris* s. *ordinaria*, vel *eminens* s. *extraordinaria*: Hæc est, quæ in casu necessitatis tantum, ob extraordinarias boni publici rationes, exerceri potest, non in regula.

§. 966.

Si, potestate ordinaria exercita, salus publica detrimentum capit, potest exerceri *eminens*, quamvis jura singulorum lædantur.

§. 967.

Potestas civilis, si sponte in conjunctionem coaluerunt cives, est origine penes omnes; si inviti ab alio in rempublicam congregati sunt, origine est penes eum, qui rempublicam ordinavit.

§. 968.

Is, qui habet potestatem civilem in republicam, dicitur superior rei publicæ, qui vel unus est, vel ex pluribus hominibus compositus, imo & ex universitate s. collegio consistere potest.

§. 969.

§. 969.

Superior omnino officia habet erga rempublicam suam, scilicet ut observet limites naturales, de quibus jam dictum. Unde absit Machiavellismus.

§. 970.

Qui potestati civili reipublicæ subest, dicitur *subditus*. Potest inter subditum & civem interesse, si nonnullis juribus præcipuis civis gaudet, subdito, qui civis non est, negatis. Quando autem nulla sunt jura præcipua unius subditi præ altero, effectu cessat illud discrimen.

§. 971.

Si superior reipublicæ in uno, aut paucioribus, qui rempublicam dirigunt, consistit, potest vel esse reipublicæ suæ subditus, vel independens. Posterius non absolute necessitatis est. Unde judicari potest de Monarchomachismo. Reliqui omnes, qui in territorio commorantur, aut bona in eo possident, sive cives sint, sive non sint, subditi sunt.

§. 972.

Subditus ergo vel civis est vel non. Item vel incola est, si domicilium in republica habet, vel forensis, si tantum prædia in territorio possidet, vel temporarius, si non nisi ad tempus intra rempublicam commoratur.

§. 973.

Subditus debet 1) superiori honorem & obsequium in jussibus, quibus non potest resistere, nisi manifesto limites potestatis excedat superior. 2) salutem publicam promovere & damna reipublicæ avertere, etiam absque speciali lege & jussu. 3) abstinere ab exercitio jurium potestatis civilis, ipsi non speciatim concessorum.

§. 974.

Subjectio civilis non tollit libertatem civium naturalem. Superfunt enim actiones, quæ salutem publicam non tangunt, quasque superior arbitrio civium relinquit. In his, quas indifferentes vocant, suum sequitur quivis arbitrium.

§. 675.

Subditi temporarii subsunt imperio reipublicæ in actionibus suis, forenses, in rebus prædia concernentibus, incolæ, intuitu statuum, quos sustinent, & eorum, quæ a statu pendent.

§. 976.

Subjectioni non adversatur, si iussibus superioris subditus supplices preces opponit, quibus mutationem eorum quærit, modo periculum in mora non sit, &, facta precum rejectione, supplicans quiescat.

CAPVT LXXXIV.

De legibus fundamentalibus & comitiis.

§. 977.

Leges fundamentales sunt, quæ versantur circa potestatis civilis exercitium, & vel per modum pacti cum populo conduntur, vel legis, ab eo, qui circa potestatem civilem statuere potest. Si enim potestatem patrimonialem habet Princeps, leges fundamentales solus condit. Si respublica est democratica, eadem ratione jure imperii hæ leges conduntur.

§. 978.

Si per modum verarum legum conditæ sunt leges fundamentales, potest idem eas tollere, qui constituit. Si vero per modum pacti placuerunt, mutuus paciscendum consensus ad eas tollendas necessarius est.

§. 979.

Conventus civium, qui negotiorum publicorum causa instituuntur, dicuntur *comitia*. *Conclusa* in his fiunt *comitialia*. Jus suffragii in illis dicitur *jus comitiorum*.

CAPVT LXXXV.

De speciebus rerum publicarum.

§. 980.

Forma reipublicæ est pars politiæ, qua spectatur, apud quem sit potestas civilis. Harum formarum tres potissimas statunt politici, *Monarchiam, Aristocratiam, Democratiam.* In illa penes unum, in ista penes nonnullos, qui conjunctim & per modum collegii imperium habent, in hac penes omnes cives conjunctim, potestas est.

§. 981.

Forma, quæ exacte ad unam harum trium referri potest, dicitur regularis, quæ nequit, irregularis.

§. 982.

Irregularis est forma, si plures, qui collegium non sunt, vel communiter, vel divisim potestatem habent, ita ut nonnullæ ejus partes ad hunc, aliæ ad alium pertineant. Posteriori modo oritur status in statu, priori, respública multiceps.

§. 983.

Irregularis quoque est, quæ mixta ex duabus tribusque formarum regularium.

§. 984.

Res publica, quæ monarchia, aut ex monarchia mixta est, dicitur *regnum* s. principatus, quæ neutrum est, respública strictius.

§. 985.

Respublica libera est, quæ potestati civili alterius non subest, quæ subest, non libera s. *subordinata.*

§. 986.

Respublica composita est, cujus membra sunt respubi-
cæ minores, *simplex*, cujus membra sunt singuli homines,
aut quæ saltim respúblicas minores, membrorum loco, non
habet.

§. 987.

In regnis is, in quo vel omnia, vel multa, potestatis civilis jura concurrunt, dicitur *rex*, princeps, monarcha. Reliqui omnes dicuntur *populus*.

§. 988.

Is, cui tantum concessa est directio reipublicæ, non est princeps. Est tamen princeps etiam is, cujus jura potestatis populus participat.

§. 989.

Si, in regnis, aliqui ex populo in partem potestatis veniunt, hi dicuntur *status* s. *ordines* regni.

§. 990.

Regna sunt vel, perfecte *monarchica*, vel *imperfecte*, vel *patrimonialia*, vel *usufructuaria*, vel *herilia*, si conjuncta cum dominio in subditos exercendo, vel non herilia, si secus.

§. 991.

Jura principis in regno dicuntur *regalia*, & quidem *reservata*, si sine populi aut ordinum accessu ea exercere potest, *communicata*, si nequit. Potest & populus habere quædam jura, circa quæ princeps plane non concurrat.

§. 992.

Si regnum monarchia perfecta non est, occurrunt comitia regni, ubi conveniunt princeps & populus s. ordines, vel sine principe populus solus.

§. 993.

Si publicorum quidem negotiorum causa aguntur conventus, non tamen totius reipublicæ nomine: sunt quidem comitia in regno, non tamen regni.

§. 994.

In regnis occurrunt *capitulationes*, quæ sunt pacta inter principem & populum s. ordines, per quæ principis potestas limitatur.

§ 995.

§. 995.

Qui in aristocratia potestatem civilem conjunctim habent, dicuntur *optimates*, *ordines*, *proceres*, quorum collegium est superior reipublicæ, oppositus populo, qui vel potestatem participat, vel non.

§. 996.

In aristocratiis esse possunt leges fundamentales, per modum pacti cum populo, vel modum imperii, conditæ.

§. 997.

In aristocratia perfecta dantur tantum comitia optimatum, in ea, quæ ex democratia mixta, obvia comitia, & populi solius, & populi cum optimatibus.

§. 998.

In democratia non occurrit, nisi populus, isque est reipublicæ superior. In his leges fundamendales per modum imperii conduntur. Occurrunt in iis comitia populi, in quibus singuli cives jus comitorum habent.

CAPVT LXXXVI.

De systemate rerumpublicarum & rebuspublicis unitis ac incorporatis.

§. 999.

Societas plurium rerumpublicarum, quæ in unam rempublicam non coaluerunt, dicitur *systema rerumpublicarum fœderatarum*, & singulæ res publicæ, *fœderatæ* audiunt.

§. 1000.

Respublicæ plures, quæ communem habent superiorem unam tamen rempublicam majorem non constituunt, vel ita eidem superiori subsunt, ut in perpetuum adsit eonjunctio, vel ita, ut ex accidenti contingerit, Principem unius reipublicæ potitum quoque esse imperio in altera. Priore casu *conjunctæ s. unitæ* dicuntur hæ res publicæ, posteriore speciale nomen deest. Unio autem priorum

potest esse vel *æqualis* vel *inæqualis*, talis scil., ubi potiora in unione jura habet una præ altera, & a principatu in una pendet potestas in altera. Hoc casu altera respublica dicitur *principalis*, altera *minus principalis*.

§. 1001.

Altera respublica alteri *incorporatur*, si societas hominum, qui adhuc separatam habuere rempublicam, nunc fit membrum reipublicæ alterius, & vel fit minor res publica, nunc inserta numero aliarum, quæ jam sunt membra reipublicæ majoris, vel plane ex forma reipublicæ peculiaris diffluit, & confunduntur cives ejus cum civibus alius reipublicæ simplicis.

§. 1002.

Systema rerumpublicarum *foederatarum*, reipublicæ *conjunctæ*, & *æ*, quarum una incorporata est alteri, non faciunt rempublicam compositam, potest tamen respublica composita, si per incorporationem nova accedit respublica minor, numero rerumpublicarum minorum augeri.

§. 1003.

In systemate rerumpublicarum *foederatarum* singulæ manent liberæ. Immo & *conjunctæ* possunt esse liberæ. Respublicæ vero minores, compositam constituentes, non sunt liberæ. Incorporatæ vel desierunt esse reipublicæ, tum de earum libertate nihil amplius dici potest, vel manserunt reipublicæ, sed factæ sunt minores in republica composita, quo facto amiserunt libertatem.

C A P V T LXXXVI.

De republica composita.

§. 1004.

Respublica composita admittit omnes formas, quas habere potest simplex. Idemque de rebuspublicis minoribus dicendum, quibus constat respublica composita.

§. 1005.

§. 1005.

In republica composita obvia duplex potestas civilis, superior, in republica composita ipsa, subordinata, in rebus publicis minoribus singulis, quibus componitur major.

§. 1006.

Potestas civilis subordinata rerum publicarum minorum exercetur vel privative, ita ut immediate saltem exerceri nequeat simul a republica majore in subditos rerum publicarum minorum, vel cumulative s. concurrenter, i. e. ita, ut & immediate a majore republica potestas in hos subditos exerceri queat.

§. 1007

Dantur hic comitia & leges fundamentales, in republica tam majore, quam minoribus.

CAPUT LXXXVIII.

De ortu & interitu reipublicæ.

§. 1008.

Republica vel ex libero eorum, qui in eam conjunguntur, consensu oritur, sive sine ullius novæ reipublicæ architecti suavis & auctoritate eò permoti, sive aliquem auctorem secuti, sint, qui simul machinam reipublicæ construxit, disposuitque, vel inviti ab aliquo subjugantur & sub imperium vocantur.

§. 1009.

Territorium reipublicæ vel ita nascitur, ut tota natio, in rempublicam jam conjuncta, subito & raptim terras, quas imperio suo subjicit, occupet, vel ut singuli, qui tamquam segregæ familiæ agros suos, terras & prædia coluerunt, & per amplum spatium hucusque habitaverunt, nunc uniti in rempublicam, sua singulorum prædia in reipublicæ, territorium convertant.

§. 1010.

Interdum imperium amplum, mole sua nutans, subito dehiscit, & in plura separata regna dissolvitur, quod dismembratio vocatur.

§. 1011.

Respublica composita oriri potest vel ita, ut singulæ respublicæ minores, antea liberæ, conjunctionis consilium capiant, communem superiorem eligant, & in unam rempublicam compositam hoc modo consocientur, vel ita, ut respublica simplex paullatim faciem mutet, & ex singulis partibus territorii singulares respublicæ excrecant, quæ tamen subjectionem sub communi, cui antea parebant, imperio simul retinuerunt.

§. 1012.

Potest respublica interire, si omnes ejus cives morte violenta occumbunt, & cum ipsa respublica intereunt, aut ipsi quidem salvi & superstites sunt, conjunctio autem in rempublicam inter eos tollitur. Posterius accidit, si ad libertatem naturalem revertuntur cives, aut alii reipublicæ incorporantur, aut respublica, dilapsa in varias alias respublicas minores, inter se non amplius conjunctas, dissolvitur.

CAPUT LXXXIX.

De membris reipublicæ peculiaribus, præsertim principe in regnis.

§. 1013.

Membra reipublicæ, singulari modo ab aliis distincta, sunt Princeps, ordines, vicarii regni, officiales publici.

§. 1014.

Princeps vel est regnans, si potestatem jam præsentem cum exercitio habet, vel Princeps successor, *princeps juventutis*, si præsentem cum exercitio potestatem non habet, est tamen in casum, quo, qui nunc resignat, fuerit, designatus in ejus locum Princeps.

§. 1015.

§. 1015.

Unus idemque potest plurium regnorum Princeps regnans simul esse.

§. 1016.

Princeps regnans habet duplicem personam, publicam, si consideratur cum potestate civili, & privatam, si absque hac, in iis, quæ cum aliis hominibus communia habet.

§. 1017.

Princeps, qui diversis rebus publicis simul imperat, sustinet plures personas publicas.

§. 1018.

Princeps est 1) vel independens, summus, vel dependens, subordinatus, vel 2) absolutus vel limitatus, vel 3) plenus, vel minus plenus, vel 4) patrimonialis vel usufructuarius, vel 5) temporarius vel perpetuus.

§. 1019.

Princeps potest esse summus, attamen limitatus, ad ducti & adstricti imperii, absolutus, attamen dependens &c.

§. 1020.

Principes plures, qui potestatem in communione habent, *conjunctæ potestatis*, qui jura potestatis singuli diversa habent, *divisæ potestatis* dici possunt.

§. 1021.

Si princeps minus plenus est limitatus, aut usufructuarius, tum sunt & populo in regimine suæ partes, quas juxta principem exercet.

§. 1022.

Princeps, si *aliud* nescitur, habendus pro independente. Plene quoque & absolute jura ab illo exerceri posse credendum est, donec doceatur, quis potestatem ejus delibet, aut lateri ejus appositus sit, consuli que in rebus publicis debeat. Potestas tamen patrimonialis in casu dubio

non

non statuenda, sed usufructuaria, nec temporaria, sed perpetua.

§. 1023.

Princeps summus, intuitu personæ publicæ, eatenus in libertate naturali est, quod ab imperio alterius non pendeat, nisi reipublicæ sublit, cujus habenas gerit. Cæterum vinculis, quibus adstringitur reipublicæ, semper ab omni agendi libidine interdicitur, sive sit plenus & absolutus, sive imperfectæ & adstrictæ potestatis. Solet habere signa majestatis personalis.

§. 1024.

Princeps dependens nullo modo in libertate naturali est, & quæ de vinculis summi principis dicta, in dependentem cadunt eo magis.

§. 1025.

Princeps regnans, in persona publica, quando limites sibi creditæ potestatis non excedit, illicitaque, sine consensu populi speciali, non agit, repræsentat populum, & quod ipse facit, integra gens, cui præest, fecisse putanda est.

§. 1026.

Si gens Principi parens non habet imperium in principem suum, quod habere in casu dubio non creditur, ideo tamen integra natio junctim spectata Principi subdita esse dici nequit. Habuit enim ante, quam Principem eligeret, potestatem civilem non in se ipsam, sed in singulos ex se, membra scilicet reipublicæ. Hanc potestatem, non aliam, in Principem transtulit. Est conventio bilateralis inter Principem & rempublicam, jura & officia reciproca constituens. Nec aliud dicendum, ubi princeps armis imperio potitus est.

§. 1027.

Si princeps non est absolutus, plenus & patrimonialis, tum integra natio eo minus ei subest, quam ne singuli quidem in omnibus eo casu potestatem ejus agnoscant.

§. 1028.

§. 1028.

Si in regno sunt status s. ordines, hi in juribus principi reservatis & singuli & conjuncti ei subsunt, in juribus communicatis collegium ipsorum principi non subest, an populo subsit, ex speciali regiminis forma æstimandum est.

CAPVT LXXX.

De Principe successore.

§. 1029.

Princeps successor est vel *regularis* vel *irregularis*. Ille ante, quam deferatur successio, nullam adhuc potestatem civilem habet, hic potestatem jam habet, licet successio- nis casus nondum adsit, sed quiescentem, & maxime conspicuam, ac subinde eminentem, ubi impeditus est, Princeps regnans.

§. 1030.

Princeps successor, nisi aliud placuerit, est regularis.

§. 1031.

Princeps successor, irregularis quoque, vigente & valente antecessore, nec impedito, nullum jus potestatis hoc invito exercere potest.

§. 1032.

In principe successore regulari jam est majestas realis & personalis, quæ utraque regulari deest.

§. 1033.

Princeps successor regularis, intra territorium degens, subest principi regnanti. Irregularis in persona publica ipsi non subest.

§. 1034.

In collegio statuum possunt esse classes, sed jus naturale has propius non definit.

CAPVT LXXXI.

De statibus seu ordinibus regni.

§. 1035.

Collegium statuum eadem ratione in juribus ipsi tribu-
tis exercendis repræsentat populum, qua id de prin-
cipe dictum.

§. 1036.

Collegium statuum jura sua exercet in comitiis, &
jus comitiarum est signum hominis inter ordines referendi.

§. 1037.

Probata qualitate Status regni, probata quoque est
subjeccio civilis ejus, qui ordinis signum gerit. Sed præ-
sentia in Comitibus, & frequentatio eorum, probata nec jus
Status, nec subjectionem civilem demonstret.

CAPVT LXXXII.

De vicariis.

§. 1038.

Vicarii regnorum sunt, qui, principe ad tempus non ex-
stante, aut impedito, interim reipublicam guber-
nant. Dantur itaque vicarii, qui, imperio ad tempus prin-
cipe suo privato, quod dicitur interregnum, & qui, prin-
cipe impedito, locum ejus suppleant. Unde *vicarii inter-*
regni & alii.

§. 1039.

Vicarii interregni sua natura non sunt ejusdem juris,
quod exereret ordinarius Princeps. Adhibentur potius
ad continendam compagem reipublicæ, ne in orbitate
dissolvatur, & detrimentum quid capiat. Unde quæ necessi-
tas requirit, ita, ut, si conservanda sit salva reipublicæ
navis, interim omitti nullo modo possint, ea exerceri pos-
sunt a vicariis, reliqua omitti debent. Id actum in consti-
tuendis vicariis. Alias non differrent a vero Principe,
nec

nec opus foret, ut alius iterum eligeretur Princeps, qui in vicariis jam adest, si vera sunt, quæ alii docent. Potest tamen aliud ferre reipublicæ civilis constitutio.

Egregie hic docet Puffend. J. N. & G. L. 7. c. 7. §. 8.

§. 1040.

Vel unus, vel plures simul, vicariorum munus exercent, & ubi plures sunt, vel indivisim & conjunctim, vel disjunctim & separatis juribus aut regionibus, munus suum obseunt.

§. 1041.

Vicarii in interregno vel a populo in quovis casu constituuntur, vel lege fundamentali in perpetuum, ad id jus exercendum, jam constituti sunt certæ familiæ viri. Cæterum in iis tantum regnis occurrunt, ubi ab electione pendet successio.

§. 1042.

Principe impedito, in regnis quoque, ubi successio obtinet, occurrunt vicarii, iisque v. g. locus est in ætate Principis minorenni, ubi tutelam ejus publicam, & hoc ipso temporarium reipublicæ regimen, gerunt vicarii. Idem ob absentiam, captivitatem, morbum animi vel corporis in principe, contingere potest.

§. 1043.

Tutelam successoris publicam ordinare potest antecessor, si regnum est patrimoniale. Alias populus de tutela publica interim providet. Ob alia impedimenta vel princeps eos eligit, qui vices suas gerunt, nisi impedimentum & in hoc obsit, vel populus sibi ipsi interim consulit. Princeps successor non habet jus quæsitum, Principis regnantis impediti vices supplendi, nisi sit irregularis. Idem dicendum de vicariis interregni.

§. 1044.

Potestas vicariorum hujus generis vel ex finibus mandati, si Princeps eos sibi substituit, vel ex reipublicæ salute & necessitate, judicanda, ubi a populo vices suas habent.

§. 1045.

§. 1045.

Vicarii interregni in republica libera, qui proprio jure vicariatum gerunt, dum durat vicariatus, regno, cui præfunt, non credendi sunt subjeæti, donec aliud doceant leges fundamentales. Si autem quovis casu a populo eliguntur, aut vicariatus est finitus, non video cur non possint ad rationes vocari. Vicarii, impedito Principe constituti, de potestate exercita semper aut Principi aut populo respondent.

CAPUT LXXXIII.

De ministris regni.

§. 1046.

Officiales s. ministri publici in regnis sunt, qui partes regiminis reipublicæ sibi demandatas habent, aut assistunt iis, qui partes potestatis administrant.

§. 1047.

Si regnum non est plenum & absolutum, occurrunt duplicis generis ministri publici, Principis scilicet & populi, illi in juribus principi relictis, hi in juribus, quæ penes populum resident.

§. 1048.

Differunt inter se, ut hanc vel illam regiminis publici partem gerunt. Præsertim sunt vel ministri status, purpurati, proximi a rege, vel alii. *Illi*, quibus omnes alii ministri subsunt, cum ipsi neminem nisi principem superiorem habeant. *Hi* reliqui.

§. 1049.

Principis ministri sunt ejus subditi. Ipsis vero sunt subditi, quos Princeps iis subesse jussit.

§. 1050.

Ministri tenentur ad rationes ei reddendas, a quo constituti. Ad hunc datur provocatio, si iniqui quid statue-

tuerint. Quando illicite agunt, pro una persona cum mandatore suo haberi nequeunt. Vnde nec negligentia eorum obesse potest ei, a quo rebus præfæcti. Cæterum obligant eum, qui constituit, quatenus limites mandati non excefferunt.

§. 1051.

Determinata pecuniæ quantitas, quam minister accipit pro administratione officii generatim, non pro singulis operis, quos præstat, dicitur salarium publicum, id, quod pro singulis operis ipsi ab iis solvendum, qui opera ejus utuntur, habet nomen sportularum.

§. 1052.

Salarium cessat, si ministri officium est finitum, aut is exercendo muneri impar est. Sportulas exigere nequit, qui salarium habet, nisi speciatim & has exigendi jus ipsi concessum, tumque ab earum quantitate publice determinata non recedendum.

C A P V T. LXXXIV.

De optimatibus, senatoribus & ministris in aliis rebus publicis.

§. 1053.

In aristocratiis sunt *Ordines*, *Optimates*, *proceres*, quales sunt ii ex civibus, quorum societas potestatem civilem, cum exclusione reliquorum, vel omnimode, vel magna ex parte, exercendi jus habet, sive aristocratia sit *pura*, sive ex democratia mixta.

§. 1054.

Collegium horum Ordinum in republica est, quod in regno princeps. Ergo, quæ de hoc supra dicta sunt, de optimatibus repetenda.

§. 1055.

In rebus publicis, quæ regna non sunt, solent esse *senatores*, qui sunt collegium eorum, quibus demandata *Westph. jus nat.* N directio

directio reipublicæ, & in rebus quotidianis & moram non ferentibus, communis salutis cura. Hoc collegium dicitur senatus reipublicæ.

§. 1056.

Senatus non est superior reipublicæ, & subest populo.

§. 1057.

Ministri in aristocratiis & democratiis ejusdem juris sunt cum iis, qui in regnis constituuntur.

§. 1058.

Ubi aristocratia ex democratia mixta est, sunt & optimatum ministri & populi.

CAPVT LXXXXV.

De membris rerumpublicarum compositarum.

§. 1059.

In rebus publicis compositis membra s. cives sunt duplicis generis, immediata, quæ tantum subsunt potestati reipublicæ majoris, mediata, quæ proxime reipublicæ minori subsunt, & per gradus tantum etiam superiori.

§. 1060.

Principes & procerum collegia in rebuspublicis minoribus sunt subditi reipublicæ majoris. Reliqua membra rerumpublicarum minorum proxime sunt subditi in his, per gradus tamen etiam in republica majore.

§. 1061.

In pugna utriusque subjectionis membra mediata arctius obligantur reipublicæ suæ minori, quam majori.

CAPVT

CAPVT LXXXVI.

De modis acquirendi & amittendi jus civitatis.

§. 1062.

Civis proprie fit tantum per receptionem. Qui natus est ex cive, ei potest quidem respublica lege sua statim jus civitatis concedere, sed officia civis & obligationem manendi in republica, ubi natus est, nemini imponi ob nativitatem possunt.

§. 1063.

Civis jura amittuntur 1) extincta republica, 2) juris civitatis resignatione, 3) exclusione. 4) Exemptione passiva & activa, si tertius aliquos suæ potestati civili invitos subjicit, aut in suam potestatem ex alia sponte transeuntes recipit, aut ab omni potestate civili se exuant, qui antea eidem cum aliis imperio suberant.

§. 1064.

Si civis vel incola domicilium aliorum transfert ex territorio, fit emigratio, si domicilium sponte ita mutat, ut in eodem territorio maneat, transmigratio, si auctoritate & jussu superioris id facit, transplantatio.

§. 1065.

Si cives aliqui ita a republica sua cum hujus voluntate separantur, ut in aliam potestatem civilem transeant, fit alienatio subditorum, si non transferuntur in potestatem civilem alterius, est emigratio necessaria, i. expulsio.

§. 1066.

Juri civitatis renunciare & e republica excedere cuivis permittendum, nisi urgens salutis publicæ ratio aliud suadeat. Transmigratio eo magis cuivis integra esse debet.

Puffend. J. N. & G. L. 8. c. statuit, etiam catervatim
11. §. 4. contra Grotium discedi posse.

§. 1067.

Excludere cives licet, siue justa causa adsit, siue nulla, quamvis posteriore causa non lædatur quidem expulsi, lædatur tamen respublica, cui, carere absque causa bono cive, semper noxium est.

§. 1068.

Alienare potest subditos, qui potestatem patrimonialem habet.

§. 1069.

Transplantatio absque urgentissimis causis boni publici non injungenda civibus.

CAPUT LXXXVII.

De modis quibus princeps jus suum principis acquirit vel amittit.

§. 1070.

Princeps regno potitur per successionem vel hereditariam, vel singularem, & vel perpetua lege sanguinis stabilitam vel per dispositionem antecessoris delatam.

§. 1071.

De successione in regno nihil speciatim dici quidem potest, quod in quavis alia successione non idem esset. Notandum tamen, ordinem succedendi hic vel definire populum, vel in regnis patrimonialibus principem, qui talem tamen succedendi ordinem eligere debet, qualis regno non noceat, quod v. g. frequentibus divisionibus certissime fieret. Præterea si nemo supersit, qui succedere possit, non cuius obvio, occupaturo, patet imperium, sed potestas redit ad populum, qui Principem nunc eligit, quem lubet.

Regulæ multæ de successione in regna sunt ap. Wolf. J. N. Tom. 8. §. 301. seqq. quæ omnes arbitrariæ. Non possunt tum a compage rei-

publicæ desciscere singuli invitatis reliquis Puffend. J. N. & G. L. 7. c. 7. §. 9. Quis sit iudex in controversa successione l. c. §. 15.

§. 1072.

§. 1072.

Ex successione diverso modo oritur distinctio inter regna successoria & electiva, quibus mixta adduntur, ubi sine justa causa ab ordine sanguinis non receditur, causæ tamen cognitio in omni successione casu præcedit, & successor non improbus, per figuram electionis, quovis casu confirmatur.

§. 1073.

Jus eligendi in regnis electivis est apud populum, aut eum eosve, quibus a populo concessum, qui tum *electores* dicuntur.

§. 1074.

Si per electores electio suscipitur, observandum ab his est, ut talem eligant, qui reipublicæ proficit, non obfit, alioquin agnoscere non tenentur eorum electionem reliqui.

§. 1075.

Si talis successor vivo antecessore eligitur, qui vi-
gente & valente antecessore in hujus injuriam se imperio
intromittere nequeat, non opus est Principis regnantis
consensu.

§. 1076.

Successor singularis quoque in imperio tenetur omnia ab antecessore gesta agnoscere, quæ ille in persona publica intra limites potestatis suæ suscipit.

Quando de renunciatione successione in dispendium posterorum facta ejusque valore quaeritur, distinguunt inter natos & nascituros Grot. L. 2. c. 7. §. 26. aliique.

§. 1077.

Ubi ex sanguine succeditur, ibi est stirps regnatricis, qua extincta potestas ad populum redit. Quo facto, nisi in perpetuum in idem imperium facta sit proviuarum unio, singulæ possunt aut in novam stirpem, idemque imperium continuandum, consentire, aut, si omnes consentiunt, in aliam subjectionis faciem, dismembrationemve vertere consilia.

§. 1078.

Possunt regna etiam cessione acquiri, si sunt patrimonialia; aut, si non sunt, tum saltem, si populus consentiat.

§. 1079.

Occupatione regna non acquiruntur, nisi ex justa belli causa, & subjectione per modum pacis secuta, aut alio modo, accedente sine bello populi consensu libero, aut ubi loca hominibus vacua sub imperium rediguntur, ibique hominum domicilium stabilitur.

§. 1080.

In casu successionis nec inauguratio solennis, nec homagium, quod est subditorum juramentum, quo subjectionem civilem promittunt, nec jurata principis sponsio, qua leges fundamentales confirmat, sunt necessaria.

§. 1081.

Qui imperio illegitime potitus est, dicitur *usurpator* s. *tyrannus*. Plures, qui de imperio, ex jure, quod sibi tribuunt inter se certant, *æmuli* s. *competitores* regni audiunt.

Invasore, qui regnum aliquamdiu tenuit, depulso; acta ejus cum exteris consistunt, cum civibus rescinduntur
Puffend. J. N. & G. L. 8. c. 12. §. 3.

§. 1082.

Si quis vi invadit imperium, nulla plane juris ne specie quidem adjutus, non tantum resistendi jus habet populus, sed & si per vim vere suppressit libertatem tyrannus, & subjectionis promissionem extorsit, numquam legitimus fit regni possessor, sed prima data opportunitate se in libertatem vindicare poterit populus. Quodsi dubium quodammodo erat invasoris jus, tumque subjectionis compositionem secuta est, ex natura pacis, & gentium jure, æstimanda conventionis validitas. Vbi legitimum Principem hejicere tentat tyrannus, populus suo Principi auxilium debet, & juris sui defensionem. Si vis tamen invasoris prævalet, & resistere amplius nequit populus, illicite non agit,

agit, quando tyranno se subijcit, manet is tamen perpetuo tyrannus &, quæ ab hoc gesta, semper nullitate laborant, atque acta ejus suo tempore rescinduntur.

§. 1083.

Inter æmulos regni facta transactione, eum agnosce-
re debet populus, quem alter æmulorum agnoscit. Lite
inter eos nondum transacta, ubi neuter in possessione est,
neutri adistere potest populus contra alterum, nec potest
illum in regni possessionem vocare. Si alteruter vi inva-
dit possessionem, potest quidem, non tenetur tamen, resiste-
re populus. Si ante ortam litem alter æmulorum jam in
possessione fuit, huic adistere debet populus, donec alter
jus melius docuerit, aut bello orto victor evaserit. Si al-
tercatio æmulorum justo diutius continetur, & funesta sit
populo, cum ejusque devastatione ac ruina conjuncta, tum
potest jure suo uti populus, & vel alterutri eorum, altero
repulso, se addicere, vel tertium eligere, utroque æmulo
rejectione & excluso.

§. 1084.

Principis regnantis imperium desinit 1) per regni in-
teritum 2) mortem 3) ejectionem ab alio legitime factam
4) dethronisationem vel depositionem, quarum illa est ad-
emptio potestatis a populo facta, hæc, quæ fita superiore 5)
abdicationem, qua princeps sponte renunciat potestati civi-
li, quod, si tacite fit, regni derelictio dicitur. 6) Alienatio-
nem imperii.

§. 1085.

Abdicatio a principe fieri ex arbitrio potest, inca-
sum contradicente populo, nisi renunciatio intempestiva sit.

Wolf. J. N. Tom. 8. §. 320.

In regno electivo rex im-

perium sine consensu popu-
li abdicare nequit.

§. 1086.

Depositio fieri potest in pœnam male administratæ
potestatis, aut ob facinus erga rempublicam superiorem ad-
missum.

§. 1087.

Principem imperio privare potest populus, si vel limites concessæ potestatis manifesto transgreditur, ut falæ reipublicæ eo regnante ulterius stare nequeat, vel indoneus impotensque est tuendis subditis, qui ab aliis infestantur, ita ut, sibi relictis, præsidio alio qualicumque se a ruina sospites servare cogantur.

Si Princeps, quasi cum desertoribus aut rebellibus transgreditur, conventio illis servanda est Grot. L. 3. c. 19. §. 6.

§. 1088.

Si nonnullis regionibus injuria inferitur, hæ solæ se subducere possunt, reliqui in fide manere debent.

§. 1089.

Si ultra limites potestatis progreditur princeps, nec tamen ad remotionem res adhuc matura est, obsequium interim tamen denegari, et resisti iniquæ tyrannidi, potest.

§. 1090.

Principis successoris jura iisdem modis extinguuntur, quibus principis regnantis, & accedit casus successionis, quo contingente, ex successore fit princeps regnans.

§. 1091.

Captivitas principis regnantis, & furor vel dementia ejus, imperium illi non adimunt, nisi interveniant ea singularia reipublicæ fata, de quibus jam dictum, ubi sibi quamvis ex naufragio tabulam arripere fatius est.

CAPUT LXXXVIII.

De modis, quibus oprimates senatores & ministri sunt, & conditionem suam amittunt.

§. 1092.

Ordinum regni jura acquiruntur vel originarie, si nunc primum ordines in regno invehantur, cum antea defuissent, vel derivative, si ordines jam habuit respublica, & nunc tantum alii in aliorum locum intrant.

§. 1093.

§. 1093.

Derivativus ad hoc jus adspirandi modus vel est electio vel successio.

§. 1094.

Populi est, dum Ordinum jus inducitur, per leges fundamentales statuere, qualis modus servari debeat, replendi loca decedentium Ordinum, quis numerus, quæ qualitas, quæ diurnitas Statuum sit.

§. 1095.

Regno semel constituto, Princeps in iis, quæ semel stabilita sunt, nihil mutare potest. Ordinibus quoque non facile aliquid mutare licet. Populus tamen, cum consensu eorum, quorum interest, aut, ubi alterius non interest, solus mutabit, quæ videntur.

§. 1096.

Statuum regni jus expirat. 1) morte 2) regni interitu 3) mutatione formæ imperii 4) resignatione 5) exclusione 6) terrarum, quibus hoc jus inhæret amissione. Resignationi tamen contradicere potest Princeps aut populus vi potestatis eminentis.

§. 1097.

Optimates in aristocratiis jura sua consequuntur, ut ordines in regnis, & quæ de constituendis & mutandis statuum juribus dicta, ea etiam hic repetenda sunt, idemque de modis, quibus Status jure suo excidunt, dicendum est. Nec alia de Senatoribus tenenda.

§. 1098.

Officia sunt vel hereditaria vel personalia. Illa vel ad jura certæ familiæ pertinent, vel sunt jura prædiis inhærentia. Hæc nec in hæredes, nec in possessores prædiorum, transeunt.

§. 1099.

Hereditaria acquiruntur successione vel prædij acquisitione, personalia nominatione & vocatione. Immissio in possessionem officii utrobique obvia.

§. 1100.

Ministri officium desinit 1) morte ministri, 2) dimissione ejus, s. renunciationis officio factæ approbatione, 3) translatione s. promotione ad aliud officium, 4) remotione s. depositione, i. e. privatione officii, ministro invito facta.

CAPVT LXXXIX.

De officiis, quibus tenetur superior erga subjectam sibi rempublicam.

§. 1101.

Superior reipublicæ & jura & officia habet. De juribus mox pluribus. Officia ejus generatim sunt, 1) limites sibi præscriptos ad amussim servare, 2) potestatem civilem non in suum, sed reipublicæ, commodum exercere 3) omnia providere, quæ reipublicæ & singulis prodesse possint. 4) jura reipublicæ salva & integra servare, 5) officia reipublicæ sua officia putare. Respublica debet sibi, quæ homo sibi debet. Hæc officia subit princeps. Est patris instar, qui potestatem in liberos exercendi non tantum jus, sed & officium habet. Leges, quas condit, sint sapientissimæ, & quam minimum molestæ. Nihil effugiat aciem principis, quod usquam geritur, & correctione egeat. Omnia, quæ salutaria sunt, promptissime expediuntur. Justitiæ administratio sit facilis, exili pretio emenda, sapiens, incorrupta, efficax. Virtuti suus sit honos, religioni cultus, vitio & crimini vituperatio & supplicium, pupillis defensio, egestati a fame præsidium. Floreant pacis & belli studia. Adsit, quod necessitatem adjuvet, nec amœnitas voluptasque desideretur, quibus ad seria acuitur animus. Nimis ne onerent, quæ in publicum conferenda. Bene administretur ærarium, nec ad avaritiam parcus sit princeps, nec ad prodigalitatem liberalis. Bellum aversetur, ut internecinum malum, nec tamen, ubi defensio necessaria, ad armorum tonitum trepidet, sed gladii jus decusque tueri noverit.

CAPVT

CAPVT C.

De potestate civili generatim & rectoria speciatim.

§. 1102.

Partes potestatis civilis sunt vel *generales* vel *speciales*. Illæ nullam certam salutis publicæ partem concernunt, hæ ad certam partem referuntur.

De Aristotelis arte *αρχιτεκτονικῆς, πολιτικῆς, βασιλευτικῆς, δικαστικῆς*. Grot. J. B. & P. L. 1. c. 3. §. 2.

§. 1103.

Partes generales sunt rectoria, inspectoria, executoria.

§. 1104.

Potestas rectoria definit, quid salutis publicæ causa fieri vel omitti debeat. Quæ, circa abusus, salutis publicæ contrarios, qui inoleverunt, tollendos speciatim exercita, dicitur potestas reformandi. Comprehendit 1) potestatem legislativam, quæ statuit regulas actionum, quarum quædam regula sunt, quædam exceptiones ab hac regula. Posteriores *jura singularia* dicuntur. 2) *potestatem mandandi*, quæ singulis agendum quid injungit, aliasque condendi *constitutiones speciales*, i. e. tales, quæ immediate singulares homines concernunt, quorum *privilegia*, quæ jus extraordinarium homini singulari in genere aliquo casuum indulgent, *dispensationes*, quæ a legum observatione liberant in casu aliquo prostante & futuro.

§. 1105.

Exercentur hæc jura omnia potestatis rectoriæ interdum ita, ut per modum litterarum ad aliquem dirigatur voluntas principis, tumque oriuntur rescripta. Hoc accidere solet in reliquis præceptis, quæ, præter leges, memoravimus. Sed in legibus quoque ferendis non infrequens hæc ratio, licet forma dirigendi voluntatem ad universos hic frequentior sit, unde edictorum nomen. Authentica legum interpretatio est jus superioris, & si regu-

regulis dialecticis non est conformis, pars potestatis legislatoriae.

§. 1106.

Potestas legislativa comprehendit jus leges peregrinas recipiendi, leges mutandi, abrogandi, iis derogandi, obrogandi, retorsione jurium utendi, i. e. applicandi eadem leges ad subditos alienae reipublicae, quae ibi, eodem casu, applicarentur in detrimentum subditorum reipublicae nostrae.

§. 1107.

Leges non debent extendi ad ea, quae potestati civili non subsunt, vel quia reipublicae non interest, vel quia coactionem respuunt, vel quia bono publico contraria.

§. 1108.

Jus privilegiandi, si privilegium reliquos cives onerat, & dispensandi, exercendum tantum per modum potestatis eminentis.

Wolf. J. N. Tom. 8. §. 867.

Privilegium, persona & hereditibus simpliciter datum, non intelligitur datum, nisi descendens, & pro substrata

materia non nisi masculis.

Grot. cenfet privil. quaedam posse revocari, quaedam secus L. 2. c. 14. §. 13.

§. 1109.

Leges superioris possunt, ut dicitur legibus naturalibus addere & detrahere, non vero eas tollere. Sed quomodo in casu obvio tollendi jus a facultate addendi vel detrahendi differat, plerumque obscurissimum est. Qui enim tollit, detrahit, qui addit & detrahit, tollit. Hinc rejicienda merito universa regula & dicendum ingenue: In omnibus leges naturales possunt mutari per leges superioris, in quibus publicae salutis ratio, ex ingenio populi, situ regionis, aliisque causis petita, mutationem jubet. Legibus obsequium debent subditi. Sed alio modo eas agnoscunt incolae, alio forenses, alio temporarii, de quo supra.

§. 1110.

§. III0.

Legibus per pacta subditorum potest derogari in iis, quæ in favorem, utilitatem, commodum singulorum in casu obvio vergunt. Suis enim commodis quivis renunciare potest. Legibus vero, quæ, publici & universorum commodi causa, jubent vetantue, conventionibus singulorum ægre detrahitur.

§. III1.

Potestas mandandi eisdem habet limites cum potestate legislatoria.

§. III2.

Si ad exequendum mandatum, vel generatim rescriptum, periculum in mora est, promptissime illud implendum. Si autem in mora periculum non est, & vel ex errore superioris profectum esse appareat, vel iniqui quid, aut bono publico contrarii contineat, non potest tantum is, ad quem directa sunt, sed & tenetur, executionem suspendere, de dubio sibi suborto ad superiorem referre, & ulteriora mandata expectare. Quo facto, si voluntati suæ insistat Princeps, nec manifeste illicita & intoleranda injungat, jussui obsequendum.

§. III3.

Rescriptis ad preces emissis tacite inest clausula, si preces veritate nitantur, unde iis obstat sub- & obreptionis exceptio, quam vel attendere debet magistratus, si contra salutem publicam aut leges prohibitivas præceptivasque est rescriptum, vel is, quem lædit, allegare, si privatis tantum commodis adversum est, quo casu magistratui nulla ejus cura incumbit, sed læsi est, sibi vigilare & veriora ad principem deferre, ac rescripti mutationem supplicando quærere.

§. III4.

Licet decreta, quæ Princeps edit in controversiis civium, sententiarum species sint, non legum, oriuntur tamen inde per consequentiam leges, si quæstionem juris dubiam decidunt, quo casu ad similes species merito preferuntur.

CAPVT. CI.

De suprema inspectione superioris.

§. 1115.

Potestas inspectoria s. suprema inspectio est potestas inquirendi in ea, quæ in republica suscipiuntur, ut appareat, an bono publico contrarium quid fiat, nec ne.

§. 1116.

Continet 1) jus visitandi, i. e. in re præsentis examinandi rerum conditionem, etiam per modum percrutationis domesticæ. 2) Jus exigendi rationum redditionem ab administrationibus bonorum publicorum privatorum vero, tum tantum, quando sub mala earum administratione salus publica periclitatur, aut ii, quorum interest, non possunt sibi ipsis exigendo has rationes consulere. 3) Injungi confirmationum judicialium aliarumque necessitatem 4) revelationem arcanorum, quæ habent subditi, exigendi, si publice interest, hæc arcana non ignorari. 5) Relationes postulandi. 6) Inspectores & delatores constituendi.

§. 1117.

Ad prodenda arcana, quæ, salute publica salva, in obscuro delitescere possunt, superior injuste cogit subditum.

CAPVT. CII.

De potestate exequendi.

§. 1118.

Potestas executoria est, qua curatur, ut effectum habeant, quæ, boni publici causa, statuta sunt.

§. 1119.

Comprehendit 1) jus exequendi proprium, quo per vim coguntur ii, qui debent, ut debitis satisfaciant. 2) jus foederum, quo pacta reipublicæ nomine cum exteris gentibus conduntur, 3) legationum, quo, negotiorum
publi-

publicorum tractandorum caussa, ad alias gentes mittuntur mandatarii, 4) de officiis, institutis, & actibus publicis decernendi, 5) committendi, i. e. extra ordinem aliquem constituendi ad certi negotii expeditionem, 6) jus honoris, existimationis & dignitatis. 7) Jus puniendi, de quo in jure criminali.

§. 1120.

Superioris est, 1) nova officia publica erigere, introducta abrogare, limites cujusvis definire, subjectionis gradus inter eos stabilire. Ea tacite officiali concessa habentur, sine quibus officio suo satisfacere nequit, nisi aliud actum appareat.

§. 1121.

Superior 2) omnes officiales optat & constituit, nisi officium sit hereditarium. Si desunt alii, qui sponte officium subire velint, & satis idonei sint, ii ex subditis, in quibus capacitas deprehenditur, ad suscipiendum officium cogi possunt.

Grot. L. 2. c. 6. §. 10. putat
Principem non posse sine
populi consensu concedere
functiones civiles perpetuas.

§. 1122.

Non est poscendum a quoquam, ut gratis officium publicum subeat, sed omnibus ministris salaria sunt constituenda.

§. 1123.

Superior 3) removet & transfert ministros publicos, 4) exspectativas intuitu munerum nondum vacantium concedit, & ministris infirmioribus alios adjungit. 5) Dimissionem ministris petentibus indulget.

§. 1124.

Subdito potest denegari dimissio ex ratione salutis publicæ, extero autem non facile, nisi ad certum tempus, se adstrinxerit, idque nondum præterierit.

§. 1125.

§. 1125.

6) Rationum reddendarum & juramentum, quo fides in officio promittitur, arbitrio superioris subest.

§. 1126.

Singula negotia committi possunt huic vel illi extra ordinem, etsi sub officio ordinario alterius sint comprehensa, modo ratio aliqua boni publici principem permoveat.

§. 1127.

Si plures nominati sunt commissarii, unus absque altero nihil facere potest, nisi constituti sint cum clausula: *in solidum*.

§. 1128.

Princeps definit 1) ordines civium, seu classes & honorum gradus, per nativitatem transferendos, 2) dignitates, i. e. præeminentias, ad vitam tantum, singulis tributas, 3) præcedentiam. 4) Indulget legitimationem iis, qui macula notati, ut hæc abstergatur.

CAPVT CIII.

De partibus potestatis civilis specialibus, præsertim potestate bellica.

§. 1129.

Partes speciales potestatis civilis sunt potestas bellica, politica, cameralis, & judiciaria.

§. 1130.

Potestas bellica est, quæ versatur circa rem bellicam s. ea, quæ securitatem publicam concernunt.

§. 1131.

Hæc partim ad jus publicum, quatenus ad subditos refertur, partim ad jus gentium pertinet, quatenus intuitu exterorum jura huc spectantia exercentur. Quando vero milites simul ad tranquillitatem publicam custodiendam adhibentur, id non tam ad rem bellicam, quam ad politicam spectat.

§. 1132.

§. 1132.

Superior, orto bello, omnia, quæ ad id prudenter gerendum pertinent, ordinat & providet, cæterum ea & in bello & in pace agit, quæ ad subsidia belli necessaria sunt.

§. 1133.

Inde habet 1) jus milites legendi s. conscribendi. *Milites* sunt homines ideo assumti, ut præstent operas, quæ in vi bellica exercenda consistunt. Sunt vel *terrestres*, vel *navales*, vel *lecti*, vel *mercenarii*. *Lecti* sunt subditi, qui vel pro mercede vel gratis militant. Merces merito omnibus constituenda. *Mercenarii* proprie sunt exteri, qui tantum stipendii merendi causa se conscribi patiuntur.

§. 1134.

2) Jus sequelæ armatæ, s. jus subditis quibusvis, etiam iis, qui milites alias esse & fieri non solent, ob necessitatem, mandandi, ut arma capiant adversus hostem.

§. 1135.

3) *Excursoribus* maritimis & terrestribus publicam auctoritatem concedendi. Sunt autem hi tales, quibus facultas conceditur, suo sumtu & lucro separatim vim contra hostem exercendi. *Piratæ*, *corsari*, *milites latrocinantes*, ab illis distincti, sunt, qui vel privata auctoritate sui lucri causa in externos grassantur, vel saltim absque justis ex jure gentium causis animo lucrificandi vim erga externos exercent, licet auctoritate reipublicæ suæ latrocinantis id faciant.

§. 1136.

4) Naves & classes armandi. 5) Arces muniendi & instruendi, 6) jus præsidii, i. e. in certis locis habendi milites perpetuo ibi consistentes ad eorum defensionem contra hostem. Milites ita dispositi vocantur præsidarii. 7) Jus exercitum in suas classes distribuendi. 8) Armentaria, granaria, æraria militaria instituendi &c.

Westph. jus nat.

○

§. 1137.

§. 1137.

Arbitrari debet Princeps, an satius sit, militiam habere perpetuam, an temporariam, lectam tantum, an simul mercenariam. Idem militum numerum, mercedem, vestitum, annonam, arma, armorum usum, loca, ubi consistere debent milites, determinat.

§. 1138.

Superior cogere potest subditos ad militiam, si desunt, qui sponte stipendia mereri volunt.

§. 1139.

In casu necessitatis superior juste utitur *sequela armata*.

§. 1140.

In bello gerendo ipso superioris est 1) bellum decernere, 2) annunciare s. indicere, 3) publicare, ut ad omnium subditorum & exterorum scientiam res deferatur, 4) avocatoria & dehortatoria emittere. *Priora* sunt iustus, ne subditi ipsi in militia hostili stipendia faciant, *posteriora*, ne subsidiis bellicis aut alio modo hostes adjuvent. Utraque superflua sunt, cum & absque iis per rei naturam idem interdictum sit, quod hi iustus vetant.

§. 1141.

Commercium cum hostibus, quo bellum non instruitur vetitum non est.

§. 1142.

Species licitarum hostilitatum exercendarum definit superior, nominat eos, qui belli operas, itus, reditus, aggressiones, acies, dirigant, stativa, hyberna aliaque præcipit.

§. 1143.

Idem pacem decernit, pangit, publicat, exsequitur.

§. 1144.

In definiendo militum numero & reliquis superior attendat reipublicæ suæ utilitatem, non gloriæ, vincendi, fines

finēs imperii ampliandi, cupidinem. Si, ob vicinarum gentium potentiam suamque infirmitatem, parum ipsi prodest, & subditos tantum onerat, militia splendida & ambitiosa, ab hac abstinendum & intra mediocritatem subsistendum est.

§. 1145.

Ad militiam aut non cogendi, nisi qui aliis reipublicæ commodis, ad quæ pauciores idonei, inservire nequeunt, aut militibus, ut aliis simul operam dent, quæ ingenium dexteritatemque postulant, injungendum. Necessitas excepta.

§. 1146.

Bellum, tantum, ubi evitari nequit, decernendum, & quamprimum cum publicis commodis fieri potest, aut rationes consilii id suadent, finicndum, extra limites territorii, quantum fieri potest, proferendum, & a finibus territorii hostis arcendus.

§. 1147.

In ipsis expeditionibus bellicis sanitati & vitæ militum parcendum. His, qui in pugnando mutilati aut alio modo ad vitam tolerandam idonei facti sunt, missione impetrata de vitæ sustentatione providendum.

§. 1148.

Superior militibus præscribit leges s. articulos militares. Exemptiones a necessitate militandi, a metatis, & alia privilegia ac jura singularia indulget. Dat mandata bellica, officia bellica specialia, collegia bellica, præfectos superiores & inferiores ordinat, concionatores, chirurgos, judices castrenses, annonæ militaris curatores, lixas mercatoresque, exploratores, i. e. eos, qui clam & aliud simulando in hostium copias se insnuant, ut de rebus hostium cognoscant, & ad mittentem referant, & si qua alia; provide jure metationis utitur, quæ ad nitrum parandum pertinent, curat, ad persecutionem desertorum militiæ subditos evocat, & equis eorum in eundem finem utitur, equitatus causa equos necessarios etiam a subditis conqui-

rit, annuas militum visitationes ac solenniora exercitia instituit, aliis autem temporibus in armis sedulo eos exercet, equos militiæ equestris in prædia subditorum pabulatum mittit, cantonatus regit, emeritis prospicit, scholas militares etiam, judicia & officia militaria erigit. Fœdera belli jungit.

§. 1149.

Milites & reliqui militibus inservientes sunt ministri publici, unde ex natura aliorum officialium de iis judicandum.

§. 1150.

Subditis, præter milites, possunt, tempore belli, arma a superiore adimi, quibus aut contra hostem illicite uti possent, aut quæ hosti possent prodesse ad instruendas suas copias. In pace, reddenda arma, & omnia subditis indulgenda, quibus ad defensionem contra grassatorem opus est, alia autem arma aut munimenta non permittenda, quæ contra hostem tantum prodesse possunt.

§. 1151.

Potest quidem subditus etiam extra patriam militare, sed integrum est superiori, hanc subditorum licentiam, si publice nocet, restringere.

§. 1152.

Miles, qui non simul civis est, non potest cogi ad personam exploratoris agendum. Civis vero id munus, si necessitas adest, declinare nequit.

CAPVT CIV.

De potestate politica.

§. 1153.

Potestas politica est, quæ versatur circa rem politicam & ea, quæ concernunt vitæ necessitates.

§. 1154.

§. 1154.

Innumera sunt in hoc contenta jura, unde potiora tantum delibabimus. 1) Intuitu subditorum numeri, indolis, loci, ubi habitant, superiori jus est, eos transplantare, si inæqualis est eorum per territorium dispersio, præsertim ubi artis periti certi generis passim superflui, passim nulli aut justo pauciores sunt. 2) Vagabundos, circumforaneos molestos, mendicos aliosque noxios homines expellere, iisque ingressum in territorium prohibere. 3) Nonnullis, qui, aliis intermixti, his graves forent, separata loca & distinctas habitationes assignare. 4) Sobolis legitimam procreationem omni modo promovere, constitutis præmiis polyædias, privilegiis connubiorum, monogamia, poenis cælibatus, abolendis institutis, quæ cælibatum secum ferunt, &c.

§. 1155.

2) Intuitu quæstus & commerciorum, Principis est (1) quæstum noxium plane prohibere. (2) Nonnullas quæstus, species restringere ad certa loca, v. g. urbes, ad certos homines, qui jus prohibendi in collegio aut aliter exercent, & qui certis qualitatibus præscriptis instructi sint, nec non ad certum pondus æstimationemque observandam (3) Alios quæstus salutare promovere privilegiis & præmiis, aliisque institutis, ut nundinis.

§. 1156.

3) Intuitu studiorum, 1) prohibere potest, ne promiscue omnes ad studia animum appellant, quia ingenia, ad hæc adyta non nata, ab iis arcenda, & abundantia nimia litteratorum cavenda, 2) scholas, gymnasia, academias instituere iisque invigilare, 3) Nominare disciplinarum artium & litterarum magistros curatoresque, 4) Ad litterarum studia incitare, investis honoribus academicis, præmiis laborum inter æmulos optimorum, qui ad litteras pertinent, propositis, immunitatibus eorum, qui docent, cautione, ne deliciis nimis loci aut tædiis a cultu litterarum abstrahantur, distribuendo disciplinas separatas, & singulis sin-

gulas assignando, 5) peregrinationes litterarias prohibere, restringere, aut promovere, (6) jubere discentium examina (7) docendi regulas præscribere (8) Stipendia litteraria publice conferre iis, qui ingenio valent, opibus autem destituuntur, privatorum quoque stipendiorum curam habere, ut bene vertantur & administrantur.

§. 1157.

4) Intuitu sanitatis, (1) irrepentibus morbis contagiosis obviam ire, inclusione locorum, medicamentis promulgatis, aliove modo (2) de medicis, chirurgis, obstetricibus, pharmacopolis peritis & pharmacopoliis instructis, providere, & venenorum aliarumque rerum periculosarum promiscuam venditionem interdiceret (3) sepulturas ita moderari, ne justo citius aut tardius terræ mandentur cadavera, ut extra hominum frequentiam efferantur, uno in loco publico collocentur, scrobesque justæ profunditatis habeant. (4) res vitæ & sanitati noxias extirpare, earumque commercium cavere, lanionibus in vendendis carnibus corruptis invigilare, pestifere adulterata vina effundere, adulteratoresque punire, bestias noxias persequi & necare, 5) ab aliorum consortio remove, qui aliorum sanitati possunt nocere, morbo, terrore per aspectum incussio, opificii foetore, 6) aquæ, annonæ, cerevisiæ, vini, obsoniorum, lignorum copiam & bonitatem curare, eorum frugumque culturam præcipere, præmiisque promovere, molendinorum curam habere. Horum exstructio tamen privatis quoque permessa, si publicum flumen non mutetur. Est autem flumen publicum, quod navigabile est, aut aliis commodis publicis inservire potest.

§. 1158.

5) Intuitu viarum & ædificiorum, 1) curare exstructio-
nem & refectionem necessariam 2) instruere vias publicas
iis, quæ ad iter facientium necessitatem, commoditatem
& securitatem faciunt. Unde jus conducendi popinas-
que instituendi. 3) viarum & platearum commoditati con-
sultare 4) ædificandi arbitrium in exstruendo, reficiendo,
restaurando, destruendo, circumscribere, ne justo altius aut
arctius

arctius, sine interstitiis, aut ex materia, quæ facile ignem concipit, ædificetur.

§. 1159.

Intuitu damnorum, quæ casu accidere possunt, (1) incendia præcavere, eorum facilem restinctionem curare, &, ut succurratur læsis, confociationibus eam in rem factis providere, (2) exubias varii generis nocturnas contra fures & raptores disponere, lumina publice per noctem in viis publicis aut plateis accensa jubere, nec negligere visitationes locorum publicorum, poenas criminoforum rigorosas, suspectorum ejectiones, ergastula aliaque opera publica, (3) lis, qui summa egestate deprimuntur vitæ necessaria, aut vitæ tolerandæ media, suppeditare (4) periculose posita & suspensa tolli jubere (5) animalia noxia inter hominum frequentiam ali prohibere (6) luem pecorum grassantem a finibus arcere (7) usum armorum, quo subditi se lædere possunt, circumscribere.

§. 1160.

Intuitu rerum privatarum, aut, quæ ad neminem pertinent, (1) curare, ut luxui nimio in epulis, vestimentis, modus ponatur, conditis legibus sumtuariis, (2) ludos fortunæ prohibere aut restringere, (3) prodigos administratione bonorum interdiceri iisque curatores dare, (4) privatas computationes, libidinum & intemperantiæ consortia, præscindere (5) ferarum conservacioni studere.

§. 1161.

8) Intuitu temporis, ponderum, mensurarum & numerorum, (1) æram statuere (2) anni initium ponere (3) mensibus & diebus nomina dare. (4) Fastos regere, emendare, intercalrae, & omnia in iis definire, suisque diebus assignare, quæ publice nota esse debent. (5) Pondera & mensuras statuere, & corrigere, (6) Pecuniam seu corpuscula publice signata, per quæ rerum quarumvis aliarum æstimatio determinari possit, cudere, signum ejus determinare, falsas monetas præcavere, monetas improbas aut prohibere, aut ad justum pretium revocare,

de proba, & tam grandiore, quam minutiore, moneta reipublicæ prospicere, ejusque sufficientem quantitatem comparare.

§. 1162.

9) Intuitu pauperum (1) prohibere ne mendicent, qui laborare aut aliunde se sustentare possunt (2) vere indigentes, qui vitam nullo modo tolerare possunt, sumptibus publicis alere.

§. 1163.

Quamvis libertas naturalis, variis modis, ex rei politicæ rationibus, circumscribi possit, quatenus tamen nondum circumscripta est, integra manet.

§. 1164.

Superior, intuitu politicæ, fert leges politicas, varia instituta invehit, quæ ad rem politicam pertinent, ptochotrophœa, orphanotropheæ, xenodochia, montes pietates, granaria, bibliothecas publicas, medicorum superiora & inferiora collegia.

§. 1165.

Si hominibus singulis aut integris societatibus in re publica concessa est juris politicæ pars, hæc dicitur politia subordinata, opposita potestati politicæ eminenti principis.

§. 1166.

Subordinata potestas politica, per modum muneris publici cuiquam credita, facit ministros politicæ, unde officia politicæ oriuntur, vel in collegio vel sigillatim administranda.

§. 1167.

Jus politicæ subordinatum qui sibi adferit, id collatum esse probare debet.

CAPVT

CAPVT CV.

De potestate camerali.

§. 1168.

Potestas cameralis est, quæ versatur circa rem cameralem, s. spectat ad bonorum publicorum sufficientem copiam, omnesque res in territorio obvias, quatenus, inde aliquid ad bona publica, seu ad lucrum reipublicæ est transferendum.

§. 1169.

Rei camerali inserviunt tam res, quæ in publico dominio sunt, quam res & operæ privatorum, & quæ dominium peculiarem non habent.

§. 1170.

Res, quæ, extra rempublicam, nullius in dominio forent, ejusdem indolis etiam in republica manent, donec in dominium publicum redigantur, quamvis facilius sit earum ad publicos usus translatio, quam rerum ad privatos pertinentium.

§. 1171.

Omnia, in quibus sub republica a privatis dominium probari nequit, esse in dominio publico, ægre demonstrabitur, nisi potestatem civilem cum dominio publico confundere velis. Poterit tamen superior ea, quæ privati nondum occuparunt, facili negotio dominio publico inferere, ad sustentanda publica onera.

§. 1172.

Res, quæ in reipublicæ dominio sunt, & hinc publicæ vocantur, dividi possunt in vulgares & eminentes, quarum illæ tales sunt, quales etiam privati habere possunt, hæ autem tales, qualium respublica tantum capax, ut: territorium, insignia regni &c.

§. 1173.

Dividunt quidem res publicas etiam in patrimonium publicum, & res publicas strictiori sensu, ita, ut illarum usus singulis interclusus sit, non harum. Sed nescio, an facile bonorum publicorum usus singulis indulgebitur, ut ex arbitrio iis utantur.

§. 1174.

Distinguuntur quoque in regnis res publicæ, quæ sunt ærarii, a rebus, quæ sunt fisci, ita, ut illæ ad sustentationem sumptuum reipublicæ, hæ ad necessitatem principis, usum præstent, & vel domania dicantur, si in fundis publicis consistunt, vel redditus domaniales, si fundi desint.

§. 1175.

Fisci vero vox multiplicis significatus est: Adhibetur pro loco, ubi conduntur pecuniæ publicæ, pro pecuniis publicis, aut omni patrimonio publico, item pro superiore, quatenus consideratur cum patrimonio publico, & juribus ad lucrum ejus vergentibus, quo ultimo sensu non mirum est, si dicant, fiscum personæ vice fungi.

§. 1176.

Jus unice occupandi res, nullius dominio adhuc subjectas, sua natura nondum est potestate civili comprehensum, sed manet harum rerum occupatio, etiam in republica, cuius privato integra, donec aliud a superiore sit constitutum, isque, quod fieri potest, hoc jus occupandi juribus suis regalibus inseruerit. Inde de jure venandi, piscandi, aucupio, inventione, judicare licet.

§. 1177.

Quamvis vero metalla, mineralia, thesauri, non sint res extra dominium, sed dominio fundi, ubi deprehenduntur, accedant, eadem tamen, quæ in feris similibusque obtinet, ad privilegia fisci horum occupationem transferendi facilitas est, quia privati ea, antequam detegerentur ignorarunt, sicque patrimonio suo ea inferendi animum non habuerunt, multos sumtus qui privatam fortunam
exce-

excedunt, metallorum effossio & coctio requirunt, alearum multum continent eorum indagatio, usus eorum in republica ultimae necessitatis est, & ultra plurium agrorum possessiones venae procurrant, quas persequi non licet privatis in fundos aliorum.

§. 1178.

In rebus vere publicis superior omnia jura exercet, quae dominus alius in re sua.

§. 1179.

Cum rebus fisci non confundendae res principis patrimoniales, quae sunt illa bona, quae ad principem in persona privata pertinent.

§. 1180.

Si principis potestas adstricta aut minus plena est, generatim definiri nequit, quidnam juris circa res publicas habent. Alioquin habet usumfructum rerum publicarum, proprietatem vero earum pertinet ad rempublicam. Principi absoluto, qui potestatem patrimonialem habet, nescio an majus quid tribuerim.

§. 1181.

In rebus privatorum superior habet 1) *dominium eminentis*, quod est dominium rerum privatarum, superiori reipublicae, in casu necessitatis, extra ordinem tribuendum. Hoc jus, necessitatis causa exercitum, continet omnia jura, quae aliud dominium complectitur.

§. 1182.

Si dominium eminentis exercetur, privato, cui res sua ita eripitur, damnum est restituendum.

§. 1183.

2) Jus colligendi redditus publicos ex rebus privatorum. Hoc jus non ad necessitatem intolerantem restringitur, sed in omnibus fere rebus publicis ordinarius publicis expensis consulendi modus est.

§. 1184.

§. 1184.

Ita oriuntur (1) tributa, quæ sunt, quicquid subditi statis temporibus ad onera publica conferunt. (2) Collectæ f. quicquid ferente occasione, necessitatis publicæ causâ, subinde contribuitur. 3) Vectigal, f. quicquid pro ingressu, egressu, transitu, mercium, vehiculorum, jumentorum, hominumque, in territorium, ex territorio & per territoriam, superiori solvitur.

§. 1185.

Si res publicæ non sufficiunt ad ferenda onera publica, necessàrio ad tributa deveniendum est, quorum modum tum determinabit superior.

§. 1186.

Idem dicendum de collectis, quando necessitas peculiaris earum exactiorem postulat.

§. 1187.

Superior potest vectigalia nova instituere, antiqua augere, transferre, idque non modo, redituum camerarium causâ, sed & ad dirigenda, restringenda, compescenda, commercia. Videndum tamen, ne magis reipublicæ obsit, quam profit atrocior vectigalium exactio.

§. 1188.

3) Jus, munera publica imponendi. *Munera publica* sunt, quicquid subditus publici commodi causâ dare vel facere tenetur. Sunt vel *personalia*, si in operis solum, vel *realia* f. patrimonialia, si in dando solum, vel *mixta*, si in utroque consistunt. Potestatis cameraris lucrum sunt tum, si vel gratis subditi operas aut rerum suarum usum præstare coguntur, vel exili saltem mercede.

§. 1189.

Huc referuntur (1) angariæ & parangariæ, quæ sunt munus, equos & plaustra, ad transvectionem rerum publicarum, item Principis ejusque ministrorum, commodandi, (2) metatio f. munus, gratis hospitio excipiendi milites, vel nudo, vel con-

conjuncto cum aliquibus ad neceſſitatem pertinentibus, quæ ſalgamum dicuntur. (3) albergaria ſ. munus, quo hoſpitium, victus potuſque publicis perſonis divertentibus gratis ſunt præſtanda (4) operæ varii generis, v. g. ad munimenta territorii reficienda etc.

§. 1190.

Quia inæqualis oritur exactione operarum gratis præſtandarum, merito ea abſtinendum, omniaque juſta mercede compenſanda, & ex tributis potius id decerpendum, quod in hos ſumtus impenditur.

§. 1191.

Commercia ſunt non leve rei cameraſis momentum. His enim ad opes conquirendas nihil aptius. Nihil vero lucri intra territorium obvenit ſubditorum cuiquam, ubi non in partem veniat fiſcus.

§. 1192.

Commercium eſt commutatio rerum operarumve cum aliis per pacta oneroſa. Dividitur in *internum* & *externum*, prius ſubditi inter ſe, poſterius hi cum exteris exercent.

§. 1193.

Poſterius eſt vel *attivum* vel *paſſivum*. Illud lucro cedit territorio, quia plus pecuniarum inferitur, quam effertur, hoc oppoſitæ indolis eſt.

§. 1194.

Commercia aliter conſiderat poteſtas politica, aliter poteſtas cameraſis. Illa iis utitur, ut abundant in territorio omnia, quæ ad neceſſitatem, commoditatem & jucunditatem requiruntur, hæc ad augendos redditus publicos ea fovet.

§. 1195.

Princeps dirigit commercia, ne ad incitas redigantur cives, ſed augeantur potius facultatibus. Vnde 1) decernit, quæ merces exportandæ vel importandæ, 2) ſtatuit, cum quibus commercia exerceri poſſint, 3) abolet, quæ com-

commerciis nocent, adjuvat, quæ profunt. Unde in causis mercatorum brevior litis tractatio.

§. 1196.

Datur etiam jus fisci subordinatum, cujus indoles est, ut politicæ subordinatæ.

CAPVT CVI.

De potestate judiciaria.

§. 1197.

Potestas judiciaria est, quæ versatur circa rem judicariam, 1. publicam justitiæ administrationem. *Justitiæ administratio* autem eo tendit, ut, prævia causæ cognitione, cujusvis juri & officio perfecto satisfiat, secundum leges, quas superior constituit. Versatur circa causas justitiæ, quæ opponuntur causis politicæ & regiminis.

§. 1198.

Causa justitiæ est, quicquid jura & officia singulorum concernit, sicque, ubi quæritur, an hoc vel illud, salvo jure quæsito hujus vel illius fieri possit. *Causa regiminis* est, quicquid magis salutem publicam & omnium commoda, quam jura singulorum, tangit, ubi non secundum leges jam latas abscisse proceditur, & juri singulorum haud raro officitur boni publici causa.

§. 1199.

Causæ justitiæ prævia causæ cognitione, deciduntur ac terminantur, causæ regiminis arbitrario præcepto, quod publicæ utilitates rationem habet. Utraque in rebus bellicis, cameralibus, politicis, judiciariis, occurrere potest.

§. 1200.

Jurisdictio propria est potestas publice concessa, in causis controversis proprio nomine cognoscendi, decidendi & exsequendi. Cui talis jurisdictio concessa est, is dicitur judex.

§. 1201.

§. 1201.

Quando de causis iustitiæ sermo est, semper innuntur lites, ut adeo actus, jurisdictionis voluntariæ ad causas iustitiæ referre, non attineat.

§. 1202.

Ea, quæ ad voluntariam jurisdictionem pertinent, proprie non referenda ad iustitiæ administrationem. Tutoris enim constitutio non magis est causa iustitiæ, quam aliorum munerum publicorum impositio. Ita & in reliquis. Possunt itaque ea, quæ iustitiæ voluntariæ sunt, ex iure publico universali, cuius magistratui haud incommodius a superiore tribui, quam iudici.

§. 1203.

Rescindere negotium validum, & ita jus quæsitum ac perfectum tollere, in eo tantum casu ad iustitiæ administrationem referendum est, quando iudex id facere potest, ex regulis supra expositis. Alioquin est causa regiminis, & non nisi potestatis eminentis, ad quam etiam privilegia, moratoria, & juramentorum relaxationes, referendæ, si juramentum validum rescinditur, non tantum invalidi inefficacia per sententiam agnoscitur.

§. 1204.

In republica nemo jus suum vi persequi potest, sed debet iudicem adire, ut, prævia causæ cognitione, secundum eum, cuius jus apparet, lis detur, & ea vis, quam Privati extra rempublicam exercent, ad jus litigantis defendendum, ab hoc adhibeatur. Ipsa causæ cognitio consistit in cura ut, si de momentis, quæ vere in controversia sunt, accurate prius, actoris rei que allegationibus & responsionibus, constiterit, probatio ei, cui incumbit, iungatur, hac autem peracta, de ejus robore, & causæ meritis iudex arbitretur. Sententia ferenda est secundum acta & probata, atque ex legibus jam constitutis.

§. 1205.

Decisio ex plenitudine potestatis, qua ex rationibus salutis publicæ, non aut secundum leges jam latas, deciditur, sed alio, qui placet, modo, aut sine causæ cognitione lis terminatur, potestati principis eminenti reservata est. Decisio, tamen pro auctoritate, qua in causâ dubia, quæ ad certitudinem perducî nullo modo potest, decisione vero terminanda est, secundum probabilitatem deciditur, judici permiffa.

§. 1209.

Tam subditus, quam peregrinus, contra subditum jus quærens, judicis opem implorabit, non ipse sibi jus dicet. Si tamen casus sit, ubi judicis copia haberi nequit, & periculum in mora est, vim adhibere adhuc in republica licet. Unde, violenta defensio contra aggressorem, persecutio & apprehensio privata furis fugientis etc., nemini interdicta.

§. 1207.

Executioni inserviunt obfignationes, arrestorum impositiones, sequestrationes, pignorationes, subhastationes necessariae.

§. 1208.

Si modus, in jurisdictione exercenda a judice observandus, legibus determinatur, oriuntur leges judiciariæ

§. 1209.

Jurisdictiones judicum semper suos habent limites, qui sunt vel a districtu, intra quem inclusa est, vel a varietate causarum, quæ singulis jurisdictionibus addictæ, vel a discrimine hominum jurisdictioni subjeutorum, quæ omnia ab eo, qui jurisdictionem concedit, curate definienda,

C P V T CVII.

De habitu societatum ad rempublicam.

§. 1210.

Societates in republica sunt 1) vel *publicæ* vel *privatæ*, illæ a superiore sunt constitutæ salutis publicæ causâ, hæ sibi debent originem.

§. 1211.

2) Vel *liberæ* vel *subjectæ*, illæ subsunt potestati civili, hæ secus. Subjectæ sunt vel *privilegiatæ*, vel *nudæ*, illæ sunt, quæ nonnulla jura in potestate civili contenta concessione superioris impetrarunt.

§. 1212.

3) Vel *publice approbatæ*, vel *mere privatæ*. Illæ confirmationem superioris acceperunt. Quæ non approbatæ sunt, eæ ideo non sunt reprobatæ aut illicitæ, nisi finem habeant illicitum, aut speciali lege interdictæ sint. Approbatæ & publicæ dicuntur *universitates*, quæ vel sunt *ordinatæ* vel *inordinatæ*. In illis major ordo & œconomix dispositio, quæ in his deest.

§. 1213.

Societates in republica quasvis privato ausu inire licet, quæ extra rempublicam iniri possunt, & naturæ reipublicæ, aut legibus, ejus specialibus, non repugnant, nec opus est superioris confirmatione.

§. 1214.

Omnis societas. subjecta est, & privilegiis destituta, donec exemptio a potestate civili, & privilegiorum impetratio, doceri possint.

§. 1215.

Societas privata potest jura sua socialia in superiorem transferre, quo facto superior præter potestatem civilem in eam exercet potestatem collegialem. Quodsi tamen ea
Westph. jus nat. P trans-

translatio non facta, quod in casu dubio creditur, hanc exercere potest ipsa societas.

§. 1216.

Potestas privata societatis, licet a superiore qua tali exerceri nequeat, subest tamen supremæ inspectioni aliisque juribus; e potestate civili oriundis.

§. 1217.

Societates publicæ, quæ jure politiæ constitutæ, peculiarem partem politiæ publicæ administrant, & a superiore pendet, per quemnam, & quem intra modum, eam exerceri velit.

§. 1218.

Privatæ societates cum politiâ reipublicæ nihil habent negotiî, suam vero internam politiâ instruunt, ut volunt.

§. 1219.

Statutum est lex specialis societati cuiâdam in republica consistenti scripta. Per modum conventionis statuta sibi condere potest omnis societas privata. Hæc vero, ex natura pacti, non obligant, nisi consentientes, & eos limites habent, qui pactis privatorum in republica supra generatim positi. Ut autem verarum legum vim habeant, limites pactorum excedere possint, & alios etiam, qui non consenserunt, stringant, opus est superioris auctoritate.

§. 1220.

Ad sumtus societatis necessarios ferendos, ii, qui directionem societatis habent, redditus colligere possunt ex bonis sociorum, quando vel socii consenserunt in has collectiones, vel sine dispendio societatis evitari nequeunt. Vim tamen privatam in iis exigendis adhibere sub republica non licet, sed via juris contra refractarios opus est.

§. 1221.

Societatibus privatis aërarîi sui administratio a superiore permittenda; potest tamen princeps rationum redditionem ab administratoribus exigere, quia multorum civium inter-

interest, ne communia bona pessum dentur, & singulis non semper integrum est, rationes administratorum inspicere aut judicare. Præterea superior in bona societatum exercet omnia jura, quæ in facultates hominum singularium habet.

§. 1222.

Educationi liberorum superior jure se immiscet, & ejus normas præscribit. Liberis, parentum ope orbatis, qui nondum maturæ ætatis sunt, tutores constituit, hosque invitatos ad subeundam tutelam cogit, securitati liberorum, & probæ administrationi bonorum ex officio prospicit. Tutores male gerentes removet, & majorennitatis, qua ex tutela exeundum est, terminum præfigit. Si maturitate ingenii annos antevertat adolescens, aliæque justæ causæ tutelæ finem suadeant, veniam ætatis minorenni concedit.

§. 1223.

Societatibus privatis abstinendum est ab omni jurium potestatis civilis exercitio, quæ acquisivisse speciatim docere nequeunt.

§. 1224.

Societates publicæ sunt vel ita constitutæ, ut officium quoddam publicum in collegio administrant, vel alium finem salutis publicæ propositum habent.

§. 1225.

Privatæ societates, a superiore tamen confirmatæ, in eo conveniunt cum publicis, quod publicam auctoritatem habeant, in eo tamen differunt, quod illæ superiori, hæ sibi ipsis originem debent, illæ jura collegialia in se nulla possident, hæ in omnibus jura societatum privatarum, quibus confirmatio non obest retinent.

§. 1226.

Si societas publica officium publicum in confesso administrat, inde oriuntur varia collegiorum nomina, ut sunt collegia rei militaris, politicæ, cameræ, rei judicariæ; quæ vocantur collegia justitiæ, quibus opposita collegia regiminis.

§. 1227.

In societate publica jura societatis s. collegii socialia sunt penes superiorem, quatenus ille hæc jura societati ipsi non speciatim commisit. Inde superior directores, ministrosque societatis ipse constituit, politiam & conventus collegii instruit, quatenus aliud a superiore non indultum.

CAPUT CVIII.

De gente ejusque membris.

§. 1228.

Gens dicitur respublica, quando intuitu aliarum rerumpublicarum consideratur, quibus subjecta non est.

§. 1229.

Omnis gens est instar unius hominis, in statu naturali extra rempublicam viventis.

§. 1230.

In systemate rerumpublicarum foederatarum, & si plures respublicæ inter se sub eodem superiore sunt conjunctæ, ita ut unam rempublicam majorem non constituent, sunt tot gentes, quot respublicæ.

§. 1231.

In republica composita comprehensæ respublicæ minores intuitu superioris reipublicæ quidem non sunt gentes, inter se tamen & intuitu exterarum rerumpublicarum. Inter se vero non sunt gentes, in libertate naturali viventes.

§. 1232.

Systema rerumpublicarum & res publicæ conjunctæ non sunt una gens. Attamen societas composita unam gentem constituit.

§. 1233.

§. 1233,

Gens libera est, quæ potestati civili nulli subjecta, alias est dependens; cujus generis sunt respUBLICÆ minores, ex quibus composita consistit.

§. 1234.

Singuli homines, ad gentem relati, sunt vel *membra gentis*, ad quam referuntur, vel *peregrini*. Priorum species est etiam ipse princeps, præter reliquos cives & incolas.

§. 1235.

In systemate rerumpUBLICARUM, & rebus publicis conjunctis, subditi unius reipUBLICÆ sunt extranei intuitu alterius.

§. 1236.

Peregrini sunt vel *vulgares* vel non *vulgares*. *f. eximii*; hi sunt, qui per qualitatem peculiarem inter gentes notabilem ab aliis peregrinis distinguuntur. Ad vulgares pertinent *vagabundi*, qui nullibi domicilium habent, Ad eximios referendi principes peregrini, legati, agentes, consules.

§. 1237.

Membra gentis sunt vel *indigenæ* vel *advenæ*, quorum illi ex parentibus nati, qui reipUBLICÆ membra jam fuerunt, hi ex parentibus, qui peregrini erant.

§. 1238.

Patria vel est locus & respUBLICA, ubi parentes domicilium habuerunt, dum nos generarunt, vel respUBLICA, cujus quis nunc civis aut incola est. Indigena ergo est, qui respUBLICAM, ad quam refertur, agnoscit patriam priore sensu. Locus nativitatis non attenditur.

Hinc judicari potest quo sensu vera sit regula Wolfii J. G. §. 144. *Patria tua manet patria, etiamsi extra eam domi-*

cilium tuum constituas vel eam relinquas, aut etiam ex eadem ejiciaris.

§. 1239.

Naturalis factio dicitur collatio jurium indigenatus et facta, qui natura non est indigena.

CAPVT CIX.

De officiis gentium inter se & principio unde hæc cognoscenda.

§. 1240.

Dantur officia gentis, quæ sibi ipsi debet, urbi non inepte officia, quæ singuli homines sibi debent, cynosuræ loco sunt, sed hæc officia non referenda ad jus gentium, verum ad jus publicum.

Wolf. J. G. §. 9. *Gentes omnes in civitatem cuiusvis intelliguntur, cujus singula membra sunt singulae gentes, s. civitates particulares.* §. 20.

In civitate maxima pro voluntate omnium gentium habendum, quod majori earum parti visum fuerit.

§. 1241.

Quælibet gens alii genti debet, quod in statu naturali homo homini.

§. 1242.

Ergo singulorum hominum inter se jura dant modum cognoscendi jura & officia, quæ gentes inter se observare debent, præterea vero nonnulli aliam adhuc regulam apponendam putarunt, unde officia gentium specialia derivanda sint, systema scilicet gentium s. civitatem maximam, qualem natura inter omnes gentes constituerit. Esse enim quasi societatem quamdam omnium gentium, qua ad communem felicitatem conjunguntur, ex cujus notione jus gentium aliquod sociale oriretur. Eam societatem ideo esse statuendam, quia natura jubeat hominum, ubicunque sint, conservationem & integritatem, atque obliget singulos, ut iis studeant sine quibus fini conservationis hominis satisfieri nequit. Sed hoc argumento probari pote-

poterit, eandem societatem maximam esse inter singulos homines, etsi in republica non vivant, cum tamen, in jure privato extra rempublicam, juris naturalis interpretes ex hac civitatis maximæ fictione nihil derivent. Deinde cura conservationis, singulis per nativitatem ingenta, tendit ad conservationem sui, non alterius. Inde officia gentis erga gentem ex ea non possunt demonstrari. Denique ad societatem non tantum idem finis plurium desideratur, sed & conjunctio eorum ad eundem finem. Si ergo non negetur idem finis unde tamen hic conjunctio? Nam, hunc adesse, id est idem illud, quod demonstrandum, quodque adeo non principii demonstrationis loco adsumendum.

§. 1243.

Jus gentium naturale aliquod dari certissimum est. Ad quæstionem autem: An sit a jure singulorum hominum diversum, respondendum: Proprie diversum non esse jus integrarum gentium a singulorum hominum jure, occurrere tamen inter gentes quæstiones, quæ inter singulos homines eo modo oriri non possunt. Ad has decidendas opus esse specialiori juris, quod est inter singulos homines, applicatione. Inde prodire nonnullas juris sententias, quæ gentibus solis propriæ. Cæterum speciale jus gentium sociale, ex civitatis maximæ notione oriundum, nego ac pernego.

CAP V T CX.

De officiis gentium inter se absolutis, speciatim intuitu unionis civilis, territorii, rerum dominio vacuarum, & ad privatos pertinentium, commercii, potestatis & honoris.

§. 1244.

Nihil admitti debet a gente in gentem, quod unioni civili ejus adversatur, & cuilibet genti gentes reliquæ permittere debent, ut in iis, quæ faciunt ad hanc, unionem civilem, suum sequatur arbitrium.

§. 1245.

Cuivis genti licet formam reipublicæ suæ effingere, quam vult, superiorem eligere, quem lubet, & reliquæ gentes perfecte tenentur, eum, quem natio sibi optavit, principem agnoscere.

§. 1246.

Officia perfecta erga aliam gentem gens violat, si rebellibus, aut principi, limites potestatis excedenti, auxilio & consilio adest, aut membra reipublicæ alterius invitat ad emigrandum, & habitationem ad se transferendam.

§. 1247.

Nulla gens territorii fines, quibus inclusa est vicina res publica, ullo modo turbare debet, & ab omni ejus usu, nisi prævia veniæ petitione & impetratione, abstinere, qui potest esse periculosus, & suspicione sinistra non vacare, aut quam gens altera expresse prohibuit.

§. 1248.

Si mare alluit territorii fines, tum ea maris pars, quæ proxime littoribus adjacet, & quousque e littoribus defendi possunt territorii fines, ad territorium referenda est, ipsaque ea maris pars dicitur mare accolens.

§. 1249.

Si flumen intermedium duo territoria terminat, fines utriusque in medio flumine statuendi sunt, donec aliud probari possit. In sinibus & fretis idem juris, quod in fluminibus & mari.

§. 1250.

In transitu per territorium alienum, navigatione per illud, navium ad littora ejus & partes appulsu, id dicendum, quod de usu territorii alieni generatim paulo ante dictum est.

§. 1251.

Vacuas imperii terras occupare, sine aliarum gentium læsione, potest quævis natio, sed, ut aliæ gentes ipsi
par-

partem cedant territorii, quando ipsa terris destituitur, cogere eas nequit. Si tamen gens tantæ amplitudinis territorium habeat, ut magnam ejus partem incultam relinquere teneatur, unde vastæ solitudines, per longa temporis intervalla vix ulli homini aditæ, & ferarum latibula oriuntur, alia autem gens, & terræ indiga, & ad culturam diligens, inde aliquid decerpit, omnino hoc ipsi permittendum, nec invidendum. Præterea receptum dare iis, qui, ubi consistere possint, non habent, ratio suadet, ne jure necessitatis uti cogantur. Grot. L. 2. c. 2. §. 17.

§. 1252.

Res, quæ nullius dominio, nec cujusquam gentis imperio, subsunt, quælibet gens occupare potest.

§. 1253.

Potest quævis gens mari, inconsultis aliis gentibus, uti, quatenus nec est mare accolens, nec alias sub potestatem gentis alicujus redacta. Imo & licet hoc casu mare, aut partem ejus, suæ potestati subdicere. Vastus modo oceanus, cum potestati non facile subjici & detineri possit, inexhausto usui omnium gentium merito apertus manet.

§. 1254.

Occupare res, nullius adhuc dominio subjectas, & quarum occupatio cuilibet adhuc permissa, licet etiam peregrinis, potest tamen superior his occupationem interdicere, quin ingressum in territorium prohibere.

§. 1255.

Jus littoris, quod est jus occupandi res, per fluctus maris littori illatas, exercere omnino licet circa res dominum non habentes; ad bona naufragorum vero, jactum, aliasque res domino non carentes, id extendere, idem est, ac raptu vivere. Licet tamen, si in receptum harum rerum operæ sumtusque impensi, horum compensationem a dominis, res repetitum venientibus, postulare, & si tanto tempore, ut periculum corruptionis rebus tandem immi-

neat; nemo eos repetit, quamvis publice divulgata sit receptio, potest ultimo vendi, & pretium rerum venditarum fisco inferri.

§. 1256.

An commerciorum consuetudinem altera gens cum altera habere velit, pendet ab ejus arbitrio, nec perfecta adest ad hanc familiaritatem obligatio.

§. 1257.

Potestatem civilem ultra limites suos exercere, in detrimentum alterius gentis, non licet.

§. 1258.

Jus albinagii, quo fisco vindicantur bona, quæ heredes exteros in alieno territorio sequerentur, tum juri gentium contrarium est; quando peregrini territorium ingressi, nec moniti, bona, quæ secum adportavit, exclusis heredibus exteris, ad fisco trahuntur. Quod si vera bona civis aut incolæ, in territorio possessa & quæ sita, non relinquuntur exteris heredibus, sed, si domicilium ad locum defuncti transferre nolunt, fisco addicuntur, aut si publice præmonentur exteri de jure albinagii, quod exercere destinatum est, & omnes, qui territorium ingrediuntur, metuumdum habent, dantur tamen nihilominus, qui non ingrediuntur modo territorium, sed & opes secum ferunt, non adeo est, de quo querantur, si ipsis accidit, quod præviderunt, & declinare potuerunt.

§. 1259.

Jus detractus est jus fisco decerpenti partem bonorum privatorum, quæ egrediuntur territorium, emigratione civis, aut hereditate extraneo delata

§. 1260.

Hoc jus detractus juri gentium non adversum, tum quia potuisset totum patrimonium intra territorium retineri, & emigratio interdici, tum quia jura fisci intuitu tributorum, collectarum, domini eminentis &c. imminuuntur.

§. 1261.

§. 1261.

Si gens una cum altera commercia exercet, eorum autem causa, transitu per nostrum territorium opus habet, quia est interpositum, officiis perfectis inter gentes non repugnat, si hic transitus denegatur, aut gravibus vectigalibus impeditus redditur.

Wolf. J. G. §. 232. *Consules manent subditi constituentis.*

§. 1262.

Si gens exercet in suo territorio jura imperii, quæ exercere in republica licet, non possunt hoc exteræ gentes impedire, nisi tale quid fiat, cui & homo privatus contradicere potest, si a vicino suscipitur, de quo supra, ubi de dominio actum.

Wolf. J. G. §. 151. *Qui apud gentem unam deliquit, aut crimen aliquod perpetravit, puniri ob id nequit a gente alia, ad quam venit.*

§. 1263.

Gens vicina potest jure perfecto poscere, ne vicini receptando, & fovendo eos, in quos illa potestatem suam exercere vult, jura sua eludant.

§. 1264.

Si gens subditis reipublicæ suæ commercium cum vicinis interdicit, aut restringit, vicinos non lædit.

§. 1265.

Retorsio jurium officiis gentium non refragatur.

§. 1266.

Si gens nova opera publica exstruit, faciem territorii sui mutat, vias, fluminaque emendat, id impedire nequit vicinus, quamvis ea tendunt ad lucrum aliquod, quo vicinus antea, per neglectum territorii cultum, fruebatur, nunc intercipiendum.

§. 1267.

§. 1267.

Si opus est documentis, testimoniis publicis, testium examine, in causis judiciariis territorii, eaque ab exteris petenda sunt, videndum, an litigantes in territorio homines jus perfectum in documentis habeant, an secus, ibi denegatio documentorum læsio est, hic non est, & testimonia, ac testium examina, eo minus vi & impetu postulari possint.

§. 1268.

Omnis gens debet abstinere ab exercitio imperii in alieno territorio.

§. 1269.

Inde milites conscribere, & munimenta exstruere, in alieno territorio in consulto superiore non licet.

§. 1270.

Si vicinus negligentior in colendo territorio est, unde exteris transitus aut alia commoditas impeditur, hoc ad perfecti officii læsiones referri nequit.

§. 1271.

Gens genti ultro non obligatur ad ea honoris signa externa exhibenda quæ æqualitati inter gentes repugnant.

§. 1272.

Eum honorem gens genti tribuere perfecte tenetur quo, si in territorio ejus versatur, agnoscit ejusdem potestatem civilem.

§. 1273.

Præcedentia inter gentes jure connato nulla est.

§. 1274.

Honor, qui genti debetur, habendus ejus principi, qui nationem repræsentat.

§. 1275.

Inter Principes jure absoluto non est præcedentia, &, quamvis quilibet possit eum adsumere titulum, qui ipsi & reipublicæ placet, ab aliarum tamen gentium arbitrio pendet, an eum velint agnoscere.

§. 1276.

§. 1276.

Principem exterum, territorium ingredientem, ab imperio territorii exemptum manere, jure gentium naturali dici nequit, nec, si ad tractanda negotia publica accesserit, aliud dicendum.

CAPVT CXI.

De servitutibus, jure pignoris, tributo, pactis inter gentes.

§. 1277.

Dantur servitutes inter gentes, quæ dicuntur servitutes juris publici s. juris gentium. Sunt autem jura gentis in alterius territorio, vi cujus hæc aut pati aliquid, aut omittere, tenetur, quod alias ex libertate naturali pati aut omittere non obligaretur.

§. 1278.

Constituuntur etiam jus pignoris inter gentes, & vel partes territorii, vel singula jura potestatis civilis, pignori locantur.

§. 1279.

Debet & gens genti interdum tributum s. annuam præstationem uniformem, quæ conventa est, unde gens oritur tributaria.

§. 1280.

Inter gentes pacta perfecta haud raro dicuntur tractatus.

§. 1281.

Pacta gentium, quæ præstationes, per notabile tempus continuandas, concernunt, dicuntur foedera, quæ commercia, belli societatem, mutuam auxilium, aliaque concernere possunt.

§. 1282.

Pacta gentium, ab eo, qui jus foederum habet, aut ad ejus jussu ratihabitionemve, inita, gentem obligant in perpetuum.

§. 1283.

§. 1283.

Sponsiones, quæ sunt promissiones, gentis nomine factæ ab eo, qui jus foederum non habebat, gentem non obligant, nisi accedat ratihabitio.

Si ratam non habeat sponsionem republica, ad quid teneantur tum sponsores, tradit Grot. L. 2. c. 15. §. 16.

§. 1284.

Valida gentium pacta durant etiam, extincta stirpe regnatrice, aut mutata forma reipublicæ. Potest tamen ab iis recedi in casu, quo generatim a pacto resilire licet.

§. 1285.

Inter modos firmandi pacta, est, inter gentes, *guarantia* & *obsidum datio*. *Guarantia* est promissio gentis, quod efficere velit, ut tertius officio suo satisfaciat. *Obses* est membrum reipublicæ, quod in securitatem susceptæ obligationis traditur in custodiam alteri genti.

§. 1286.

Nec *guarantia*, nec *obsidis qualitas*, infert *fidejussionem*, sed *guaranda in casu*, quo *guarantia implenda*, ad preces implorantis, facere debet, quod potest, ut alteram gentem officio suo adversantem, adigat ad debitum faciendum. *Obses* autem pati debet custodiam, quamdiu securitas detentori necessaria est.

Obses interdum fugere potest, interdum secus Grot. L. 3. c. 20. §. 54.

CAPVT CXII.

De legationibus, legatorum speciebus, habilitate, admissione, officio & jure.

§. 1287.

Legatus est mandatarius gentis, ad gentem missus, ad expedienda negotia publica. *Agentes* sunt, qui in alieno territorio curant negotia principis privata. *Consules*, qui in emporiis maritimis & portibus ab exteris gentibus officium

cium habent, ut jura gentis suæ observent, & lites mercatorum suæ nationis definiant.

§. 1288.

Legatum in negotiis sibi commissis repræsentare suum mandantem, ex natura mandati oritur, & ita intelligendum est, quod ab eo intra limites mandati promissa, æque valida sint, ac si ab ipso mandante promissa essent. Si hoc vis dicere *characterem legatorum repræsentativum*, id nulla legatorum peculiaris eminentia est, qua ab aliis executoribus mandatorum privatorum distinguantur. Nec id conveniens menti, quæ huic voci hodie inter gentes subest, qua etiam intuitu honoris, præcedentiæ, aliorumque, legatus spectatur, quasi ipse princeps præfens esset, ejusque characteris repræsentativi tum varii statuuntur gradus, unde legatorum classes. Hic character, hodie vulgarissimus, juri gentium universali incognitus est.

§. 1289

Legati vel mittuntur ad certam gentem, vel ad plures gentes in genere, v. g. ad negotia publica in congressu gentium expedienda.

§. 1290.

Sunt porro vel *ordinarii* s. *asidui* vel *extraordinarii*. *Illi* sunt, qui perpetuo manent in territorio gentis, ad quam missi, ibique subinde negotia tractant, ut inciderint. *Hi* ad speciale aliquod negotium expediendum mittuntur, eoque finito recedunt.

§. 1291.

Jus mittendi legatos habent omnes, quibus est potestas civilis, & tam regna, quam respublica strictiori sensu.

§. 1292.

Tempore interregni legatos mittunt ii, apud quos interim potestas residet.

§. 1293.

§. 1293.

Rebelles aut usurpatores non possunt quidem legatos mittere, si tamen vi rempublicam vere nunc obsident, & exteri eorum legatos admiserint, nulla hoc facto genti illata est injuria, quia an sint rebelles vel usurpatores, exteri judicare nequeunt.

§. 1294.

Principes, qui abdicatione aut dethronificatione imperium amiserunt, legatos mittendi jus non amplius habent.

§. 1295.

Legatus sit habilis ad negotium, quod sibi commissum, dextere gerendum, simulque talis, qui sine offensione ejus ad quem mittitur, eligi potest. Unde nec homo indignus sit, nec qui alio modo displicere possit ei, cum quo tractandum.

§. 1296.

Litteræ credentiales, quæ deriguntur ad eum, ad quem legatus proficiscitur, quibusque legati qualitas & character huic significatur, jure naturali, præter mandatum, non sunt necessariæ, quia character alius, quam qui ex mandato oritur, hoc jure ignoratur, legatique qualitas ex ipso mandato jam cognoscitur.

§. 1297.

Instructio legati est, quicquid legato ratione modi tractandi, se gerendi, agendi, concludendi, ad privatam ipsius notitiam a mittente præscriptum.

§. 1298.

Gentes ad admittendos aliarum legatos perfecte tenentur, nisi aut legatus sit talis, quem dedignari ratio est, aut admissio legati cum salutis publicæ discrimine conjuncta sit.

§. 1299.

Justæ recusandi legatum causæ sunt, 1) si princeps mittens prava machinatur consilia cum hostibus, unde
ut

ut ab his desistat, rejectione legati quaeritur, 2) si a manifesto hoste mittitur, nisi constet, pacis causa eum mitti, 3) si ea, quorum causa mittitur, jam cognita sunt, & talia, quibus annui nullo modo possit, 4) si legatus homo indignus, inidoneus, ei, ad quem mittitur, exosus, periculosus, 5) si monstri quid alat aut protendat legatio.

§. 1300

Legatus ad ea tenetur mittenti, ad quae mandatarius mandanti.

§. 1301.

Legatus fines instructionis non debet excedere. Si tamen secus fecerit, mandatumque apertum, huic instructioni contrarium, cum altera gente communicaverit, ex hoc, non ex instructione, judicanda validitas ejus, quod cum extero gestum.

§. 1302.

Sanctitas s. inviolabilitas legati in eo consistit, ut laesiones ipsi illatae multo majoris momenti aestimentur, quam si alii, ejusdem conditionis homini factae essent.

§. 1303.

Independentia legati, seu, quam vocant, extraterritorialitas, qua imperio gentis, ad quam missus, non subesse censetur, ex jure naturali probari nequit. Sanctitas tamen legato tribuenda, cum majora inde orientur mala, si legato in obeundo officio impedimenta ponuntur, quam si alius offenditur.

§. 1304.

Si legatus laedit gentem, ad quam missus, haec potest in illum ex potestate civili jus puniendi & jurisdictionem plenissimam exercere.

§. 1305.

Sanctitas legato non tantum in territorio gentis, ad quam mittitur, sed & in aliis territoriis tribuenda, quum ubique eadem sit ratio.

Westph. jus nat.

Q

CAPVT

CAPVT CXIII.

De comitibus, suppellectile & ædibus legatorum.

§. 1306.

Comites legati sunt, qui una cum legato, ejus causa, proficiscuntur. Huc familia legati, ut uxor, liberi, domestici. *Ministri legationis*, qui in legatione obeunda adfistere debent, & aliter legato inservire, quorsum sacrorum minister, medicus, secretarius, reliquique proprie comites dicti, qui tantum pompæ augendæ causa legationi adhærent.

§. 1307.

Supellex legati, aut impedimenta legationis, sunt, quicquid legatus ad vitæ necessitatem, commoditatem & voluptatem secum habet.

§. 1308.

Legato non deneganda facultas comites & suppellectilem secum habendi, modo inter comites non sint, qui displicere possint ei, ad quem legatio mittitur, & intuitu suppellectilis, quæ adfertur, observentur leges territorii, in quod devehitur.

§. 1309.

Cum ne ipsi, quidem legati independentes maneant ab imperio territorii, cui insunt, id multo minus comitibus legati tribuendum. Legatus in hos potestatem nullam intra rempublicam alienam exercere potest. Cæterum sanctitatem legati aliquantum participant.

§. 1310.

Ob æs alienum legati, supellex ejus in territorio, ubi deprehenditur, arresto constringi potest, sique legatus adfide in territorio permanet, non apparet, cur non ad onera publica idem conferre debeat, quod alii, continuo intra rempublicum consistentes.

§. 1310.

§. 1311.

Aedes, quas inhabitat legatus, singulare jus non habent, sanctitas tamen ex persona legati in eas quodammodo derivatur.

§. 1312.

Ut legatus gentis suæ insignia ædibus suis adfixa habeat, ideo ipsi permittendum, quo cognosci possit, ubi habitet legatus, non ea ratione, quod ab imperio rei publicæ exemptæ sint hæ ædes.

§. 1313.

Legatus non potest intra suas ædes poenas exsequi in comites suos, aut aliam jurisdictionis partem obire.

CAPVT CXIV.

De modis quibus legatio finitur.

§. 1314.

Legatio definit, 1) morte legati, qua secuta in hereditate, quam reliquit, idem juris est, quod in aliis hereditatibus peregrinorum, qui intra provinciam decedunt. 2) morte mittentis, 3) morte ejus, ad quem missus. 4) Revocatione, ad quam jure gentium univetsali nec peculiare litteræ, ad eum, apud quem est legatus, directæ, nec recedentiales, necessariæ sunt, quæ sunt testimonia scripta, ab eo, ad quem missus fuit legatus, huic data de bene & prudenter administrato officio. 5) Remissione, quæ licita casu, quo rejicere ab initio licuisset legatum.

CAPVT CXV.

De habitu jurisprudentiæ privatæ, præsertim civilis ad rempublicam.

§. 1315.

Jurisprudentiæ privatæ in republica variæ accidunt detorsiones, restrictiones & accessiones. Sic oritur no-

va ejus divisio in *vulgarem & jurisprudentiam privatam hominum illustrium, s. principum, s. heroicam.*

§. 1316.

Generatim ea nunc omnibus lex dicta est, ut nequeant vi propria amplius jus suum persequi, sed ope tantum judicis, instituta actione. Est vero *actio* medium, quo quis alterum, sibi aliquid debentem, per judicem cogit, ut debito satisfaciatur.

§. 1317.

Actioni toties locus est in republica, quoties *extra eam* bellum moveri possit, s. quando adest officium perfectum, quo defungi alter detrectat.

§. 1318.

Jam, his præmissis, nihil speciatim addi potest de *jurisprudentia civili privata in republica.*

CAPVT CXVI.

De habita jurisprudentiæ criminalis ad eandem.

§. 1319.

Intuitu criminum primum hoc novi accedit, quod omnis læsio, etiam privato tantum homini directo illata, pro læsione reipublicæ indirecta habenda sit. Cum enim a salute singulorum, universæ reipublicæ salus pendeat, & officium superiori reipublicæ incumbat, a quovis avertendi quasvis offensiones, qui ideo in rempublicam concessit, non potest non superior se læsum putare, ubi civi ejus damnum factum est.

§. 1320.

Deinde possunt per leges interdictione, & pœnis notata, esse multa, quæ jure hominum extra rempublicum viventium pœnis non subessent, & crimina non forent. Unde de stupris, incestibus, bigamia, autochiria, duellis aliisque, item de blasphemis, execrationibus, per-
juriis

juriis, de ebrietate, sterilitatis procuratione, onania, mastupratione, ut rebus puniendis, hic doceri potest, de quibus alibi altum silentium.

§. 1321.

Porro hic dantur crimina, supra iterum intacta, scilicet, quæ immediate adversus rempublicam committuntur, quorsum perduellio, crimen læsæ majestatis, falsæ monetæ, usurpatio regalium, ambitus, residui crimen.

§. 1322.

Nec minus hic enascitur distinctio poenarum in *ordinarias* & *arbitrarias*, quarum illæ sunt determinatæ, quoad speciem & quantitatem, hæ fecus, sed arbitrio judicis relictæ.

§. 1323.

Lex poenalis speciatim promulgata ad criminis poenam non est necessaria, sed, quæ contra publicam salutem a singulis committuntur, jam sua natura poenæ subsunt.

§. 1324.

Criminis reus, etsi læsus non urgeat, quin &, si transigat, remittat, compensationis exceptionem admittere debeat, immo & pro reo intercedat, nihilominus ad poenam trahendus est, & curandum, ut, etsi nemo accusare velit, tamen sit modus delicta omnia ad jurisdictionem vocandi, nullique impunitatem permittendi.

§. 1325.

Jus puniendi connatum hominum extra rempublicam nunc ipse læsus exercere nequit, sed debet ejus exercitium permittere superiori. Inde oritur jus puniendi contractum publicum, quod vi potestatis civilis exercetur. Societates habent quidem jus puniendi suum privatum, & dantur poenæ conventionales in republica, in his omnibus tamen a vi temperandum, nisi superioris indulgentia accedat.

§. 1326.

Sola reticentia criminis, quod commissum esse, civi notum est, cuiusque auctorem non ignorat, item non facta acclamatio, omiſſa concivis præmonitio, impedimenti & resistantiæ neglectus, etiam in republica non faciunt eum poenæ obnoxium, qui cæterum in criminis societate non est, nisi superior diferte aliud statuerit. Licet enim civis ad omnia, quæ salutem publicam promovent, ad damna publica avertenda, & commoda procuranda, omni modo sit obstrictus, notandum tamen, 1) læsionem hic propriè privatos tangere, non imediate rempublicam. 2) alio modo quoque crimen manifestari posse, licet hujus vel illius delatio non accedat. 3) Officia, quæ civis sibi ipsi hic debet, præponderare præ officio erga alios, quod impletu, ut ostensum, non adeo necessarium est. Insidiæ & truculentia, & subito in se criminis osorum irruens & conversa vis, deferenti, divulganti, rumore spargenti, intercedenti, resistanti sunt metuenda. Hinc jus ei perfectissimum est, sibi potius, quam aliis consulendi.

CAPUT CXVII.

De potestate civili in criminibus.

§. 1327.

Potestas civilis in criminibus, ut alibi, est vel *vulgaris* vel *eminens*. Vi eminentis exercetur *aggratiatio*, datur *abolitio*, *restitutio in integrum criminalis*, decernitur *privilegium odiosum*, *decimatio*.

§. 1328.

Est autem *aggratiatio*, remissio poenæ promeritæ & jam decretæ, ob speciales rationes commodi publici, unj alterive extra ordinem factæ. Hæc vel omnem poenam tollit, vel tantum mitiorem graviori furrogat, quo casu *mitigatio* dicitur. *Abolitio* est liberatio rei a processu criminali contra se jam inchoati eodem modo facta. *Restitutio*

stitutio in integrum est remissio poenæ, aliquamdiu jam toleratæ, ad tempus reliquum. *Privilegium odiosum* est irrogatio poenæ, ea, quæ alioquin per leges statuta, gravioris, criminoso, ob rationes exempli publice edendi peculiariæ, extra ordinem facta. *Decimatio* est aggratiatio, inter plures delicti complices, aliquibus facta, ita tamen, ut cui illa inter plures contingere debeat, forte dirimendum sit. Hæc obtinet, si ex magno damnatorum numero lanienâ reipublicæ noxia oriretur.

§. 1329.

Possunt ex potestate civili etiam asyla invehî, i. e. loca, quorum qui fugere & se recipere potest, a criminali persecutione eximitur. Verum hæc asylorum constitutio hodie semper noxia est reipublicæ, invitat ad delinquendum, justitiæque obicem ponit. Unde numquam suadenda.

§. 1330.

Actiones, quæ publice non nocent, sub leges poenales non vocandæ sunt. Possunt poenæ publicæ etiam ad mortis supplicia, tam atrociora, quam moderatiora, extendi.

§. 1331.

Si quis alibi delictum commisit, in alio autem territorio postea deprehenditur, omnino ibi, ubi deprehensus est, aut puniendus, aut, ad poenam sumendam, ad locum, ubi deliquit, remittendus est, quia civi & reipublicæ, læsis, jus est perfectum poenam poscendi, cumque eam, secedente reo in alienum territorium, sibi ipsi sumere nequeant, necesse est, ut respublica, ad quam confugit reus, adsistat. Non tenetur tamen iudex deprehendens leges asperiores vicini territorii delicto applicare, licet, si faciat eum consensu superioris, injuste nihil agatur. Leniores vero vicini leges omnino attendere debet iudex deprehendens.

§. 1332.

Fugientem reum in alienum territorium persequi omnino licet, inconsultis territorii magistratibus, facta autem apprehensione, magistratui loci ubi deprehensus est, ea denuncianda, ut vel ipse pœnam sumat, vel ad justum supplicium abduci reum patiatur.

§. 1333.

Etiam privatis licet criminofum, qui fugam capeffit, in fuga persequi & vi apprehendere, eodem tamen adhibito moderamine, de quo jam dictum.

§. 1334.

Traductio criminoforum per alienum territorium, inconsultis ejus magistratibus, non permiffa, quia est actus potestatis.

§. 1335.

Potestas civilis in criminibus, quam princeps exercet ejusque pars, jurisdictio criminalis, dicitur *sublimis*, cui opponitur *subordinata* magistratuum aut eorum, qui hoc privilegio ornati sunt, jurisdictio. Est autem *jurisdictio criminalis* potestas publica, in cauffis criminum, ubi ad pœnam publicam agitur, proprio nomine cognoscendi, decidendi & exsequendi.

CAPUT CXVIII.

De habitu jurisprudentiæ feudalis ad rempublicam.

§. 1336.

Jurisprudentia feudalis in republica non minus in multis aliam faciẽm induit.

§. 1337.

Primo oritur nova feudorum divisio in *publica* & *privata*. Illorum dominium directum est penes rempublicam, horum penes alium.

§. 1338.

§. 1338.

Vasallus, qui possidet feudum publicum, ideo non est subditus ejus reipublicæ a qua feudum habet, licet possit simul esse & vasallus & subditus. Potest enim feudum vel esse in territorio domini, vel territorii alieni, vel nullius. Hinc feuda publica dividuntur in *domestica*, s. in territorio, in *curte*, & *peregrina*, s. *extra territorium*, *extra curtem*. Illa subsunt potestati civili reipublicæ, quæ habet dominium directum, hæc non subsunt, sed sunt alieni aut nullius territorii.

§. 1339.

Qui feudum intra territorium possidet, sive publicum, s. privatum, intra territorium tamen domicilium non habet, est intuitu feudi subditus forensis.

§. 1340.

Si possessor feudi, in nostro territorio siti, ab aliena republica illud feudum agnoscit, hujus dominio directo, illius imperio, subest.

§. 1341.

Qui possidet feudum publicum, quod nullius est territorii, a civili potestate plane est independens.

C A P V T CXIX.

De potestate civili in feudis.

§. 1342.

Jura potestatis civilis circa feuda, in territorio sita, eadem sunt, sive feuda sint publica, sive privata, & ubi publica sunt, sive dominium directum sit penes reipublicam, in cujus territorio situm, sive penes alium. Non tamen extendenda est potestas civilis ad jura domini directi, si hæc cum illa non sunt conjuncta.

§. 1343.

Si feudum publicum est domesticum, jura domini directi & potestatis civilis simul competunt superiori, si peregrinum, priora tantum, cum posteriora tum pertineant aliam superiorem, si ejus territorio accensendum est feudum, ad neminem, si territorii nullius pars est.

§. 1344.

Admodum ambiguum est, si feuda sunt alterius territorii, quænam, in juris quæstionibus, circa ea occurrentibus, applicandæ sint leges, an loci, ubi feudum situm est, an loci, ubi dominium exercetur directum. Qui prius censent, ii adferunt, quod leges non valeant extra territorium, & res, in territorio sitæ, ex legibus territorii sint judicandæ. Mihi tamen posterius ideo verius videtur, quoniam pacto licet etiam alterius territorii legibus se subjicere. Jam curia feudalitatis, feuda concedendo, de nullis legibus cogitavit, ad feudum applicandis, nisi quæ in loco curiæ obtinent, unde id actum, ut his legibus se subiciat vasallus. Hic autem, feudum recipiendo, tacite consensit in oblatam conditionem.

§. 1345.

Jurisdictio circa feuda etiam in rebus feudalibus exerceri nequit, nisi ab eo superiore, qui potestatem civilem in feudum habet.

CAPUT CXX.

De habitu religionis & ecclesiæ ad rempublicam.

§. 1346.

Etiam in rebus ecclesiasticis multa mutat respublica, unde & de his nonnulla monenda. Est ergo de potestate civili circa ecclesiam nonnihil dicendum, & de habitu ecclesiæ ad rempublicam.

§. 1347.

§. 1347.

Potestati civili ecclesiasticæ subest potestas ecclesiastica privata, quam ecclesia jure sociali habet. Ex prioribus oriuntur jura circa sacra majestatica, ex posteriore jura circa sacra collegialia.

§. 1348.

Res conscientiæ quidem potestati civili non subsunt, externa tamen sacra & adiaphora omnino ita temperari & regi a republica possunt, ut salus publica postulat.

§. 1349.

Jura potestatis civilis generalia omnia non minus, quam specialia, in ecclesiam exerceri possunt. Speciatim reipublicæ tribuitur *jus reformandi*, quod est jus determinandi, cui & quale religionis exercitium concessum esse, & an huic vel illi religioni addictus in republica tolerari debeat, *Jus advocatiæ*, quod est jus vi defendendi ecclesiam contra aliorum læsiones & contra turbationem sacrorum, *Suprema inspectio & jurisdictio in causis ecclesiasticis*, quæ est potestas, in causis ecclesiasticis forensibus cognoscendi, decidendi & exequendi.

Wolf. J. N. Tom. 8. §. 467.

In republica instituendi sunt dies festi. §. 471. Rector civitatis adigere vi potest subditos, ut conventibus publicis in templis diebus festis intersint, nec eos temere negligent. §. 478. Superiori curæ esse debet, ut in cultu publico divino carimoniam aptam & convenientes instituantur. §. 491. Qui jus circa sacra in republica habet, is de iis, quæ

in cultu divino publico five externo non uno modo fieri possunt, pro lubitu disponere potest, prout e re civitatis vel ecclesiæ ipsi visum fuerit. §. 495. Ubi imperium civile simpliciter desertur, vel in restrictionis lege juris circa sacram nulla fit mentio, ecclesia hoc jus sibi non reservasse intelligitur, sed idem cum civili imperio in unam personam collatum censetur.

§. 1350.

Jus reformandi comprehendit duplex jus. *Alterum*, quod est jus reformandi exercitium religionis, quo tale exercitium religionis vel permittitur vel tollitur vel restringitur. *Alterum* quod est justolerantiæ, quo habitatio hominum certæ religionis intra rempublicam vel conceditur, vel negatur.

§. 1351.

Jus reformandi omnino inter jura potestatis civilis referendum. Vnde regula: Cujus est regio, ejus est religio.

§. 1352.

Jus reformandi non eo extendendum, ut superior ipsa sacra subditorum mutare, & loco priorum, alia ipsis in-vitis obtrudere possit, aut eos cogere, ut religionem profiteantur, a qua abhorrent.

§. 1353.

Superior potest hominibus, certæ religionis adfectis, emigrationem religionis causâ injungere, possunt vero etiam hi, etsi superior eos excedere non jubeat, sponte exire, quando exercitium religionis ipsis denegatur.

§. 1354.

Cæterum si certæ fidei confessores tolerantur, non est ratio, eis denegandi id exercitium religionis, quod alios nullo modo turbat, & ne sub conspectum quidem cadit, quorsum potissimum devotio domestica absque sacerorum ministris, tantum, cum suis & familia, a patre familias instituta.

§. 1355.

Legato religionis exercitium eodem jure intra ædes suas habere permittendum, quo cum comitatu & supellectile esse potest.

§. 1356.

Jus advoetiæ comprehendit 1) jus removendi impedimenta cultus civini in republica 2) jus efficiendi, ut ecclesia, quæ

quæ habet potestatem ecclesiasticam privatam, in ejus exercitio non turbetur.

§. 1357.

Vi advocatiæ impediri nequit, ne membra ecclesiæ religionem mutant, & hoc modo a priore ecclesia se separant. Imo superior hominem, religionem pristinam deserentem, contra iras, impressiones & persecutionem aliorum fidei suæ pristinæ hominum tueri & protegere debet.

§. 1358.

Ecclesia in republica consistens habenda pro societate privata, non pro publica. Cæterum admittit omnes distinctiones, quas aliæ societates in republica habent

§. 1359.

Ecclesia in republica tolerata est vel dominans vel pressa. Illa religionis exercitium habet, nullo modo restrictum. Hæc restricta habet jura, ultra quæ procedere nequit.

§. 1360.

Potestas civilis in ecclesiasticis eodem modo est penes superiorem, sive ejusdem cum subditis religionis sit, sive diversæ.

§. 1361.

Ecclesia in casu dubio creditur esse societas non libera, & non privilegiata. Et hoc casu idem circa eam juris est, quod circa aliam societatem non liberam & non privilegiatam dicendum. Eadem ratione ecclesia libera & privilegiata utitur juribus indoli suæ convenientibus.

§. 1362.

Potest quoque ecclesia in republica eodem modo habere sua presbyteria, officia, collegia, quo extra rempublicam, & quo aliæ societates officia & collegia habere possunt

§. 1363.

Superior non potest ad religionem vi adigere eum, qui talem plane non habet, nec hæreticos ad sinceriores fidem

fidem compellere, nec impios solius impietatis causa punire; potest tamen & debet alio quovis modo temperatione efficere, ut Numinis veneratio propagetur, cultus ejus rationi conveniens se diffundat, & impietas omnis in exilium mittatur.

§. 1364.

Superior exigere potest ab ecclesia, ut fidei suæ confessionem ei manifestat.

§. 1365.

In controversiis theologicis decidere nequit superior, potest tamen omnem in disputando acerbiter prohibere, eos, qui, per fervorem justo longius protracti, illicite debarbantur, punire, denique si tentatis colloquiis, & conventibus habitis, nihil effectum fuerit, silentium imponere, ne hæc quæstionis porro agitentur.

§. 1366.

Ritus & cæremonias præscribendi jus superior non habet eosque, ut formam modumque eorum aliquem invehere velit, potest tamen prohibendo versari, & quæ motus occasionem suppeditant, item quæ sanitati, vitæ, industriæ, aliisque commodis publicis efficiunt, restringere & ad justos limites revocare. Ita circa conciones, preces, jejunia, flagellationes sacras, dies festos aliaque adiaphora, salutem publicam curabit superior.

§. 1367.

Intuitu doctorum ecclesiæ princeps saltim confirmationem muneris ipsis delati sibi vindicat, & jus, electum ab ecclesia virum pro re nata rejiciendi.

§. 1368.

Ius devolutionis, quod est jus negligentiam ecclesiæ in ministrorum locis vacantibus replendis supplendi, in paucissimis casibus tribui poterit principi, cum non publicæ, sed privatæ tantum, salutis ecclesiasticæ intersit, muneribus vacantibus novos quæri ministros.

CAPVT

CAPUT CXXII

De jurisprudentia Principum privata.

§. 1369.

In Jurisprudentia principum privata quæstio cardinalis est, an princeps ipse legibus suis sublit? Hanc & plane negare & omnino adfirmare, inconueniens est. Merito distinguendum, an princeps, antequam susceptum fuerit negotium, quod ex territorii legibus iudicandum est, declaraverit, quod legibus territorii in hoc negotio teneri nolit, vel saltim hoc ipso, dum negotium suscipit, satis ostenderit, se nolle subesse propriis legibus, an neutrum dici possit. Ibi cessant leges aliis præscriptæ, & sic oriuntur priori casu privilegia fisci, posteriori autem est tacita dispensatio antecedens a principe sibi ipsi data in quovis negotio. Cum enim possit princeps jura singularia invehere, & dispensationem contra leges concedere, legibus communibus aliorum his casibus locus nullus relinquitur. In reliquis casibus applicandum jus commune civium. Nam 1) princeps tenetur ad id faciendum, quo promovetur salus publica. Leges territorii boni publici causa conditas esse, credere fas est. Eorum itaque observantia ipsam salutem publicam tangit. Si in aliis, cur non in principe? 2) Leges ipse tulit princeps, sed in persona publica. Eas observat in persona privata. Ergo hic nulla contradictio & absurditas, quod quis sibi ipsi legem dicat. Distinguendæ enim personæ. Inde regula. Principes in causis privatis utuntur jure privatorum.

Grot. L. 2. c. 14. §. 6. Si tales sunt actus, qui a rege, sed ut a quovis alio fiant, etiam civiles læges. in eo valebunt.

§. 1370.

Princeps non potest vi propria, sine causæ cognitione, & absque via juris, contra subditum res suas persequi, cum justitiæ administratio sit pars salutis publicæ, promissa subdito in rempublicam concedenti. Idem dicendum, si subditus contra principem rem habeat. Hoc posteriore

riore casu judicem eligere debet princeps, coram quo conveniri velit. Is utitur processus via ordinaria, nisi aliud per privilegia fisci statutum. Priore vero casu princeps actor adit judicem competentem, cui subest reus.

§. 1371.

In conjugis principum, & patria eorum potestate, præsertim oritur quæstio, an uxor, si princeps est maritus, aut maritus, si princeps est uxor, item an liberi, potestati civili conjugis, aut patris subsint? Si interterritorio vivunt, nullum est dubium, quin affirmanda sit quæstio. Idem de viduabus antecessorum & liberis eorum dicendum.

§. 1372.

De tutela principis publica supra dictum. Intuitu privatæ nihil singulare, nisi quod personæ pupilli privatæ curam necessario simul habere debeat tutor personæ publicæ causa constitutus.

§. 1373.

Habet princeps & ministros in persona privata, qui distinguendi a ministris publicis. In officiorum & operarum diversitate manifesta, non difficilis est eorum inter se distinctio.

§. 1374.

Si princeps habet alios successores in imperio, alios in privato patrimonio, hoc separandum est ab eo, quod ad rempublicum pertinet, & cuivis successorum dandum, quod ipsi debetur. Facta & obligationes defuncti, quas is intra limites potestatis suæ in persona publica suscepit, abscisse transeunt in successorem territorii, reliqua autem, quæ patrimonium privatum concernunt, sunt præstanda, ut ab alio successore privato præstarentur.

§. 1375.

Delicta quoque principum duplicis generis sunt, *publica*, quæ in persona publica ab eo commissa, quorsum tyrannis, transgressio limitum potestatis, &c. & *privata*, quæ

quæ in persona privata admittit, ut adulteria, homicidia, &c. Illa ex jure publico judicanda. Hæc illicita quidem sunt, sed, si superiorem non habet princeps, judicis poenæ non subfunt, Privatorum proprie esset, sibi ipsis hoc casu vi privata vindictam quærere. Sed quia reipublicæ periculum subest, si princeps impune lædi potest, hæc facinora magis conscientiæ principis relinquenda, quam juris persecutioni

C A P V T CXXII.

De jurisprudentia practica publica, speciatim bello inter gentes & partibus belligerantibus.

§. 1376.

In negotiis publicis & gentium tractandis tractandis, tam iis, ubi lis non agitur, quam, ubi de lite dirimenda quæstio est, varia sunt, quæ dici tradique possent. Quia tamen hæc alibi solent & debent tractari, tantum de controversiis inter gentes terminandis, quod per bellum fit, hic fufius agetur.

§. 1377.

Bellum ortis rebuspublicis triplex est. Est enim vel *privatum s. civile*, si ejusdem reipublicæ cives inter se illud gerunt, vel *publicum*, si gens cum gente arma confert, *mixtum*, si inter superiorem & subditos vis hostilis exercetur.

§. 1378.

Mixti & civilis belli rationes bello publico similes sunt, quando causa est probabilis & dubia ab utraque parte, tumque, quæ de publico bello jam dicenda sunt, etiam illis conveniunt. Si rebellionis magis & vis private indolem habent hi motus, tum ex superioribus de iis facile judicari potest. Unde hic penitus tractandum tantum remanet bellum publicum.

§. 1379.

Bellum publicum est vel *solenne* vel *minus solenne*. In hoc unica hostilitas & violentia exercetur, quo facto iterum desistitur. In illo series longa impressionum hostilium fit, eaque continuatur, donec, sine obtento, pax animos iterum conciliet.

Westph. jus nat.

R

Alius

Alius significatus belli minus bello publico, privato & solennis ap. Puffend. J. N. mixto Grot. J. B. & P. L. 1. & G. L. 8. c. 6. §. 9. De c. 3. §. 1.

§. 1380.

Bello occupatæ partes sunt vel principales vel minus principales s. focii. Illæ sunt, quæ suo nomine bellum gerunt, non alteri adfistendi causa, hæ, quæ in auxilium aliorum id faciunt, non proprio nomine.

§. 1381.

Pacta de belli societate inter se habenda & conjungendis ideo viribus dicitur foedera belli, quæ vel offensiva, vel defensiva sunt, vel utrumque simul. Quando pecuniæ præstatio tantum in auxilium alterius promittitur, hæc conventio tractatus subsidii nomen accipit.

§. 1382.

Qui nec belli focii sunt, nec partes belli principales, dicuntur neutrarum partium esse.

§. 1383

Neutralitatem s. neutrarum partium studium eligit, qui non cupit, alterutri eorum, qui bellum gerunt, vi hostili noceri, seu animum hostilem in bello aliorum inter se in alterutram partem non prodit.

§. 1384.

Si gens genti ad subsidia belli quidem confert, non tamen sponte, & animo hostili in alteram partem belligerantem, sed vi foederis jam pridem ante bellum exortum generatim initi, item si gens sponte & sine antiqui foederis necessitate præstat, quæ in bello profunt, non tamen animo hostili, sed vi antiquæ familiaritatis & prisca commercii, non recusans idem simul præstare parti alteri, si illa hoc desideret, si gens genti præstat, quæ ad augendas in bello vires plane non pertinent, sed cum bello nihil habent negotii, ea non fit belli focia.

Grot. L. 3. c. 1. §. 5. distinguit inter res, quæ in bello usum habent, & quæ in bello nullum habent usum, & quæ in bello & extra bel-

lum usum habent, hosti alatas vel adferendas. Illas spectari ut hostiles, istas negligi, has posse intercipi, sub onere restitutionis, nisi juris

juris mei executionem impedierit subvectio, idque scire potuerit, qui advexit; tunc enim subvectorem teneri de damno culpa dato,

aut retentione cogi ad cavendum. Si evidentissima fit hostis injustitia in qua confirmetur ab alio: hunc crimen in me committere.

§. 1385.

Partes belli non sunt milites, qui vi exercendæ adhibentur, hi enim instrumentum magis sunt, & vel coacti vel mercedis causa operas præstant, in quarum justitiam inquirendi illis nulla copia est.

§. 1386.

Belli præfecti sunt, quibus belli expeditio est commissa. Eorum unus est supremus belli dux, reliqui huic sunt subordinati.

§. 1387.

De præfectis belli idem dicendum quod de militibus generatim, si sunt privati homines, id officium subeunt, quia a superiore gentis iis commissum est.

CAPUT CXXIII.

Cui, contra quem, quam hostilitatem & ubi exercere liceat.

§. 1388.

Omni bello debet justa subesse causa, de qua ex iis judicandum, quæ supra tractata sunt. Inter eas non est præpotentia gentis vicinæ sola, nisi ea gens animum nobis nocendi jam ostenderit. Hoc animo ostenso, bellum non tantum inchoare, sed & eousque continuare, licet, donec, infracta potentia, nihil amplius ab hoste infirmato metuendum sit.

Quando bello adoriri liceat gentes ob inhumanos mores & jus naturæ immaniter

violatum cf. Grot. L. 2. c. 20. §. 40.

§. 1389.

Nemo potest hostilitatem in bello exercere, nisi cui a superiore id commissum, unde nec pagani, nec milites injussi. Qui contra faciunt & principi suo & hosti pœnas dant.

§. 1390.

Contra gentem tam principalem quam minus principalem licita est vis hostilis, imo & contra gentem, quæ neutri quidem favet, attamen alterutri adfert, quæ ipsi in bello necessaria sunt. Hujus intuitu enim licet omnia facere, quibus opus, ne hostis adjuvetur, & possunt ei eripi, quæ ad hostem ferre destinabat, incendi, destrui, & si homines sunt, capi, occidi &c. Nec damnum hoc modo genti, quæ neutri studet, datum refarciendum puto, quia invitaretur magis, non detereretur gens quæstuosa, cui damnum datum, ad similia audendum, & ei, qui damnum dedit, invito emendi, aut sumtus adeo, unde nihil lucratus est, faciendi necessitas imponeretur.

§. 1391.

In legatis ab hoste missis retentione vim exercere non licet, si territorium ingressi sunt, antequam bellum exarsit, licet tamen eos, quamprimum bellum exoritur, e territorio abire jubere. Si flagrante bello veniunt, a vi immunes sunt, qui pacis causa accedunt. Alias deprehensi merito in custodiam conjiciuntur.

§. 1392.

Hostilitatis species eæ tantum licitæ, quæ & ad finem obtinendum necessariæ, & sua natura pravitate & vitio non laborant, nec omnibus gentibus periculum protendunt.

§. 1393.

Militum cædes aut vulneratio, quam diu armati resistunt, captivitas eorum, qui vel nocent, vel hosti necessarii aut cari sunt, tributorum bellicorum in territorio hostili exactio, rerum ad bellum gerendum aptarum vastatio earumque direptio, juvenum, qui arma capere possunt, abductio, licita sunt.

§. 1394.

Stupra & adulteria violenta, subditorum & ministrorum ad rebellionem & perfidiam, aut fociorum aliorumve ad violandum foedus, corruptio, eorum, qui inermes sunt, aut arma abjecerunt, aut nocere nullo modo possunt, cædes, rerum omnium, etiam quæ ad res gerendas plane nihil

nihil faciunt, correctio, priscorum possessorum ab agris suis & prædiis expulsio, rerum, quæ in bello, plane innoxiae sunt, destructio & devastatio, promissionum violatio, veneficium, assassinium, arma venenata, hominum in servitutem deductio sunt hostilitates illicitæ.

Horrida docet de jure hostis in hostem Grot. L. 3. c. 3. seq. secundum justitiam externam, deinde tamen ex interna ita temperat, ut nobiscum conspiret.

§. 1395.

Percussores s. insidiatores adhibere, qui sub simulata specie in castra & prætorium se insinuent, ibique clam telo interficiant principem bellique præfectos, juri gentium adversatur. Si tamen incautus sit hostis, & viri fortes singulari solertia, non animadversi, usque ad prætorium processerint, ibique facinus commiserunt, quo belli summa deciditur, nihil est, quod vituperari possit.

§. 1396.

Eum, qui sponte perfidiam offert, audire, & oblatam ejus conditionem acceptare, quodammodo excusationem habet.

Grot. L. 3. c. 1. §. 22.

§. 1397.

Nonnullis hostilitatibus, alioquin illicitis, vitium abstergitur, si per retorsionem exercentur, aut ex ratione bellica, quæ est casus necessitatis, ubi omissis iis, quæ facta sunt res salvæ servari non potuissent.

§. 1398.

In territorio gentis, quæ neutri parti addicta, hostilitates exercere erga hostem, earumque exercendarum causa territorium ejus ingredi, non licet. Vbi tamen periculum in mora est, & necessitas a regula recedere cogit, est aliqua excusatio.

CAPUT CXXIV.

De jure captorum, rerum ereptarum & contributionum bellicarum.

§. 1399.

Bello captus nihil jurium suorum per captivitatem amittit, & est tantum instar hominis carcere inclusi. Servire

vire non cogendus, nisi jure retorsionis, aut si alio modo compesci nequit hostis

§. 1400.

Rerum, quæ in bello eripiuntur, lucrum ad superiorem pertinet, qui bellum gerit, nec militi præfectisve cedit, nisi consentiat superior.

§. 1401.

Si res ereptæ penitus in custodiam hostilem, securitatem, & locum destinatum, sunt perlatæ, manent hostiles in perpetuum, & prioris earum domini jus funditus est extinctum. Si quandoque ad locum, unde ablatae, revertentur, aut hosti iterum erepantur, prius jus domini non reviviscit. Si vero, antequam ad locum destinatum perferentur, deprehensæ & hosti iterum ademptæ sunt, redeunt ad pristinum dominum.

§. 1402.

Fundi, & regiones ab hoste occupatæ, non fiunt ejus, nisi pace ipsi confirmata possessio.

§. 1403.

Postliminium est recuperatio priorum jurium, per captivitatem & ereptionem hostilem amissorum.

§. 1404.

Hoc jus, in hominibus captis non necessarium, nec in rebus immobilibus obvium, in mobilibus eo modo obtinet, quo paulo ante dictum est.

§. 1405.

Si per deprædationem bellicam aliasve hostiles extorsiones ab hoste uni plus nocitum sit, quam alteri, aut singulis imposita sunt tributa, quo magis onerantur, quam æqualitas in republica inter cives servanda patitur, aut si nonnullæ regiones belli calamitatibus attritæ sunt, reliquis intactis & illibatis, post bellum finitum hæc omnia a superiore in sua republica ad æqualitatem revocanda sunt, ne uni bellum molestius fuerit, quam reliquis. Est enim bellum non res singulorum, sed reipublicæ, ejusque oneribus accensendum. Hæc onera justitiæ distributivæ subsunt.

§. 1406.

§. 1406.

Si hostis uni alterive subditorum, in imperandis tributis, immunitatem indulsit, hoc, recedente hoste, & restituta pace non attendendum est

§. 1407.

Si hostis, ubi pecuniam aliave imperaverit, ex eo loco recessit, antequam, quæ jussa erant, præstarentur, nihilominus tamen ad hunc locum non accesserunt copię principis sui, cum tempus solvendi adventaret, nec incolæ superioris jussu a solvendo retineantur, solvere & possunt & debent hosti eodem modo, quasi is adhuc in loco præfens esset. Si vero copię principis sui locum nunc obsident, aut princeps vetat, non licet incolis inconsulto suo principe imperata ab hoste facere.

CAPVT CXXV.

De conventionibus in bello obviis.

§. 1408.

In bello occurrunt variæ conventiones, quorsum 1) induciæ s. pactum cum hoste, quo hostilitates ad tempus suspenduntur, 2) armistitium, quo pacto cum hoste inito eædem unius negotii peragendi causa tantum quiescere jubentur, 3) salva guardia, quo pacto hostis certis hominibus aut rebus in terra hostili immunitatem a vi hostili justa, aut specialem securitatem contra illicitas quoque invasiones, concedit, 4) deditio, quo pacto locus aliquis hosti traditur, aut homines se hosti sponte tradunt, cum hic alioquin vi occupasset, quod fuisset negatum, 5) Capitulatio, quo pacto se dedituris ab hoste promittuntur nonnullæ conditiones, se deditibus ab hoste servandæ & implendæ, 6) pactum de redimendis aut permutandis captivis, constituto lytro.

§. 1409.

Cæterum quæ de bello inter singulos extra rempublicam dicta, hic quoque repetenda.

CAPVT CXXVI.

De bello minus solenni.

§. 1410.

Bellum minus solenne potest exerceri per modum retorsionis & repressaliarum, aut alia ratione, quamvis repressaliæ & in bello solenni obtineant, & ita exerceri possint, ut in bellum nullo modo, nec in minus solenne, incidant. Hoc bellum semper est offensivum, non defensivum. Ex reliquo, si a notione belli hujus minus solennis, qua a bello solenni necessario differt, discesseris, cum solenni convenit.

CAPVT CXXVII.

De pace ejusque violatione.

§. 1411.

Pax est vel universalis vel particularis, illa comprehendit omnes, qui bello conjuncti fuerunt, hæc unum tantum vel alterum.

De bello per sortem ut certamen singulare finiendo

Grot. L. 3. c. 20. §. 42.
43.

§. 1412.

Si plures belli consortes, tamquam partes principales, bellum simul exorsi sunt, nec alter alteri promissit, a bello per pacem particularem non recedere, a cujusvis arbitrio pendet, a bello, derelictis reliquis, desistere, quando sibi utile videtur. Si aliud conventum, pacto standum est, donec sit justa a pacto recedendi causa, aut satisfactum fini, per bellum inchoatum obtinendo.

§. 1413.

Parti, in bello, principali non licet pacem inire, non comprehensis sociis. Quatenus autem socii a societate recedere possint, ex natura conventionis cognoscendum.

§. 1414.

Omni pacis conventioni & compositio gravaminum i. e. eorum, quæ bello causam dederunt, & amnestia, inest, i. e. remissio læsionum, in bello ab hoste hosti illatorum.

§. 1415.

§. 1415.

Quæ subditus perfide in suam rempublicam, aut hostiliter & prædatorie in bello fecit contra concives, sub amnestia non sunt comprehensa.

§. 1416.

Si bellum inter eos, qui pacem inierunt, recrudes- cit, distinguendum, an ex violatione pacis prioris novum oriatur bellum, an ex nova belli causa. Ibi prioris pacis conventio tollitur, & nova, finito bello, ei substituitur, *hic* prior salva manet, & posterior priori adjicitur. cf. Grat. L. 3. c. 20. §. 27.

§. 1417.

Si, qui bellum suo nomine gesserat, pace inita, ad ami- citiam rediit, nunc autem tamquam socius cum hoste ar- ma conjungit, pacis conventio non infringitur.

§. 1418.

Si contra pacis conventionem in uno tantum vel al- tero capite agitur, distinguendum, an violatio fit in arti- culis connexis, an in separatis. Illa etiam reliqui arti- culi abolentur, hac secus. Sunt autem connexi, a qui- bus reliqui pendent, s. sine quibus nec reliqui fuissent con- venti, separati, inter quos & reliquos nulla necessaria cohæsi- o.

Grat. L. 2. c. 15. *Si pars una nam capita fœderis singula fœdus violaverit, poterit altera a fœdero discedere, conditionis vim habent.*

§. 1419.

Articuli principales sunt, qui belli 'causam' concer- nunt, minus principales, qui secus. Possunt articuli esse minus principales & tamen connexi cum principalibus. Hi autem semper sunt connexi cum illis.

C A P U T CXXVIII.

De tractandis negotiis forensibus in republica, præsertim Jurisdictionis civilis.

§. 1420.

De negotiis privatis, quæ extra judicium occurrunt, nihil singulare dici potest in republica. De judicia-

libus tractari nequit, nisi intra rempublicam, unde de his nunc agendum.

§. 1421.

Quid sit jurisdictio, quid iudex, ex superioribus constat. Ii, per quos jurisdictio exercetur, conjunctim dicuntur *judicium*, licet iudicii vox & varias alias apud ICtos habeat significationes.

§. 1422.

Potest iudicium ex uno iudice consistere, aut pluribus, qui conjunctim iudicis personam sustinent, si tamen & unus iudex sit, habet nihilominus, ut persona iudicii principalis, alios sibi adjunctos, qui adistere ad exercendam jurisdictionem illi debent, homines accessorios. Ad posteriores referendi actuarii, scribæ, accensi, executores aliique.

§. 1423.

Iudex sit 1) animo & corpore capax ad fungendum iudicis munere, 2) partium studii non suspectus, 3) vir bonus & prudens, 4) a superiore constitutus, 5) præsertim ad eam causam potestatem habens, quæ nunc ad eum defertur, s. competens.

§. 1424.

Potestas iudicis in causis controversis ex notione jurisdictionis ultro definiri potest. In causis voluntariis, quid concessum iudici, quid aliis magistratibus, e formula, usu & legibus regionis addiscendum.

§. 1425.

Officium iudicis s. quicquid iudici faciendum incumbat, ex natura muneris, instructione, jurisdictionis notione, legibus regionis, cognoscendum. Si quædam facere potest, facere tamen non tenetur, iudex, hæc *officium nobile* ejus constituunt.

§. 1426.

Quod ad negotia jurisdictionis voluntariæ iudice competente opus non sit, & in his nulla regionum, in quas iudicium, potestas divisa, habeatur ratio, jure absoluto dici nequit, sed constitutionis formula inspicienda. Nec de

de loco, aut tempore, in his negotiis observando, aliquid dici potest, quo a negotiis contentiosis distinguantur.

§. 1427

An causæ cognitione in iis opus sit, determinabit superior. Si publicæ fidei causa, aut ut res omnibus nota esse possit, aut ut serio & sedato agatur, aut alia ratione, iudicis intercessio a superiore iussa est, ratio officii jam ostendit, quomodo ei satisfaciendum sit. Plerumque confirmatio iudicis novam validitatem negotio non tribuit, nec vitium illi insitum per confirmationem iudicis sanatur, nec jus recedendi a negotio, aliqua ratione partibus oriundum, per hanc tollitur, sed fit, ut dicunt, in quantum de jure.

§. 1428

Inter causas controversas sunt quædam, quæ possessionem concernunt, aliæ, quæ jus, illæ possessoriæ, hæ petitoriæ dicuntur.

§. 1429.

Modus & ordo tractandi has causas controversas in iudicio dicitur *processus*. In hoc præter homines in lite obvios, cognoscendi primo singuli actus, ex quibus componitur, deinde eorum ordo & conjunctio inter se scienda.

§. 1430.

Homines s. personæ, quæ litem inter se gerunt, dicuntur *litigantes*, vel principales, qui sunt tam aggressor, *actor*, quam is, qui contra hanc aggressionem se defendit, *reus*, vel minus principales, qui litigantibus adstant, procuratores, advocati.

§. 1431.

Expensæ litis sunt ab eo refundendæ alteri, qui temere litigavit.

§. 1432.

An personis judicialibus pro operis in lite præstandis aliquid solvendum sit a litigantibus, pendet a constitutionis formula.

§. 1433.

In processu occurrunt 1) actio, responsio, exceptionum oppositio. Respondendum reciproce eousque, donec alteruter nihil novi adferat, sed tantum nova ab altero allata

allata, neget. Exceptio habet naturam actionis a reo erga actorem institutæ.

§. 1434.

2) Probatio & reprobatio, quas dirigit iudex. 3) Sententiæ, interlocutoriæ & definitivæ, & interlocutiones. 4) Oppugnationes sententiarum vel ex novis momentis vel ex anteaëtis. 5) Executio.

§. 1435.

Discerni potest processus mandati & processus citationis. In illo statim ad implorationem actoris mandatum emittitur, in hoc altera pars prius in iudicium vocatur, ut ad narrationem actoris respondeat.

§. 1436.

Mandatum est iussus iudicis, ad unius litigantis implorationem, ad alterum, hoc nondum audito, emissus, de faciendo aut omittendo, quod actor desiderat. Est vel *cum* vel *sine clausula*: Cum clausula mandatum expresse indulget, exceptiones adferre ad defensionem ejus, quod factum est, sine clausula autem emissum, de his filet.

§. 1437.

Processui mandati locus est, quando statim, nondum audito adversario, liquet, jus actori non esse, ita, ut vel nulla defensio locum habere possit, vel saltem ab exceptionibus illa petenda sit, quarum probatio reo incumbit. Si prius est, sine clausula, si posterius, cum clausula mandatur. Mandata sine clausula semper tamen admittunt exceptionem sub- & obreptionis.

§. 1438.

Ordinario processus citationis adhibetur, & post cognitum controversiæ statum, ad probationem, denique ad decisionem & executionem, proceditur.

§. 1439.

Si mandatis cum clausula emissis adversarius exceptiones opponit, res degenerat in eum ordinem, qui in processu citationis observatur.

CAP V T CXXIX.

De tractandis causis Jurisdictionis criminalis.

§. 1440

In causis criminalibus de iudice, iudicio, personis judicialibus, eadem tenenda, quæ in civilibus.

§. 1441.

Judex criminalis attendere debet, ne delicta maneat impunita, quodsi vero in crimen reus recipitur, non tantum ea, quæ ad condemnandum eum pertinent, conquerere & circumspicere debet officium iudicis, sed &, quæ ad defensionem ejus facere possunt, ne is mitior aut durior lege sit.

§. 1442.

In processu criminali occurrunt 1) Corporis delicti investigatio. 2) Auctoris ejus indagatio. 3) Probationis ad utrumque momentum instructio, 4) suspecti ad carcerem deductio, 5) Rei ad confitendum inductio per varia eruendi veritatem media. 6) Defensio. 7) Sententiarum conceptio. 8) Suppliciorum executio.

§. 1443.

Confessio sola in delictis capitalibus pro sufficiente probatione non est habenda.

Wolf. J. N. Tom. 8. §. 674.

Qui delictum vel crimen sua sponte confitetur, absque

ulteriori probatione puniri potest.

§. 1444.

Indicia sunt in criminibus, quod in causis civilibus præsumptiones hominis, i. e. argumenta ad criminis veritatem aut autorem cognoscendum probabilia.

§. 1445.

Nemo ex indiciis condemnandus, præsertim ad poenas capitales aut alias atrociore.

§. 1446.

Juramenti delatio aut juramentum suppletorium in processu criminali exulant.

§. 1447.

§. 1447.

An confessio per torturam extorqueri possit, quæritur. Mihi is, qui in nostris foris obtinet & lege præscriptus est, tormentorum usus omnino displicet. Non possum probare 1) quod confessio per equuleum extorta habeatur pro valida confessione, cum alias extorsio, metu & cruciatibus facta, vitiosa in jure putetur. Nec emendat vitium rati habitio, post biduum aut triduum extra locum carnificinæ facta. Nam scit reus, nisi confiteatur, eandem Indi fabulam & diram quæstionem repeti 2) quod, superatis tormentis, pro innocente habeatur is, cui tantum constantiæ fuit, ut hos dolores negligere, nec, ut confiteretur, ullo modo permoveri potuerit. Sic homo nequissimus facilius innocens habebitur, quam qui est liberalior ingenii. Hic tam indignæ rei mox pertæsus, confiteri malet, quam porro intolerabilia pati. Ille, ad desperationem projectus, & ad omnia jam paratus, sensum doloris post horam transeuntis facile deponet. Potest tamen quæstionis aliquis usus sanior cum ratione conciliari. Qui plene convictus; ejus confessione non est opus, inde in hoc sua sponte cessat tortura. Ubi non adest plena probatio, ultra dimidiam tamen veritatis partem jam procedit probabilitas, ibi condemnatio, absque confessione, præmatura foret, potest tamen accedente confessione maturescere. Iam confessio præfracte recusat. Publice interest, veritatem erui, ergo superabundans probabilitas, si non ad condemnandum, saltem ad extrorquendam confessionem, sufficiet, quam temerarie ut videtur, detrectat nebulo. Ergo arcessitur carnifex cum tormentis. Iam continuatur inficiatio? frustra fuerunt tormenta. Nunc nec innocentior est reus, quam antea, nec magis convictus. Custodia forsitan perpetua optima erit emergendi via. Confessus est reus? Nihil valet confessio, nisi simul alia per hanc occasionem eruantur, quæ, subducta confessione, convictionem faciunt, aut gradum probabilitatis augment. Hæc sola, quæ per occasionem confessionis deteguntur, retinenda & in usum convertenda sunt, deleta confessione ipsa.

§. 1448.

Carcer & omnia, quæ famam hominis onerant, & res ejus pessumdant, non sunt decernenda, nisi jam multum probabilitatis adfit.

§. 1449.

§. 1449.

Processus criminalis seu ordo & conjunctio singulorum actuum, qui in cognitione, decisione & executione causarum criminalium occurrunt, potest esse vel *accusatorius* vel *inquisitorius*. *Accusatorius* est, ubi interveniente accusatore judex officium facit, *inquisitorius* ubi solus, sine accusatore, omnia agit simul, quæ alias sunt accusatoris. *Accusator* autem est, qui per modum actionis insurgit, & tamquam actor omnia ea facit, quæ in processu civili actori incumbunt, ita tamen ut pœnam publicam a judice infligendam postulet.

§. 1450.

Carceri mancipandus est reus, quam primum, vel ex qualitate criminosi, vel delicti & indiciorum gravitate, fugæ suspicio oritur.

§. 1451.

Ejus, qui, criminis atrocioris causa, in accusationem vel inquisitionem deductus est, res familiaris pervestiganda, & bona annotanda, ac custodienda, maxime si fugæ se dederit.

§. 1452

Fugientem persequi omni modo debet judex, quo eum recuperet, &, si alio modo fieri nequeat, salvus conductus concedendus. Non potest tamen mandari, ut fugiens aut vivus aut mortuus reducat.

§. 1453.

Contra mortuum processus criminalis inchoari, aut continuari nequit.

§. 1454.

Si homo convictus, aut ita confessus, ut ad pœnam maturus sit, e vivis excesserit, in cadavere potest adhuc fieri executio ad aliorum exemplum.

§. 1455.

Confessio ob contumaciam assumpta s. ficta in causis capitalibus non valet.

CAPVT CXXX.

De arte referendi, decernendi & acta atque archiva tractandi.

§. 1456.

Ars acta tractandi, & quidem prima ejus pars, referendi & decernendi scientia, nunc paucis absolvenda. Hic acta integra, non manca, originalia, non exempla, diligenter legenda, ea, quæ memoria comprehendi nequeunt, sunt exerpanda, & quid sit proprie id momentum, de quo nunc decernendum, aut decidendum, scite & sagaciter eruendum est. Hoc facto rationes juris factique inter se trutinandæ, & ita sententia concipienda.

§. 1457.

Archiva tractandi scientia versatur circa bonum ordinem archivorum. Est autem archivum s. registratura latiori sensu locus, ubi publica fide documenta & acta adservantur, strictiori, ubi documenta & acta res publicas, & gentium concernentia custodiuntur. Cui hujus archivi custodia & administratio credita, is dicitur archivarius.

§. 1458.

Archivarius curare debet ut (1) archivum sit bene munitum, 2) acta & documenta ita sint posita, ne corrumpantur situ, arrosione, igne, aliove modo, speciatim sigillis conservandis singularis cura adhibenda, 3) ita numeris, litterisque omnia sint distincta, quo facile inveniri possint, quæ desiderantur. 4) Si qua cuiquam utenda traduntur, securitas de restitutione adfit, nomina recipientium notentur, & finito usu commodata reposcantur, restituantur & reponantur. 5) Ea sit receptaculorum indoles, quæ facilem transportationem admittit. 6) Nihil in archivo ponatur, nisi quod fidem habet & veritate nititur. 7) Quæ juncta esse debent, sint confuta & conglutinata, ne dejici & disperdi possint.

הספריה הלאומית

S 24 C 13713

Ernesti Christiani Westphal

3209080-10

